

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НДІ ДЕРЖАВНОГО БУДІВНИЦТВА
ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

**РИМСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ЄС:
НОВІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ
ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ**

**Збірник наукових статей
за матеріалами науково-практичної конференції**

У двох частинах
Частина 2

(Харків, 12 травня 2017 р.)

Харків
2017

УДК 341:061.1ЄС(094)

ББК 67.5.01

Р 51

Редакційна колегія:

А. П. Гетьман – проректор з наукової роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

І. В. Яковюк – завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних наук, професор;

І. В. Самощенко – декан міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент;

І. П. Ліпко – завідувач кафедри іноземних мов № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат філологічних наук, доцент;

О. Я. Трагнюк – доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, кандидат юридичних наук, доцент. Матеріали друкуються в авторській редакції

Матеріали друкуються в авторській редакції

Римська декларація ЄС: нові пріоритети розвитку об'єднаної Європи : Р 51 зб. наук. ст. за матеріалами наук.-практ. конф., м. Харків, 12 трав. 2017 р. : у 2 ч. / редкол.: А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Харків, 2017. – Ч. 2. – 444 с.

ISBN 978-966-2740-90-5

ISBN 978-966-2740-92-9 (ч. 2)

У збірнику подається стислий виклад доповідей і повідомлень науковців і викладачів наукових та освітніх закладів, а також практичних працівників на науково-практичній конференції «Римська декларація ЄС: нові пріоритети розвитку об'єднаної Європи», яка була організована в Харкові з нагоди Дня Європи і XI Всеукраїнського фестивалю науки. Конференція була присвячена обговоренню актуальних питань сучасного стану і перспектив розвитку європейської інтеграції.

Для науковців, аспірантів, студентів, тих, хто цікавиться проблемами європейської інтеграції.

УДК 341:061.1ЄС(094)

ББК 67.5.01

© Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, 2017

© Національна академія правових наук України, 2017

© НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування, 2017

ISBN 978-966-2740-90-5

ISBN 978-966-2740-92-9 (ч. 2)

ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА ЄС В МЕЖАХ ПОГЛИБЛЕНОЇ ТА ВСЕОСЯЖНОЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ: РЕАЛІЇ 2016 РОКУ

Геополітичне становище України зумовлює активну участь нашої держави у процесах євроінтеграції. Доречно зазначає І. Лаврінчук, що для України європейська геополітична орієнтація має ще і глибоке цивілізаційно-культурологічне значення і передбачає залучення до загальнолюдських цінностей, до сучасних ефективних економічних технологій та високих стандартів добробуту громадян, а також до традиційно привабливих для українського суспільства ідеалів свободи і гарантованої демократії. Такий підхід має знайти своє місце в розумінні і науковому обґрунтуванні сучасної геостратегії нашої незалежної держави. [2, с.4]

Початок ґрунтовної торгової та економічної інтеграції, політичного діалогу, поступового наближення входження до Європейського Союзу закладено Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а саме Розділом IV, який набрав чинності з 1 січня 2016 року, яким запроваджується Поглиблена та всеосяжна зона вільної торгівлі (ПВЗВТ).

Поглиблена та всеосяжна угода про вільну торгівлю (ЗВТ) між Україною та ЄС – це широкомасштабна за змістом торговельна угода, яка спрямована на зменшення та скасування тарифів, які застосовуються сторонами щодо товарів, лібералізацію доступу до ринку послуг, а також на приведення українських правил та регламентів, що стосуються бізнесу, у відповідність правилам та регламентам ЄС з метою забезпечення вільного руху товарів і послуг між двома сторонами та взаємного недискримінаційного ставлення до компаній, товарів і послуг на території України та ЄС.[7, с. 3]

З приводу укладення даного документу було чимало суперечностей, обговорювалися проблеми та ризики, перспективи.

Н. І. Романюк зазначав, що для українських виробників Угода дає змогу зробити торгівлю на європейському ринку простішою та дешевшою. Після імплементації Угоди в Україні мають покращитися правила конкуренції, спростяться умови руху капіталів. Очевидно, що ці пере-

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ваги мають сенс лише для підприємств, які працюють легально. Переваги Угоди можуть ще довго залишатися нереалізованими для українських підприємств, якщо вони будуть працювати, використовуючи тіньові схеми.[3]

У науковій літературі також доречно зазначається, що за умови відсутності можливості вступу України в ЄС у короткостроковій та середньостроковій перспективі наша держава повинна розглядати Угоду про асоціацію та Зону вільної торгівлі радше як механізм політичної, економічної та правової модернізації, зміцнення конкурентоспроможності національного продукту, глобалізації та інтеграції у світову економіку. [4, с. 11]

Недоліки асоціації висловлювалися щодо кожної окремої галузі виробництва і стосувалися переважно того, що деякі виробники можуть збанкрутувати, буде значний перевиріботок товарів, які Євросоюз не прийме внаслідок невідповідності вимогам, а коштів на удосконалення потужностей не вистачає; також мова йшла про те, що більшість українських товарів є неконкурентоспроможними, внаслідок чого ціни на них будуть невисокі і не вигідні для українського виробника.

Проте, в цілому, Комісар ЄС з питань торгівлі Сесілія Мальмерсьом виразила впевненість у перспективах України: «Набуття з 1 січня 2016 року чинності ПВЗВТ відкриває Україні унікальні можливості стабілізувати, диверсифікувати та розвивати свою економіку задля добробуту всіх українців. Європейський Союз надасть Україні підтримку, щоб допомогти їй малим і середнім підприємствам скористатися цими новими можливостями для росту та, відповідно, створення нових робочих місць. Зі свого боку користь підприємств ЄС полягатиме в отриманні кращого доступу до ринку, що нараховує 45 млн. людей. Звичайно зміни не відбудуться за одну ніч – вони потребуватимуть зусиль й інвестицій. Поступово ПВЗВТ сприятиме процвітанню України та сильнішій економічній інтеграції з ЄС.[6]

До моменту набрання чинності для України Розділу IV Угоди про асоціацію, у законодавчому плані були здійснені чималі зрушення, зокрема: на початку 2015 року був прийнятий вкрай важливий закон – «Про технічні регламенти і оцінку відповідності», що є одним із ключових євроінтеграційних проєктів. Даний закон фактично доповнює ряд законодавчих актів, а саме – ЗУ «Про стандартизацію», «Про метрологію та метрологічну діяльність», прийняття яких усуне технічні бар'єри та

юридичні перешкоди в торгівлі промисловими товарами та сприятиме відкриттю для українських промислових товарів ринку ЄС та інших розвинутих країн світу.

До інших позитивних напрацювань слід віднести затвердження Стратегії розвитку системи технічного регулювання на період до 2020 року та план заходів щодо реалізації Стратегії; створення згідно з європейською практикою національного органу стандартизації – державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості»; скасування обов'язкової сертифікації для 16 категорій товарів (паливо, труби, трубопровідна арматура та малогабаритні трактори, товари легкої промисловості).[4, с.17]

На даний час, вже понад рік діють положення Угоди про асоціацію в частині торгівельних відносин з державами-членами ЄС. Про перші вагомі результати повідомляло Міністерство економічного розвитку та торгівлі України.

Введення нульових ставок з 1 січня 2016 року відбулося для таких груп товарів: промислові, сільськогосподарські та товари переробної і харчової промисловості. Крім того, на товари текстильної, кондитерської, хімічної галузей, на насінневу продукцію, окремі зернові культури, фрукти, сухофрукти, приправи та спеції, іншу продукцію рослинного походження відбулося симетричне скасування ввізних мит обома сторонами.[8]

На кінець лютого 2017 року наявні статистичні дані – експорт товарів до країн ЄС збільшився на 3,1% (або на 372,3 млн. дол.) і загалом становить 12,201 млрд. дол., а товарообіг зріс на 6,3%. Питома вага ЄС у торгівлі товарами та послугами за 9 місяців 2016 року склала 39,8%.

Для низки наших галузей ЄС став основним торговельним партнером. Наприклад, це легка промисловість, більше від 84% продукції якої іде до ЄС. По переробній деревині і паперовій масі експортуємо до ЄС понад 50%. Машинобудування – теж близько 50%.

При цьому треба розуміти, що драйвером зростання експорту до ЄС є аграрний блок і харчова промисловість. За 10 місяців 2016 року їхня частка у зростанні експорту – 85,3%. Можна також говорити про те, що зростання аграрного експорту до ЄС допомогло нам компенсувати ті втрати, які наші аграрні виробники зазнали на ринку Російської Федерації.

Крім того, відбувається розширення експортного кошику. Тобто, за товарами, які вже були на європейському ринку, заходять товари, які взагалі не експортувалися до ЄС.

Дуже важливо, що на ринок ЄС починають виходити компанії, які традиційно експортували до РФ. Це і машинобудівні компанії, і харчова промисловість.[5]

Говорячи про недоліки для України, то варто наголосити на тому, що узгодження основних положень Угоди про асоціацію відбувалося з 2012 року, а з того часу ситуація кардинально в Україні змінилася, і якщо на той час основою статтею українського експорту вважалася продукція металургії, то ситуація на сході країни істотно знизилася цей потенціал і зараз ключовою статтею українського експорту стала агропродукція, що вимагає коригування документа.

Ще одна проблема – лібералізація торгівлі України та ЄС відбувається не в найкращий період для Євросоюзу. Повільний вихід з кризи низки країн ЄС змушує їх продовжити політику бюджетної економії. Це знижує можливості попиту, в тому числі – й на українські товари. До того ж залишаються низькими і світові ціни на основні експортні товари України. Саме цей факт і забезпечив падіння в 2015 році українського експорту в ЄС.

Одним із недоліків є також те, що деякі галузі повністю можуть втратити

конкурентоспроможність, оскільки економіка не в змозі відповідати всім європейським вимогам та стандартам.

Проблемою є і розбіжності у поглядах Європейського Союзу та української влади на потреби експорту. Весь 2016 рік тривала скандальна ситуація із обмеженням на експорт деревини (лісова галузь господарства). Від ЄС лунали досить жорсткі заяви. Під час останнього саміту Україна – ЄС наприкінці листопада 2016 року було висловлено намір української сторони ініціювати скасування мораторію на експорт необробленої деревини.

Все ж передбачається, що надалі тарифна лібералізація для ЄС проводитиметься протягом трирічного (деякі види рибної продукції, взуття, труби тощо), п'ятирічного (телефонні апарати, апаратура для радіомовлення, лінзи для камер тощо) та семирічного (апаратура для відеозапису, моторні транспортні засоби, добрива тощо) періодів.

У свою чергу Україна матиме можливість знизити ввізні мита протягом трирічного (капелюхи, парасольки, брущатка тощо), п'ятирічного

(посуд, обладнання для миття, трактори тощо), семирічного (автокрани, автобурові, транспортні засоби, оснащені електричними двигунами тощо) та десятирічного (автомобілі легкові) перехідних періодів.

Висновок. Підписання угоди про всеохоплюючу зону вільної торгівлі – це потужний стимул для економічного зростання країни, запроваджені та продовжують запроваджуватися позитивні зрушення: українське законодавство наближається до європейського, запроваджуються більш жорсткі норми та стандарти, що досить важливо і для українського споживача. Це дозволило уніфікувати значну частку правового простору двох сторін та усунути нетарифні (технічні) бар'єри у торгівлі, забезпечити розширений доступ до внутрішнього ринку ЄС для українських експортерів і навпаки – європейських експортерів до українського ринку. Крім того, поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі сприяє інтеграції та модернізації з ЄС.

Варто погодитися із думками науковців, що загальний формат поглибленої зони вільної торгівлі передбачає, що її створення не обмежується заходами зовнішньоекономічної політики, а потребує узгодження між сторонами широкого кола питань, пов'язаних з реалізацією внутрішньодержавної політики. Для цього потрібно докласти значних зусиль у сфері гармонізації українського законодавства із законодавством ЄС.

Навіть з урахуванням деяких спірних питань Угоди про асоціацію, європейський вектор розвитку України набирає свого розмаху, а реалізація окремих положень Угоди про асоціації вже на сьогодні доводить, що наша держава має право та можливості щодо інтеграції у Спільний ринок ЄС.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Україна, Європейський Союз, Євратом [...]; Угода, Список, Міжнародний документ від 27.06.2014

2. Лаврінчук І. Визначальні умови інтеграції України до ЄС // Праця і зарплата. – 2007. – №42. – С. 4–5

3. Романюк Н. І. Зона вільної торгівлі між Україною та ЄС: переваги та ризики. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://internationalconference2014.wordpress.com/2015/12/29> (дата звернення – 19.03.2017). – Заголовок з екрану.

4. Зона вільної торгівлі з ЄС. Унікальний шанс чи втрачені можливості? / Василь Філіпчук, Василь Поворозник, Ангела Бочі, Євген Ярошенко// Міжнародний центр перспективних досліджень. 2015. – с. 35.

5. Рік вільної торгівлі з ЄС: чи варті зусилля. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-38717311> (дата звернення – 20.03.2017). – Заголовок з екрану.

6. Зона вільної торгівлі Україна-ЄС почала діяти з 1 січня 2016 року. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/01/1/7042941/> (дата звернення – 20.03.2017). – Заголовок з екрану.

7. Торгівля з ЄС в рамках поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю Роз'яснення переваг поглибленої та всеосяжної угоди про вільну торгівлю (ЗВТ+) між Україною та ЄС. – 2013. – с. 18

8. Україна – ЄС: проблеми інтеграції [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.kuchma.org.ua/ico/research/10958/#_Точ356376321 (дата звернення – 21.03.2017). – Заголовок з екрану.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. Ю. Леbedюк ¹

ХАРТІЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЯКІСНО-НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ СПІВТОВАРИСТВА

Однією з важливих проблем розвитку сучасного громадянського суспільства, правової та соціальної держави є питання взаємовідносин кожної держави та її громадян через формування ефективних національних, та міжнародних механізмів захисту прав і свобод людини. При цьому ступінь забезпечення захисту основних прав та свобод людини і громадянина є ключовим показником етапу розвитку суспільства та держави.

Захист прав людини і громадянина є конституційно-правовим і міжнародно-правовим обов'язком сучасних держав, який реалізується за допомогою системи принципів, інститутів, механізмів і процедурно-

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

правових правил, що прямо або опосередковано передбачені для цих цілей [1, с. 328].

Дослідженням питань системи захисту прав та свобод людини на національному та міжнародному рівнях займалися, зокрема, такі вітчизняні вчені-правники, як: С. П. Добрянський, І. В. Яковюк, П. М. Рабінович, В. Г. Буткевич, А. І. Дмитрієв, О. О. Венецька, В. І. Муравйов, М. Л. Ентін, М. М. Микієвич, та ін. Досить важливі дослідження у сфері прав людини проведено і закордонними фахівцями, а саме: Л. Зваак, В. Кернза, Ф. Ліч, Д. Харріс, С. Бредлі, Р. Кей та ін.

Європейські держави пройшли значний та складний шлях від прагнень створити єдину об'єднану Європу до існування сучасного Європейського Союзу (ЄС). Протягом більш як 60 років проводиться постійний процес моделювання основоположних правових засад співіснування країн Європи в їх економічних, політичних, а на сьогодні – й правозахисних відносинах.

Розробку власних спеціалізованих документів про права людини Євросоюз почав у 1989 р., коли була прийнята Декларація про права людини і Хартія Співтовариства про основні соціальні права робітників. Наступний, справді революційний крок у цьому напрямі, Союз зробив у червні 1999 р., коли під час Кельнського саміту Європейська Рада прийняла рішення про створення Конвенту для розробки Хартії Європейського Союзу про основні права. Прийнята у грудні 2000 р. Хартія стала унікальним у світовій практиці захисту прав людини документом [2, с. 385–388, 392–413].

На теперішній час, ключовими елементами первинного права ЄС є Договір про функціонування Європейського Союзу та Договір про Європейський Союз в редакції Лісабонських договорів від 2007 року. Разом із набуттям чинності вказаними міжнародними угодами, у 2009 році відбулася інкорпорація першого в історії ЄС узагальненого джерела прав людини – Хартії основних прав Європейського Союзу. З цього моменту положення Хартії стали обов'язковими для дотримання всіма інституціями Союзу, а також державами-членами ЄС, однак лише тоді, коли останні застосовують право Спільноти. Саме з набуттям чинності Лісабонськими договорами сучасне міжнародне співтовариство пов'язує настання довгоочікуваного та неминучого перелому у регулюванні системи захисту прав людини на наднаціональному рівні – рівні права Європейського Союзу.

Доцільно зауважити, що першими редакціями договорів про заснування Європейських Спільнот не було передбачено, а тим більше врегульовано питання прав людини чи їхній захист інституціями ЄС. Однак, з часу, коли до Європейського суду справедливості (ЄСС, Суд) почали надходити заяви про порушення прав людини у процесі застосування права Європейського Співтовариства, Суд розпочав роботу над створенням системи правових норм, відомих на сьогодні як «загальні принципи права ЄС». У підсумку ЄСС роз'яснив, що визначені ним загальні принципи *acquis communautaire* відображають зміст правозахисних положень національних конституцій і договорів у галузі прав людини, зокрема Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (ЄКПЛ), а сам Суд слідкуватиме, щоб право Спільноти застосовувалося відповідно до цих керівних засад [3, с. 15].

До прийняття Хартії про основні права Європейського союзу компетенцією щодо захисту прав людини у ЄС володіли лише національні суди держав-членів Співтовариства, спираючись при цьому на національні та міжнародні акти (документи) про основні права та свободи людини й громадянина. Однак, важливим здобутком Хартії є те, що остання спрямована на захист прав людини не від свавілля державної влади певної країни, а від можливих порушень таких прав з боку наддержавних інституцій Європейського Співтовариства.

Важливо відмітити, що спосіб викладення прав та свобод людини у Хартії є досить нетрадиційним та навіть новаторським, зокрема: у Хартії вони розміщені не згідно із традиційним поділом на політичні, економічні, соціальні, культурні, а відповідно до системи цінностей ЄС, на захист яких вони спрямовані. Кожний розділ символізує одну з базових цінностей або суспільне благо (гідність, свобода, рівність, солідарність тощо), відображенням яких служать розміщені в них права і принципи. У Преамбулі Хартії зроблено важливий наголос на думці про неподільність та універсальність прав, що становлять основу людської гідності, свободи, рівності та солідарності, а тому викладені у Хартії соціальні права більше не розглядаються як другорядні [4, с. 60].

Важливим здобутком європейського суспільства є закріплення та визначення у Хартії ЄС таких основоположних прав, як право кожного на цілісність особистості (стаття 3) та право на добросовісне управління (стаття 41) [5]. У ЄКПЛ згадані вище права не визначаються, у зв'язку з чим постає необхідність порівняння її змісту з переліком прав і свобод, передбачених у Хартії.

Необхідно відмітити, що зміст Хартії є дещо ширшим у порівнянні з переліком прав та свобод ЄКПЛ, оскільки остання спрямована на захист переважно громадянських та політичних прав людини, тоді як Хартія ЄС охоплює також і право на належне управління, соціальні права робітників, право на звернення до Європейського Омбудсмана, право на захист особистих даних та ін.

Таким чином, необхідно дійти висновку, що прийняття Хартії основоположних прав в рамках Євросоюзу як наднаціонального економічного утворення, свідчить про реальне прагнення його держав-членів розвинути ЄС ще й як правове співтовариство, здатне не лише сприяти економічному розвитку Союзу, а й зберегти при цьому непорушними права й свободи громадян, для яких він створений за своєю природою.

У процесі теоретичного дослідження будь-якого правового акту неможливо оминати елемент його практичного застосування та проблеми, які при цьому виникають. Адже, на переконання Добрянського С. П., всебічність наукового дослідження Хартії ЄС полягає також у визначенні тих її особливостей, що спроможні, на жаль, «обмежувати», а за певних умов – навіть нівелювати значний позитивний «праволюдний» потенціал цього документа [7, с. 13].

Як уже зазначалось вище, положення Хартії є обов'язковими тільки щодо діяльності інституцій ЄС та при здійсненні ними своїх повноважень, що найчастіше проявляється при постановленні відповідних правових актів. Однак, чинною редакцією установчих Договорів та самою Хартією не передбачено процесуальної можливості приватних осіб оскаржувати такі рішення у зв'язку з допущеними при їх прийнятті порушеннями прав та свобод, визначених Хартією. Чинна редакція Договору про функціонування ЄС встановлює право приватних осіб оскаржувати акти інституцій ЄС, які адресовані певній категорії осіб (тобто не є персоніфікованими), лише якщо останній порушує їхні права персонально та безпосередньо (стаття 263) [8]. Проте практична складність у дотриманні цих двох критеріїв є досить тривалим та непростим процесом, вимагає прикладення значних зусиль від особи у доведенні спричиненої «шкоди», що врешті-решт призводить до фактичної неможливості такого оскарження.

Досить суттєвим аспектом «практичності» Хартії є збереження декларативного характеру певними її положеннями. Для прикладу, статтю 38 Хартії [5] передбачено положення, за яким «політика Союзу повинна включати підвищений рівень захисту прав споживача». Без будь-якого

сумніву, така норма є досить важливою у переліку основоположних прав людини, однак, з огляду на принцип правової визначеності, зазначене положення не витримує жодної критики. Зокрема, загаданою статтею зовсім не визначено конкретних можливостей поведінки людини, котрі б впливали з її формулювання. Адже у тексті Хартії відсутній чіткий перелік прав людини «як споживача» харчової чи іншої продукції (наприклад, право на безпеку продукції, належну якість продукції, достовірну та своєчасну інформацію про продукцію, її виробника, право на відшкодування майнової та моральної шкоди, завданої внаслідок недоліків продукції (чи її дефекту) та ін.), що й призводить до її декларативності. Подібне також прослідковується при дослідженні положень статті 37 Хартії [5].

Окремої уваги заслуговує норма частини 3 статті 52 Хартії [5], відповідно до якої «права та свободи людини, закріплені цією Хартією та гарантовані ЄКПЛ, в процесі їх застосування повинні мати таке ж значення та зміст (обсяг), як і відповідні їм права та свободи, закріплені у ЄКПЛ». Очевидно, що вказана норма створена з метою гармонізації правозастосовчої практики Суду ЄС з практикою ЄСПЛ, розробленою на основі ЄКПЛ. Проте, ЄСС у своїй практиці часто демонструє власну автономність у способі застосування та обсязі тлумачення ним прав людини, причому останні є відмінними від практики ЄСПЛ. Вірогідним поясненням цього є те, що у тій же ч. 3 статті 52 Хартії передбачено «вказане положення (щодо відповідності ЄКПЛ) не є перешкодою для більш широкого захисту прав і свобод, передбачених Хартією, за правом ЄС».

Для прикладу, як зазначає О. С. Ісполінов, певною невідповідністю характеризується практика ЄСПЛ та Суду ЄС у сферах: системи надання притулку біженцям на території Євросоюзу на підставі системи так званого «Дублінського регламенту Європейського Союзу» (близько 1 000 заяв щодо порушення норм ЄКПЛ про вирішення питання про депортацію біженців із держав-членів ЄС чекають свого вирішення у ЄСПЛ); антимонопольної практики Євросоюзу, зокрема, при проведенні Європейською Комісією розслідувань порушень та накладенні досить високих грошових штрафів внаслідок використання невинуватено покладених на неї великих повноважень [9, с. 113]

Можливо, одним із варіантів подолання вищезазначених проблем є приєднання Євросоюзу до ЄКПЛ, оскільки лише у такому випадку існуватиме керівна підстава для уникнення так званого «двоєкого (дуалістичного)» тлумачення та застосування закріплюючих права та свободи людини норм у двох різних міжнародних правопорядках.

У підсумку важливо зазначити, що Хартія основних прав ЄС є якісно новим етапом інтеграції держав-членів Європейського Співтовариства, не лише у процесі його економіко-політичного розвитку, а і як правового та демократичного наднаціонального утворення. Останнє вкотре підтверджує – Європейський союз на сьогодні є організацією *sui generis*, яка прагне більш тісного внутрішнього об'єднання його держав-членів в рамках єдиного Співтовариства, забезпечуючи при цьому належний рівень визначення та кодифікації існуючих положень щодо основних прав людини та громадянина в межах правопорядку ЄС.

Література:

1. Общая теория прав человека / Отв. ред. Е. А. Лукашева. – М., 1996. – 529с.
2. Право Европейского Союза: Учебник / Под ред. С. Ю. Кашкина. – М., 2004. – 625 с.
3. Посібник з європейського антидискримінаційного права / Агенція Європейського Союзу з питань основоположних прав, Рада Європи. – К. : ТОВ «К. І. С.», 2013. – 191 с.
4. Яковюк І. В. Права людини у Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз // Вісник академії правових наук України. – 2009. – № 1 (56). – С. 55–63.
5. Хартія основних прав Європейського Союзу : Хартія, Міжнародний документ від 07.12.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524
6. Договір про Європейський Союз Європейський Союз : Договір, Міжнародний документ від 07.02.1992, в редакції від 13.12.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029
7. Добрянський С. П. Хартія основних прав Європейського Союзу: здобутки та перспективи // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2014. – № 59. – С. 9–16.
8. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з [...] : Договір, Міжнародний документ, Протокол [...] від 07.02.1992, 25.03.1957, Консолідовані версії станом на 30.03.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b06
9. Исполинов А. С. Практика ЕСПЧ в отношении Европейского Союза: некоторые уроки для ЕврАзЭС // Журнал зарубежного законодательства и сравнительного правоведения. – 2012. – № 3. – С. 112–114.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМИ ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 РОКУ

Історія співробітництва Європейського Союзу (ЄС) та Ради Європи (РЄ) в сфері забезпечення прав людини налічує декілька десятиліть. ЄС приєднався до низки правозахисних договорів РЄ, приймає участь у її різноманітних програмах та проектах. Ідеї щодо приєднання ЄС до ЄКПЛ активно обговорювалися ще з кінця 70-х років. Вперше спроба правового оформлення була зроблена Європейською Комісією в 1994 році у вигляді формального запиту в Суд ЄС відносно можливості почати відповідні переговори. Проміжний підсумок з цього питання Суд ЄС підвів у 1996 р., заявивши, що «в сучасному стані комунітарного права Спільнота не має компетенції для приєднання до Конвенції про захист прав людини і основних свобод»[3]. Натомість, наступним кроком ЄС у сфері прав людини стало створення власної Хартії основних прав Європейського Союзу (Хартія). Прийнятий 7 грудня 2000 року документ не мав чіткого юридичного статусу, не мав обов'язкового характеру, але до нього активно почали звертатися спочатку генеральні адвокати, а згодом – і Суд ЄС.

З вступом в силу Лісабонської угоди Хартія набула юридичну обов'язковість для інституцій ЄС та держав-членів. Однією з ключових відмінностей Хартії від ЄКПЛ можна назвати закріплення першою значно ширшого обсягу прав (право на цілісність особистості, право на притулок тощо) [4].

Приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) має стати визначним кроком у формуванні і подальшому розвитку системи захисту прав людини в Європі. По суті, це необхідна умова щодо уніфікації систем захисту прав людини ЄС та держав-членів. Сьогодні в межах Європи фактично існують дві системи захисту прав людини – Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ – в рамках РЄ), що діє на підставі Розділу II ЄКПЛ «для забезпечення дотри-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

мання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї» (ст. 19 ЄКПЛ) і Регламенту ЄСПЛ від 1 червня 2010 року[1], і в рамках Європейського Союзу – на чолі з Судом Європейського Союзу (Суд ЄС), який функціонує в межах правового поля Договору про Європейський Союз (ДЕС), Договору про функціонування ЄС (ДФЄС) [2] і Протоколу №3 «Про Статут Суду Європейського Союзу» від 17 квітня 1957 р. (зі змінами і доповненнями, внесеними 13 грудня 2007 р.) [2]. Створення такої системи значно ускладнене розбіжностями і специфічними особливостями функціонування РЄ та ЄС. Обумовлюється це між іншим тим, що ЄС створювався насамперед для реалізації економічних цілей, згодом – соціальних, а з середини 70-х років – вже безпосередньо захисту прав людини.

Держави-члени ЄС усвідомлювали, щопри зростаючій активності в сфері прав людини Суду ЄС неминучім буде розходження практики Суду ЄС та ЄСПЛ. Тому, поряд із наданням Хартії юридичної обов'язковості у Лісабонській угоді було закріплено положення про приєднання ЄС до ЄКПЛ.

26 травня 2010 Комітет міністрів РЄ визначив термін завершення роботи над текстом проекту Угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ (далі – проект Угоди) – 30 червень 2011 р. Робоча група, яка розробляла документ, впоралася з поставленим завданням і представила проект Угоди на своєму шостому засіданні (13–18 березня 2011 року).

Проект Угоди складається з преамбули та 13 статей. Відповідно до ст. 2 цього документа, яка вносить зміни в ч. 2 ст. 59 ЄКПЛ, ЄС стає стороною ЄКПЛ та отримує право приєднатися як до ЄКПЛ, так і до Протоколів до неї.Зазвичай виокремлюють такі переваги приєднання як: 1)можливість підвищити рівень і ефективність захисту прав людини в Європі за рахунок здійснення «незалежного зовнішнього контролю над правовою системою Союзу»; 2)спроможність кожної людини подати скаргу до ЄСПЛ на порушення ЄС прав і свобод людини, гарантованих Конвенцією, за умови вичерпання засобів правового захисту згідно з правом ЄС; 3)сприяння більш гармонійному розвитку прецедентного права Суду ЄС та ЄСПЛ;

Відповідно до ст. 218 ДФЄС Суд ЄС за запитом інституту або держави – члена ЄС має можливість перевірити міжнародну угоду, яку планує укласти ЄС, на предмет відповідності нормам первинного права. У своєму Висновку 2/13 Суд ЄС намагався виявити, чи не ставить Угода

під загрозу основні характеристики права ЄС і чи дотримані ті умови, які сам Європейський союз визначив необхідними для вступу.

Загалом було виділено 7 основних проблем, які вбачаються результатом підписання тексту Угоди:

1) Верховенство права ЄС – проблема полягає в тому, що стаття 53 Конвенції надає можливість державам-членам РЄ встановлювати більш високі стандарти захисту прав людини, ніж ті, які передбачені Конвенцією. Фактично суд побоюється, що держави-члени ЄС через зміст ст. 53 зможуть уникнути зобов'язань по праву ЄС. Значення цієї проблеми на мій погляд є перебільшеним – незважаючи на положення статті ЄС має можливість через Хартію встановити максимальні стандарти захисту людини за вимоги забезпечення мінімальних стандартів, встановлених ЄКПЛ. Згідно з пунктом 23 положення Хартії, що збігаються з Конвенцією повинні тлумачитися відповідно до практики ЄСПЛ, що унеможливує використання ст. 53 задля таких цілей, особливо за наявності чіткої практики Суду ЄС у цій сфері.

2) Принципи добросовісної співпраці і автономії права ЄС. При використанні презумпції дотримання державами – членами ЄС основних прав і свобод і за відсутності виняткових обставин держави не мають права перевіряти їх виконання, оскільки це означає порушення принципу. У цьому випадку суд посилається на реальну проблему, однак його висновки односторонні – згідно зі ч.1 статті 67 ДФЄС, «Союз утворює простір свободи, безпеки та законності при повазі основних прав». Отже, незважаючи на всю важливість принципу взаємної довіри, він не повинен ставити під загрозу основні права людини, а вирішення цього питання буде забезпечуватися їх балансуванням.

3) Протокол № 16 до ЄКПЛ (не вступив у силу) дає можливість запити вищими судами держав-членів РЄ у ЄСПЧ консультативних висновків з питань інтерпретації і застосування прав, гарантованих Конвенцією та Протоколами до неї на національному рівні. Існує ризик, що вищі суди держав – членів ЄС можуть віддати перевагу даному механізму передбаченій правом ЄС преюдиціальній процедурі, коли вони можуть, а в деяких випадках і зобов'язані звернутися до Суду ЄС.

Генеральний адвокат Суду Правосуддя ЄС Джуліана Кокотт зазначає, що у цієї проблеми є рішення, яке вже міститься в тексті установчих договорів – п. 3 статті 267 ДФЄС. Обов'язок вищих судів, які стикаються з питаннями тлумачення права ЄС, звернутися з преюдиціальним запитом

до Суду ЄС. Положення установчих договорів ЄС вищі по відношенню до національного права і укладених державами – членами ЄС міжнародних угод (ЕКПЛ), тому спроби судів обійти ст. 267 будуть порушенням договору.[п.141, 5]

4) Монополія Суду ЄС на вирішення спорів, що виникають між державами-членами і стосуються права ЄС – обґрунтування відповідає попередньому пункту, посилаючись на ст. 344 ДФЄС, та порушення принципу добросовісної співпраці. Натомість у Європейської Комісії є всі необхідні правові засоби для зупинення правопорушення і притягнення порушника до відповідальності. Внесення змін до Угоди для цього не потребується.

5) Механізм участі ЄС або держав-членів у якості співвідповідачів – доволі цікава правова процедура, що обумовлюється встановленням Угодою відповідальності ЄС, якщо його НПА або органи порушують норми Конвенції. При цьому позов може бути поданий як проти ЄС так і проти держави, що імплементувала та використала таку норму права – такі суб'єкти мають право залучатися у справу – для визначення відповідальності за порушення чи допомоги у з'ясуванні обставин справи.

На мою думку, вирішення цього питання вимагає внесення змін до Угоди щодо порядку залучення співвідповідачів (затвердження порядку автоматичного вступу) та участі Суду ЄС у обговоренні цього питання.[6]

6) Механізм попереднього залучення Суду ЄС – дозволяє призупинити розгляд скарги ЄСПЛ з тим, щоб дати можливість Суду ЄС висловитися з питання дійсності акту ЄС. Однак він не передбачається, якщо ЄСПЛ розглядає питання про тлумачення, а не про дійсність акту. В даному випадку варто відзначити помилкове тлумачення тексту Угоди Судом та наявність відповіді на це зауваження у самому Проекті Угоди. Технічний характер такої проблеми дозволяє вирішити її або внесенням правок у Проект, або шляхом спільної заяви судів про тлумачення такого пункту.

7) Зовнішня політика та політика безпеки. Ці сфери характеризуються певними «унікальними» рисами: роль наднаціональних інституцій ЄС зведена до мінімуму, рішення по суті приймаються як правило одногосно, на ці сфери не розповсюджується такі принципи ЄС як принцип прямої дії тощо.

Дана сфера фактично поза межами контролю Суду ЄС окрім двох винятків (ст. 275 ДФЄС). Логіка Суду полягає в тому, що за його обме-

женої юрисдикції зовнішній судовий орган (ЄСПЛ) отримає право висловлюватися щодо ряду прийнятих ЄС актів без можливості попереднього контролю з боку Суду ЄС.

Однак вбачається, що проблема обмеженої юрисдикції Суду ЄС є внутрішньою, а не проблемою взаємовідносин з ЄСПЛ та компенсується наявністю таких повноважень у національних судів. Фактично немає жодних перешкод для здійснення контролю ЄСПЛ у цих сферах.

Згідно з наведеними аргументами Суду ЄС можна зробити висновок, що лише два з них є важливими для впровадження Угоди: урахування принципів добросовісної співпраці і автономії права ЄС та питання механізму участі ЄС або держав-членів у якості співвідповідачів, інші аргументи суду вбачаються несуттєвими і не можуть стати перешкодою для впровадження Угоди про Приєднання. Питання викликає сама структура висновку суду – вона виглядає як категорична відмова йти на компроміс, шукати шляхи вирішення розбіжностей та, що важливіше – зупинення нормотворчого процесу, що тривав майже 2 десятиліття. Оскільки найближчим часом перегляд установчих договорів ЄС не стоїть на порядку денному, питання приєднання ЄС до Конвенції знову відкладається на невизначений термін.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union and the Charter of Fundamental Rights of the European Union, Brussels, 12 November 2012 (OR.fr.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: register.consilium.europa.eu/doc.

3. Приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 року. Право Європейського Союзу. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/ewZm0H>

4. Хартія основних прав Європейського Союзу. Європейський Союз; Міжнародний документ від 07.12.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524

5. Opinion 2/13 of the court (Full Court) 18 December 2014. InfoCuria – Case-law of the Court of Justice [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/5p6rAU>

6. Присоединение Европейского союза к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод: анализ Заключения Суда ЕС 2/13 (Энтин К.) 2015 год, [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://отрасли-права.рф/article/14846>

Науковий керівник: **Петришин О. О.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. О. Левіна¹

ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Одним з пріоритетних напрямів існування Європейського Союзу (далі – ЄС), зокрема і європейської системи права є дотримання та забезпечення гарантії прав та свобод людини та громадянина.

В той же час, критичним та визначальним моментом у розвитку європейської законодавчої площини став Висновок Суду Європейського Союзу (далі – Суд ЄС) від 18.12.2014 №2/13, яким колегія суддів надала правову оцінку Проекту Угоди про приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (1950 року) (далі – ЄКПЛ).

На думку науковців, за своїм змістом такий Висновок Суду ЄС носить вагомое доктринальне значення стосовно аналізу можливостей приєднання ЄС до ЄКПЛ, що одночасно знаходить своє відображення як в політичному, так і в матеріально правовому та процесуальному аспектах [3].

Разом з тим, питання реалізації процесу приєднання ЄС до ЄКПЛ не є новим, оскільки така ідея активно обговорювалася ще в 1970-х роках та переважно мала політичне наповнення. Слід вказати, що першим проміжним етапом розвитку такої теми став Висновок Суду ЄС №2/94, який суд надав в 1996 році та вказав на неможливість приєднання ЄС до ЄКПЛ, визначивши основною перешкодою здійснення такого процесу саме відсутність у ЄС відповідного обсягу належної компетенції, при цьому взявши до уваги, що така компетенція не передбачена Установчими договорами, зокрема тим самим Договором про Європейський Союз в ре-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

дакції від 07.02.1992 (до Лісабонського договору) та Договором про функціонування Європейського Союзу від 25.03.1957.

Тобто такий Висновок Суду ЄС безпосередньо пов'язував можливість приєднання ЄС до ЄКПЛ з потребою у створенні належного нормативно-правового підґрунтя. На думку О. В. Сердюка, саме це пояснює причину прийняття Хартії основних прав ЄС, що була вперше проголошена на Самміті ЄС в 1999 році. На думку дослідника, такий нормативно-правовий акт фактично вказував на намір ЄС створити автономну і водночас альтернативну систему захисту прав людини на противагу вже існуючій процедурі закріпленій в ЄКПЛ та відображеній у практиці Європейсько-го Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) [3].

Однак, прийняття в 2007 році Лісабонського договору змінило напрям політичних векторів, а відтак, в п. 2 ст. 6 Договору про Європейський Союз (далі – ДЕС) було закріплено обов'язок ЄС приєднатися до ЄКПЛ, що на думку багатьох фахівців «повинно було вирішити одну з найбільш складних для ЄС проблем» [3]. На підтвердження наведеного, слід також звернути увагу на положення ч.2 ст. 59 ЄКПЛ, де закріплено альтернативне правило можливої поведінки ЄС, зокрема в нормі визначено, що: «до цієї Конвенції може приєднатися Європейський Союз». Таким чином, процес приєднання ЄС до ЄКПЛ отримав чітке окреслення шляху своєї реалізації, що і знайшло своє відповідне відображення в Проекті Угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ та подальший Висновок Суду ЄС №2/13.

Висновки Суду ЄС містять значну кількість аргументів та тез, однак слід виділити головну та найбільш вагому, зокрема колегія судді Суду ЄС чітко та безальтернативно зазначила, що наслідки приєднання ЄС до ЄКПЛ будуть катастрофічні – таке приєднання створить реальні ризики руйнації базових засад конституційної та правової системи ЄС.

Дж. Заккарони в своїх дослідженнях зазначав, що основний ймовірний наслідок приєднання ЄС до Конвенції – позбавлення виключної юрисдикції Суду ЄС, а саме стосовно можливої зміни обсягу виключних повноважень Суду ЄС [4].

Ми розділяємо думку науковця, оскільки, дійсно, питання меж виключних повноважень Суду ЄС стали одним з найбільш складною та вагомою проблематикою у змісті Проекту Угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ.

Зокрема, ст. 6 (2) ДЄС визначено обов'язок ЄС стосовно приєднання до ЄКПЛ. В той же час, така норма вступає у змістовий конфлікт зі ст. 3 Протоколу 8 до ДЄС та ст. 344 ДЄС, де законодавчо встановлено виключну компетенцію Суду ЄС щодо будь-яких питань права ЄС.

За таких обставин, слід вести мову про повне виключення суддівської компетенції ЄСПЛ, як єдиного органу, який може тлумачити норми Конвенції, а такий факт повністю нівелює зміст наведених вище положень.

Розуміючи наявність такої проблематики та потребу в неминучому вирішенні останньої в Проекті Угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ, автори, передбачливо закріпили в ст. 3 (6) процедуру «попереднього залучення», яка передбачає надання оцінки відповідним актам права ЄС положенням ЄКПЛ до розгляду ЄСПЛ цих питань по суті [3]. Наведене сприяло закріпленню інноваційного механізму співвідповідача під час здійснення згаданої процедури.

На думку Н. Маккормік, взаємодія між установами повинна ґрунтуватися не на суверенітеті, а на відкритому конструктивному діалозі та взаємодії між державами. На думку науковця, теорія спільної взаємодії та відповідальності може бути застосована в разі виконання рішення Суду ЄС, в якому ЄСПЛ виявив порушення Конвенції або вимагає, щоб Суд ЄС висловив свою позицію до винесення остаточного рішення ЄСПЛ [4].

З наведеного випливає ще одна перепона у приєднанні ЄС до ЄКПЛ, зокрема в силу нормативної дії Протоколу 16 до ЄКПЛ виникають два одночасно справедливі порядки консультативних (преюдиційних) висновків:

1. Механізм реалізації права національних вищих судових органів на отримання висновку ЄСПЛ щодо тлумачення положень ЄКПЛ
2. Процедура попереднього рішення (висновку) Суду ЄС стосовно тлумачення договорів за запитом національних судів (ст. 267 ДЄС) [3].

За таких обставин одночасна дія нормативних приписів Протоколу 16 до ЄКПЛ та ст. 267 ДЄС надають альтернативу вибору захисту прав, що на думку О. В. Сердюка створює побоювання щодо більшої привабливості ЄСПЛ, оскільки сучасна практика у справах, що прямо чи опосередковано стосуються права ЄС базуються на практиці ЄСПЛ, проте, в будь-якому випадку, наявність такого дуалізму ніяким чином не сприяє покращенню захисту прав людини [3].

Окрім того, Р. Арнольд, зазначав, що особливе значення ЄКПЛ та практики ЄСПЛ для ЄС свідчить рішення Великої палати у справі «Босфор ейрвейз» проти Ірландії від 30.06.2005 № 45036/98. На думку дослідника, вектор розвитку основних прав і свобод людини і громадянина вказує на те, що хоча механізми їх реалізація та захисту в ЄС і Конвенції автономні, позиції ЄСПЛ в тривалій перспективі набудуть пріоритетного значення. [5]

Отже, Проект Угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ містить ряд взаємообумовлюючих повноважень, однак слід виділити основний момент діяльності ЄСПЛ та Суду ЄС, зокрема встановлення механізму компетентного та паритетного діалогу між суддівськими органами, як головного каталізатора приєднання ЄС до ЄКПЛ та формування єдиного європейського законодавства, як орієнтира та гарантії реалізації основоположних прав та свобод людини та громадянина.

Література:

1. Договір про Європейський Союз, Міжнародний документ від 07.02.1992 [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029;
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародний документ від 04.11.1950 [Електронний документ]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004;
3. О. В. Сердюк Перешкоди приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: Висновок Суду ЄС 02/13 (18.12.2014) // [Електронний документ]. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9795/1/Serdyk.pdf>;
4. Дж. Заккароні Вплив приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на структуру судових органів в Європі // [Електронний документ]. – Режим доступу: www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis.../cgiirbis_64.exe?;
5. Р. Арнольд Юридичні наслідки приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // [Електронний документ]. – Режим доступу: irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?...2.

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС

Референдум щодо членства Великої Британії в ЄС пройшов 23 червня 2016 року. За результатами проведення референдуму 51,9% виборців виявили своє бажання покинути ЄС, 48,1% виборців побажали залишитися в складі Європейського союзу. Шотландці та жителі Північної Ірландії в цілому виявили своє бажання залишитися в складі ЄС, а ось валлійці і англійці, без Лондона, проголосували за вихід. Постає питання, що зумовило Велику Британію підняти питання щодо виходу з Європейського Союзу – утворення, куди кожна європейська країна намагається потрапити та роками пристосовує внутрішньодержавні потреби до стандартів ЄС – це питання і ставить актуальність обраної теми. Варто зауважити, що у 1975 році у Великобританії відбувся всенародний референдум про вихід з його попереднику, ЄЕС, проте тоді 67,2% виборців проголосували за те, щоб залишитися в членами ЄЕС.

Теоретичні питання виходу країн-членів з Європейського Союзу, не звертаючись до проблематики виходу Об'єднаного Королівства, досліджували такі вчені, як В. Воронкова, Л. Глухарьова, І. Грицяк, І. Іванова, В. Іноземцева, Б. Колер-Кох, В. Копійка, М. Леонард, Е. Моравчік, М. Поллак, В. Шемятенкова, Ю. Шишкова та інші. Проблематика участі Великої Британії в євроінтеграції добре висвітлена в публікаціях сучасних західних дослідників – Д. Дайнен, М. Емерсон, Л. Зідентоп.

Відповідно до консолідованої версії Договору про Європейський Союз, а саме розділу VI «Заключні положення» (Consolidated version of the Treaty on European Union/Title VI: Final Provisions) будь-яка держава член Європейського союзу має право прийняти рішення про вихід з Європейського союзу відповідно до консультаційних вимог, наданих Спільнотою [1].

Договори про ЄС припиняють застосовуватись в даному питанні з дати набуття чинності угоди або з дати входження в силу договору про виведення зі складу ЄС, в іншому випадку, через 2 роки після повідомлення про виведення, якщо Європейська Рада, за погодженням з заці-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

кавленою державою-членом, одногосно приймає рішення про продовження цього терміну. Якщо держава вийшла зі складу ЄС та просить про повернення, її запит підлягає загальній процедурі розгляду питання про вступ до ЄС.[1]

Референдум про вихід Великої Британії з Європейського Союзу похитнув міцність утворення, поставив на порядок денний низку історично-важливих питань.

Європейська політика чинного уряду Сполученого Королівства має вагомі історичні передумови, опирається на культурно-ментальні, суспільно-політичні і державно-правові традиції, зокрема, традиції зовнішньої політики, яких намагалися дотримуватися всі британські уряди від середини ХХ століття. Важливо дослідити витoki «особливої» позиції країни щодо участі в європейській інтеграції, зокрема її політичному вимірі (зовнішня політика і політика безпеки), які сягають першого десятиріччя після завершення Другої світової війни.[3]

Після Другої світової війни головним завданням британської дипломатії було збереження позицій країни як світової держави і лідерство в Західній Європі в умовах формування нових глобальних центрів впливу США і СРСР. Участь країни у війні у складі трійки провідних антифашистських союзників надавала уряду додаткові аргументи для обґрунтування глобальної ролі Сполученого Королівства, унеможливила приєднання до організацій регіонального рівня [2, с. 57]. Місцевий політикум усвідомлював економічну та військову слабкість і залежність країни від підтримки США. Дистанціювання від прямої участі в європейському об'єднанні давало можливість Британії виконувати роль своєрідного моста між Європою і Сполученими Штатами.

В 1951 ФРН, Бельгія, Нідерланди, Люксембург, Франція, Італія створили Європейське об'єднання вугілля та сталі, метою якого стало об'єднання європейських ресурсів з виробництва сталі та вугілля, яке, на думку його творців, повинно було запобігти черговій війні в Європі. В той же час, Велика Британія відмовилася брати участь в цій організації з міркувань збереження національного суверенітету.

У січні 1960 Велика Британія і ряд інших країн, що не увійшли до ЄЕС, сформували альтернативну організацію – Європейську асоціацію вільної торгівлі. Велика Британія, однак, незабаром зрозуміла, що ЄЕС – набагато більш ефективне об'єднання, і прийняла рішення про вступ до ЄЕС.[4]

Перша спроба в 1961–1963 роках, однак, закінчилася невдачею в зв'язку з тим, що французький президент де Голль наклав вето на рішення про вступ нових членів до ЄЕС. Аналогічним був результат переговорів про вступ у 1966–1967 роках.

1967 року три європейські співтовариства (Європейське об'єднання вугілля та сталі, Європейське економічне співтовариство та Європейське співтовариство з атомної енергії) об'єдналися в Європейські співтовариства.

Справа зрушила з мертвої точки лише після того, як генерала Шарля де Голля в 1969 змінив Жорж Помпиду. Після кількох років переговорів та адаптації законодавства Велика Британія вступила до ЄС 1 січня 1973. [6, с. 13]

Проте, упродовж наступних періодів участі Великої Британії в процесах європейської інтеграції, навіть після вступу до ЄЕС у 1973 р., спостерігалось певне дистанціювання країни від континентальних об'єднувачих процесів і наявність власної, часто відмінної від континентальних партнерів стратегії, що дало підстави визначити неофіційний статус країни в ЄЕС як «незручного партнера» [5, с. 350]. Лондон намагався використати свої міжнародні політичні та військові можливості як основний аргумент впливу на об'єднання з метою його пристосування до своїх потреб та інтересів. Однак запізнення далось взнаки. Країні довелося завойовувати своє місце в когорті держав Євроспільноти. Намагання брати активну участь в механізмі Європейської політичної інтеграції (ЄПС), створеному в 1970 р., було покликане реалізувати міжнародні амбіції країни, компенсувати обмежену участь в інших сферах інтеграції, забезпечити його розвиток на міждержавному рівні.

Самобутність Великої Британії завжди була наріжним каменем в політиці Європейського Союзу, в зв'язку чим, країна отримувала чималі пільги – разом із Данією Британія має право не вводити євро ніколи; відбулася відмова від зони євро; часткова відмова від співпраці в сфері юстиції та внутрішніх справ; відмова Великобританії в березні 2012 року приєднатися до Бюджетного пакту – Договір про стабільність, координацію і управління економічним і валютним союзом. Цим договором було закріплено більш жорсткі вимоги до фінансової дисципліни держав-членів, які мають прагнути досягнути бездефіцитних (збалансованих) бюджетів [7] У сфері політичної інтеграції британську сторону традиційно не влаштовує насамперед посилення повноважень наднаціональних ін-

ституцій і створення європейської армії, ідея якої періодично актуалізується у єврочиновницьких кабінетах з кінця 1990-х.

Доречно зазначає А. Грубінко про те, що проблема членства Британії стала проявом загальної політичної кризи ЄС, невизначеності подальшого шляху розвитку об'єднання як «пулу суверенітетів» чи федеративної наддержави. [3]

Однією з передумов також була названа незгода та панічне побоювання населення в Великій Британії щодо політики біженців в ЄС, ксенофобські та антиєвропейські рухи були підсилені націоналістичними партіями. Міграційна криза відкрила шлях до вибухового зростання популярності ксенофобських анти-європейських партій – таких, як Партія незалежності Сполученого Королівства, саме ця партія, очолила кампанію за вихід з ЄС – в той час як національні уряди і європейські інституції не демонстрували, що вони в змозі впоратися з кризою.[8]

У січні 2013 року Девід Кемерон пообіцяв, що у разі перемоги консерваторів на парламентських виборах 2015, уряд Великої Британії проведе переговори про більш вигідні умови продовження британського членства в ЄС, а потім – референдум про членство Великої Британії в ЄС, причому позиція уряду з питання членства залежатиме від результату переговорів з ЄС.[9] Після перемоги на виборах у травні 2015 року Девід Кемерон підтвердив рішення про проведення переговорів, а також референдуму. Питання про референдум було включене в промову королеви на церемонії відкриття нового складу парламенту 27 травня 2015 року. 28 травня 2015 року пропозиція про проведення референдуму була внесена до Палати громад. [10]

Що стосується позиції інших партій з питання проведення референдуму, «Лейбористська партія (Велика Британія)» під керівництвом Еда Мілбенда (2010—2015) виступала проти проведення референдуму доти, поки не відбудеться передача нових повноважень від Великої Британії до ЄС. «Ліберальні демократи» зажадали провести референдум виключно в разі прийняття нових змін до договорів ЄС. «Партія незалежності Сполученого Королівства», «Британська національна партія», «Зелена партія Англії та Уельсу», «Демократична юніоністська партія» і партія «Respect» підтримали принцип проведення референдуму.[11]

Президент Європейської комісії Жан – Клод Юнкер висловив упевненість у тому, що лідери країн ЄС зуміють домовитися з Британією про умови її подальшого перебування в складі Європейського Союзу.[15,с. 129]

18–19 лютого 2016 р. під час саміту Європейської Ради, з метою вплинути на рішення щодо виходу зі складу утворення, була досягнена Угода Великої Британії з ЄС, яка передбачала преференції для країни у сфері міграції, внесення змін у договори ЄС щодо незастосування до країни посилання на вимогу «більш тісного союзу» як гарантію від подальшої участі в політичній інтеграції, відмову від приєднання до єврозони і Шенгенського договору, право вибіркової участі в інтеграції у сферах юстиції, правосуддя і соціальної політики. [12] Проте це не вплинуло на наслідки референдуму та налаштувань щодо виходу з боку політичної верхівки.

Висновок. Питання наслідків рішення щодо виходу з Європейського Союзу залишається досить неоднозначним, як для самого Об'єднаного Королівства, так і для Європейського Союзу. У наукових та політичних колах прогнозується ситуація для Великої Британії – різкого скорочення торгівлі, втрати для сільського господарства, яке дотувалася з бюджету ЄС та ін.; для ЄС – вихід Великобританії може як спричинити ефект наслідкування, так і посилити позиції країн на більш сильну інтеграцію. Проте можна сказати однозначно, що для ЄС, який вже оговтався від криз – фінансової та напливу біженців – втрата Великобританії є найбільшим ударом за більш ніж 60 років існування.

Література:

1. Консолідована версія Договору про Європейський Союз – Режим доступу:<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0001:01:EN:HTML> (дата звернення – 31.03.2017). – Заголовок з екрану.
2. Яковенко Н. Л. Велика Британія в міжнародних організаціях: навчальний посібник / Н. Л. Яковенко. – К. : Київський ун-т, 2011. – 400 с.
3. Велика Британія в європейській політичній інтеграції: історичні витoki «особливої» позиції та сучасність (до 70-ї річниці промов У. Черчілля у Фултоні та Цюріху). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/ua/ekspertna-dumka/view/article/velika-britanija-v-jevropetskii-politichnii-integraciji/> (дата звернення – 31.03.2017). – Заголовок з екрану.
4. Історія Європейського Союзу. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення – 31.03.2017). – Заголовок з екрану
5. Larres K. Integrating Europe or Ending the Cold War? Churchill's post-war foreign policy / K. Larres // *Journal of European Integration History*. – 1996. – Volume 2. – Number 1. – pp. 15–50.
6. Прихненко М. І. Основні проблеми процесу вступу Великобританії до Європейського економічного співтовариства // *Наука в інформаційному просторі*. – Д., 2011. – Т. 2 : Історія. Філософія. – С. 11–16.

7. Брюссель пытается избежать брексит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://politobzor.net/show-70348-bryussel-pytaetsya-izbezhat-breksit.html> (дата звернення – 31.03.2017). – Заголовок з екрану.

8. Miliband: EU poll is 'clear and present danger' to jobs. BBC News. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.bbc.com/news/election-2015-32114191> (дата звернення – 31.03.2017). – Заголовок з екрану

9. David Cameron Pledges EU Referendum if Conservatives Win Next Election. Raidió Teilifís Éireann. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.rte.ie/news/2013/0123/364037-david-cameron-eu/> (дата звернення – 31.03.2017). – Заголовок з екрану.

10. European Union Referendum Bill 2015–16. parliament.uk. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://services.parliament.uk/bills/2015-16/europeanunionreferendum.html> (дата звернення – 30.03.2017). – Заголовок з екрану.

11. The EU. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.respectparty.org/the-eu/> (дата звернення – 30.03.2017). – Заголовок з екрану.

12. European Council. Brussels, 19 February 2016 (OR. en). – CO EUR 1. – CONCL 1. – EUCO 1/16. – 36 р.

13. Розпочався вихід Великобританії з ЄС. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.unian.ua/world/1848594-rozpochavsya-vihid-velikobritaniji-z-es.html> (дата звернення – 30.03.2017). – Заголовок з екрану.

14. Oliver T. A European Union Without the United kingdom. The Geopolitics of a British Exit From the EU / T. Oliver. – London: LSE Ideas, 2016. – 20 р.

15. Сталоверова Г. В. Членство Великобританії в Євросоюзі: дискусія в ЄС // Гілея: науковий вісник. – 2016. – Вип. 106. – С. 127–132.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. Лиманюк¹

ФЕНОМЕН ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Особливість сучасного етапу розвитку цивілізації полягає не тільки в тому, що епоху постіндустріалізму замінює епоха інформаційна, але і в

---

¹ Курсант 1 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

тому, що процес змін охопив, крім економічної, ще й політичну, соціокультурну і духовну сфери. Найбільш зримим проявом і показником цих феноменів є глобалізація, в рамках якої відбувається формування нового типу світового співтовариства. Подальше розширення європейських та євроатлантичних структур потребують чіткого розуміння природи міжнародних сучасних процесів, одним із яких і є глобалізація. Розуміння вказаного процесу є особливо важливим для України, оскільки вона перебуває в процесі входження до глобалізаційного простору. Саме тому не є випадковим науковий інтерес до глобалізації в різних галузях знання, в тому числі й в сфері права. Сучасна глобалізація – при всіх особливостях її змісту, специфічних властивостях, характеристиках – представляє собою певну нову сходинку в подальшій універсалізації всесвітньої історії людства та земної цивілізації. Для належного розуміння й оцінки її змісту, форм прояву і тенденцій розвитку необхідне її дослідження, викладення в загальному контексті всесвітньо-історичного розвитку процесів глобалізації, у зв'язку з попередніми етапами глобалізації [1, с. 132–134].

Своєрідно визначив зміст глобалізації американський дослідник Т. Фрідман: «...інтеграція ринків, націй – держав і технологій, що дозволяє індивідам, корпораціям і націям – державам досягати будь-якої точки світу швидше, далі, глибше і дешевше, ніж коли б то не було раніше». Таким чином він дав визначення інформаційно-комунікаційної глобалізації. В сучасних умовах її матеріальною основою є революція в технічній сфері, зовсім нові види комунікації, транспорту та інформаційних технологій, що зробили будь-яку частину планети досяжною, причому досяжною досить швидко. В цих умовах відбувається ріст виробництва праці, відкриваються нові можливості для інвестицій капіталу. Тож сьогодні вказана глобалізація є найбільш дієвою в інтеграційних процесах [2, с.43]. Глобалізацію представляють і як процес, і як нову ідеологію, і як етап розвитку людської цивілізації, і як невідворотну стадію історичної динаміки.

Всі ці погляди мають право на існування. За їх допомогою можна пояснити ті чи інші процеси в залежності від задач, поставлених перед дослідником. Безперечно, це найвпливовіша сила, що визначає подальший розвиток нашої планети. Вона торкається усіх галузей суспільного життя, в тому числі й самого суспільства. Глобалізація відображає взаємозв'язки людей, що ростуть, загальні тенденції розвитку людства. На сучасному

етапі розвитку інформаційне суспільство демонструє економічну могутність та небувалий соціальний потенціал. Зі зміною процесу отримання та розподілу інформації, зміною швидкості та форми цього процесу виникають нові риси суспільства, не притаманні попереднім суспільствам. Інформаційне суспільство створює набір відносин, що є притаманними саме йому: воно відрізняється моментальністю відносин, їх роздробленістю та багатоконтактністю. Під впливом глобалізації в інформаційному суспільстві втрачаються суспільні норми, характерні для громадян національної держави, виникають зовсім інші технологічні норми та правила поведінки, які мають слабкий зв'язок і з національною належністю, і з територією проживання. Глобальні проблеми сучасності є породженням передусім суперечностей суспільного розвитку, а саме масштабів впливу діяльності людини на навколишню дійсність та нерівності соціально-економічного, науковотехнічного розвитку країн і регіонів. Відповідно, вони є комплексними та всеосяжними, тобто тісно взаємопов'язані з регіональними та національно-державними проблемами [3,с.235]. Тому ефективна стратегія розв'язання глобальних проблем виводить суспільства на нові рубежі міжцивілізаційного розвитку, а саме на рівень усвідомлення необхідності об'єднання зусиль усіх народів та держав. Тож, глобалізація сприяє формуванню єдиного загальносвітового інформаційного простору, який прискорює процес запозичення культурних цінностей та універсалізації форм суспільного життя. Зміни, які спричинила глобалізація, підштовхують до пошуку механізмів, які би урегулювали відносини, що виникають. Завдяки цьому, розширюються межі правового простору. Кінець XX століття і початок XXI століття характеризується двома тенденціями в праворозумінні. З однієї сторони стали актуальними проблематика природного права і затвердження міжнародних стандартів в області прав людини[5,с.168]. З іншої сторони спостерігається посилена увага до регіональних і національних особливостей правової спадщини, які грають роль в утворенні різних регіональних державних об'єднань як суб'єктів формуючого багатопольярного світу. Тож завдяки глобалізації в державно-правовій сфері можна спостерігати природні тенденції: до уніфікації і самобутності, до об'єднання і самовизначення. Сьогодні право виступає як найважливіший елемент глобалізації, її правовий фундамент. Основними напрямками впливу глобалізації на розвиток права є такі: 1) ускладнення структури світового правового поля; 2) зміна змістовних параметрів концепції прав людини, ускладнення її реалізації. На перший план вису-

вається право на міжнародний порядок, при якому права і свободи можуть бути захищені, тобто людина має право на життя в умовах миру та безпеки; 3) інтернаціоналізація права як процес поглиблення взаємного впливу різних правових систем.

Сутністю глобалізації як процесу, який характеризує сучасний етап розвитку людства, є формування спільного світового економічного, політичного та культурного простору, який функціонує на основі універсальних загальноновизнаних правових цінностей та принципів і опосередковується загальними організаційними формами; головними напрямками впливу глобалізації на державу є якісна зміна національно-державного суверенітету (його обмежений характер) і призначення держави (що виражається в зміні змісту і сутності функцій держави); головним напрямком впливу глобалізації на право є його універсалізація, яка полягає у виробленні єдиних спільних базових принципів і інститутів права, усунення суперечностей між національними правовими системами[6,с.28]. В свою чергу, право стає важливим інструментом глобалізації, оскільки відсутність єдиного правового поля, його недостатня сформованість гальмують процеси глобалізації в різних сферах формування і функціонування світового суспільства. Окрім того, право виступає головним ідеологічним підґрунтям глобалізації, який покликаний стримувати негативні сторони і наслідки глобалізації.

Література:

1. Лукашук И. И. Глобализация, государство, право, XXI век. – М. : Проспект, 2000. – С. XII;
2. Макуев Р. Х. Современная глобализация: вызовы и трансформации: Монография. – Орел. – Изд-во Орелского ун-та, 2006. – 238 с
3. Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації : антропологічний вимір: Монографія. –Х. : Право, 2011. – 552 с.
4. Максименко В. Глобализация: риторика, идеология, реальность / В..Максименко // Православие. – 2002. – 17 окт. – С.3–5;
5. Хаустова М. Г. Трансформація правової системи України в умовах глобалізації: общетеоретические аспекты// Журнал «Legea și viața» Республіка Молдова. – № 8(272), 2014. – С.166–172.
6. Хаустова М. Г., Ждан М. Д. Правова глобалізація: поняття, риси, види / М. Г Хаустова., М. Д Ждан // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2013. – № 1082. Серія «ПРАВО». Випуск № 16. –С.25–30.

Науковий керівник: **Хаустова М. Г.**, к. ю. н., доцент кафедри теорії держава та права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРАВО НА КОНСУЛЬСЬКИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН ЄС: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ

Стрижнем європейських цінностей виступають ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державно-го устрою, а також правова і соціальна держава. Європейський Союз, пропонуючи нові підходи у вирішенні проблем, що постають перед ним, має на меті забезпечити гармонійний розвиток всіх країн, що інтегруються до ЄС.

Прикладом такого вирішення може послужити Маастрихтський договір про створення Європейського Союзу від 7 лютого 1992 р., який був спрямований на подальше поглиблення та розширення європейської інтеграції та надання їй незворотного характеру. Важливе місце серед нововведень, внесених Маастрихтським договором займає інститут громадянства Європейського Союзу, або, як його часто називають, інститут єдиного загальноєвропейського громадянства [1, с. 79]. Цьому присвячена ст. 8-8е Договору про Європейський Союз, і як додаток до Договору – Декларація про громадянство держави-члена.

Насправді, щоб краще розібратися в природі і сутності єдиного загальноєвропейського громадянства слід звернути увагу на те, що у чинній редакції Договору про функціонування ЄС 1957 р. [2] перелік прав і свобод, гарантований громадянам ЄС, закріплений в ст. 20. Комплекс цих прав складають політичні та соціальні права, які надаються кожній особі, яка має громадянство будь-якої держави-члена ЄС. Особливе значення серед цих прав має право на консульський захист на території третіх держав, оскільки це єдине право, яке може бути здійснено за межами Європейського Союзу. Крім того, консульська допомога є найбільш ефективним механізмом реалізації захисту прав та інтересів громадян в третіх державах.

Особливості дипломатичного і консульського захисту були розкриті у наукових працях Х. М. Алієва, Н. А. Веделя, Е. Денза, І. І. Лукашука, С. К. Сандровського та ін. Зважаючи на те, що право на консульський захист є доволі специфічним атрибутом єдиного загальноєвропейського

---

¹ Студентка 5 курсу 15 групи Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

громадянства, котрий був вперше закріплений в Маастрихтському договорі, вважаю за доцільне розглянути це питання детальніше.

Слід наголосити на тому, що право на консульський захист громадян ЄС втілює ідею не тільки додаткової підтримки громадян за межами ЄС, а й є виразом принципу солідарності і взаємної турботи держав-членів про громадян, їх права, честь і гідність, що є особливо важливим в аспекті захисту фундаментальних цінностей ЄС, а також затвердження єдиної ідентичності Європейського Союзу на міжнародній арені.

Слід погодитись із думкою Кулабухової А., відповідно до якої в основі інституту консульського захисту громадян ЄС покладено норми загального міжнародного права, і, перш за все, ті, які закріплені у Віденській конвенції про консульські зносини 1963 р. [3, с. 25]. Разом з тим, особливості консульського захисту громадян ЄС обумовлені специфікою самого Європейського Союзу.

В теорії міжнародного права робилися спроби вивести дефініцію поняття «консульський захист». Так, І. А. Ведель пропонує розуміти консульське сприяння (консульську допомогу) «як особливу форму захисту, що надається за допомогою засобів мирного врегулювання відповідно до норм міжнародного права консульськими установами, консульськими відділами дипломатичних представництв, їх службовими особами і деякими іншими офіційними органами та особами (в рамках їх компетенції) громадянам і організаціям, які перебувають за кордоном, що не заперечують проти надання такої допомоги і які її потребують, з метою, як правило, запобігання або недопущення порушення їх прав і законних інтересів з боку іноземної держави» [4, с. 9].

Правовою основою права на консульський захист громадян ЄС виступає п. 2 ст. 20 Договору про функціонування ЄС 1957 р., відповідно до якого громадяни Союзу мають «на території третьої країни, де немає представництва держави-члена, громадянином якої він є, має право користуватися захистом дипломатичних та консульських органів будь-якої держави-члена Союзу на таких самих умовах, як громадяни цієї держави» [5]. Таке саме положення було згодом закріплене у ст. 46 Хартії основних прав Європейського Союзу [6].

На виконання ст. 20 Договору 19 грудня 1995 р. Рада прийняла Рішення стосовно захисту громадян ЄС дипломатичними та консульськими представництвами (95/553/ЄС), в якому встановлюються випадки та умови, коли захист громадянину ЄС може бути наданий. Відповідно до

положень цього Рішення для того, щоб користуватися перевагами, передбаченими ним, необхідно виконати наступні умови: особа повинна бути громадянином однієї з держав-членів Європейського Союзу; ця особа повинна перебувати в країні, яка не входить до Європейського Союзу; у країні перебування цієї особи повинно бути відсутнє посольство або консульство держави її громадянства [7, с. 112].

Однак, набуття чинності Лісабонським договором у 2009 році дещо розширив компетенцію ЄС у сфері консульського захисту. У параграфі 2 ст. 23 ДФЕС передбачено наступне: «Рада, діючи відповідно до спеціальної законодавчої процедури та після консультацій з Європейським Парламентом, може приймати директиви, які встановлюють заходи щодо координації та співпраці з метою полегшення цієї захисту» [4]. Реалізація цієї норми була здійснена лише в 2015 році. 20.04.2015 р. була прийнята Директива Ради ЄС 2015/637 про заходи з координації та співробітництва в наданні консульського захисту громадянам Союзу, держави-члени яких не представлені у третій країні [8], коли держава-член ЄС не представлена в третій країні, а також скасування Рішення 95/553 / ЄС, що є на сьогодні ключовим нормативним актом з цього питання.

Якщо коротко охарактеризувати зміст Директиви Ради ЄС 2015/637, то слід визначити наступні характеристики права на консульський захист громадян ЄС:

- центральними положеннями Директиви є норми про зобов'язання держав. Перш за все, всі держави-члени повинні гарантувати дане право на недискримінаційній основі будь-якому громадянину іншої держави-члена ЄС. Це означає, що не допускається ніяких відмінностей в обов'язі і в умовах надання дипломатичного та консульського захисту(ст. 5);

Однак, слід відмітити, що Директива Ради ЄС 2015/637 не надає права на дипломатичний захист юридичних осіб, заснованих на території ЄС. Таким чином, коло осіб, які мають право на консульський захист в ЄС, обмежується громадянами держав-членів, а також члени їх сімей, які не є громадянами держав-членів і знаходяться з ними в третій країні. Разом з тим, в міжнародному праві при наданні консульської допомоги захищаються права і законні інтереси не тільки громадян, але і юридичних осіб – саме вони і виступають ініціаторами надання їм консульської допомоги, а держава через свої консульські установи та дипломатичні представництва безпосередньо надає дану допомогу [3, с. 25].

- необхідною умовою виконання зобов'язання по дипломатичному і консульському захисту в праві ЄС є відсутність на території третьої держави посольства, консульства, а також почесного консульства держави-члена ЄС, громадянин якої потребує такого захисту (ст. 2);

Тобто, дана Директива дозволить, наприклад, мальгійцю, у якого були вкрадені документи в Джакарті, де Мальта не має посольства, звернутися до дипломатичних представництв Франції або Великобританії.

- правом на консульський захист іншої держави-члена ЄС має також особа, якщо з урахуванням певної ситуації посольство, консульство і почесне консульство, що акредитоване державою його громадянства, не здатне здійснювати такий захист(ст. 6);

Тут слід звернути увагу на те, що зобов'язання щодо захисту іноземного громадянина – громадянина ЄС виникає, якщо право на дипломатичний і консульський захист не може бути ефективно реалізовано.

- особа має право вибору відповідної установи абсолютно будь-якої держави-члена ЄС(ст. 7);

- обставини, при яких особі може бути наданий захист: а) арешт або затримання; б) у разі, якщо особа є жертвою злочину; з) у разі нещасного випадку з тяжкими наслідками або в разі тяжкого захворювання; д) смерть; е) звільнення і репатріація, що вимагають оперативних дій; г) необхідність у терміновому отриманні проїзних документів з урахуванням Рішення 96/409 / СР8Р. Даний перелік не є вичерпним. (ст. 9);

- статті 10–13 Директиви визначають основні напрямки роботи консульських установ, а саме: обов'язок дипломатичної і консульської станови невідкладно зв'язатися з міністерством закордонних справ держави, громадянин якої просить надання захисту, або, якщо це можливо, з компетентним посольством або консульством цієї держави, і надати всю необхідну інформацію(ст. 10), зобов'язання по регулярному обміну інформацією між державами-членами ЄС, акредитованими в третій державі, для ефективного захисту осіб, в якій не представлена країна-член ЄС даного громадянина (ст. 12), особлива увага приділяється злагодженості дій під час надзвичайних ситуацій в країні перебування (ст. 13).

Слід підкреслити, що правами, зафіксованими в Директиві, зможуть скористатися 7 млн. європейських громадян, які подорожують або живуть в країнах, де їх рідні країни не мають посольства або консульства. Тіль-

ки в чотирьох країнах всі 28 держав-членів ЄС мають свої дипломатичні представництва – в США, Росії, Китаї та Індії.

Слід зазначити, що інститут громадянства ЄС передбачає багатоврівневий правовий зв'язок особи не лише з Європейським Союзом та відповідною державою, через яку особа набуває загальноєвропейське громадянство, але й також із будь-якою або усіма державами-членами ЄС.

Хочу підкреслити, що на сучасному етапі функціонування ЄС надання та гарантування права на консульський захист – прояв не тільки європейської єдності, а й солідарності держав-членів в питанні захисту прав і законних інтересів громадян ЄС. Вважаю, що Директива Ради ЄС 2015/637 є важливим кроком в розбудові консульської співпраці всередині Європейського союзу. Дотримуючись положень Лісабонського договору, Директива спрямована, перш за все, на забезпечення права громадян ЄС на консульський і дипломатичний захист у третій країні, в якій не представлена країна-член ЄС даного громадянина. Однак слід зазначити, що Європейська служба зовнішніх зв'язків та представництва ЄС має активно співпрацювати з посольствами та консульствами держав-членів у сприянні цим зусиллям.

Література:

1. Керопян А. А. Гражданство Европейского Союза // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки. – 2009. – №. 1. – С. 79–86
2. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.
3. Кулабухова А. В. Право на консульскую защиту граждан Европейского Союза // Закон и жизнь. – 2016. – № 3/3 (291). – С. 25–28.
4. Ведель И. А. Дипломатическая защита и консульское содействие, как формы защиты прав граждан и организаций за рубежом: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. – Москва, 2013, – 222 с.
5. Договір про заснування Європейської Спільноти від 25.03.1957 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017
6. Хартия основных прав Европейского Союза від 07.12.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524
7. Святун О. Консульський захист громадян Європейського Союзу в третій країнах // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. – 2012. – Вип. 38–39. – С. 111–115

8. Council Directive 215/637 of 2.04.2015 on the coordination and cooperation measures to facilitate consular protection for unrepresented citizens of the Union in third countries and repealing Decision 95/553/EC [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/justice/citizen/files/2015_637_en.pdf

Науковий керівник: **Донець А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. Е. Лисенко¹

ВИКЛИКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В XXI СТОЛІТТІ

Кінець XX – початок XXI століття позначився багатьма процесами, що були переломними для всього людства в цілому. В цей час одна за одною розвивалися антитоталітарні революції в багатьох країнах Центральної та Південно-Східної Європи, відбулось об'єднання Німеччини і розпад Югославії, відхід в небуття соціалістичної системи. Історією стала «холодна війна» і біполярність світу. Поширеність демократизації сколихнула СРСР і 26 грудня 1991 року могутня держава припинила своє існування, наслідком чого було утворення нових незалежних держав. Все більшого значення надається загостренню відносин між розвинутими країнами та країнами «третього світу», які окрім економічних, політичних криз мають також фінансову нестабільність, що поєднуються з тероризмом, наркобізнесом, торгівлею людьми та релігійним екстремізмом.

Характерним для цього періоду є те, що між держави склався новий тип відносин, в основі якого інтеграційні процеси, тобто глобалізація (тривалий процес зближення країн в різних сферах, з метою розв'язання глобальних проблем людства). На початку XXI ст. відбулось подальше поглиблення процесу глобалізації, процес західноєвропейської, північноамериканської та східноазійської економічної інтеграції. Важливим чинником побудови загальноєвропейського дому і розвитку міжнародних відносин стала інтеграція західних країн.

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Європейський Союз – це унікальне об'єднання країн Європи, що налічує 28 європейських держав. Європейський Союз був заснований 6 країнами, але після цього відбулось п'ять етапів розширення ЄС. 1 травня 2004 року відбулось найбільше розширення ЄС, а 2013 року Хорватія остання приєдналась до Союзу. Таке глобальне розширення призвело до складнощів в ухваленні рішень, бо кожна країна має право вето, також ЄС є суб'єктом міжнародних відносин і всі економічні кризи і занепади не могли не вплинути на його діяльність і формування його власних проблем.

Однією з проблем, з якою зіткнувся ЄС є міграційна криза, яка стала більш актуальною з травня 2004 року, коли до ЄС приєдналось 10 країн. Більшість науковців заявляє, що міграційна криза є загрозою збереження Шенгенської безвізової зони, бо перетнувши кордон будь-якої держави-члену ЄС, мігранти можуть переміщуватись до інших країн ЄС безперешкодно.

Розширення ЄС у XXI столітті стало об'єктом численних суперечок, оскільки за оцінками ЗМІ потенційна хвиля економічно вмотивованої міграції з країн Центральної та Східної Європи коливалася від 5 до 40 мільйонів чоловік. Швидкість міграції була оцінена на високому рівні, тому що різниця в доходах і рівні життя між новими державами-членами і ЄС-15 була значна: в 2003 році середня заробітна плата в Латвії – у найбіднішій з нових держав-членів дорівнювала одній восьмій від середньої заробітної плати в ЄС-15 [1].

Значний міграційний потік відбувся з країн Східної Європи на Захід континенту, а саме до тих держав, які не встановлювали перехідних обмежень для працевлаштування громадян нових країн-членів (Великобританія, Ірландія, Швеція). Найбільше в таких країнах ЄС перебувало поляків, їхня чисельність подвоїлась і сягнула майже двох мільйонів. Сформувалися досить широкі міграційні коридори: з Польщі та країн Балтії до Великобританії та Ірландії; з Румунії та Болгарії до Італії та Іспанії [2, с. 7]. В той же час Литва мала найбільшу кількість мігрантів по відношенню до розміру своєї робочої сили, і деякі райони тимчасово, але дуже сильно постраждали від цього [1].

Нелегальна міграція становить чи не найбільший виклик для європейських країн в сфері регулювання міграційних процесів. За оцінками Єврокомісії, на території ЄС перебуває від 6 до 10 мільйонів іноземців без урегульованого правового статусу [2, с.8]. Всі ці факти призвели до

того, що уряди європейських країн ополчилися один на одного, але жодна з європейських держав не зможе вирішити цієї проблеми самотужки. До відома, Європейський Союз із населенням 500 мільйонів чоловік прийняв протягом 2015 року 1 мільйон нелегальних мігрантів [4].

Ще однією проблемою, яка спіткала ЄС став вихід Великої Британії з ЄС. Європейська політика Великої Британії значно відрізняється від Західної Європи, зокрема Німеччини та Франції. Англійці демонструють відсторонення від ідей федералізації Європейського Союзу, вибіркової участі в європейських інтеграційних процесах ще з часів уряду М. Тетчер. Велика Британія в загальноєвропейському контексті є антиподом франко-німецького альянсу в боротьбі за лідерство на теренах Європейського Союзу [5].

Посилення позицій євроскептиків відбувається за часів прем'єрства Д. Кемерона, який з метою завоювання голосів виборців, а також попередження розколу всередині консерваторів у січні 2013 р. пообіцяв, що у випадку перемоги консерваторів на парламентських виборах 2015 р. новий уряд проведе переговори з Євросоюзом щодо більш вигідних умов продовження британського членства в ЄС, після чого проведе референдум щодо членства Великобританії у ЄС.

10 листопада 2015 року Д. Кемерон повідомив голову Європейської Ради Д. Туска про вимоги Великобританії щодо проведення реформ в Союзі [6, с. 26–27]. Перша умова полягала в відході Сполученого Королівства від базового принципу ЄС – створення «все більш тісного союзу». Кемерон вимагав створення нової системи «червоної картки», тобто наділення національних парламентів повноваженнями, які дозволять їм відкидати небажані директиви Брюсселя, спрямовані на зміну існуючих в ЄС законів. Другою умовою Лондону було розширення рамок дії спільного ринку і обмеження «брюссельської бюрократії» [7]. Третя умова – уряд Кемерона вимагав запровадження механізму «екстреного гальмування», який би дозволив Великобританії обмежувати доступ до соціальних благ мігрантів з інших країн Союзу, якщо буде обґрунтовано, що на соціальну систему відповідної держави лягає надмірне навантаження. Британський уряд запропонував надавати пільги мігрантам тільки через чотири роки проживання в країні. Остання умова полягала в намірі запровадити принцип мультивалютності. Також Лондон хотів мати гарантії того, що він не буде зобов'язаний надавати екстрену фінансову допомогу країнам євросони.

Слід зазначити, якщо в Брюсселі і столицях провідних держав-членів ці вимоги були сприйняті як неприйнятні, а проведення референдуму – як погроза, то однопартійці Камерона навпаки були обурені тим, що озвучені вимоги щодо реформування ЄС були недостатньо радикальними.

Після декількох місяців переговорів уряду Камерона вдалося укласти 19 лютого 2016 р. угоду з Євросоюзом про особливий статус Великобританії, що дало підстави Камерону заявити про підтримку збереження членства Британії в ЄС і призначення референдум на 23 червня 2016 року [6, с.28].

В червні 2016 відбувся референдум, згідно з яким 52% громадян Великої Британії проголосувало за вихід з ЄС.

Ще одна проблема ЄС – тенденція існування та розвитку в різних напрямках сепаратистських рухів. Це стосується, насамперед, Бельгії, Франції, Іспанії, Польщі та інших країн. Так, у Бельгії є два регіони, де масово поширені сепаратистські рухи: Валлонія та Фландрія. У зв'язку з федералізацією країни 1980 року розпочався процес поділу повноважень між федеральним урядом Бельгії і урядом Фландрії. 1 січня 1989 року через конфлікти між жителями Валлонії і Фландрії відбувся перехід від унітарного до федеративного устрою. Хоча Конституція Бельгії окреслює основні принципи розмежування повноважень, суперечності тривають і в наш час. Окрім політичних суперечностей та культурних відмінностей між землями Бельгії (Фландрія – нідерландськомовна, Валлонія – франкомовна), існують соціально-економічні фактори [8].

Аналогічна ситуація склалася у Франції. Ще в 70-ті роки ХХ століття корсиканці розпочали боротьбу за свою незалежність. Вони практикують викрадення громадян, напади на представників місцевої влади, органів правопорядку, в тому числі і на відділення жандармерій. Хоч в 1991 році Корсика отримала особливий статус у складі Франції, але таке становище не влаштовує сепаратистів. Вони домагаються від уряду держави визнання «народу Корсики» і надання острову повної політичної незалежності [9].

Отже, зміни в світовій економіці і вповільнення її розвитку, різні кризові явища і відсутність компромісу та взаєморозуміння між країнами не могли не вплинути на ЄС як суб'єкта міжнародних відносин. В той же час ЄС був не готовий до поширення сепаратизму, тероризму, нелегальної міграції та інших проблем.

Література:

1. Koikkalainen S. Free Movement in Europe: Past and Present [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.migrationpolicy.org/article/free-movement-europe-past-and->
2. Малиновська О. А. Міграційна політика Європейського союзу: виклики та уроки для України / О. А. Малиновська. – К. : НІСД, 2014. – 48 с.
3. Annual Risk Analysis 2014/ Frontex. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2014.pdf
4. Лисенко Л. Г., Шачковська Л. С. Сучасні виклики для Європейського Союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/4993/1/%D0%A1%D0%A3%D0%A7%D0%90% pdf>
5. Чернінко І. Розширення Європейського Союзу в першому десятиріччі XXI століття. Політика Великої Британії // Зовнішні справи. – 2013. – № 10. – С. 24–27.
6. Яковюк І. В. BREXIT: причини і наслідки британського референдуму // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики. – Харків : Право, 2016. – С.25–29
7. Брайан Веллер, Алекс Хант / BBC News Усе що треба знати про «брекзит» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160621_uk_eu_referendu
8. Козак Ю. Економіка зарубіжних країн / Ю. Козак, В. Ковалевський – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/219>
9. Лисенко Л. Г. Майбутнє Європейського Союзу: відділення чи наддержавна // Гілея: науковий вісник. – 2013. – № 78. – С. 390–393.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

І. А. Лозінська¹

ВЕЛИКОБРИТАНІЯ І ЄВРОСОЮЗ: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ. BREXIT

На початку 50-х років минулого століття Західну Європу охопила хвиля інтеграції, в основі якої лежали ідеї мирного співіснування. Євро-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

пейські держави почали об'єднуватися в союзи. Одна з провідних європейських держав – Великобританія – не відразу приєдналася до процесу економічної інтеграції, незважаючи на свою провідну роль у створенні Ради Європи в 1949 році. Перші кроки в цьому напрямку були зроблені лише в 1973 році, коли Великобританія приєдналася до Європейського Економічного Співтовариства (далі – ЄЕС). Та вже з моменту вступу в ЄЕС зазвучали голоси британських євроскептиків. В 1974 році лорд Альфред Томпсон Деннінг, який займав одну із найвищих посад у судовій системі королівства, заявив: «Якщо глибше розглядати наші відносини з Європою, то Римський договір можна порівняти з потужним морським припливом: він проникає в усі річки і піднімається вгору за течією. І його вже не можна стримати».

Через побоювання втратити державний суверенітет уряд Великобританії в червні 1975 року організує перший референдум, на який виноситься питання про участь країни в «спільній Європі». Та попри прогнози уряду, проект «Європа» в момент референдуму підтримали дві третини населення, а також багато політиків, у тому числі і лідер консерваторів – Маргарет Тетчер.

Після підписання у 1986 році Єдиного європейського акту (далі – ЄСА) було створено основи для реалізації ідеї «спільного ринку». Однак на початку 1990-х років багато кого ЄСА не влаштовував. Згодом, вже на початку 2000-х років, сама Тетчер заявить, що шкодує про підписання ЄСА як про серйозну політичну помилку.

Невдоволення всередині Великобританії значно зросло після того, як в 1992 році був підписаний Маастрихтський договір, що поклав початок Європейського союзу в його сучасному вигляді. Так, на знак протесту в листопаді 1990 року у відставку подав вірний соратник Тетчер по партії – віце-прем'єр Джеффрі Хау. Незабаром і сама Маргарет Тетчер покинула політичну арену.

На зміну консерваторам приходять представник Лейбористської партії Тоні Блер – прихильник ідеї європейської інтеграції. В роки свого прем'єрства він активно виступав за розширення Євросоюзу, однак вже під кінець свого перебування на чолі британського кабінету останній заявляв про те, що поборе «дракона європейського федералізму».

Грудень 2009 року: в силу вступає Лісабонський договір і, знову ж таки, нова хвиля обурення. Британські критики заявляють, що цей договір – занадто відвертий крок до європейського федералізму.

Черговий виток напруженості між Лондоном і Брюсселем настає в 2011 році. Британці відмовляються від участі в самітах єврозони, Кемерон накладає вето на новий договір ЄС у фінансовій політиці.

У січні 2013 року Кемерон вперше висловлює думку щодо необхідності проведення референдуму щодо членства в ЄС. На той момент вихід з ЄС підтримують всього 10% громадян [1].

В лютому 2016 року прем'єр-міністр представив у парламенті проект пропозицій щодо реформування Союзу, ухвалення яких мало забезпечити подальше перебування Британії у ЄС [2, с. 128]. Так, Лондон домовляється з Брюсселем про нові поступки, які включають в себе відмову від ідеї «тісного союзу» (яка лежить в основі інтеграційної політики ЄС), жорсткі гарантії членам ЄС, які не входять в зону євро, можливості зниження соціальних виплат мігрантам і відмова від багатьох бюрократичних елементів. Така домовленість з Брюсселем дала можливість Девіду Кемерону в подальшому призначити референдум, маючи при цьому конкретну перспективу для країни у разі, якщо вона все ж залишиться в Євросоюзі [1].

І дійсно, референдум пройшов у Великій Британії та Гібралтарі 23 червня 2016 року, в результаті якого 51,9% виборців виявили своє бажання покинути ЄС, а 48,1% – побажали залишитися в складі Євросоюзу [3, с. 141].

29 березня 2017 року Великобританія, посилаючись на статтю 50 Лісабонської угоди, в частині першій якої зазначено: «Будь-яка держава-член має право виходу зі складу Союзу відповідно до вимог своєї конституції» [4], оголосила про свій намір залишити ЄС.

Незабаром розпочнуться переговори між Лондоном та Брюсселем щодо умов виходу Сполученого Королівства з ЄС. Прогнозується, що такі переговори триватимуть близько двох років.

Тереза Мей під час виступу у британському парламенті заявила, що суспільству і політикуму країни слід об'єднатися, щоб отримати «якомога кращу угоду для Сполученого Королівства та якомога краще майбутнє для всіх». За її словами, після офіційного початку процедури виходу з ЄС, так званого «Brexit» (від англ. «Britain» (Британія) + англ. «exit» («вихід»)), «шляху назад немає» [5, с. 201]. При цьому Мей запевнила, що її країна залишатиметься відданим союзником Євросоюзу, а також, що вона має план «нового, глибокого, особливого партнерства» з Брюсселем [6].

Внаслідок Brexit ЄС тепер матиме чимало нагальних завдань, аби зберегти свій політичний авторитет і стабільність економіки. Так, Євросоюз повинен якомога швидше вирішити, яким чином заповнити прогалину в бюджеті, адже раніше Великобританія вносила до бюджету ЄС понад 18 мільярдів євро. Єврокомісар з питань бюджету Гюнтер Еттінгер 1 квітня 2017 року заявив, що утворений дефіцит коштів після Brexit можна буде скоротити приблизно вдвічі, однак решту суми доведеться поділити між країнами-членами. Країни ЄС вже почали обговорення наступного кількарічного бюджету Союзу, який охопить період з 2021 по 2027 роки [7].

Поряд з цим, і уряд Терези Мей в результаті Brexit матиме чимало труднощів. Німецьке видання «Die Zeit» дослідило, з якими складнощами зустрінеться британський уряд на шляху виходу з Європейського Союзу: 1) 60 мільярдів євро – саме стільки Великобританія винна бюджетові ЄС через спільні фінансові зобов'язання; 2) 13608 сортів хліба, печива та солодошів можливо доведеться обкладати митом, якщо Великобританія не домовиться про вільну торгівлю з ЄС; 3) 31 тисяча науковців з ЄС схвилювані своїм працевлаштуванням у Великобританії – саме стільки вчених з інших країн Союзу працює там в університетах та дослідницьких установах (чверть науковців заробляє менше, ніж потрібно для безперешкодного отримання робочої візи); 4) 43 договори про вільну торгівлю доведеться укладати заново; 5) 1236 фунтів коштує британський паспорт – його можуть отримати «чинні» громадяни ЄС, у яких є постійний дозвіл на проживання у Великій Британії та які мешкають там як мінімум останні два роки. Водночас, у ЄС мешкає 1,2 мільйони британців. Лондон і Брюссель розмірковують над збереженням їхнього статусу [8].

Наразі важливою проблемою для Великобританії є нормативне врегулювання. Британський уряд оприлюднив план про заміну законодавства ЄС національним законодавством. Це стосується близько 12 тисяч європейських законів. Міністр з питань Brexit Девід Девіс заявив, що проект документа «дозволить бізнесу працювати, знаючи, що закони не змінилися за одну ніч», а також забезпечить відсутність різких змін в області індивідуальних прав. Крім того, як зазначив останній, трудові права, захист навколишнього середовища і права споживачів, які в даний час закріплені в законодавстві ЄС, будуть продовжувати працювати як закони Британії, парламент має право змінити їх пізніше.

Передбачається, що законопроект про скасування законодавства ЄС набере чинності в день виходу Великобританії з ЄС та, як повідомив

Девід Девіс, означатиме «кінець верховенства права ЄС в Великобританії» [9]. За словами Терези Мей, це буде «новим етапом відновлення Великобританії як суверенної і незалежної держави» [10].

31 березня 2017 року оприлюднено проект переговорів Брюсселя та Лондона, в якому йдеться про дві фази. Мета дій першої – роз'єднання Великобританії та Євросоюзу й забезпечення «максимальної зрозумілості та правової безпеки для громадян» у зв'язку з Brexit, а також вирішення проблеми багатомільярдних зобов'язань Великобританії перед Євросоюзом. І лише після цього можна буде перейти до другої – укласти «попередню угоду» з Лондоном. Такий план суперечить побажанням британської сторони, яка наполягає на тому, щоб переговори велись одночасно [11]. Міністр закордонних справ Німеччини Зігмар Габріель заявив: «Переговори для обох сторін не будуть легкими». Останній переконаний, що потрібно зробити усе, щоб відносини між Великобританією та Євросоюзом залишалися дружніми [12].

Більшість вважає, що з економічної точки зору Brexit є помилкою. Так, рішення Великобританії про вихід з ЄС зустріло досить гостру реакцію зі сторони її головного політичного та економічного партнера за межами Євросоюзу – США. На Саміті Великої двадцятки у вересні 2016 року останні висловили свою чітку позицію: розгляд можливих пропозицій щодо напрямів торговельної співпраці між США та Великобританією відбуватиметься тільки після погодження з ЄС [13, с. 57]. Поряд з цим, сьогодні неможливо точно спрогнозувати, яке майбутнє чекає і самий Союз: він стане більш згуртованим чи роз'єднаним на групи впливу та сфери співпраці [14, с. 38]. Та попри нарікання на те, що такий крок Великобританії буде програвшим як для самого королівства, так і для ЄС, Дональд Туск побачив у Brexit і певну користь: «Парадоксально, але у Brexit є і щось позитивне. Brexit робить нас більш рішучими та об'єднаними, ніж раніше» [15].

Шляху назад вже немає: Brexit розпочато. І Великобританію, і ЄС попереду чекають дворічні переговори та чималі труднощі. Для кого це буде вигідно, хто виграє, а хто програє – покаже лише час.

Література:

1. Euronews. А. Асланьян. Великобритания – ЕС: история отношений. 23.06.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ru.euronews.com/2016/06/23/the-uk-and-the-eu-part-1-je-t-aime-moi-non-plus>

2. Сталоверова Г. В. Членство Великобританії в Євросоюзі: дискусія в ЄС // Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник». Вип. 106, 2016– С. 127–131
3. Співак І. В. Вrexit: поточна ситуація і очікування. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство – Випуск 9, 2016 УДК 339.92 С. – 141–145
4. Лісабонська угода, стаття 50. 24.06.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.nowunyuuk.com/news/949.html>
5. Попко Є. В. Юридичний зміст «Вrexit» та його перспективи для України./ Є. В. Попко// «Право і суспільство» №5 частина 2\2016 УДК 341. 171 С. – 201–204
6. Сидоржевський М.. Великобританія офіційно розпочала вихід з ЄС. 29.03.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/великобританія-офіційно-розпочала-вихід-з-єс/a-38186158>
7. Прокопчук Д. Єврокомісар: країнам ЄС доведеться платити більше після Вrexit. 01.04.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/єврокомісар-країнам-єс-доведеться-платити-більше-після-brexit/a-38251679>
8. Соколов С. Рахунок за Вrexit: вихід Великобританії з ЄС у яскравих цифрах. 31.03.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/рахунок-за-brexit-вихід-великобританії-з-єс-уяскравих-цифрах/a-38233391>
9. Великобританія оприлюднила план заміни законів ЄС після Вrexit. 31.03.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://ukr.segodaya.ua/world/velikobritaniya-obnarodovala-plan-zamenu-zakonov-es-posle-brexit-1008500.html>
10. Zaxid.net. О. Костюк. Великобританія відмовиться від дії права ЄС. 02.10.2016 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zaxid.net/news/showNews.do?velikobritaniya_vidmovitsya_vid_diyi_prava_yes&objectId=1405418
11. Сааков В.. Євросоюз визначився щодо переговорів з Великобританією. 31.03.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/євросоюз-визначився-щодо-переговорів-з-великобританією/a-38229005>
12. Прокопчук Д. Німеччина очікує складного процесу виходу Великобританії з ЄС. 29.03.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/німеччина-очікує-складного-процесу-виходу-великобританії-з-єс/a-38188860>
13. Брензович К. С., Лапа І. В. Роль Великобританії у політичній та економічній інтеграції Європейського Союзу // Науковий вісник Ужгород. національного ун-ту. – Випуск 10, частина 1, 2016. – с. 55–58
14. Грубінко А. В.. Велика Британія в європейській політичній інтеграції: історичні витоки «особливої» позиції та сучасність (до 70-ї річниці промов У. Черчілля у Фултоні та Цюриху) // Зовнішні справи. – 2016. – №4. – с. 36–39.
15. Прокопчук Д. Дональд Туск: Вrexit згуртував Європу. 29.03.2017 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dw.com/uk/дональд-туск-brexit-zgurтував-європу/a-38187812>

Науковий керівник: **Ісакова В. М.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АРМІЇ

Ідея формування Європейської Армії (далі – Євроармії) є не новою, хоча наміри готовності щодо її реалізації почали обговорюватись тільки нещодавно. В Маастрихтському договорі від 1993 року, вказується, що Європейський Союз повинен триматись на трьох стовпах, одним із яких є політика безпеки Союзу, що передбачає охорону спільних цінностей, збереження миру, незалежності та зміцнення безпеки ЄС, що в свою чергу, може бути реалізовано через створення консолідованої військової структури Євросоюзу. Необхідність формування цієї структури нещодавно була підтверджена і головою Європейської Комісії Жаном Клод-Юнкером, який заявив про необхідність запуску процесу створення такої Армії найближчим часом. Однак доцільність та перспективи створення Європейської Армії, які жваво підтримуються політиками Німеччини та Єврокомісією, не дають поки що чіткого розуміння механізму прийняття політичних рішень її застосування іншим державам-членам та її громадянам [1].

В першу чергу, необхідно зазначити, що попри наявність позитивних та негативних моментів, створення Європейської Армії, залишає ряд відкритих питань. Так, не досить зрозумілими є момент щодо того, якими будуть межі функціонування Євроармії, чи буде вона поширювати свою дію тільки на Європейський Союз, чи на весь європейський континент. Якщо відповіддю на попереднє питання, буде весь євроконтинент, то які країни підпадатимуть під це значення, країни Західної Європи, чи всі члени НАТО. Можливо це поняття буде охоплювати всю Європу аж до Грузії, включаючи Україну. Незрозумілим також є питання щодо того, яким чином буде формуватись така армія, чи буде вона включати до своїх лав національні сили кожної держави, які будуть під єдиним командуванням, що в свою чергу призведе до необхідності часткової передачі державами свого суверенітету. Відкритим залишається питання стосовно того чи буде така армія єдиною, без створення жодних інших локальних структур в кожній державі, чи для виконання національних завдань

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

функціонування такої Євроармії буде недостатнім і тому, постане одночасно питання про формування окремих сил в кожній державі. Яким чином буде вирішуватись питання щодо застосування Армії, чи буде таке рішення прийматись Європейською радою, Європейським парламентом чи Єврокомісією також залишається невирішеним. Не може залишитись поза увагою також момент щодо того, на які завдання буде поширювати свою дію Євроармія, чи буде така необхідність тільки у випадку небезпеки для всього Європейського Союзу, чи і для подолання кризи в будь-якій державі ЄС. Останнім та найважливішим залишається питання щодо того, ким саме буде фінансуватись дана структура, чи повинні будуть всі держави-члени в разі введення в дію Європейської Армії нести головний фінансовий тягар, чи буде він перекладений на бюджет Євросоюзу [2].

В залежності від відповіді на поставлені питання, буде змінюватись загальна концепція створення Євроармії та її головне призначення як таке. Необхідно зазначити, що створення Євроармії безумовно має аргументи в свою сторону. В першу чергу, створення такої Армії відповідає логіці Євроінтеграції та існування самого Євросоюзу, який буде спроможним гарантувати безпеку, тільки в тому випадку, коли держави-члени зможуть передати свої військові сили для створення єдиної армії. По-друге, беручи до уваги теперішню політичну ситуацію між ЄС та Росією, створення такої армії, могло б бути сильним сигналом для останньої. Очевидним є також той факт, що безпека Євросоюзу буде більш ефективною якщо діятиме єдина цілісна армія, а не національні армії окремо, а кооперація Євроармії та НАТО зможе посилити статус трансатлантичного союзу.

Після зазначення всіх позитивних моментів, необхідно зазначити, що відносно цієї ідеї існують і негативні аргументи. Одним із таких виступає той факт, що створення Європейської Армії передбачає посилення євроінтеграції та федералізації, до чого ЄС не повністю готовий. Необхідним моментом створення Європейської Армії буде необхідність держав-членів передати частину свого суверенітету щодо військової безпеки Євросоюзу, проте незрозуміло чи всі держави погодяться на це, та як бути з тими, що відмовляться. Окрім цього незрозумілим є також формальний процес передачі свої суверенних прав Євросоюзу. Другим негативним аргументом є той факт, що створення Євроармії може мати наслідком розпорошення фінансових ресурсів окремо на неї та окремо на національні армії держав, що в кінцевому результаті призведе до не-

ефективного механізму військового захисту Європейського Союзу[2]. Основною перешкодою на шляху створення Євроармії залишається проблема порядку фінансування, оскільки навіть сьогодні не всі держави-члени в змозі виділяти необхідні суми, яких вимагає НАТО.

Отже, ідея створення Європейської Армії має свої беззаперечні переваги, такі як кооперація сил НАТО та Євросоюзу, можливість реального протистояння Росії та забезпечення реального механізму захисту оборондатності всіх держав-членів. Однак, це супроводжується також неоднозначними питаннями, які повинні бути вирішені Євросоюзом. Формалізація процесу створення Армії, передачі суверенних прав, фінансування Армії та стратегія її завдань, мають бути однозначно вирішені європейськими керівними інституціями з огляду на створення найбільш безпечної та ефективної системи військової безпеки ЄС, з метою уникнення майбутніх труднощів, які могли б загрожувати як інтересам національної безпеки держав-членів ЄС, так і оборонній спроможності всього континенту.

Література:

1. Загальна характеристика Європейського Союзу// [Електронний доступ: <http://romny-bibl.edukit.sumy.ua/Files/downloadcenter/es.pdf>]

2. Карл-Гайнц Камп Переваги та недоліки створення Європейської Армії // Політика безпеки, №4, 2015 [Електронний доступ: https://www.baks.bund.de/sites/baks010/files/arbeitspapier_sicherheitspolitik_4_2015.pdf]

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Н. Ю. Лукьяненко¹

ПОНЯТИЕ «ЕВРОПЕЙСКОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ» И ЕГО РОЛЬ В ПРОЦЕССЕ ОБЪЕДИНЕНИЯ ЕВРОПЫ

Понятие «европейской идентичности» на сегодня является одной из самых спорных категорий, по отношению к которой сложилось несколько

---

¹ Студентка 5 курса Института прокуратуры и криминальной юстиции Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ко основных подходов. Одни отрицают право существования подобной категории как таковой. Они считают, что главную роль в объединительных процессах сыграл национально-политический элемент; ими предлагается понятие «национально-государственной идентичности народов Европы». Другие говорят о возникновении наднационального европейского пространства, выдвигая концепции «единой Европы» или «Европы регионов», в которых, наоборот, на первый план выдвигается европейская идентичность или региональная идентичность. Есть и третий, наиболее приемлемый, подход к вопросу европейской идентичности, который предусматривает органическое сочетание трёх возможных уровней самоидентификации общностей объединённой Европы: национальный – существует на обычном для нас государственном уровне; панъевропейский – формируется на наднациональном уровне, создавая такой феномен как «европейская идентичность»; этнический – наблюдается на региональном уровне полиэтнических обществ.

Существует три стратегии формирования европейской идентичности. Первая похожа на то, как формировались национальные идентичности, то есть через исторические мифы про общие христианские корни, начиная с Римской империи и гуманистических традиций Возрождения. Вторая стратегия предусматривала внедрение наднациональной системы права, которая обеспечивала как основные права, так и специфические. Третья – введение новой формы европейского гражданства – «гражданин союза», которая позволяла свободно передвигаться по территории государств-членов союза, обращаться в Европарламент и т. д. В целом же европейскую идентичность рассматривают как: 1) набор ценностей демократии и гражданского общества, в основе которых лежит христианство не только в религиозном, но и в культурно-ценностном и традиционном аспектах; 2) мощное выражение единой цели, чувство ответственности за собственный континент.

Если подытожить, то самоопределении на этническом, государственном, национальном уровнях можно рассматривать как понятие «европейской идентичности». В связи с этим появляется панъевропеизм – политическая концепция, основанная на идее европейской интеграции и создании общеевропейских межгосударственных объединений. В основе панъевропеизма лежат три основных принципа: принцип свободы; христианство; социальный принцип. Европа должна быть нацией этнических групп, государств и религий. Вопрос европейской идентич-

ности ярко прослеживается в идее панъевропеизма, которая показала готовность Европы к объединению.

Истоки идеи объединения Европы относятся к существованию Римской империи, временам Средневековья, где идея консолидации носила религиозный характер. Так, некоторые исследователи апеллируют к Юлию Цезарю (100–44 г. до н.э.). Плутарх писал, что Цезарь «готовился к войне с парфянами, а после покорения их имел намерение, пройдя вдоль южного побережья Каспийского моря и Кавказа, обойти Понт и вторгнуться в Скифию, затем напасть на Германию и граничащие с ней страны и вернуться в Италию через Галлию, сомкнув круг римских владений таким образом, чтобы со всех сторон империя была окружена водными просторами» [1, с. 48].

На сегодняшний день так же существует следующая точка зрения: «представления о Европе как особом мире, особой семье рода человеческого начали формироваться только в раннем Средневековье» [2, с. 33]. Некоторые предполагают, что идея «единой Европы» как объединения государств относится ко временам правления Карла Великого (768–814 гг.). Говорится, что в его «огромную империю вошел весь христианский мир», за исключением Испании и Британских островов, и что «это были первые попытки объединить европейские страны военным путем и создать общеевропейское единство в виде церковного государства» [3, с. 16].

Более осязаемый и «более конкретный прогресс» в плане объединения Европы был достигнут в период раннего капитализма, когда в экономической сфере более четко обозначились не только такие процессы, как трансформация средств производства и движение в сторону индустриализации, но и такие, как процесс интеграции национальных рынков. Процесс интеграции национальных рынков зачастую проходил параллельно с процессом формирования политических союзов и укрепления национального политического единства.

Именно экономические связи на последующих этапах развития идеи интеграции сыграют одну из ключевых ролей. Экономическая мощь государств определяла их роль на международной арене. В связи с этим европейские государства должны были объединяться, чтобы иметь возможность конкурировать с крупными государствами мира.

Официальная история европейской интеграции начинается с плана Шумана, который в 1950 г. предложил объединить угольную и сталели-

тейную промышленность Франции и Германии. План Шумана был взят за основу создания первого из Европейский Сообществ – Европейского объединения угля и стали, что стало толчком для дальнейшей экономической и политической интеграции в Европе.

Мощным инструментом объединения европейских государств были многочисленные войны. На протяжении всего развития европейского общества всякий раз, когда Европа становилась ареной кровопролитных конфликтов, столкновений и противостояния, как реакция на эти события возникали и получали дополнительный импульс идея мира и единения.

Впервые лозунг «Объединение Европы» прозвучал после Первой мировой войны. «Война стала убийством Европы – сердца тогдашнего мира. Произошло уничтожение европейских производительных сил», – пишет Панарина Е. А. [4, с. 28]. Идея объединенной Европы был обусловлен рядом объективных причин, а именно: «Европа была основным полем сражений первой мировой войны, что привело к экономической разрухе и социально-политической нестабильности во многих европейских странах; октябрьская революция в России и быстрые темпы индустриализации этой страны на фоне экономического кризиса в Европе также не предоставляли европейским политикам оптимизма» [5, с. 4].

По словам Премьер-министр Франции А. Тардьё в 1930 г.: «Европа 1930 – это только остаток Европы 1914. Русская революция отрезала от нашего континента почти половину пространства и уменьшила таким образом его возможности к возрождению» [5, с. 4]. Отмена таможенных барьеров между европейскими государствами могло бы укрепить их экономику, ликвидировать аграрный кризис и снизить безработицу. Но как оказалось «все эти проекты построения Европейской федерации, Соединенных Штатов Европы и иные оставались достоянием сравнительно узких элитарных кругов и не получили сколько-нибудь массовой поддержки» [6, с. 8]. Что же касается Второй мировой войны, то «она идею «объединенной Европы» значительно затормозила. После завершения войны идею европейской интеграции пришлось реанимировать с нулевой отметки» [5, с. 5].

Отвечая на вопрос, что такое европейская идентичность, нужно понимать, что это некий феномен, который состоит из переплетенных между собой культурных и исторических аспектов. Коллективное сознание европейцев было создано такими категориями как «мир», «свобода» и «благополучие».

Можно сделать вывод, что успешность европейской интеграции заключается не только в экономическом факторе, который был определяющим для успешной реализации идей объединенной Европы в XX в. Высокий уровень интеграции, которого достигли европейские страны, был бы невозможен, если бы их не объединяло нечто общее. Не столько политико-экономические факторы, сколько историко-культурная общность европейских народов.

Важную роль в объединении европейского народа сыграли общие ценности, цели и приоритеты, например, свобода и права человека, которые оказались в центре внимания всей европейской общности. Кроме того, смыслом и реальностью процесса интеграции и гуманной глобальной цивилизации является необходимость и возможность преодоления пространственных, временных и общественных коммуникационных барьеров с целью всеобщего развития.

Определению европейской идентичности предшествует уточнение и конкретизация самого понятия «Европа», в основе которого, в этом случае, лежит географический фактор. То есть носителем европейской идентичности «a priori» может выступать лицо, которое связано с европейской частью континента, но эта связь не обязательно должна быть физической. Идентификация себя как «Европейца» предшествует определению собственной принадлежности к французам, немцам, полякам и т.д. Невозможно быть «европейцем», не относясь к социокультурному пространству ни одного из европейских государств, а, соответственно, не разделяя их базовые ценности и нормы.

Сама же европейская идентичность имеет двойственную основу своего формирования: совместную европейскую ментальность и национальную идентичность, в которой закреплена принадлежность к конкретной европейской стране как субъекту более широкого образования.

Важным фактором для формирования европейской идентичности был набор ценностей демократии и гражданского общества, которые заключались в христианстве. Конструирование европейской социокультурной и политического единства с самого начала было обусловлено религиозным сознанием населения, находилось в зависимости от богословско-социальной активности религиозных организаций. Позже, на этапе формирования Европейских Сообществ, христианство в лице, прежде всего, католической церкви играло важную роль в идейном обосновании процесса объединения европейских государств.

Как отмечают Марченко М. Н. и Дерябина Е. М.: «На всех этапах развития западноевропейских стран объединительные идеи оказывали постоянное и все более возрастающее по мере эволюции европейской цивилизации влияние на процесс формирования соответствующего общественного мнения и правосознания населения» [7, с. 6].

Закономерности, возникшие перед началом официального процесса интеграции, чрезвычайно важны для понимания причин объединения Европы и возникшими в связи с этим проблемами. Зарождение интеграционного движения в Европе обусловлено социокультурной близостью, которая проявляется в мировоззренческих, идейных, исторических, культурных, религиозных сегментах. Данные факторы создали предпосылки для консолидации и коммуникации. Самоопределение на этническом, государственном, национальном уровнях можно рассматривать как понятие «европейской идентичности». Именно «европейская идентичность» является фундаментом для панъевропеизма – политической концепции, основанной на идее европейской интеграции и создании общеевропейских межгосударственных объединений.

Литература:

1. Плутарх. Цезарь. С. LV–LVIII // Федорова Е. В. Императорский Рим в лицах. – М., 1979.
2. Топорнин Б. Н. Европейское право [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://adhdportal.com/book_3851_chapter_7_Istoki_evropejskojj_idei.html
3. Горниг Г., Витвицкая О. / Право Европейского союза. – СПб: Питер., 2005. – 256 с.
4. Панарина Е. А.. Развитие идеи европейской интеграции в первой половине XX века (Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук) / Научн. рук. : док. ист. наук, проф. А. А. Аникеев. – Ставрополь, 2006.
5. Никитюк Т. Л. Этапы становления и развития Европейского Союза: историко-экономический анализ / к.э.н., доцент Луцкий национальный технический университет.
6. Европейское право. Право Европейского Союза и право обеспечения защиты прав человека: Учебник для вузов / рук. авт. колл. и отв. ред. д.ю.н. проф. Л. М. Энтин. – 2-е изд., пересмотр. и доп. – М. Норма, 2007. – 960 с.
7. Марченко М. Н., Дерябина Е. М. / Право Европейского союза. Вопросы истории и теории. – «Проспект», 2010.

Научный руководитель: **Асирян С. Р.**, к.ю.н., ассистент кафедры международного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ACQUIS ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЗАМОРСЬКИХ КРАЇН ТА ТЕРИТОРІЙ, А ТАКОЖ ВІДДАЛЕНИХ РЕГІОНІВ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ

Сьогодні Європейський Союз є об'єднанням 28 держав-членів, що відзначається високим рівнем як економічної, так і політичної інтеграції його учасників. Динамічний розвиток Союзу залишає дискусійними безліч питань як щодо правової природи об'єднання, так і стосовно подальших перспектив його еволюції. Досить часто, намагаючись осмислити політичну та правову сутність утворення, дослідники порівнюють Союз з федеративною державою, конфедерацією, з міжнародною організацією *sui generis*, федерацією держав-націй, згадується й термін асоціації держав [1, с. 82].

ЄС розташований на західній і центральній частинах Європи, а його загальна територія є сьомою за площею у світі. Хоча формально більшість країн знаходяться на європейському континенті, декілька держав-членів мають території які підпадають під особливий статус.

До таких держав-членів, як приклад, можна віднести: Францію, Португалію, Іспанію, Великобританію, Нідерланди, Данію та інші. Відтак під території, що мають особливий статус, у їхньому складі, зокрема, підпадають острови та архіпелаги Атлантичного, Індійського та Тихого океанів. Цей статус має титул спеціального в рамках повної автономії території або характеризується обмеженим впливом права ЄС.

Актуальність теми роботи зумовлена складністю у визначенні специфіки правового статусу тієї чи іншої території або регіону держав-членів, адже через свої політичні, географічні або історичні причини, вони підтримують різні за рівнем інтенсивності правовідносини з Європейський Союзом.

Основна мета даної роботи полягає в розкритті змісту терміну «спеціальні території держав-членів», наданні характеристики правовому статусу відповідних територій, в залежності від обсягів застосування до них *acquis* Союзу, а головне в систематизації отриманих знань щодо

---

¹ Студент 5 курсу військово-юридичного факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

впливу права ЄС на той чи інший регіон або територію, яка наділена спеціальним статусом.

Відповідно до статті 355 Договору про функціонування Європейсько-го Союзу можна здійснити чіткий поділ сфери територіального застосування його правових актів щодо територій, які наділені особливим статусом. Виходячи з цього, спеціальні території можливо розділити на дві окремі групи: віддалені регіони держав-членів, правове регулювання яких здійснюється відповідно до статті 349 Договору і заморські володіння та території, встановлені у Частині Чотири ДФЄС та перелічені у Додатку II до цього є Договору [2, с. 197].

Віддаленні регіони – це дев'ять регіонів держав-членів Європейсько-го союзу, які є його частиною, а саме: Французька Гвіана, Гваделупа, Мартініка, Реюньон, Майотта, острова Святого Мартіна (всі – Франція); Азорські острови та острів Мадейра (Португалія); Канарські острови (Іспанія).

Сім віддалених регіонів були юридично закріплені при підписанні Маастрихтського договору в 1992 році [3, с. 238]. 22 лютого 2007 року островом Святого Бартоломія та островами Святого Мартіна було сформовано дві нових заморські спільноти, правовий статус яких було визначено у день набрання чинності Лісабонської угоди, яка визначала їх як віддалені регіони. 1 січня 2012 року французький уряд оголосив, що острів Святого Бартоломія отримує новий статус заморської території. Заморський департамент Франції – Майотта – був створений 31 березня 2011 року і став частиною Союзу з 1 січня 2014 року [4, с. 1].

Правовий доробок ЄС поширюється на ці регіони, враховуючи ситуацію, що ускладнена віддаленістю, ізольованістю, малим розміром, складною топографією та кліматом, економічною залежністю від малої кількості видів продукції та іншими соціально-економічними чинниками.

Аби подолати існуючі умови, Європейська Рада за пропозицією Європейської Комісії та після проведення консультацій із Європейським Парламентом, ухвалює спеціальні заходи, спрямовані на встановлення обсягів застосування *acquis* Союзу до цих регіонів.

Дані заходи стосуються таких сфер, як митна та торговельна політика, фіскальна політика, вільні зони, сільськогосподарська політика та політика в сфері рибальства, умови постачання сировини та основних споживчих товарів, державна допомога, умови доступу до структурних фондів та до горизонтальних програм Європейського союзу [2, с. 195].

Таким чином, на практиці віддаленні регіони мають статус території держави-члена, а їхні мешканці є громадянами держав-членів Європейського Союзу, всі віддалені регіони є учасниками Митного союзу, а офіційною валютою на відповідній території вважається євро, вони беруть участь у виборах Європейського Парламенту і мають повний перелік прав та обов'язків громадян ЄС.

Щоб допомогти спростити та систематизувати розуміння щодо обсягів впливу на віддалені регіони права Союзу, мною запропонована така класифікація:

1) в залежності від зв'язків у митній та торгівельній політиці: усі віддалені регіони є учасниками Митного союзу та Євразони;

2) в залежності від участі у Шенгенській угоді: Французька Гвіана, Гваделупа, Мартініка, Реюньон, Майотта і острова Святого Мартіна не є членами Шенгенської Зони, на відміну від Канарських островів, Азорських островів та острову Мадейра [5, с. 2];

3) в залежності від релевантності стандартизованих правил щодо встановлення податку на додану вартість у ЄС: Французька Гвіана, Гваделупа, Мартініка, Реюньон, Майотта, острова Святого Мартіна та Канарські острови, на відміну від Азорських островів та острову Мадейра не підпадають під дію відповідних фіскальних регуляторних інструментів [6, с. 10–11].

Заморські країни та території – це 24 неєвропейські території, які мають особливі відносини з Данією, Францією, Нідерландами та Великобританією [7, с. 1–2].

До них ми можемо віднести: Гренландію (Данія); Ангілью, Бермудські острови, Британську антарктичну територію, Британську територію в Індійському океані, Британські Віргінські острови, Кайманові острови, Монсеррат, острови Піткern, острів Святої Єлени та залежні території, острови Теркс і Кайкос, Фолклендські острови, Південну Джорджію та Південні Сандвічеві острови (всі – Великобританія); Сен-П'єр і Мікелон, острів Святого Бартоломея, Французьку Полінезію, острови Уолліс та Футуна, Нова Каледонія та залежні території, Французькі південні та Арктичні території (всі – Франція); Арубу та Нідерландські Антильські острови (всі – Нідерланди).

Перераховані вище території підтримують з Союзом відносини асоціації на підставі укладення однойменних угод, у зв'язку з чим правовий доробок Союзу застосовується до них настільки, щоб досягти виконання необхідних домовленостей, визначених угодою про асоціацію.

Основною метою асоціації є сприяння економічному та соціальному розвитку країн і територій та встановлення тісних економічних зв'язків між ними та Європейським союзом у цілому.

Асоціювання слугує інтересам та процвітанню мешканців цих країн та територій для того, щоб привести їх до економічного, соціального та культурного розвитку, якого вони прагнуть.

Основні цілі такого асоціювання полягають у забезпеченні: розвитку торговельних відносин між державами-членами й заморськими країнами та територіями; сприянні інвестиціям, які необхідні для поступального економічного розвитку заморських країн та територій; встановленні однакових умов для фізичних та юридичних осіб щодо участі в тендерах та постачанні; встановлення інших видів відносин на недискримінаційній основі.

Важливим аспектом відносин між заморськими територіями та Союзом є заборона встановлення мита на імпорт товарів, що походять з заморських країн та територій.

Заморські країни та території можуть стягувати мита, що відповідають потребам їхнього розвитку та індустріалізації або забезпечують надходження до їхніх бюджетів. Однак, встановлення рівня мита, не може перевищувати рівень мит, накладених на імпорт продукції з держави-члена, з якою кожна країна або територія має особливі відносини.

Запровадження або будь-яка зміна мит, накладених на товари, що імпортуються до заморських країн або територій, не повинні, *de jure* або *de facto*, спричиняти будь-яку пряму або опосередковану дискримінацію по відношенню до імпорту з різних держав-членів [2, 137–138].

Заморські країни та території не є частиною Євросоюзу. Деякі з них є частиною Євросони, наприклад Сен-П'єр і Мікелон [8, с. 4]. На мешканців інших – поширюється громадянство Союзу, зокрема, жителів британських заморських територій, які в наслідок цього можуть брати участь у виборах до Європейського Парламенту.

Варто відмітити, що Гренландія разом з Данією приєдналась до Європейських Співтовариств у 1973 році, однак покинувши об'єднання у 1985 році, набула статусу заморської території. Гренландці, тим не менш, мають громадянство ЄС завдяки їх датському підданству.

Отже, узагальнивши викладений вище матеріал, спеціальні території держав-членів – це території, які через свої політичні або географічні особливості, історичні передумови набули особливого статусу, що має титул спеціального в рамках повної автономії території в складі відповідної

держави-члена або з обмеженим впливом права Європейського Союзу, і поділяються на віддалені регіони та заморські країни та території.

Література:

1. Грицаєнко Л. Європейський союз як організація sui generis // Публічне право. – 2011. – № 1. – С. 82–87.
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями // Офіційний вісник Європейського союзу. – 2010. – 403 с.
3. Treaty on European Union: Declaration on the outermost regions of the Community // Office for Official Publications of the European Communities. – Luxembourg. – 1992. – 253 p.
4. Cannuel E. EU shores spread to Indian Ocean island / E. Cannuel // Deutsche Welle. – Germany. – 2011. – 2 p.
5. Regulation of the European Parliament and the Council establishing a Community Code on the rules governing the movement of persons across borders (Schengen Borders Code) // Official Journal of the European Union. – 2006. – № 562. – 32 p.
6. Council Directive № 2006/112/EC of 28 November 2006 on the common system of value added tax // Official Journal of the European Union. – 2006. – 118 p.
7. Council Decision 2013/755/EU of 25 November 2013 on the association of the overseas countries and territories with the European Union // Official Journal of the European Union. – 2013. – 118 p.
8. Council Decision concerning the monetary arrangements in the French territorial communities of Saint-Pierre-et-Miquelon and Mayotte // Office for Official Publications of the European Communities. – Luxembourg. – 1998. – 12 p.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

А. Г. Лядов¹

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Останнім часом все частіше обговорюється питання про «європейське громадянство» як в юридичному, так і в філософському аспекті.

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Зараз Європа знаходиться в пошуку своєї самобутності, в пошуках тієї основної політичної та філософської ідеї, яка здатна з інституційного утворення – Європейського Союзу – створити бажану «єдину Європу». Особливо це актуально в світлі внутрішньоєвропейських тенденцій регіоналізму та націоналізму, зумовленого ослабленням суверенітету національної держави і перенесення частини легітимності з національного на наднаціональний рівень.

Громадянство ЄС є одним з основних структурних елементів інтеграції в рамках цієї регіональної міжнародної організації, що має велику політичну важливість в міжнародній політиці в цілому. Даний вид громадянства не є прикладом універсального або відкритого громадянства, який охоплював би громадян більшості держав або до якого вільно можуть долучитися жителі різних країн.

По суті, громадянство ЄС є окремим випадком подвійного громадянства в рамках міжнародної організації, коли у громадян поряд з громадянством держав з'являється додаткове громадянство відповідної міжнародної організації, повноправним членом якої є держава їх громадянства. Цим такий вид єдиного подвійного громадянства дуже схожий на громадянство складних держав, але має при цьому свою специфіку.

Національне громадянство і громадянство ЄС – два абсолютно різних поняття. В установчих договорах ЄС громадянин держави-члена автоматично стає громадянином Союзу. Для набуття громадянства ЄС особі не потрібно звертатися в будь-які органи, національні загальногромадянські і закордонні паспорти громадян держав-членів уніфіковані за формою і змістом і носять позначку про входження держави до Європейського Союзу. Питання про наявність чи відсутність у особи громадянства держави-члена, підстави його набуття і припинення, знаходяться виключно в компетенції держав-членів ЄС.

Що стосується змісту інституту громадянства ЄС, то загальноприйнято вважати, що зміст громадянства складають взаємні права та обов'язки людини і держави. З юридичної точки зору така конструкція можлива і стосовно громадянства Союзу, так як право Європейського Союзу наділяє правосуб'єктністю фізичних осіб.

Хоча концепція громадянства Союзу юридично сформувалася, в науковій літературі все ще ведуться дискусії щодо його природи: чи треба розуміти суть даної правової конструкції як приналежність до кола осіб, які є первинними суб'єктами європейського правопорядку і володіють

специфічним правовим, політичним і соціально-економічним статусом, або це наділення громадян держав-членів ЄС деякими додатковими правами.

Європейське громадянство можна конкретизувати в правах, які в даний час закріплені в Договорі про ЄС (ст. ст. 9–11) [1, с. 10] і відтворені в Хартії про основоположні права Європейського Союзу (розділ V «Права громадян») [1, с. 215–217], а також у частині другій «Громадянство Союзу та недискримінація» Договору про функціонування ЄС [1, с. 42–44]:

- Право громадян ЄС на свободу пересування і перебування на території держав-членів Союзу, яке пізніше було деталізовано в Директиві Європейського Парламенту та Ради ЄС 2004/38/ЄС про право громадян Союзу і членів їх сімей на свободу пересування і проживання на території держав-членів ЄС, відповідно до якої громадянин Союзу має право проживати на території іншої держави-члена ЄС протягом трьох місяців при наявності дійсного посвідчення особи. За умов, визначених у цій Директиві, громадянам надається право більш тривалого проживання – до п'яти років. При цьому громадянин ЄС, який прожив на законних підставах в державі перебування понад п'ять років, набуває право на постійне проживання, не обумовлене додатковими вимогами.

- Право громадянина Союзу обирати і бути обраним на місцевих виборах в своїй державі-члені проживання на таких самих умовах, як і громадяни цієї держави, що конкретно регулюється Директивою 94/80/ЄС [2, с. 38–47], які покликані забезпечити громадянам рівні можливості реалізації виборчих прав на всій території ЄС. Також передбачено, що якщо в країні перебування голосування обов'язкове, громадянин ЄС повинен прийняти в ньому участь лише в разі, якщо він був включений до списку виборців на муніципальних виборах.

- Право брати участь в голосуванні і бути обраним на виборах до Європейського Парламенту в державі-члені Союзу, в якому він проживає, на тих же умовах, що і громадяни цієї держави. Спеціальні правила і умови, які стосуються організації цих виборів відповідно до Договору, були прийняті Радою ЄС в Директиві 93/109/ЄС зі змінами Директиви 2013/1/ЄС.

Кожна країна ЄС самостійно визначає процедуру виборів, в чому проявляється суверенітет окремих держав, але є загальні принципи, що регулюють вибори до Європейського Парламенту, закріплені в Акті про вибори до Європейського Парламенту прямим загальним голосуванням,

з поправками, внесеними Рішенням Ради 2002/772/ЄС [3, с. 15–17]. Депутати Європарламенту обираються на основі пропорційного представництва, прямим загальним голосуванням, а також шляхом вільного і таємного голосування.

Суд ЄС підтвердив, що регулювання процедури виборчого процесу в Європарламент не уніфіковане на рівні ЄС. Проте, держави-члени ЄС повинні поважати акти Союзу і його загальні принципи, зокрема рівноставлення і недискримінації, а також демократії і основних прав.

- Право звертатися з петицією до Європейського Парламенту з питань, які входять до компетенції ЄС і які стосується його безпосередньо (ст. 20, ст. 227 ДФЄС, ст. 44 Хартії про основоположні права ЄС).

- Право звертатися до Омбудсмена в разі неналежного виконання функцій інститутами та органами ЄС, за винятком Суду ЄС або Загально-го Суду, які в силу своєї природи є непідконтрольними інституціями (ст. 20, ст. 228 ДФЄС, ст. 43 Хартії про основоположні права ЄС).

- Право письмового звернення до будь-якого інституту або органу ЄС на одній з офіційних мов Союзу, і отримати відповідь тією ж мовою (п. 4 ст. 24 ДФЄС, п. 4 ст. 41 Хартії про основоположні права ЄС). Як зазначає Т. А. Васильєва, останню тріаду прав не можна розглядати як специфічні права громадян ЄС, оскільки ними володіє будь-яка фізична або юридична особа, яка проживає або зареєстрована на території держави-члена Союзу [4, с. 23].

- Громадяни ЄС (щонайменше 1 млн. осіб з чверті держав-членів ЄС) після набуття чинності Лісабонського договору отримали колективне право направляти законодавчі пропозиції на розгляд Європарламенту або Раді з приводу функціонування ЄС (ч. 4 ст. 11 ДЄС, Регламент 211/2011 від 16.02.2011). Комісія, в той же час, зберігає за собою право вирішувати, чи слід передавати на розгляд вказану законодавчу ініціативу.

- Право на дипломатичний та консульський захист, при якому кожному громадянину ЄС на території третьої країни, де не представлена держава член, громадянином якої він є, надається захист дипломатичних представництв і консульств будь-якої держави-члена на тих самих умовах, що й громадянам цієї держави-члена (ст. 20, ст. 23 ДФЄС, ст. 46 Хартії про основоположні права ЄС; Директива 2015/637 про консульський захист).

Охарактеризувавши в загальних рисах права громадян ЄС, необхідно зупинитися і на їх обов'язках. На противагу правам, перелік яких є в

кількох основоположних документах ЄС, перелік обов'язків громадянина ЄС в установчих договорах відсутній.

На думку Ю. Лепешкова, це можна пояснити бажанням розробників установчих договорів забезпечити певну стабільність правового статусу громадянина ЄС [5]. Однак серед учених все ж домінує позиція, згідно з якою національне громадянство до основних обов'язків громадянина традиційно включає сплату податків і військовий обов'язок, а закріплення аналогічних обов'язків за громадянами ЄС неодмінно б викликало протидію з боку держав-членів ЄС, оскільки це фактично б передбачало передачу останньому реалізації прав, принципово важливих для збереження суверенного статусу державної влади, а значить, зайвий раз нагадував державам-членам проблему обмеження державного суверенітету. Проте, не можна стверджувати, що європейське громадянство не накладає абсолютно ніяких обов'язків на громадян: якщо громадянин ЄС хоче жити в іншій країні ЄС, він повинен мати медичну страховку і довести, що має роботу або достатньо ресурсів для того, щоб не стати тягарем для країни перебування.

Отже, змістом концепції громадянства є права, закріплені в первинному праві ЄС і конкретизовані в директивах і інших актах органів ЄС, а також відповідні їм обов'язки.

Зі сказаного вище можна констатувати, що громадянство Союзу надає якісно нові права громадянам держав-членів, пов'язані з розширенням їх просторових можливостей. Але в той же час, важливо й інше – положення про громадянство встановлюють безпосередній зв'язок між Союзом і громадянами. З цієї точки зору інститут громадянства Європейського Союзу – втілення ідеї створити союз не тільки держав, але і народів, об'єднання людей. Відповідно громадянство Європейського Союзу має важливе ідеологічне значення.

Громадянство ЄС – явище неординарне. Власне громадянство надає Союзу риси державності. Складність проблеми в тому, що досвіду введення громадянства в об'єднанні держав, створеному на основі міжнародних економічних організацій, не було ніколи. В Європейському Союзі це сталося вперше. Саме тому при розгляді даного явища відчувається певна незавершеність. Це проявляється в суперечливості визначення, у відсутності чіткого переліку прав і обов'язків громадян Союзу, в тих труднощах, які виникають при реалізації положень про громадянство. Але ця «незавершеність» з іншого боку дає привід говорити і про перспективи подальшого розвитку даного інституту в законодавстві ЄС.

Виходячи з цього можна констатувати, що громадянство ЄС знаходиться в стані становлення.

Література:

1. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін.; за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.
2. Council Directive 94/80/EC of 19 December 1994 laying down detailed arrangements for the exercise of the right to vote and to stand as a candidate in municipal elections by citizens of the Union residing in a Member State of which they are not nationals [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eurlex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31994L0080&qid=1491762485854&from=en>
3. Council Decision of 25 June 2002 and 23 September 2002 amending the Act concerning the election of the representatives of the European Parliament by direct universal suffrage, annexed to Decision 76/787/ECSC, EEC, Euratom (2002/772/EC, Euratom) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002D0772&from=en>
4. Васильева Т. А. Эволюция института гражданства Европейского Союза // Государство и право. – 2007. – № 12. – С. 22–30.
5. Лепешков Ю. А. Гражданство Европейского Союза: нонсенс или объективная закономерность в международном праве // Белорусский журнал междунар. права и междунар. отношений. – 1998. – № 5. – С. 46–50.
6. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством // Проблеми законності : акад. зб. наук. пр. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2010. – Вип. 107. – С. 13–22.

Науковий керівник: **Анакіна Т. М.**, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

С. В. Майданик¹

ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ З ПИТАНЬ ЗОВНІШНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДИПЛОМАТІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Напротязі всього свого існування ЄС тяжіє до посилення своєї значущості у різних сферах, що здійснюється шляхом утворення нових

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

органів та до наділення їх все більшими повноваженнями. Оскільки ЄС є унікальним об'єднанням зі специфічними ознаками, то і певні його інституції потребують новацій та незвичного підходу до їх формування. Наразі ЄС отримує все більше функцій та повноважень, які здійснює від свого імені, а не від імені держав-членів. Яскравим прикладом цього є його дипломатична діяльність, про яку і буде йти мова.

Найявністю великої кількості акторів завжди ускладнювало ведення зовнішньої політики ЄС. І це зрозуміло, оскільки до складу ЄС входить велика кількість держав-членів, кожна з яких має свої особисті інтереси та намагається не втратити власні позиції. До набуття чинності Лісабонським договором 2007 р. зовнішньополітичний апарат ЄС уже існував у формі Генерального директорату із зовнішніх відносин (DG RELEX) у структурі Європейської Комісії [1, с. 102].

Значні зміни відбулися із укладенням Амстердамського договору у 1997 р., який став реалізацією французької ініціативи та ввів посаду Верховного представника із спільної зовнішньої та безпекової політики, який відповідно до змін внесеним Лісабонським договором, став іменуватися Верховним представником Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки (далі – Верховний представник Союзу). Спочатку він був позбавлений права політичної ініціативи, але із Лісабонським договором його вплив значно посилюється [2, с. 284]. Лісабонський договір також створив Європейську службу зовнішньої діяльності (далі – ЄСЗД або Служба).

Як зазначається у ч. 3 ст. 27 Лісабонського договору Європейська служба з питань зовнішньої діяльності допомагає Верховному представнику Союзу здійснювати повноваження відповідно до його мандату, а також, що ЄСЗД співпрацює з дипломатичними службами держав-членів.

Як бачимо договір встановлює лише факт створення та основні засади ЄСЗД, тоді як конкретні повноваження були визначені згодом, а саме 26 липня 2010 року рішенням Ради ЄС. Ним визначались основні юридичні рамки, організаційна будова та ключові функції нового органу.

У статті 1 рішення Ради ЄС 2010 р. вказано, що остання є функціонально автономним органом ЄС, підпорядкованим Верховному представнику Союзу та окремим від Європейської Комісії та Генерального секретаріату Ради ЄС. Організаційна автономія ЄСЗД обмежена наступними чинниками: у кадровій та фінансовій сфері ЄСЗД підпорядкована особливому правовому регулюванню у цих сферах; вона відповідальна

перед Європейським Парламентом; ЄСЗД підпорядкована Верховному представнику Союзу.

Статтею 2 цього ж рішення визначені завдання ЄСЗД. В ній сказано, що Служба повинна надавати підтримку Верховному представнику Союзу у здійсненні його мандатів: по-перше, у сфері виконання обов'язків Голови Ради із зовнішніх справ; по-друге, по здійсненні Спільної зовнішньої та безпекової політики ЄС; по-третє, Служба допомагає йому у реалізації обов'язків віце-президента Комісії ЄС, який є відповідальним за зовнішні відносини. Але слід зазначити, що деталізація функцій у рамках такої підтримки здійснюється лише при реалізації Спільної зовнішньої та безпекової політики, відповідно до якої ЄСЗД покликана надавати пропозиції стосовно розвитку цієї політики, на здійснення якої Верховний представник Союзу уповноважений Радою, та забезпечувати цілісність зовнішньої діяльності ЄС.

Фактично, ЄСЗД, виходячи з установчих документів, створюється як інструмент виконання попередньо узгоджених державами цілей у певних напрямках зовнішньої політики. Тому ініціативна функція Служби обмежена лише наданням пропозицій у рамках мандата Ради, тоді як центральне місце відводиться координаційній функції, яка полягає в забезпеченні злагодженості та послідовності в реалізації спільної зовнішньої політики [3, с. 44].

Цікавим є аспект взаємодії ЄСЗД із країнами-членами. Відповідно до Договору ЄС вона співпрацює з дипломатичними службами держав-членів, але при цьому згідно з рішенням Ради ЄС 2010 р. персонал ЄСЗД повинен виконувати свої обов'язки виключно в інтересах Союзу та не отримувати інструкцій від будь-якої країни, особи чи організації, окрім Верховного представника Союзу. Але яким чином повинна діяти ця взаємодія – ніде не визначено і не прописаний відповідний механізм.

Ну і звичайно кожна країна намагається впливати на ЄСЗД для здійснення власних цілей. Зрозуміло, що великі країни не хочуть випускати важелів впливу та влади у ЄС, тому намагаються обмежити діяльність ЄСЗД. В той час як середні і малі країни намагаються навпаки завдяки цій Службі залучити ресурси ЄС та саме через своїх представників ЄСЗД проштовхнути свої проекти.

Як зазначають авторитетні зарубіжні вчені у своїй праці, синтез міжурядових та наднаціональних підходів, пропонованих за допомогою створення ЄСЗД кидає виклик традиційній дихотомії в інтерпретації

інтеграції в ЄС. Неофункціональна логіка інтеграції очікувала б, що нові структури приведуть до подальшої передачі влади в Брюссель, наприклад через надання ЄСЗД центральної ролі і в підготовці спільних рішень, і в питаннях дипломатичного представництва. В процесі, національний контроль зовнішньої політики повинен був слабшати, що, можливо, призвело б до перетворення національної дипломатії в місцеві відділення ЄСЗД. Це є одним із бачень інтеграції, в якому національні суб'єкти передають свою відданість та повноваження до спільних структур. Але перші роки існування ЄСЗД показали, що процес адаптації не пішов по цьому шляху. Держави-члени зберегли свою перевагу, і ЄСЗД розглядався скоріше як секретаріат для національних міністерств закордонних справ, ніж в якості першого серед рівних актора по формуванню політичного курсу. «Доповнюваність» між Брюсселем і столицями була ключовою метою більшості держав-членів. Проте, це не означає, що зміни не відбулися. Навпаки, тенденція спільної роботи як і раніше продовжується. Є лише невелика кількість сфер у міжнародних відносинах, в яких держави-члени дійсно працюють самостійно [5, с. 2–3].

У порівнянні з більшістю національних зовнішньополітичних служб в Європі ЄСЗД є відносно нечисленною: в ній працює всього півтори тисячі дипломатів у Брюсселі і 2060 – в дипломатичних представництвах ЄС за кордоном, і її річний бюджет складає менше півмільярда євро. Але, зважаючи на значну увагу, присвячену організації роботи даної Служби, можна очікувати, що в перспективі порядок формулювання та реалізації курсу зовнішньої політики та політики безпеки Європейського союзу набуде якісно нового значення, а інституційні суперечності щодо розподілу повноважень будуть ліквідовані.

ЄСЗД складається з центрального апарату та мережі закордонних делегацій. рішення Ради від 20 липня 2010 р., що діляться як територіально, так і відповідно до певної тематики. У Центрального апарату наявна досить складна розгалужена структуру та має, окрім адміністративних підрозділів та керівного складу, сім територіальних генеральних директоратів, очолюваних управляючими директорами, а також директорат кризового реагування та координації операцій. Крім того, передбачено створення Загального директорату, очолюваного Виконавчим Генеральним секретарем із адміністративних, кадрових, бюджетних, інформаційних питань, проблем безпеки і комунікації.

Згідно з положенням Лісабонського договору, Служба повинна включати посадовців із відповідних департаментів Генерального Секретаріату Ради та Комісії, а також персонал, делегований від національних дипломатичних відомств держав-членів. Формально всі працівники Служби мають однаковий статус незалежно від попереднього місця роботи. Статус персоналу ЄСЗД не є тотожним статусові дипломатичного персоналу, а скоріше близький до статусу працівників міжнародних організацій. Згідно з базовим рішенням на всіх посадовців Служби поширюється протокол про привілеї та імунітети Європейського Союзу, але вони не підпадають автоматично під дію Віденської конвенції про дипломатичні відносини 1961 року. Їм не видаються дипломатичні паспорти, а лише спеціальні перепустки.

На відмінний від дипломатичного статус представництв ЄС вказує навіть їх назва – вони є не посольствами і не місіями, а саме делегаціями [4, с. 26–27].

Якщо аналізувати, то ЄСЗД за своїми особливостями не є дипломатичною службою у звичному нам вигляді. Вона наділена функціями у тих сферах, які не притаманні дипломатичним відомствам (кризове регулювання, планування цивільновійськових операцій). Але при цьому у ЄСЗД відсутні деякі характерні для дипломатичних служб функції, у тому числі консульської підтримки та візового забезпечення, які держави-члени категорично відмовляються включити до компетенції Служби.

Виходячи з вищенаведеного може видатися, що ЄСЗД не відіграє значної ролі, але все ж таки це не так. Вона повинна узгоджувати позиції різних країн, формувати з них цілісний стратегічний курс та виступати у деякій мірі посередником між країнами-членами та органами ЄС. Як бачимо, на сучасному етапі ця Служба ще не повністю розкрила свій потенціал, але можна спрогнозувати, що у подальшому вона стане ключовим інструментом у формуванні зовнішньої політики ЄС та знайде баланс між національними інтересами держав-членів та цілями Європейського Союзу.

Література:

1. Давиденко О. І. Правова природа Європейської служби зовнішньої діяльності // Вісник Академії адвокатури України. – 2014. – Т. 11, № 1. – С. 101–108.
2. Саракуца М. О. Місце Європейської служби зовнішньої діяльності в системі органів Європейського Союзу // Правова держава. – 2012. – № 15. – С. 283–286. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2012_15_52

3. Ціватий В. Дипломатія та європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект / В. Ціватий, О. Шаповалова // Зовнішні справи. – 2013. – №3. – С. 42–45. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/zovvsp_2013_3_13.

4. Ціватий, В. Дипломатія та Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД): політико-інституційний аспект: частина 2 / В. Ціватий, О. Шаповалова // Зовнішні справи. – 2013. – N 4. – С. 26–30.

5. Rosa Balfour & Kristi Raik (eds.) The European External Action Service and National Diplomacies, EPC Issue Paper No 73, March 2013. – Режим доступу: http://www.epc.eu/documents/uploads/pub_3385_the_e_eas_and_national_diplomacies.pdf

Науковий керівник: **Марнів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Є. В. Макаренко¹

ПРОБЛЕМА НЕВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ РІШЕНЬ ЄСПЛ ЯК ІНСТИТУЦІЙНОЇ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄС

В загальних принципах Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом визначається, що повага до демократичних принципів, прав людини та основоположних свобод повинні формувати основу внутрішньої та зовнішньої політики Сторін і є основними елементами цієї Угоди.

Як відомо, відправною точкою у захисті зазначених вище прав виступає Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, у якій зазначається, що забезпечення виконання Сторонами зобов'язань за Конвенцією досягається, в тому числі, і шляхом створення Європейського суду з прав людини (далі – Суд).

Згадуючи про ЄСПЛ, варто зазначити, що за статистичними даними Міністерства юстиції України з початку 2017 року із всіх заяв, що надійшли до Суду, більше ніж 22% (18 650) від України, що робить останню безумовним лідером серед інших країн.

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Однак, якщо припустити, що така катастрофічна цифра рано чи пізно набуде вигляду рішень зазначеної судової інстанції, виникає питання чи буде виконано кожне із рішень вчасно та в повному обсязі.

Як свідчить практика, Україна є не лише лідером серед поданих до Суду заяв, а також однією із перших серед держав, що ці рішення не виконує або виконує із суттєвою затримкою.

Зазначене вище аж ніяк не наближує нашу державу до такої, і без того не безпроблемної євроінтеграції. Все це обумовлює актуальність обраної теми.

Безумовною є специфічність рішень Суду поряд із рішеннями національних судів. Це виявляється і у змісті таких рішень, і у процедурі їх виконання.

З метою виконання рішень ЄСПЛ в Україні прийнято спеціальний Закон «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Цим Законом передбачається досить послідовна і зрозуміла процедура виконання таких рішень, у ньому встановлено стислі та розумні строки виконання рішень, утім все це не постає запорукою швидкого та всебічного їх виконання.

Говорячи, про причини такої проблеми варто зазначити, що навіть зазначений вище Закон не позбавлений певних недоліків, що, в свою чергу, створюють певну неузгодженість і затримку у виконанні рішень.

Так, зокрема, Законом встановлюється, що з метою виконання рішення Орган представництва надсилає таке рішення до державної виконавчої служби, при цьому жодним чином не здійснено конкретизацію щодо його місця виконання, оскільки боржником у даному випадку виступає специфічний суб'єкт – Україна.

Та чи не найголовнішою причиною такого тривалого виконання рішень більшість з науковців визнають відсутність цільового фінансування.

Закон визначає, що виконання Рішення здійснюється за рахунок Державного бюджету України.

Утім, аналізуючи видатки закладені у Законі України «Про Державний бюджет на 2017 рік», не зайвим буде зазначити, що на платежі на виконання рішень закордонних юрисдикційних органів, прийнятих за наслідками розгляду справ проти України у цьому році виділено лише близько 640 000 000 гривень.

Якщо уявити, що близько 5% від наявних нині на розгляді Суду заяв будуть прийняті і отримують задовільне рішення, яким Україну буде

зобов'язано сплатити на користь заявника в середньому 1500 євро, зазначена вище цифра видатків видається занадто малою, і аж ніяк неспроможна в повній мірі забезпечити такі видатки.

Звичайно, в сучасних умовах питання належного фінансування виконання рішень Суду стоїть досить гостро, але у цьому контексті правильним буде згадати рішення ЄСПЛ у справі «Шмалько проти України», у якому Суд констатував, що орган державної влади не має права посилатися на брак коштів як виправдання неспроможності виконати судові рішення про виплату боргу. Тим самим підтверджуючи, що невиконання рішення не може бути виправдане внаслідок відсутності бюджетних видатків.

Отже, свідоме зменшення видатків на виконання рішень ЄСПЛ не найкращим чином відображається на загальному іміджі держави, тим самим демонструючи, що не вжиття усіх можливих заходів щодо виконання рішень Суду, а також відсутність прагнення щодо застосування у національному законодавстві міжнародних стандартів із захисту прав людини, свідчить про достатньо невисокий рівень правової культури держави як інституту політичної системи.

Зазначені вище проблеми свідчать про нагальну необхідність створення усіх можливих організаційних та правових умов щодо своєчасного виконання рішень Суду, що, у свою чергу, сприяло б розвитку України у контексті зближення із європейською спільнотою.

Науковий керівник: **Усманов Ю. І.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. М. Мандзюк¹

ДВОСТОРОННІЙ ВПЛИВ ВРЕХІТ: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ

На даний час у Європейському Союзі, який є унікальним геополітичним і соціальним проектом сучасності, що об'єднує, поки ще 28 євро-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослав Мудрого

пейських держав спостерігається переломний момент, який, пов'язаний з виходом однієї з лідируючих держав-членів – Великобританії.

З огляду на зазначене пропонуємо дослідити причини і наслідки такого явища як для всього європейського співтовариства так і окремо для України. При цьому актуальним для міжнародних інтересів нашої держави є питання, як Велика Британія пов'язана з Україною? Який вплив і наслідки для України матиме вихід Британії з ЄС? І чи є взагалі взаємозв'язок, між цими, на перший погляд, невзаємопов'язаними явищами?

Однією з найбільш обговорюваних тем останніх місяців у політико-правовій сфері є вихід Великобританії з Європейського Союзу (Brexit). Результати референдуму, який був проведений 23 червня 2016 року і на якому кому було висунуто питання щодо доцільності членства Великої Британії в Європейському Союзі, стали несподіванкою для всього світу: за Brexit проголосували 51,9% британців, а проти – лише 48,1%. При цьому явка була рекордною – на вибори прийшли більше 46,4 млн. чоловік. Але чи було це так не очікувано як здається спершу, враховуючи, те, що британці завжди були в Євросоюзі лише однією ногою, тому що не приєдналися ні до євросони, ні до Шенгенської безвізової зони? Щоб дати відповідь на це запитання, наведемо декілька аргументів, які мали вирішальне значення у прийнятті рішення про вихід.

Найбільш «вагомим» аргументом на користь виходу з ЄС – скасування «бюджетного» внеску Великобританії, який сягає близько 13 мільярдів фунтів (4,5 мільярди країна минулого року отримала назад під цільове використання, отже, різниця «внеску» становить 8,5 мільярдів) [1]. Враховуючи, також витрати Великобританії на імплементацію законодавства, євроспектики оцінили участь країни у ЄС на рівні 20 мільярдів фунтів на рік. Особливе невдоволення викликала необхідність участі Великобританії у підтримці єдиної європейської валюти. Проте прихильники виходу з ЄС не враховують у розрахунках отримані країною з загальноєвропейського бюджету 4,5 мільярди регіональної допомоги та субсидій на користь агросектору, а також 1,5 мільярди прямої допомоги приватному сектору.

Крім того, більшість громадян Великобританії вважають недоцільними постійні фінансові вливання в економіку ЄС і підтримку країн-новачків союзу. Прихильники Brexit впевнені, що без ЄС їхня країна зможе використати ці гроші для власного розвитку і поліпшення якості життя британців.

Наступний переконливий аргумент – збереження умов господарської діяльності для малого і середнього бізнесу навіть після виходу зі спільного ринку. Євроскептики переконують, що роль Великобританії у торгівлі ЄС настільки значна, що спільна європейська політика не допустить скасування вільного руху товарів. Найбільш ймовірно, що відбудеться лише трансформація міжнародно-правового підґрунтя співпраці: вільний рух буде забезпечено за рахунок двосторонніх угод між Великобританією та ЄС.

Серед соціально-економічних аргументів на користь виходу слід назвати захист кордонів Великобританії від мігрантів. Оскільки зараз в Європі спостерігається найбільша з часів Другої світової війни міграційна криза, що ставить під загрозу збереження Шенгенської безвізової зони. Війна в Сирії, яка триває вже протягом п'яти років, зумовила хаотичний наплив мігрантів до країн ЄС, які бажають потрапити до багатих держав. Це призвело до того, що уряди європейських країн ополчилися один на одного, але жодна з європейських держав не зможе вирішити цієї проблеми самотужки. Хоча фактично Великобританія не входить до Шенгенської угоди, вона зобов'язана допускати на свою територію громадян ЄС з інших країн-членів. Таким чином, на думку прихильників виходу з ЄС, відсутні реальні перешкоди на шляху такої небезпеки. Однак вихід Великобританії може спричинити іншу демографічну та трудову загрозу – вихід з ЄС не лише закрие шлях мігрантам зі Сходу, але й унеможливить поповнення ринку праці молодими спеціалістами з «нових» членів ЄС, завдяки яким вирішувалося питання дефіциту робочої сили та старіння населення.

Щодо наслідків Brexit для ЄС:

– можливий вихід інших держав (ефект доміно) та розвиток хвилі сепаратизму проти ЄС майже в усіх країнах, а особливо у Швеції, Греції і Фінляндії;

– часткова втрата ринків збуту на території Великобританії. «Нині виділяють 3 основні можливі сценарії щодо перебудови торговельних відносин Великої Британії та ЄС, які відрізняються ступенем доступу до ринку ЄС: 1) вступ до європейської економічної зони (ЄЕЗ) разом з ЄС, Норвегією, Ісландією та Ліхтенштейном (в угоді є виняток щодо рибної галузі і сільського господарства); 2) швейцарський варіант – участь в Європейській асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) або інший сценарій вільної торгівлі з ЄС, але без вступу до ЄЕЗ; так, у відносинах Швейца-

рії з ЄС є виняток у сфері фінансових послуг; 3) торгівля за правилами СОТ (відсутність угоди про вільну торгівлю з ЄС)».

– ріст євро по відношенню до фунту; часткове або повне видворення мігрантів.

Більш детально пропонуємо зупинитися на впливі Brexit для України. По-перше, необхідно зазначити, що Велика Британія, це країна, яка зайняла найефективнішу серед інших країн-членів ЄС позицію у справі врегулювання майбутніх відносин євроспільноти з Україною, намагаючись визначити оптимальні параметри поточної співпраці та окреслити взаємоприйнятні перспективи [3, с. 232].

По-друге, хоча Британія і безпосередньо не бере участі у вирішенні та регулюванні російсько-українського конфлікту, до прикладу як Німеччина чи Франція, але ця країна входить до кола тих, хто послідовно критикує політику Кремля і долучається до накладення санкцій на Росію. Велика Британія – це держава, де пропаганда ЗМІ Росії не має надто великого впливу, а громадськість критично налаштована щодо сучасної політики Москви. Після виходу країни з ЄС українське питання може відійти для Співтовариства на другорядні позиції [4].

Як зазначається у американському виданні «The Wall Street Journal»: «Велика Британія була потужним прихильником санкцій проти Росії через її втручання в Україні, виступаючи як великодержавний союзник канцлера Німеччини Ангели Меркель і противага державам, подібним до Італії та Греції. Королівство зіграло ключову роль, перекривши фінансування російських державних компаній у Лондоні, найпотужнішому фінансовому центрі Європи»[5].

По-третє, експерт аграрних ринків Українського клубу аграрного бізнесу Дарина Гриценко, вважає, що «Brexit» точно буде відчутним для українських експортерів аграрної продукції. Важливим фактором є те, що Велика Британія, як член ЄС, є учасником Угоди про асоціацію України з ЄС, а найважливіше – її торговельної частини (Угоди про зону вільної торгівлі). Покинувши ЄС, Велика Британія уже не буде учасником цієї угоди і українські експортери змушені будуть експортувати в зазначеній країні продукцію на невідомих умовах – можливо на умовах СОТ, можливо Британія залишить квотне і митне регулювання експорту-імпорту, можливо розробить власні умови. Однак, варто зазначити, що в рамках зони вільної торгівлі за перший квартал 2016 Україна вже експортувала до Сполученого Королівства товарів на 7,3 млн. дол. Потен-

ційно при виході країни з ЄС Україна втратить близько 31,2 млн. дол. експорту [6].

Таким чином, вихід Великобританії з ЄС в 2018 році (так званий Brexit) дуже складний процес, і з юридичної точки зору, і з політичної, тому точно сказати, коли саме він завершиться неможливо. При цьому експерти з Brexit відзначають, що чим раніше велика Британія ініціює «розлучення» з ЄС, тим краще, адже поки всі сторони знаходяться у невизначеності. Імовірно ЄС зробить крок назад у розвитку і стане ще більш складною системою союзів держав, асоціацій і об'єднань. Поки ж до ситуації з Brexit прикуті погляди всього світу, оскільки вона є безпрецедентною. Експерти сперечаються, які наслідки такого рішення очікують Великобританії і ЄС, як це позначиться на політичній карті світу.

Для України ситуація невтішна, адже виникнуть проблеми з новими ініціативами щодо інтеграції. Не зрозуміло і як зміниться політика ЄС після Brexit, оскільки Британія відіграла важливу роль у все активнішому і дедалі ефективнішому застосуванні ЄС політики санкцій. Однак, слід наголосити, що для України ніхто не відміняє можливості стати розвиненою європейською країною з високим рівнем життя і у перспективі за необхідності набути членства в ЄС, хоча це буде дещо повільніше у зв'язку з ситуацією, що склалася. Але для цього влада повинна посилити євроінтеграційні процеси, активізувати реформаторську діяльність всередині країни і продовжувати довгий і складний шлях переговорів з Співтовариством.

Література:

1. EU referendum: What are the pros and cons of Brexit? // The Week. – 2016. – June 26. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.theweek.co.uk/brexit-0>.
2. Економічні наслідки Brexit: три сценарії для Європи та Британії / [Л. Акуленко, С. Майструк, Д. Науменко] [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.eurointegration.com.ua/articles/2016/06/27/7051299/view_print.
3. Грубінко А. В. Криза системи європейської безпеки в умовах російсько-українського конфлікту: стратегічні підходи та інтереси Великої Британії // А. В. Грубінко // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: Міжвідомчий збірник наукових праць / відп. ред. С. В. Віднянський. – К. : Ін-т історії України НАН України, 2015. – Вип. 24. – С. 232–250.
4. Паламарчук М. Британія пішла. А що Україна? Ми втрачаємо міф «євроінтеграції», у який вірили, як у комунізм / М. Паламарчук // Туксти. Org.ua. Аналітичний центр. – 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://texty.org.ua/pg/article/editorial/read/68696/?a_srt=1. 5. Мацула Ю.

5. Brexit Likely to Alter EU's Sanctions Policy // The Wall Street Journal. – 2016. – October 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.wsj.com/articles/brexit-likely-to-alter-eus-sanctions-policy-1475726513>.

6. Brexit і Україна: як майбутній вихід Великої Британії з Європейського союзу вплине на українську економіку. Коментарі експертів // Українські новини. – 2016. – 24 червня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukranews.com/ua/publication/1705-brexit-i-ukraina-yak-maybutniy-vukhid-velykoi-brytanii-z-yeuropeyskogo-soyuzu-vplyne-naukrainsku-ekonomiku-komentari-ekspertiv>.

Науковий керівник: **Трагнюк О. Я.**, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Н. В. Мартинюк¹

ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДИ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В МІЖНАРОДНО- ПРАВОВОМУ ПОЛІ

Проблема громадянства у Європейському Союзі і досі не втрачає своєї актуальності, адже якщо дослідити міжнародно-правову площину, то простежується чіткий двосторонній зв'язок « держава – громадянство». Зокрема, у статті 2 Європейської конвенції про громадянство від 06.11.1997р. дефініція « громадянство» означає правовий зв'язок між особою та державою без зазначення етнічного походження особи. Ще в Загальній декларації прав людини 1948р. у ст. 15 закріплено, що кожна людина має право на громадянство і ніхто не може бути безпідставно його позбавлений. Тобто зазначена невід'ємність політико-правового зв'язку між особою та державою. Якщо ототожнювати людський організм з державою, то її громадяни – серце, а сам інститут громадянства – кровоносна система, яка постійно забезпечує взаємодію між цілим і частиною. Постає питання : Чи має право ЄС на запровадження інституту громадянства?

Не можна стверджувати, що ЄС є повноцінною державою, адже відповідно до ст. 1 Міжамериканської конвенції про права та обов'язки держав від 26 грудня 1933 р., держава як осуб'єкт міжнародного права зобов'язана мати: постійне населення; визначену територію; уряд; спро-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

можність вступати у зносини з іншими державами. З установчих договорів вбачається, що основу ЄС складають суверенні держави, в яких громадянство Союзу субсидіарне до національного, тому його набуття чи втрата залежать від національного законодавства держав-членів, щодо територіальної сфери, то вона обмежена критерієм «європейськості» та кордонами держав-членів, наявний поділ компетенцій між ЄС та державами-членами, функціонує постійна Інституційна система ЄС, Лісабонський договір визнав право виходу із ЄС держав-членів. Влучно зазначив Попко В. В., що Європейський Союз більше ніж конфедерація, не ставши при цьому федеративною державою [5, с. 129].

Якщо керуватися ст. 1 ДЄС, то ЄС становить собою « союз народів Європи». Зважаючи на те, що на сьогодні немає нормативно закріпленого поняття « народу» в рамках міжнародного простору, його часто ідентифікують із поняттям держави. Однак, « союз народів» має глибше ідейне наповнення аніж « союз держав» і як зазначив Б. М. Топорнін: «...якщо люди бачитимуть в Європі співтовариство народів, а не тільки держав, в інтеграції з'являться міцні корені» [6, с. 73].

Проблемами громадянства ЄС в межах його правової природи та на основі засад Європейської інтеграції займалися І. В. Яковюк, Т. М. Анакіна, А. В. Кулабухова, В. І. Муравйов та ін.

«Батьком європейського громадянства» можна назвати прем'єр-міністра Бельгії Л. Тиндеманса. Він уперше чітко виокреслив ідею «Європи громадян». У Доповіді про Європейський Союз (29 грудня 1975 р.) політик зробив акцент, що « Європа – це не лише форма співпраці держав. Це відновлення дружніх відносин народів, які бажають іти разом уперед, адаптуючись до нових змін, та які будуть охороняти цінності, що є їх спільною спадщиною. Це неможливо забезпечити лише на рівні національних держав... Європа має бути ближчою до громадян» [2, с. 25].

Загалом, І. В. Яковюк виділяє такі етапи становлення інституту громадянства у Європейському Союзі: 1) Паризький саміт 1974 р.; 2) саміт Європейської ради у Фонтенбло 1984 р.; 3) підписання Маастрихтського договору про Європейський Союз (1992 р.); 4) підписання Амстердамського договору (1997 р.); 5) підписання Договору про Конституцію для Європи (2004 р.); 6) підписання Лісабонського договору (2007р) [7, с.14].

Визначення громадянства Європейського Союзу знаходить вираження у ДФЄС (ст. 20): «Кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів, є громадянином Союзу. Громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства не замінюючи його» [3, с. 42].

Зважаючи на форму втілення громадянства в одному з головних актів ЄС, ми не можемо говорити про громадянство у класичному його розумінні. Це свого роду «квазігромадянство», проте аж ніяк не «надгромадянство», оскільки держави – члени ЄС цілком зберігають за собою право визначати, хто є їх громадянами і підстави втрати цього громадянства, а як наслідок набуття або позбавлення громадянства Європейсько-го Союзу. Тобто мова іде про дворівневу модель, де пріоритет має національне громадянство.

Так, якщо у ст. 8 Маастрихтського договору було зазначено, що кожен громадянин держави – члена є громадянином і Союзу, то в Амстердамському договорі конкретизується правова природа громадянства Євро-союзу шляхом внесення уточнення про те, що воно має доповнювати, а не замінювати собою національне громадянство [7, с. 15].

Не можна назвати позицію нормотворців у статті 20 ДФЄС і «множинними громадянством», оскільки керуючись ст. 2 Європейської конвенції про громадянство (1997р.): « множинне громадянство» означає одночасну належність особи до громадянства двох або більше держав». Оскільки ми встановили, що ЄС не є повноцінною державою, стверджувати про множинність недоцільно, також припинення громадянства однієї держави не призводить до автоматичної втрати громадянства іншої держави. Хоча П. О. Великоречанін стверджує, що наявність у особи громадянства ЄС та громадянства держави-члена повинне розглядатися як особливий випадок множинного громадянства [2, с. 50].

Як варіант, ми можемо говорити про психологічний напрям громадянства [4, с. 111], який проглядається крізь призму ст. 49ДЄС, в якій йдеться, що саме «європейська» держава може подати заявку на набуття членства у Союзі, тобто «європейськість» виступає показником для ідентичності спільнот в обрамлені єдності громадянством, яке виходить за межі класичного розуміння.

Вислів французького соціолога Р. Арона відображає бачення науковців того часу щодо неможливості існування повноцінного інституту громадянства ЄС, який би надавав реальні права: « Не існує таких тварин, як « європейські громадяни». Існують лише французькі, німецькі або італійські громадяни» (1974 р) [1, с. 197]. Дещо утопічними були пропозиції І. Канта, який у праці «До вічного миру» (1795 р.) вказав на єдність не тільки європейських держав, але і космополітичний характер прав людини. Зокрема, він доводить: «...Ідея права всесвітнього громадянства

є не фантастичне або безглузде уявлення про право, а необхідне доповнення неписаного кодексу державного і міжнародного права до публічного права людини взагалі і тому до вічного миру»[2, с. 20].

Напевно, ми сьогодні підійшли до нового рівня організації держав, цьому підтвердженням і слугує ЄС, який руйнує канони сприйняття громадянства як безпосереднього зв'язку із державою та переходить до універсального громадянства, де значимим виступає і психологічний аспект. Громадянству в даному втіленні пропонується роль посередництва між різноманітними культурами, укладами життя, звичаями для формування дійсно рівноправного і демократичного європейського осередку.

А. В. Кулабухова на сучасному етапі виділяє такі принципи громадянства [2, с. 7]:

- принципу похідної природи громадянства ЄС та його субсидіарності до громадянства держав-членів;
- принципу рівності громадян ЄС на наднаціональному рівні;
- принципу недискримінації громадян за ознакою національного громадянства (державною належністю);
- принцип участі громадян у функціонуванні Союзу;
- принципу гарантованості прав громадян ЄС через організаційно-правові механізми Європейського Союзу та держав-членів.

Інститути ЄС вносять вклад у покращення життя громадян ЄС та все більшого підвищення їх статусу. Наприклад, як зазначає І. В. Яковюк, Суд ЄС своєю практикою допомагає становленню інституту громадянства. Так, своїм рішенням по справі Sala: непрацююча громадянка Іспанії, яка проживала у Німеччині мала намір отримати допомогу по вихованню дитини, яке відповідно до німецького законодавства надавалося особам із німецькою національністю або тим персонам, хто мав добросовісний дозвіл на проживання (здебільшого надавався працюючим), але влада їй у цьому відмовила. Суд змінив нерівне ставлення до громадян Союзу через їх національність або економічний стан і включив до списку прав громадян ЄС доступ до соціальних допомог на території Союзу[1, с.196].

Європейська Комісія кожні три роки звітує Європейському Парламенту, Раді та Економічно-соціальному комітету про застосування положень щодо громадянства [3, с. 44].

Взагалі, орієнтовний перелік прав визначений у ст. 20 ДФЄС [3, с.42]. Слід зазначити, що цей перелік не є вичерпним. У ч. 2 ст. 25 ДФЄС обу-

мовлюється, що «...Рада, діючи одностайно згідно зі спеціальною законодавчою процедурою та після отримання згоди Європейського Парламенту може ухвалити положення, що посилюють або доповнюють права, зазначені у ч. 2 ст. 20».

Можна погодитися із А. В. Кулабуховою, що існуючий перелік прав, що впливає з союзного громадянства, значно поступається традиційному переліку в межах держави, водночас він є результатом компромісу держав-членів, що обстоюють протилежні ідеї від посилення наднаціональних тенденцій розвитку до поміркованої взаємодії, тобто відображає сучасний рівень інтеграції держав у ЄС [2, с. 52].

Отже, права, які надаються громадянам ЄС чітко демонструють субсидіарний характер громадянства порівняно з національним, і звісно не претендують на перший щабель поряд із традиційним, але таким чином виражають особливу природу утворення і нові можливості « громадянства».

Підсумовуючи вищенаведене, варто наголосити на тому, що інститут громадянства ЄС – це не просто « привілеї іноземцям» за домовленістю між державами, а якісно новий рівень співпраці за ознакою ідентичності в лоні « європейськості». Зараз можна говорити про універсальний характер громадянства базуючись на феномені ЄС, хоча тут більшу роль відіграє саме регіональна спрямованість утворення звідси і громадянства, яке виражається через власні принципи, низку прав і механізм реалізації. Тому майбутні держави-члени, повинні усвідомлювати не лише економічний аспект співпраці з ЄС, але і динамічний аспект такого своєрідного інституту як громадянство ЄС.

Література:

1. Історія Європейської інтеграції від Римської імперії до європейського Союзу: монографія / за ред. І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. « Право України», 2012–208 с.
2. Кулабухова А. В. Інститут громадянства Європейського Союзу (загальнотеоретичне дослідження): дис. ... канд. юрид.наук: 12.00.01 / А. В. Кулабухова. – Харків, 2016. – 213 с.
3. Основи права Європейського союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015–328с.
4. Подасенко Ю. Л. Європейське громадянство: від національного до космополітичного // «Політологія». – Наук. Праці, 2010. –Том 122. –

Вип.109. – С. 110–114. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/politics/2009/122-109-21.pdf>

5. Попко В. В. Юридична природа Європейського Союзу // Актуальні проблеми міжнародних відносин, 2013. – Вип. 115 (частина 2). – С. 126–133.

6. Топорнин Б. Н. Европейское сообщество: право и институты / Б. Н. Топорнин. – Москва: РАН, Ин-т государства и права РАН. – 183 с.

7. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством // Проблеми законності. – Х. : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2010. – Вип. 107. – С. 13–22.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. С. Марчук¹

РЕАЛІЗАЦІЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ

Задекларований європейський вибір нашої держави передбачає проведення певних послідовних і глобальних за своїм характером дій, однією з яких стало підписання угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода). Не дивлячись на те, що безпрецедентна доля зазначеної Угоди є частиною політичної історії Європи, боротьба за її майбутнє все ще триває.

Європейський Союз об'єднує 28 країн-членів, які вирішили об'єднати свої знання, ресурси та долі. Протягом 50 років свого розширення вони разом побудували простір стабільності, демократії та сталого розвитку, водночас, утверджуючи культурне розмаїття, толерантність та індивідуальні свободи. Європейський Союз прагне розділити свої досягнення та цінності з країнами та людьми за межами своїх кордонів.

---

¹ Студентка 5 курсу факультету підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Укладаючи угоди про асоціацію, Європейський Союз пропонує своїм партнерам найбільш глибокий рівень співпраці, який він може надати третім країнам. Сьогодні з-поміж інших угод про асоціацію, які має Європейський Союз, саме угода з Україною може претендувати на найвищу з усіх демократичну легітимність. Адже історія Угоди між ЄС і його членами та Україною є єдиним прикладом, коли громадянам довелося неймовірно високою ціною захищати своє право на гідність, символом якого стала рутинна, з бюрократичної точки зору, Угода про асоціацію.

До нового покоління угод ЄС про співпрацю з третіми країнами можна віднести Угоду про асоціацію між Україною та ЄС і його державами-членами [1]. Це перша угода про асоціацію з європейською країною, укладена після набрання чинності Лісабонськими редакціями Римського й Маастрихтського договорів. У ній відображено кардинальні зміни, що стосувалися поширення повноважень ЄС на нові сфери співпраці, а саме: космос, спорт, туризм, енергія, цивільна оборона, адміністративне співробітництво, гуманітарна допомога тощо. Євросоюз дістав додаткові повноваження у сферах зовнішньої політики і політики безпеки та спільної торговельної політики. Завдяки цим змінам, поширено співпрацю в рамках асоціації між Україною й ЄС та залучено до співробітництва нові органи й агенції Євросоюзу [3].

Значна кількість сфер, що включена до Угоди співпраці, зумовлює потребу реалізації положень за допомогою низки правових інструментів. Вони включають насамперед міжнародні угоди, законодавчі та інші нормативні акти України, визнання нашою державою законодавчих актів та рішень Суду ЄС. Окрім цього, Угода містить запозичені положення з установчих договорів про ЄС, а також значну кількість внесених до додатків актів інститутів Євросоюзу [4]. Застосовуючи їх, Україна має враховувати відповідну практику ЄС у цих сферах.

Підписання Угоди поставило перед Україною першочерговим завданням адаптацію законодавства України до законодавства ЄС, а саме: зближення із європейською системою права; забезпечити розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України; економічний розвиток держави; поступове зростання добробуту громадян; наближення до рівня, що склався у державах – членах ЄС [5].

Масштабність та комплексність змісту Угоди підтверджують доволі поширену тезу, що з набранням чинності вона може стати основою та

орієнтиром для потужних, системних політичних, соціально-економічних, правових та інституційних реформ в Україні. Таким чином, повна її реалізація забезпечить незворотність європейської інтеграції України та підтвердить остаточність вибору європейської моделі суспільного та економічного розвитку, зробленого громадянами нашої держави.

Угода складається із преамбули та семи розділів: «Загальні принципи»; «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики»; «Юстиція, свобода та безпека»; «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею»; «Економічне та галузеве співробітництво»; «Фінансове співробітництво»; «Інституційні, загальні та прикінцеві положення». Угода містить 486 статей, 44 додатки, 3 протоколи.

Угоду про асоціацію для України слід розглядати крізь призму двох напрямів: по-перше, поступової інтеграції України до ЄС, по-друге, стратегії її розвитку.

У Звіті про виконання угоди про асоціацію між Україною та ЄС в 2016 році Віце-прем'єр міністр України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Іванна Климпуш-Цинцадзе доповіла про великі досягнення у процесі наближення України до ЄС. А саме: прогрес в забезпеченні прав і свобод людини, створення антикорупційних запобіжників, заощадження мільйонів гривень платників податків через прозорі державні закупівлі, створення необхідних передумов для прозорого функціонування, ефективного розвитку ринку енергетики та енергетичних мереж України. Завдяки децентралізації, спроможні місцеві громади змогли отримати додаткові фінансові можливості і повноваження. Початок дії глибокої і всеохоплюючої зони вільної торгівлі з ЄС надав українським товаровиробникам можливість заявити про себе на європейському ринку[6].

Також, слід наголосити на значній фінансовій та експертній підтримці, яка надається Україні Європейським Союзом за всіма напрямками співробітництва. Так, у 2016 році Україна підписала більше 12 Угод, які передбачають надання їй допомоги у реформуванні державного управління, розвитку програм прикордонного співробітництва, верховенства права, антикорупційної реформи, транспортної інфраструктури, енергетики тощо.

Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучерява 28 лютого – 17 березня 2016 р. провів опитування депутатів Верховної Ради, україн-

ських і європейських експертів на тему «Україна- ЄС: рух назустріч». Метою опитування було з'ясувати думку народних депутатів, експертів з України та ЄС з приводу того, які вигоди європейська інтеграція України принесе самій Україні та ЄС і в чому полягають головні перешкоди на цьому шляху. Усього було опитано 16 депутатів, 22 українських і 22 європейських експерти [7].

На думку українських експертів, головні переваги європейської інтеграції для України полягають в отриманні доступу до ринку капіталів, продукції та послуг ЄС, запровадженні європейських норм і правил у різні сфери політики та можливості адаптувати українське законодавство до стандартів ЄС. Європейські експерти погоджуються з українськими колегами з приводу важливості відкриття європейського ринку, втім головними плюсами для України називають утвердження верховенства права в країні та модернізацію її економіки. Вихід країни на ринки ЄС і посилення верховенства права в Україні так само є ключовими перевагами європейської інтеграції для більшості народних депутатів.

Експерти сходяться на думці про те, що європейська інтеграція України вигідна ЄС насамперед тому, що дасть змогу йому покращити безпеку на своїх східних кордонах завдяки стабілізації та демократизації України. Важливими перевагами ЄС у цьому процесі є й нові можливості економічної співпраці з Україною, а також доступ країн ЄС до кваліфікованого людського капіталу з України. Депутати переважно погоджуються з експертами, додаючи як вигоду для ЄС можливість оновлення і зміцнення його системи цінностей внаслідок їх популярності в українському суспільстві.

При цьому, головною перешкодою для європейської інтеграції України є поширеність корупційних практик у нашій країні. Не дивлячись на це, політичні позиції керівників окремих членів ЄС, зокрема їх побоювання щодо нової хвилі розширення та брак політичного лідерства можуть стати на заваді інтеграції.

Окремою проблемою українські експерти зазначили низький професіоналізм чиновників, відповідальних за євроінтеграційний напрямок. Крім того, вони відзначили агресивну політику Росії відносно України та країн ЄС як ще один стримувальний фактор.

Отже, виходячи з вище викладеного, доречно звернути увагу перш за все на національні інтереси нашої країни, які полягають у розбудові демократичної, правової, економічно могутньої держави, з високими показниками рівня життя та добробуту населення. Беззаперечно, євро-

пейський вектор є дуже важливим і необхідним для майбутнього України, адже будучи географічним центром Європи, наша держава є своєрідним «містком» між західною та східною її частинами.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з другого боку, від 26.09.2014 р. // Офіційний вісник України 2014 р., № 75, том 1, (83), стаття 2125
2. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 // Official Journal of the European Union. – 17.12.2007. – Vol. 50, № С 306/01
3. Муравйов В. Правовий механізм реалізації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом // Віче. – 2015. – № 8. – С. 11–15.
4. Шереметьєва О. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: ретроспектива та реалії сьогодення // Юридична Україна. – 2016.-№1–2.-С.42–48.
5. Геополітика України: історія і сучасність: збірник наукових праць. Вип. 1 (16). /ред. кол. : І. В. Артьомов (голова) та ін. – Ужгород: ДВНЗ «УжНУ», 2016. – С. 57–84.
6. Звіт про виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом в 2016 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dmsu.gov.ua/media/2017/03/03/42/Zvit_Ukrayina_YES_2016.pdf
7. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dif.org.ua/article/ukraina-es-rukh-nazustrich>

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. В. Матвійчук¹

КОМПЕТЕНЦІЯ СУДУ ЄС ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ

Серед великої кількості факторів, що сприяють інтеграції держав-членів Європейського Союзу, безсумнівно праву належить вагоме місце. Чому?

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Тому що завдяки праву формується єдиний правовий простір. Але як же співвідноситься правопорядок ЄС і правопорядки держав-членів? Кому належить «останнє слово», коли ці норми конкурують? І чи не можна це розцінювати як необґрунтоване втручання у національне право?

Суд Європейського Союзу є вищою судовою інстанцією у рамках Європейського Союзу. У своїй діяльності Суд ЄС виконує функції міжнародного, конституційного, частково адміністративного суду [3, с. 43]. Як міжнародний суд він вирішує суперечки між державами-членами, які стосуються об'єкта установчого договору, а також між державами-членами та інститутами ЄС чи між останніми. До держави члена, яка не виконує рішень Суду ЄС, останній може застосовувати санкції у формі одноразових виплат або штрафів.

Був створений, аби вирішувати спори між його суб'єктами і забезпечувати узгодженість права шляхом тлумачення відповідних норм. До того ж важливим елементом функціонування судової системи ЄС є забезпечення наскільки це можливо безконфліктної взаємодії норм внутрішнього права держав-членів та безпосередньо права ЄС. Справа у тім, що іноді інтереси держав-членів йдуть всупереч інтересам європейської інтеграції. Знайдення справедливого балансу і при цьому повага до цінностей кожної з таких держав – негласне завдання, що першочергово визначає діяльність Суду ЄС з самого початку його функціонування. Установчі договори конкретно не закріплюють такого обов'язку, та в дійсності ця практика є дуже важливою. Відповідно до ч.1 ст. 19 Договору про Європейський Союз формально вони покладають на Суд ЄС обов'язок по забезпеченню дотримання законодавства при тлумаченні та застосуванні установчих договорів.

З початку європейської інтеграції Суд ЄС займав явно проєвропейську позицію, яка полягала у тому, що перевага надавалася досягненню цілей Співтовариств. Іноді це входило у жорсткі суперечності із позиціями держав-членів, але Суд чітко стояв на позиції того, що для побудови міцного Союзу народів Європи держави-члени мають обмежувати частину своїх суверенних повноважень.

Навіть зараз досить часто питання втручання Суду ЄС у правопорядок держави-члена, коли Суд вирішує спір не на користь останньої, стоїть досить гостро. Деякі країни тривалий час не сприймали принцип верховенства права Співтовариства у своїх правових системах і не бажали ставити інтереси над своїми. Це стосувалося не лише верховенства

нормативних актів, але й рішень Суду ЄС. Так, наприклад, Франція довше за всіх не визнавала цей принцип аж до 1990 р., тому французькі суди протягом багатьох років у випадку протиріччя національного права праву Співтовариства застосовували перше. Ще цікавішим прикладом була Німеччина, Вищий Конституційний Суд якої дійшов висновку, що при виникненні протиріч між правом ЄС та Конституцією Німеччини (особливо протиріч у сфері фундаментальних конституційних прав) слід застосовувати Конституцію. Пояснення цієї позиції зводились до того, що Конституція є більш досконалим інструментом захисту прав особи, а право Співтовариства, у свою чергу, не містить навіть переліку таких прав. Вищий Конституційний Суд Німеччини вважав, що правопорядок національний в змозі більш ефективно здійснювати захист фундаментальних прав, як правопорядок країни з багатовіковим досвідом демократії [1, с. 192].

Але ситуація з часом змінилася, зміцнився захист прав людини у ЄС і вже в справі *Wunsche* Федеральний Конституційний Суд підтвердив, що захист фундаментальних прав у Співтоваристві досяг досить високого рівня та не поступається німецьким стандартам. У подальшому випадків відкритого протистояння не було, а були безпрецедентні випадки визнання верховенства наднаціонального права навіть над нормами національних конституцій.

Так, у 1996 р. Вища Рада Бельгії (вищий адміністративний Суд) визнала пріоритет одного з актів Співтовариства над національною конституцією. Аналогічне рішення було винесено в Австрії у 1999 р [3, с. 21].

Слід відмітити, що було визнано примат навіть не норми установчого договору, а вторинного права Співтовариства.

У справах *Rottmann*, *Ruiz Zambrano* Суд дозволяє здійснювати зі свого боку аналіз конституційних норм щодо набуття і втрати національного громадянства. Суд зазначив, що відмінності, які можуть існувати та існують у національному праві держав-членів, можуть загрожувати правам громадян Європейського Союзу. І згідно логіки Суду у таких випадках, Суд може втрутитися у національне законодавство, відповідно до ч.4 ст. 3 Договору про Європейський Союз підтримуючи та поширюючи свої цінності та інтереси, сприяючи захисту своїх громадян захищаючи свої цінності.

Зокрема у справі *Rottmann* Суд вперше зазначив, що хоча держави-члени залишаються суверенними, але у питаннях надання і позбавлення

громадянства, коли наднаціональний статус громадянина ЄС може опинитися під загрозою, слід все-таки національне законодавство застосовувати з огляду на принципи права ЄС.

Отже, практика свідчить про те, що Суд дозволяє можливість свого втручання у внутрішнє законодавство (зокрема на прикладі питань набуття та втрати національного громадянства). А в цьому випадку вже мова йде про поступове посилення наднаціональних начал у Європейському Союзі, та відповідне звуження окремих повноважень держав-членів .

Наступним аспектом кооперації Суду ЄС і національних судів є те, що, реалізуючи свою компетенцію, Суд ЄС мусить знаходити баланс між інтересами держав – членів ЄС у контексті врахування не лише норм європейського права, а ще й норм національних законодавств. Так, 25 жовтня 2005 р. Суд ЄС виніс рішення щодо надання позначенню «Фета» правової охорони в якості найменування місця походження продукту харчування. У 1994 р. Комісія ЄС за заявкою Греції зареєструвала позначенню «Фета» у якості найменування місця походження продукту харчування класу «сири», у зв'язку з чим був прийнятий Регламент No 1107/96 від 12.06.1996. На це відреагували інші країни-виробники такого сиру (Данія, Німеччина, Франція, Великобританія), посилаючись на те, що це позначення є родовим і не може бути предметом захисту. За їх позовом Суд ЄС виніс рішення про скасування положень Регламенту No 1107/96 щодо географічного позначення «Фета». Після цього компанії-виробники сиру знов звернулися до Суду з проханням взагалі скасувати реєстрацію позначення «Фета», тому що воно вже стало родовим і не можна його застосовувати для позначення лише грецького сиру. Суд, провівши повноцінне розслідування, дійшов висновку, що «Фета» – це сир, який має специфічні характеристики завдяки особливим природнім і людським факторами, які притаманні географічній місцевості Греції. Тому з 25 жовтня 2005 р. іноземні компанії-виробники повинні отримувати ліцензію на маркування свого сиру суто грецьким найменуванням «Фета» [1, с. 193]. У процесі вирішення цієї справи Суд ЄС проаналізував національні законодавства всіх країн, в яких вироблявся сир «Фета», і тільки враховуючи їх, виніс остаточне рішення.

Аналогічну позицію щодо використання як європейського, так і національного права Суд ЄС зайняв у рішенні по справі 87/97 *Gorgonzola v Kaserei Champignon Hofmeister* щодо захисту географічного позначен-

ня Горгонзола, у якому Суд ЄС визначив умови, яких треба дотримуватися за для добросовісної реєстрації торгової марки. Він позначив, що визначення добросовісності має бути розглянуте з точки зору як національного, так і міжнародного права [1, с. 193].

Наступним яскравим прикладом того, як Суд ЄС знаходить баланс між інтересами Союзу та інтересами й особливостями держав-членів є рішення по справі *Omega v Oberburgermeisterin der Bundesstadt Bonn*. Німецька компанія здійснювала управління лазерною інсталяцією («лазердром»), в якій пропонувалися ігри, в яких слід було стріляти з лазерних рушниць по віртуальних особах. Поліцейська влада Бонну заборонила цю інсталяцію, оскільки на їх думку такі дії у «лазердромі» загрожують публічному порядку, тому що віртуальне вбивство людей та спокійне ставлення до насилля не відповідають фундаментальним принципам, які панують у суспільстві. Німецький Федеральний Адміністративний Суд звернувся до Суду ЄС із запитом чи не порушує ця заборона положення про свободу надання послуг та свободу пересування товарів, які є одними з основоположних у праві ЄС. Суд з повагою поставився до особливостей правової системи Німеччини та виніс рішення, яке встановлює баланс між економічними інтересами Союзу та фундаментальними інтересами Німеччини, вказавши на те, що ця заборона є легітимною [1, с. 194].

Останнє рішення показало, що держави-члени можуть мати різні стандарти навіть у таких чуттєвих сферах, як захист людської гідності, яка має поважатися і правом ЄС. Це означає, що і поняття державної політики певним чином є відкритим для різних інтерпретацій у різних державах – членах ЄС.

Також цікавим є той факт, що Суд ЄС при тлумаченні змісту національного законодавства бере до уваги не тільки зміст самого нормативного акту, але й те, яким чином він застосовується та які корективи в нього вносить практика. Особливе значення Суд ЄС приділяє практиці верховних і конституційних судів держав-членів, оскільки саме вони є найбільш авторитетними судами в межах держави та частіше за все тлумачать своє національне право в контексті права ЄС.

Розглянута практика наглядно засвідчує, що Суд уміло виконує завдання, що покладені на нього і установчими документами, і практикою безпосередньо. Якщо на початку існування Суду ЄС ці завдання полягали в побудові автономного наднаціонального правопорядку, то зараз – це

встановлення раціонального балансу між цілями Союзу та інтересами держав – членів ЄС. До того ж, беззаперечним є той факт, що практика Суду впливає на компетенцію держав-членів в сторону обмеження національного розсуду. Особливо це питання стає гостро, коли проблема стосується захисту прав громадян Союзу, і Суд відмічає моменти, пов'язані із обмеженням виключної компетенції держав.

Література:

1. Комарова Т. В. Суд ЄС та національні інтереси держав-членів Європейського Союзу // Проблеми законності. – 2016. – Вип. 134. – С. 190–198.
2. Шпакович О. М. Роль Суду Європейського Союзу у становленні та розвитку європейського права // Українсько-грецький міжнародний науковий журнал «Порівняльно-правові дослідження». – 2009. – № 1. – с. 58–63
3. Муравйов В. І. Вступ до права ЄС. – К: реферат, 2005. – 96с.
4. Маринів І. І. Діяльність конституційного трибуналу республіки Польща в оцінці відповідності законодавства Польщі *acquis communautaire* Європейського Союзу // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. статей за матеріалами І Харків. міжнарод.-правових читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова (Харків, 27 лист. 2015 р.) : у 2-х ч.. – Харків : Право, 2015. – Ч. 1. – С. 262–268.

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. Мельник¹

ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Поняття законодавчого процесу в інститутах ЄС з'явилося порівняно недавно, а саме в зв'язку зі схваленням тексту проекту Договору про заснування Конституції для Європи в 2003 році. Наука конституційного права під законодавчим процесом розуміє регламентований Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами процес внесення на розгляд законодавчого органу, прийняття, опублікування і вступу в дію законів [1].

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

На початковому етапі Європейські Співтовариства були створені як міжнародні організації. Існувало поняття «decision making process», що означає «процес прийняття рішень». Але поступово в Європейському Союзі виникла самостійна правова система, що була вже відокремлена від міжнародного права, але яка при еволюції в напрямку національного права не перетворилася в його повний аналог. Якщо на початковому етапі в прийнятті рішень брали участь недемократична Комісія та Рада ЄС, то на наступних етапах важливу роль відігравав Європейський парламент, що обирався. Про законодавчий процес як такий, що існує на сучасному етапі, можна говорити лише з моменту появи процедури спільного прийняття рішень, яка була введена Маастрихтським договором від 1992 року, відповідно до якої три учасника (Комісії, Рада ЄС та Європейський парламент) мають рівні права в механізмі прийняття акта. Найважливішим пунктом цього договору є те, що акт не може бути прийнято без згоди хоча б одного з учасників [2].

Амстердамський договір 1997 року значно розширив сферу застосування процедури спільного прийняття рішень, зробивши її основною. У проекті Конституції ЄС дана процедура називається звичайною законодавчою процедурою (стаття III-396 проекту). З прийняттям Конституції ЄС буде усунена ще одна проблема. Так, нормативно-правові акти ЄС, регламенти і директиви за юридичною силою в системі джерел права фактично займають місце законів. За проектом Конституції ЄС передбачається введення європейських законів і європейських рамкових законів. Таким чином, поняття «законодавчий процес» в інститутах ЄС наповниться не тільки фактичним, а й юридичним змістом, так як першочергово це є діяльністю по прийняттю законів [3].

Процес прийняття нормативних актів інститутами ЄС ілюструє наднаціональні риси діяльності як інститутів ЄС, так і Євросоюзу в цілому. Найбільш яскраво наднаціональні тенденції виявляються в рамках відносин, які раніше належали до першої (соціально-економічної) опори ЄС, де, як відомо, ступінь передачі суверенних повноважень від держав-членів до ЄС є найвищим. У межах Союзу використовуються як загальні, так і спеціальні законодавчі процедури. Звичайно, такий поділ є умовним, тому в нормативних актах ЄС він не згадується. Відмінною рисою так званих загальних процедур є те, що вони використовуються на підставі різних статей установчих договорів і теоретично можуть бути застосовані до будь-якої сфери діяльності Європейських співтовариств. Це

процедури консультацій, спільного прийняття рішень, санкціонування та процедура співробітництва. До загальних процедур також можна віднести процедуру «Комісія – Рада» [4]. І хоча сьогодні в законотворчому процесі Комісії належить далеко не головна роль, проте саме вона дає поштовх процесу розроблення тієї чи іншої норми права, ініціює законотворчість в Євросоюзі. Комісія має право запропонувати введення закону на рівні ЄС тільки якщо вважає, що проблема не може бути ефективно вирішена за допомогою національного, регіонального або місцевого закону. Подібний принцип вирішення проблем на нижчому рівні з можливих називається «принципом субсидіарності».

Оскільки найбільш легітимним за порядком свого формування серед інститутів ЄС є Європейський Парламент, то інколи в науковій літературі серед традиційних процедур прийняття рішень виділяють ті, у яких роль Парламенту є високою (процедура санкціонування (надання згоди)), процедури, у яких роль Європейського Парламенту є незначною (процедура консультацій, процедура співпраці (співробітництва)), та процедури, в яких Європейський Парламент участі не бере [5, с. 178].

Основним інститутом, на який покладається головна роль у процесі прийняття рішень у рамках Євросоюзу, є Рада ЄС. З метою підвищення ефективності роботи Ради Лісабонський договір вніс зміни до системи голосування кваліфікованою більшістю та розширив сферу її використання. Починаючи з 1 листопада 2014 р., кваліфікована більшість визначається як така, що становить щонайменше 55% членів Ради, яка включає мінімум 15 держав та представляє держави-члени з населенням не менш 65% населення ЄС [6]. Однак головним є те, що Рада не може брати участь у прийнятті нормативно-правових актів самостійно.

Відтепер стандартною процедурою прийняття рішень у сфері простору свободи, безпеки і правосуддя стає загальна законодавча процедура (законодавча ініціатива Комісії, голосування кваліфікованою більшістю в Раді, повноправна участь Парламенту). Однак наявність єдиних правових й інституційних рамок не означає, що процедура прийняття рішень буде ідентичною, вона відрізнятиметься в окремих сферах. Скоріше реформа процедури прийняття рішень передбачає комбінацію елементів комунітарного методу з механізмами, які надають можливість посилити координацію співробітництва держав-членів і відповідних відомств у межах Євросоюзу.

Загальна законодавча процедура за своїм характером дуже подібна до процедури спільного прийняття рішень, яка існувала раніше. Головним виявляється те, що відповідний нормативний правовий акт вважається схваленим, якщо він прийнятий в ідентичній редакції Європейським Парламентом і Радою ЄС за пропозицією Європейської Комісії. Розроблений Єврокомісією проект законодавчого акта нині надається одночасно до розгляду Європарламенту та Раді ЄС. Необхідно зазначити, що раніше пропозиції Єврокомісії надавалися до Ради ЄС і лише після її розгляду передавалися до Парламенту.

У рамках спеціальної законодавчої процедури, яка не потребує спільного прийняття рішень, законодавчий акт приймається безпосередньо однією з інституцій – Європейським Парламентом або Радою ЄС. На практиці, на відміну від загальної законодавчої процедури, яка ставить обидві провідні законодавчі інституції Союзу в рівне становище, спеціальна законодавча процедура перевагу явно надає Раді ЄС. Ухвалення актів за цією процедурою Європарламентом передбачено установчими договорами лише у трьох випадках: 1) у випадку, коли Парламент встановлює правила та загальні умови, що регламентують виконання обов'язків його членів; 2) у випадку створення тимчасового Слідчого комітету; 3) у випадку встановлення правил та загальних умов, що регулюють виконання обов'язків Омбудсману [7, с. 14–15].

За Лісабонською угодою до процесу прийняття рішень у ЄС певним чином долучаються національні парламенти. За словами М. Л. Ентіна, «за ними закріплюється роль певної протизваги Європейській комісії в її відносинах з державами членами» [8]. Вони отримують можливість здійснювати моніторинг законодавчих пропозицій Комісії з метою контролю за дотриманням принципу субсидіарності. Для того щоб у парламентів була можливість проводити перевірки субсидіарності, Комісія відправляє проекти законів в національні парламенти одночасно з законодавчими органами Союзу (Європейським Парламентом і Радою). Якщо протягом восьми тижнів після обнародування пропозиції Комісії більше третини парламентів країн Євросоюзу заявляють, що вона не відповідає принципу субсидіарності, та наводять обґрунтування цього, то така пропозиція має бути переглянута. Це так звана система жовтих/помаранчевих карток. За спрощеною законодавчою процедурою, якщо більшість національних парламентів представляють вмотивовані висновки, а Комісія вирішує продовжити просування закону, їй доведеться

обґрунтувати свою позицію, і вже Європейський Парламент і Рада вирішуватимуть долю законопроекту.

Національні парламенти також безпосередньо залучені в процес впровадження законопроектів ЄС. Директиви ЄС адресуються національному законодавчому органу, який в свою чергу повинен вжити дії щодо їхнього включення в національний закон. Директиви визначають конкретні кінцеві результати, які повинні бути досягнуті в кожній країні із зазначенням певного терміну. Національні органи влади повинні адаптувати свої закони для досягнення цих результатів, але вони можуть самі визначити, яким чином це зробити. Директиви використовуються для приведення різних національних законів до однаковості застосування та часто застосовуються в питаннях, що впливають на єдиний ринок (наприклад, в області стандартів безпеки продукції). При виявленні незастосування законів Союзу в будь-якій країні ЄС і відповідно невиконання країною своїх правових зобов'язань, Комісія вживає необхідні заходи для врегулювання ситуації.

Отже, під законодавчим процесом у Європейському Союзі розуміють визначені в установчих договорах процедури прийняття інститутами та органами Європейського Союзу нормативних правових та інших актів вторинного права. Таким чином, можна зробити висновок, що запропоновані в Лісабонській угоді зміни посилили роль Європарламенту в законодавчому процесі Євросоюзу, запровадили звичайну та спеціальну законодавчі процедури, вдосконалили процедури голосування в Раді, долучили національні парламенти до процесу прийняття рішень у Євросоюзі, наділили громадян Євросоюзу правом законодавчої ініціативи, що являє собою великий крок на шляху до підвищення демократичності законодавчого процесу Європейського Союзу та його інституційної системи в цілому.

Література:

1. Конон М. В. Понятіе законодательного процесса в институтах Европейского Союза [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elib.bsu.by/bitstream/123456789/32952/1/026.pdf>.
2. Договор о Европейском Союзе (Маастрихт, 7 февраля 1992 года) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029.
3. Амстердамський договір: перша реформа Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rua.pp.ua/amsterdamskiy-dogovor-pervaya-reforma-evropeysk.html>.

4. Якименко Х. С., Сало В. І., Окладна М. Г. Правотворча діяльність інститутів Європейського Союзу // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2014. – № 27.

5. Довгань, В. М. Європейський Парламент. Правовий статус і компетенція в системі органів Європейського Союзу. – К. :КНТ, 2007. – 204 с.

6. Інституційний розвиток ЄС у рамках Лісабонського договору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-mijnarodne-integratsiya-ukraini-do-es/institutsiyuniy-rozvitok-es/>

7. Станкевич О. І. Місце Комісії Європейського Союзу в законодавчому процесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dSPACE.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5544/1/Stankevich_2011.pdf

8. Энтин М. Л. Договор о реформе [Электронный ресурс] / М. Л. Энтин // Вся Европа. – 2007. – № 11 (16). – Режим доступа: http://alleuropa.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=464.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ю. Г. Музика¹

РЕГЛАМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПРО РЕЄСТРАЦІЮ, ОЦІНКУ, АВТОРИЗАЦІЮ І ОБМЕЖЕННЯ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕПАРАТІВ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ

В умовах європейської інтеграції України актуальним є питання щодо здійснення підприємницької діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання в рамках Європейського Союзу (далі – ЄС), зокрема у хімічній сфері. Хімічна промисловість є базовим та потужним сегментом економіки нашої країни, а тому сучасні вимоги та нормативи ЄС мають великий вплив на український експорт хімічних товарів. Одним із таких правових актів регулювання є Регламент Європейського Союзу про реєстрацію, оцінку, авторизацію і обмеження хімічних речовин та препаратів (далі – REACH).

---

¹ Студент 5 курсу господарсько-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

REACH був прийнятий Європейським Парламентом та Радою ЄС 18.12.2006 року з метою запровадження нової системи регулювання виробництва та використання хімічної продукції. Головним завданням цього документа є підвищення рівня захисту людського здоров'я та довкілля, забезпечення вільного руху хімічних товарів, запровадження реальної конкуренції та інновацій у цій сфері, а також розвиток альтернативних методів оцінки небезпечності хімічних речовин.

Вищезазначений акт обов'язковий для застосування щодо всіх хімічних речовин, які використовуються як в промисловості, так і в побуті. Вагомими змінами, що запровадив REACH є наступні: створення єдиної системи для вже існуючих та нових хімічних речовин; впровадження нових альтернативних способів оцінки небезпечності хімічних речовин, зокрема, що містяться у відповідних товарах; встановлення для суб'єктів господарювання обов'язку брати на себе відповідальність за визначення та управління ризиками від застосування різного роду хімічних, синтетичних речовин (відповідальність за управління можливими ризиками, що виникають внаслідок виробництва, розміщення на ринку і використання хімічних речовин, а також за надання інформації про токсичність і небезпечність останніх, несуть виробники та постачальники; інформація повинна надаватися на всіх етапах виробництва таких речовин, а також використання їх в наступних технологічних ланцюжках); запровадження відповідних механізмів підготовки та аналізу даних про небезпечні властивості хімічних речовин (зокрема, передбачено, що підприємці зобов'язані проводити відповідні реєстраційні процедури); встановлення обмежень щодо виробництва, продажу та використання визначеного переліку небезпечних речовин, препаратів та виробів; регулювання питань щодо застосування методів «in vitro» тощо. Принциповим нововведенням Регламенту є те, що фундаментальні хімічні дослідження зобов'язані проводити саме виробники та постачальники продукції. Останні повинні оплачувати вивчення потенційного впливу хімічних речовин на тіло людини та навколишнє природне середовище.

Також, згідно REACH усі хімічні речовини, за винятком тих, які виключенні з дії Регламенту, обов'язково повинні бути зареєстрованими виробниками та/або імпортерами. Далі здійснюється оцінка технічного досьє та пропозицій промисловості щодо проведення тестування даної хімічної речовини. За результатами оцінки відбувається авторизація, що включає процес подачі довідки соціально-економічного аналізу інфор-

мації про використання відповідних хімічних речовин, аналізу альтернативних речовин для кожного виду, а також використання та обґрунтування того, за якими причинами дана речовина повинна і може залишатися на ринку [2]. За результатами цих процедур видається відповідний дозвіл.

Окремо слід зазначити, що з метою управління, а в деяких випадках, виконання технічних, наукових та адміністративних аспектів цього Регламенту, а також для того, щоб гарантувати узгодженість у всіх питаннях, які регулюються REACH, на рівні ЄС було утворено Європейське Агентство хімічних речовин і препаратів (European Chemicals Agency, далі – ЕСНА). Мета діяльності ЕСНА – стимулювання безпечного та сталого використання хімічних речовин задля поліпшення якості життя всіх громадян Європи та навколишнього природного середовища відповідно. Так, ЕСНА забезпечує ефективну реєстрацію імпортованих речовин в узгодженій формі і з міжнародними комерційними зобов'язаннями ЄС, проводить оцінку заяв на авторизацію, встановлює вимоги до класифікації, маркування та етикування хімічних речовин, здійснює контрольні повноваження щодо дотримання REACH, взаємодіє з іншими органами ЄС та держав-членів тощо.

Якщо проаналізувати, як прийняття REACH вплинуло на життя громадян ЄС, слід зазначити, що в кожному європейському магазині можна заповнити відповідну форму і направити запит про хімічну безпеку відповідної продукції до контролюючих органів. Не більше ніж через три місяці останні повинні надати громадянину розгорнуту й обґрунтовану відповідь. Окрім того, більшість компаній стали запроваджувати детоксикацію споживчого ринку, змінивши деякі використовувані ними при виробництві хімічні речовини на безпечніші аналоги [3].

Враховуючи те, що REACH є внутрішнім законодавчим актом ЄС, співробітництво України, зокрема, вітчизняних суб'єктів господарювання, у сфері виробництва та експорту до ЄС українських товарів та продукції, яка містить хімічні речовини, що підпадають під дію REACH, може здійснюватися лише за умов дотримання вищезазначеного Регламенту. У разі недотримання вимог REACH національні виробники України, зокрема хімічної та металургійної промисловості, можуть зазнати суттєвих збитків. Без реєстрації хімічні речовини будуть розглядатися як недозволені для виробництва, імпорту, продажу і використання на території країн Європейського Союзу [2]. Формально регламент REACH

поширюється лише на компанії – резиденти ЄС. Іншими словами, отримати свідоцтво від ЄСНА зможе тільки резидент. Для реєстрації хімічних речовин ж українським експортерам необхідно заснувати єдиного представника в будь-якій країні-члені ЄС, або укласти відповідний договір з імпортером (згідно зі статтею 8 Регламенту). Тільки так звані «представники» мають право подавати заявку на реєстрацію в ЄСНА. Саме тому українським експортерам доведеться або перекладати питання реєстрації на партнерів в ЄС, або реєструвати на території ЄС своє представництво, яке буде контактувати з ЄСНА.

Ще однією проблемою, яка постає у зв'язку із прийняттям REACH, – є питання конфіденційності. Реєстраційна заявка передбачає детальне відображення виробничого процесу, а саме зазначається з яких складових виробляється товар, в яких пропорціях присутні ті чи інші компоненти тощо. Фактично це законне придбання технологій «з усього світу». Формально такі дані захищені договорами конфіденційності, проте їх дотримання на практиці ставиться під питання [2].

Отже, виходячи з вищезазначеного, прийняття такого акту в рамках ЄС, як REACH, є важливим кроком встановлення гарантій щодо попередження негативного впливу на людину та навколишнє природне середовище під час виробництва, розміщення, використання хімічних товарів. Окремо хочу, зазначити, що хоча така система регулювання й запроваджувалася для того, щоб захистити громадян ЄС від неякісних товарів і небезпечних речовин, проте фактично остання працює як один із видів обмеження імпортних поставок в ЄС. А тому, слід враховувати, що цей Регламент хоча й діє в межах ЄС, проте є обов'язковим для всіх суб'єктів господарювання, у тому числі вітчизняних, які мають наміри щодо реалізації своєї продукції в межах ринку ЄС.

Література:

1. Регламент (ЄС) Європейського Парламенту та Ради № 1907/2006 від 18 грудня 2006 року (офіційний переклад Міністерства Юстиції України). –

[Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjzraTova3TAhWEECwKHdF7Ca0QFgguMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.kmu.gov.ua%2Fdocument%2F227622960%2FReg%25201907_2006ua_REACH.doc&usq=AFQjCNHcREwwHzYKUCb3ddvx3rwiA7uAOA

2. Офіційне роз'яснення Міністерства економічного розвитку і торгівлі щодо запровадження ЄС нової системи регулювання виробництва та використання

хімічної продукції за REACH. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/tehnichni_barieri/

3. Разъяснение Ассоциации «Объединенная юридическая группа» (ULGroup): «REACH: перспективы дипломатической и правовой защиты интересов ответственного бизнеса». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ulga.com.ua/ru/cms/for_foreign_investor/reach5

Науковий керівник: **О. Я. Трагнюк**, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. О. Назаревська¹

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЄВРОПОЛУ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АГЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

На території Європейського союзу діє могутня міжнародна поліцейська організація, метою якої є підвищення ефективності роботи національних служб та їх співробітництва в запобіганні міжнародній організованій злочинності. Актуальність полягає в тому, що діяльність Європолу пов'язана з роботою у сфері протидії злочинності, а саме транснаціональної злочинності, яка на сьогоднішній час набула свого апогею. Актуальність теми підсилюється курсом нашої держави на європейську інтеграцію та прийняттям Угоди про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [1]. Вирішенням деяких питань з цієї проблематики займалися такі науковці, як: О. К. Вишняков, О. Г. Волеводз, Н. М. Грибовська, І. О. Дамірчиєв, Н. А. Зелінська А. К. Кисельов, М. І. Пашковський, О. С. Проневич, Ю. Ю. Сорочик та інші.

Метою даної статті є визначення правового статусу Європолу, встановлення сфери повноважень Європейської поліцейської організації.

Інкони певні види злочинної діяльності виходять за межі однієї держави, оскільки такою діяльністю займаються громадяни з різних держав. За такою ситуацією національні правоохоронні системи не мають можливості притягнути до відповідальності таких осіб. Для подолання зло-

---

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

чинності в країнах Європейського Союзу держави намагаються знайти дієві засоби. Таким чином було створено Європейське поліцейське відомство. Історичний розвиток створення Європолу був досить тривалим, створення даної агенції починається з 1975 року, коли міністр закордонних справ Великої Британії Джеймс Калахан запропонував створити робочу групу, основним напрямком якої стане правоохоронна діяльність. Державами ЄС була створена група «TREVI», яка складалася з певних робочих груп, які поділялись за відповідним видом діяльності (група по боротьбі з тероризмом, по підготовці фахівців у сфері науково-технічних знань та співробітників поліції, по безпеці на ядерних об'єктах та транспорті, група пороботі з надзвичайними ситуаціями, група з боротьби з незаконним обігом наркотиків та інші).

Договір про заснування Європейського Союзу містив положення про утворення на теренах Європи поліцейську організацію. Мета діяльності такої служби вбачалася би у врегулюванні та вдосконалення співробітництва між європейськими країнами [2, с. 148]. Саме договір про заснування ЄС закріпив можливість реалізації своїх повноважень органами поліції Європейського Союзу для здійснення міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою міжнародною злочинністю. Норма ст. 29 Договору про заснування ЄС містила положення в якому йшлося про попередження організованої злочинності, тісної співпраці країн-членів у сфері внутрішніх справ та правосуддя. Але надалі виникло питання щодо організаційної системи та структури Європолу і на вирішення цього питання була прийнята Конвенція про Європейське поліцейське відомство. На думку Сорочика Ю. Ю., що незважаючи на однозначно заявлені ідеї щодо спільної діяльності поліцейських органів країн-членів ЄС, уявлення про Європол як європейську поліцейську організацію є хибним. Європол відноситься до так званої третьої опори Європейського Союзу, тобто до сфери міжурядового співробітництва держав-членів (а не до сфери виконавчої влади ЄС, тобто до органів Європейської Комісії) [4].

Для регламентування діяльності Європолу на додаток до Конвенції про Європол було розроблено та прийнято ряд документів та протоколів. У зв'язку з поширенням міжнародної злочинності, настала необхідність удосконалювати певні методи та способи розслідування таких злочинів. Це призвело до розширення об'єму повноважень Європейського поліцейського відомства, а саме Європол наділяється повноваженнями

розслідувати такі злочини: незаконна торгівля радіоактивними речовинами, організація нелегальної імміграції, торгівля людьми та підробка грошей. Саме при реалізації такого кола повноважень з'являється необхідність врегулювання правового статусу Європолу. Для реалізації цієї можливості починається розробка Конвенції про створення Європейського поліцейського відомства Європейського Союзу [3, с. 47]. Основні зміни, які були внесені в організаційну структуру Європейського поліцейського відомства, вніс Ніццький договір, який змінив організаційну структуру Європолу. Даний договір передбачав створення анти-терористичного відділу та створював додаткову можливість здійснення узгоджувальних та координаційних дій національних органів поліції у здійсненні розслідування злочинів разом з міжнародним органом.

Європол отримав статус відомства після прийняття Лісабонського договору. Відповідно до даного Договору Європол визнається юридичною особою, який виконує спеціальні функції та має спеціальні повноваження у сфері запобігання транснаціональної злочинності та здійснення розслідування таких злочинів.

Розвиток міжнародних відносин та здійснення необхідних реформ, змусило здійснити перегляд Конвенції про Європол. Таким чином було прийнято Рішення Ради від 6 квітня 2009 року «Про створення Європейського поліцейського відомства (Європол)» (2009/371/ПВД). Стаття 3 Рішення визначає мету створення такого поліцейського відомства, а саме метою Європолу є підтримка та посилення діяльності компетентних органів держав-членів і їх взаємного співробітництва в запобігання організованій злочинності, тероризму та інших тяжких форм злочинності, які зачіпають два або більше число держав-членів, і в боротьбі з цими явищами[5].

Новостворене Європейське поліцейське відомство залишається правонаступником свого попередника. При дослідженні Рішення від 6 квітня 2009 року можна зробити висновок, що Європол має міжнародну правосуб'єктність. Це підтверджується тим, що Європол наділений правом встановлювати та підтримувати зв'язки з метою співпраці з третіми державами та іншими організаціями, в тому числі з Інтерполом, отримувати або відчужувати рухоме та нерухоме майно, приймати участь у судовому процесі. Це відомство має доступ до даних, що надходять з інших інформаційних систем, а також вправі автоматичним шляхом запитувати дані в інших національних або міжнародних системах. Євро-

пол поширює свою діяльність на територію 28 держав-членів ЄС. Також Європол компетентний встановлювати співробітництво з державами, які не входять до складу ЄС, міжнародними організаціями та установами. Так, 4 грудня 2009 року була укладена Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво від 4 грудня 2009 року[6].

Вказана Угода передбачає, що Україна та Європол домовилися про посилення співробітництва держав – членів ЄС з Україною в запобіганні серйозним формам міжнародної злочинності, їхньому виявленні, припиненні та розслідуванні. Згідно зі ст. 5 Рішення про створення Європолу, на нього покладаються такі основні функції: а) збір, зберігання, обробка, аналіз інформації та відомостей, і обмін інформацією та відомостями; б) невідкладне повідомлення компетентним органам держав-членів за допомогою вказаного в статті 8 національного відділу про факти, які їх стосуються, і негайне інформування їх про зв'язки, констатував між злочинами; в) сприяння розслідуванням в державах-членах, особливо, шляхом передачі національним відділам всієї доречної інформації з цього приводу; г) звернення до компетентних органів відповідних держав-членів із запитами про порушення, проведенні та координації розслідувань і висунення пропозицій про заснування спільних слідчих бригад стосовно деяких справ; е) надання державам-членам відомостей і допомоги в аналізі, коли проходять великі міжнародні заходи; ф) підготовка оцінок загрози, стратегічних аналізів і загальних доповідей, що відносяться до його мети, в тому числі оцінок загрози, яку породжує організованою злочинністю[5].

Особливістю Європейського поліцейського відомства також є те, що воно не має власних слідчих органів, на відміну від внутрішньої національної поліції. Структура Європолу побудована таким чином, щоб була можливість уникнути керівного принципу підпорядкування, це зроблено для посилення роботи в команді та направлення всіх зусиль на вирішення безпосередніх завдань, покладених на дане агентство.

Отже, історичний розвиток створення Європолу вказує на те, що його правовий статус постійно змінювався. Це було зумовлено декількома факторами. По-перше, на правовий статус Європола вплинув такий чинник, як транснаціональна злочинність, оскільки злочинність це динамічне явище, то її форми постійно змінюються, що вимагає негайного реагування з боку міжнародної організації ЄС та призводить до появи

нових повноважень Європейського поліцейського відомства. По-друге, для інтегрування Європолу в систему Європейського Союзу, було необхідним підписання додаткових договорів з іншими державами та організаціями. І як остаточний результат, Європол з'явився на міжнародній арені як незалежне відомство Європейського Союзу, отримавши міжнародну правосуб'єктність. Але, все ж таки, зважаючи на те, що транснаціональна злочинність з кожним роком набуває зовсім різноманітних форм, то структура та повноваження Європолу можуть в перспективі бути змінені та розширені. Оскільки наша держава Україна здійснює поступові кроки до європейської спільноти, то є необхідним продовжувати реформування правоохоронної системи України із залученням тих методів, які використовують держави ЄС з метою протидії злочинності. Тому слушною є позиція науковців, що на сьогодні від України вимагається активніше співробітництво з міжнародними організаціями, а також з конкретними державами на двосторонній основі з метою узгодження форм і методів протидії організованій злочинності.

Література:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством [...] Україна, Європейський Союз, Євратом [...]; Угода, Список, Міжнародний документ від 27.06.2014. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011
2. Проневич О. С. Європол : правові та організаційні засади участі у боротьбі з транснаціональною злочинністю // Вісник Запорізького державного університету. – 2003. – № 1. – С. 147–151.
3. Грибовская Н. Н. Сфера деятельности Европейского полицейского ведомства // Российский следователь. – 2006. – № 10. – С. 47–48.
4. Сорочик Ю. Ю. Європол: новітні тенденції у протидії організованій злочинності // Південноукраїнський правничий часопис. – 2009. – 1. – С.162–164
5. Рішення № 2009/371/ПВД Ради про створення Європейського поліцейського відомства (Європол) ЄС; Рішення, Список, Міжнародний документ від 06.04.2009 № 2009/371/ПВД. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a78
6. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво, Україна, Європейський Союз; Угода, Міжнародний документ від 04.12.2009 Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_954

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС

Практично з моменту вступу Британії до «об'єднаної Європи», серед її населення та політичних кіл почав укорінюватися євро-скептицизм. Вже через два роки після набуття членства (1972р. вступ до Європейського Економічного Співтовариства), британською владою був ініційований перший референдум про продовження участі Великобританії в ЄЕС. Тим не менш, народ Великобританії підтримав єдність з Європою. З моменту початку прем'єрства Тетчер (1979р.), в країні почали зростати євро-скептичні настрої. «Залізна леді» неодноразово заявляла, що ті кошти, які Королівство отримує від ЄЕС не співрозмірні з тими витратами, які воно робить[1]. Чергова криза в відносинах Британії та ЄС настала в 2011 році, через відверте ігнорування британцями – самітів ЄС.

Ця криза загострилася після ветування урядом британського прем'єра Кемерона пропозицій щодо ухвалення фіскальних норм Єврозони. Вагому роль у посиленні євроскептицизму в Сполученому Королівстві зіграли й британські ЗМІ. Їх риторика була відверто ворожою до Брюсселю.

Згодом ставлення населення Великобританії до ЄС трансформувалося в лозунг «In Europe but not run by Europe» – «в Європі, але не під Європою». Дана теза означала, що більшість британців притримувалися позиції, що для їх країни бути в ЄС краще, аніж поза ним, але наполягали на тому, що в країні повинні бути певні пільги і переваги. Фактично, вони прагнули не підкорятися нормам і рішенням ЄС, але при цьому – користуватися всіма економічними перевагами європейської інтеграції та захистом інтересів Великобританії в світі з боку ЄС. Ускладнило ситуацію й те, що більшість британців постійно коливалося між євроінтеграцією та євроскептицизмом. Євроскептицизм посилювався через все більш прогресуючу кризу Єврозони.

Можна виділити три ключові вимоги британців до ЄС: економіка – суверенітет – міграція.

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Референдум про членство Великобританії в Європейському союзі, відомий в самій Британії як референдум про ЄС (EU referendum) чи «Брекзит» відбувся в Великобританії та Гібралтарі 23 червня 2016 року. У референдумі взяти участь громадяни Великобританії, Ірландії і країн британського Співтовариства, які законно знаходяться на території королівства, а також британці, що проживали за кордоном не довше, ніж останні 15 років.

Підсумки голосування досить суттєво розрізнялись в залежності від території. Більшість мешканців Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії висловили бажання залишитися в ЄС, а жителі Англії (окрім Лондону та деяких інших великих міст), проголосували за Брекзит. Перемогли прихильники виходу з ЄС. Вони набрали 51,89% голосів [2].

Однією з причин такого рішення жителів королівства, вважають саме особливе географічне розташування і, як наслідок, досить специфічний менталітет. Історично так склалося, що Британія, як острівна країна, з одного боку – відносилася до Європи, а з іншого – самі британці ніколи не вважали себе європейцями. І сама ідея передачі певних суверенних прав на наднаціональний рівень стала досить складним випробуванням для населення і була не зовсім зрозумілою. Завжди був присутній страх втратити свою національну ідентичність і внаслідок інтеграції позбутися традицій, що склалися протягом століть. Поряд з цим, Британія намагається зберегти весь комплекс власних імперських преференцій у відносинах з країнами британського Співтовариства.

Вагомим аргументом прихильників Brexit став внесок Великобританії в бюджет ЄС – загалом, один з найбільших. Він складав ~11 мільярдів євро на рік. Британці вважають, що членство в Євросоюзі обходиться їм країні занадто дорого. За рівнем ВВП Великобританія займає 3-є місце, серед 28 країн ЄС, через що отримує досить мало дотацій на розвиток власної економіки. До того ж вона фактично «тягнула» за свій рахунок менш економічно розвинуті країни ЄС (наприклад т.з. країни-PIGS), чії внески в загальну «скарбничку ЄС» були значно менші, ніж отримуване ними фінансування. Також британцям була не вигідна загальноєвропейська сільськогосподарська політика квот, яка шкодила розвитку економіці Британії. Це також проявлялося в завищенні цін на продовольство і неефективному використанні природних ресурсів. Хоча певні райони Британії, які відчули на собі економічні впливання з боку ЄС (Шотландія), все ж про-

голосували проти виходу зі складу Євросоюзу – більшість жителів підтримати Брекзінт [3].

Вельми суттєвою причиною протиріч між ЄС та Великобританією стало напрацювання державами-членами спільної міграційної політики. До недавнього часу, британські прихильникам європейської інтеграції вдавалося аргументувати переваги міграційної політики ЄС тим, що емігранти платили в бюджет Королівства податків набагато більше, ніж отримували з нього. Але соціальні дослідження показали, що проблема імміграції в СК зараз вийшла на перший план.

В зв'язку з підвищенням кількості мігрантів в останні роки в Британії значно збільшилася конкуренція населення за робочі місця, державні послуги, соціальне житло, освіту, медицину тощо. Це викликає незадоволення британців.

Отже, базовими причинами голосування британців за вихід з ЄС стали: небажання субсидювати економічно більш слабкі країни; міграційна політика ЄС; створення ЕС додаткової конкуренції на британському ринку праці; небажання підкорятися принципу наддержавного контролю над економікою, фінансами, законами; загалом невивідна економічна, сільськогосподарська політика ЄС; незадоволення населення заходами безпекою в середині ЄС (теракти); системна криза ЄС – фінансові проблеми, спад економіки, духовна криза, руйнація морально-етичних цінностей, радикалізація суспільства.

Вихід Великобританії з складу Європейського Союзу може мати як позитивні так і негативні наслідки, як для самої країни, так і для ЕС.

В сфері зовнішньої політики «Об'єднана Європа» для Королівства завжди була інструментом для забезпечення своїх зовнішньополітичних цілей, і вихід з ЄС призведе до часткової втрати цього важеля.

Тим не менш, Великобританія в будь-якому разі все одно залишиться ключовим членом в Раді безпеки ООН, а також і ядерною державою і членом НАТО. Отже, вихід з складу ЄС суттєво не вплине на її безпеку[6].

Найбільш небезпечним наслідком Брекзиту для самої Великобританії може стати, в свою чергу, вихід з її складу Шотландії. Там вже подали офіційне прохання до Лондона про проведення повторного референдуму щодо незалежності. Нещодавно, група з 50 європейських політиків, в яку входять члени Європарламенту та національних законодавчих органів країн ЄС від різних партій, написала відкритий лист

із закликом до безперешкодного і швидкого прийому Шотландії до Євросоюзу в разі її відділення від Великобританії. Відокремлення Шотландії від Британії, швидше за все призведе до зниження показників ВВП Королівства та втрати контролю Лондона над значними нафтовими та іншими природними ресурсами, що знаходяться на землі нащадків Уільяма Уоллеса.

У той же час для жителів Великобританії вихід з ЄС, цілком вірогідно, буде означати втрату можливості вільного пересування і проживання в Європі та погіршення їх соціальних та трудових норм. Вихід з ЄС дозволить офіційному Лондону отримати повний контроль над трудовим законодавством і системою охорони здоров'я Британії [5].

Мабуть, після Брекзиту, британці в першу чергу прагнуть побачити скорочення міграції, що теоретично повинно забезпечити збільшення кількості робочих місць для місцевого населення. З іншого боку це може спричинити нехватку робочої сили та небажання жителів Британії влаштовуватися на низькооплачувану роботу, що, в свою чергу, негативно вплине на темпи росту британської економіки.

Прихильники виходу з ЄС стверджують, що за відсутності бюрократії ЄС і численних правил, малий і середній бізнес Королівства почне процвітати. Інша сторона стверджує, що мільйони робочих місць будуть втрачені, як наслідок того, що транснаціональні компанії переведуть свої підприємства в інші країни Євросоюзу. Особливо відчутним це буде у британській автомобільній промисловості, яка майже повністю знаходиться у власності іноземних компаній.

В низці випадків Лондон буде змушений створювати спеціальні підвідомства з нуля, з метою заключення нових торговельних угод з 27 країнами Єврозони – за кожним пунктом структури товарообігу або шукати нової домовленості з ЄС в цілому[4].

Загалом, підсумки референдуму стали для Лондона і світу серйозним викликом. Є невизначеність щодо того, як далі будуть здійснюватися стосунки Британії з ЄС, як здійснювати сам вихід з ЄС. Прецедентів виходу з ЄС ще не було, а ця процедура є досить складною і невідпрацьована.

Для самого Євросоюзу це також колосальний виклик і негативний прецедент. Ще до проведення референдуму про Брекзит, політичні лідери багатьох країн ЕС заявляли про те, що приклад Британії буде своєрід-

ним орієнтиром. Ряд інших країн-членів, ймовірно, поставлять на порядок денний питання щодо проведення референдуму, або намагатимуться виторгувати для себе ряд специфічних умов задля продовження членства в ЄС.

З точки зору впливу на глобалізацію – це колосальний удар по репутації Європейського союзу, який вважався зразковим прикладом інтеграційних процесів. Це також актуалізує питання щодо того, чи Євросоюз повинен почати активно модернізувати себе – починаючи від вироблення спільних стратегічних цілей країн для країн ЄС і закінчуючи реформуванням вже існуючих органів та інститутів [5].

Тим не менш, я вважаю, що наразі підсумки і наслідки Брекзиту ще досить неоднозначні та неочевидні. На даному етапі все залежить від дипломатичних кроків Великобританії, рішень ЄС і країн-членів. Але референдум відбувся, і прихильники виходу Британії з ЄС перемогли, хоча й з різницею в декілька відсотків.

Література:

1. Великобритания – ЕС: история отношений: сайт. URL: <http://ru.euronews.com/2016/06/23/the-uk-and-the-eu-part-1-je-t-aime-moi-non-plus> (дата звернення: 01.03.2016).
2. Выход Великобритании из Европейского союза: сайт. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Выход_Великобритании_из_Европейского_союза (дата обращения: 09.10.2016)
3. Какими последствиями грозит выход Британии из ЕС?: сайт. URL: http://www.bbc.com/russian/uk/2016/02/160217_britain_and_eu_brexit_debate (дата обращения: 13.10.2016)
4. Ганиев Т. А., Саканцев А. Е., Бурмистров А. А. Специальное исследование. Соединенное королевство Великобритании и Северной Ирландии. М. ВУ, 2016.
5. Кокшаров А. Обострение островного синдрома // Эксперт. – 17.11.2014. – №47.
6. Dejevsky M. Angela Merkel Has Exposed David Cameron’s Gravest Failing as a Politician // The Guardian. – November 3, 2014.

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ОМБУДСМЕНА

Громадяни Європейського Союзу, як представники міжнародної спільноти, володіють широким спектром прав, що є субсидіарними по відношенню до національних прав та обов'язків. Відповідно до п. «с» ст. 20 Договору про Європейський Союз громадянам надане право звертатися зі скаргою до Омбудсмена, який призначається Європарламентом, з питань неналежного управління в діяльності інститутів або органів Союзу. Інституційною гарантією ефективної реалізації права петицій на рівні ЄС є діяльність двох спеціалізованих установ у складі Європейського парламенту, які розглядають подані петиції і приймають рішення про подальші дії, – такими установами є Комітет з петицій та Європейський омбудсман. Варто звернути увагу, що установчі договори та регламентні акти ЄС визначають діяльність Комітету з петицій та Європейського омбудсмана таким чином, що ці установи скоріше гармонійно доповнюють один одного у розгляді петицій, ніж виключають у такій діяльності або протистоять один одному [1, с. 34]. Омбудсмен в перекладі зі шведської мови – уповноважена особа, парламентський комісар з прав людини. Даний інститут виник у Швеції для врегулювання взаємовідносин короля й парламенту та здійснення незалежного контролю за судами та адміністрацією. Посада Європейського омбудсмана з'явилася відповідно до Договору про Європейський Союз в 1992 році, і з того часу не виникло жодних сумнівів щодо необхідності та ефективності діяльності захисника, адже своєю діяльністю омбудсмен посилює у громадян відчуття захищеності перед інституціями ЄС та сприяє встановленню гармонійних відносин «людина-суспільство-ЄС». Слід зазначити, що офіс Євроомбудсмена з 1995 року мав справу з 48 840 скаргами – ці статистичні дані підтверджують недосконалість європейської системи [2].

Європейська мережа омбудсменів охоплює більш ніж 95 офісів в 36 країнах Європи і включає національних, регіональних омбудсменів та аналогічні органи держав-членів Союзу, держав-кандидатів на вступ до

---

¹ Студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЄС, а також Європейського Омбудсмена та Комітет по петиціям. Згідно зі ст. 228 Договору про функціонування Європейського Союзу Омбудсмен уповноважений приймати від будь-якого громадянина Союзу або будь-якої фізичної або юридичної особи, що проживає або має юридичну адресу на території держави-члена, скарги щодо випадків незадовільного управління в діяльності установ, органів, служб або агенцій Союзу, окрім Суду Європейського Союзу, який здійснює свої судові повноваження. Виходячи з положень зазначеної статті, правом подання скарги користується обмежене коло суб'єктів, крім того, ще однією умовою подання скарги є незадовільна діяльність інституцій та органів ЄС, не може бути предметом оскарження діяльність органів держав-членів, оскільки застосування права ЄС не є метою роботи Омбудсмена [3, с. 40].

Скарга може бути подана лише після того, як інститути або органи ЄС не відреагували належним чином на відповідне звернення суб'єкта, подане у встановленому порядку. Скарги приймаються Омбудсменом у межах двох років від дати, коли скаржнику стало відомо про факт поганого управління або бездіяльності. Петицію можна подати самостійно як безпосередньо до офісу Омбудсмена, так і надіслати її поштою, факсом, через спеціальну електронну форму, яка розміщена на сайті Європейського омбудсмена [4, с. 37]. Звернення можливе на одній з 24 офіційних мов ЄС. У випадку звернення відповідного суб'єкта до Омбудсмена, наприклад, поштою, відповідна форма скарги, що має назву «Complaint about maladministration» передбачає заповнення дев'яти обов'язкових питань, як у відкритому, так і закритому варіанті, і включає інформацію про особисті дані, вказівку на орган або інституцію ЄС, дії яких оскаржуються, вказується інформація щодо того, чи не було звернення предметом судового розгляду та інше. За бажанням заявника, подана петиція може мати конфіденційний характер, щоб унеможливити будь-які репресивні заходи щодо заявника з боку національних органів публічної влади.

У випадку звернення до Омбудсмена через спеціальну електронну форму на офіційному веб-сайті практичні кроки реалізуються за допомогою Інтерактивного гіда, створеного для ефективного та швидкого реагування на скарги.

Згідно зі своїми обов'язками Омбудсмен за власною ініціативою або на підставі скарг, поданих йому безпосередньо або через члена Європейського парламенту, проводить розслідування, які він вважає обґрунтова-

ними, крім випадків, коли інкриміновані факти є або були предметом судового провадження. Якщо Омбудсмен встановлює факт незадовільного управління, він передає питання на розгляд відповідної установи, органу, служби або агенції, які мають трьохмісячний строк для інформування Омбудсмена про їхню позицію. Після цього Омбудсмен направляє звіт до Європейського парламенту та відповідної установи, органу, служби або агенції. Особа, що звертається зі скаргою, інформується про результат таких розслідувань.

Відповідно до Річного звіту про діяльність омбудсмена кількість громадян, які отримали допомогу Омбудсмена сягає 17 033 осіб, 13 966 порад надано за допомогою Інтерактивного гіду на офіційному веб-сайті Омбудсмена, переважна кількість скарг стосувалася незадовільної роботи Європейської комісії (55,6%) та агенцій ЄС (11,5%), окрім того, було відкрито 261 розслідування за ініціативи Євроомбудсмена [2].

Отже, Європейський омбудсмен, як інститут захисту прав представників Європейської спільноти, набуває досить істотного впливу на органи та інституції ЄС, а його діяльність стає все більш популярною, про що свідчить постійно зростаюча кількість скарг. Сама процедура подання скарги до Омбудсмена є досить простою, проте вимагає дотримання певних критеріїв (скарга може бути подана лише визначеними суб'єктами, предметом скарги може бути лише діяльність органів та інституцій ЄС, за умови попереднього звернення для врегулювання конфлікту до цих органів та інституцій, термін подачі – 2 роки), проте допомога надається професійно, що в поєднанні дозволяє отримати швидкий та максимальний результат або кваліфіковану пораду.

Література:

1. Нестерович В. Реалізація права петицій на рівні Європейського Союзу / В. Нестерович // Публічне право. – №2 (22). – 2016. – с. 33–40.
2. Annual Report 2015 [Electronic resource] / European Ombudsman. – Access mode: <https://www.ombudsman.europa.eu/en/activities/annualreport.faces/en/67667/html.bookmark#hl18>. – Title from the screen.
3. Практичний poradnik державного службовця з організації регіонального співробітництва / Уклад. Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік, І. Д. Шумляєва. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. – Вип. 2: Інституційна система Європейського Союзу. – 57 с.
4. Як працює Європейський Союз. Довідник інституцій ЄС / Представництво Європейського Союзу в Україні. – К.; ТОВ «FLG Energy», 2011. 48 с.

5. Мануїлова К. В. Омбудсмени у Скандинавських країнах ЄС в умовах децентралізації публічної влади / К. В. Мануїлова // Теорія та практика державного управління та місцевого самоврядування. – № 1. – 2016. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/8.pdf

Науковий керівник: **Калмикова О. С.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. С. Нефьодова¹

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ НОРМАМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Важливими тенденціями сучасного розвитку держав світу є активний розвиток інформаційного суспільства, основу якого складають інформаційно-комунікаційні технології. За для ефективного контролю та нагляду за такою інформацією держави створюють та реалізують різноманітні нові програми, засоби та приймають такі нормативно-правові акти, які могли б гарантувати достатній рівень забезпечення інформаційної безпеки. Невід'ємною частиною інформаційної системи є персональні дані, впровадження яких у всі сфери діяльності людей, шляхом автоматизації та комп'ютеризації цих сфер, характеризує прогресивність розвитку держав, однак саме це створює передумови для зловживань та правопорушень, що посягають на фундаментальні права і законні інтереси особи. Саме держава має забезпечувати ефективне управління та створення системи захисту персональних даних громадян. Даний стан справ є характерним і для України. Цей обов'язок належить не тільки до міжнародних зобов'язань України, а й виступає значним фактором щодо виконання зобов'язань України щодо адаптації свого національного законодавства до законодавства Європейського Союзу в контексті сучасних євроінтеграційних процесів. З огляду на це, питання вивчення стану адаптації українського законодавства до законодавства ЄС залишається актуальним і потребує подальшого вивчення.

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Європейський Союз створив потужну нормативно-правову базу щодо забезпечення захисту персональних даних, до яких відносяться Хартія основних прав ЄС від 7 грудня 2000 р., Директива 95/46/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про захист осіб у зв'язку з обробкою персональних даних та вільним обігом цих даних» від 24.10.1995 р., Директива 97/66/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про обробку персональних даних і захист прав осіб у телекомунікаційному секторі» від 15.12.1997 р., Регламенту Європейського парламенту і Ради №45/2001 від 18 грудня 2000 р. тощо.

Так, Директива 95/46/ЄС від 24.10.1995 р. у п. 1 ст. 17 зазначає, що 1. Держави-члени передбачають, що контролер повинен здійснювати відповідні технічні й організаційні заходи для захисту персональних даних від випадкового або незаконного знищення чи випадкової втрати, зміни, несанкціонованого розкриття чи доступу, зокрема, якщо обробка включає передачу даних через мережу, і від усіх інших незаконних форм обробки. Такі заходи, із врахуванням нинішнього стану речей і вартості їхнього здійснення, повинні забезпечувати рівень безпеки, співвідносний з ризиком, що супроводжує обробку, і з природою даних, що захищаються [1]. Отже, саме на контролера, яким у даному випадку є державний орган, фізична або юридична особа, яка визначає мету та завдання обробки персональних даних, покладається обов'язок по захисту одержаних від особи персональних даних. Дане положення реалізовано Законом України «Про захист персональних даних». Поняття «контролер», яке використане у зазначеному акті ЄС відповідає поняттю «володілець персональних даних», яким відповідно до ст. 1 вказаного закону є фізична або юридична особа, яка визначає мету обробки персональних даних, встановлює склад цих даних та процедури їх обробки, якщо інше не визначено законом. Згідно з ч. 2, ст. 10 ЗУ «Про захист персональних даних» саме на володільца персональних даних покладено обов'язок із захисту таких даних при здійсненні їх обробки [2]. Види заходів щодо захисту персональних даних конкретизовано у Типовому порядку обробки персональних даних, затвердженому наказом Уповноваженого Верховної Ради з прав людини 08.01.2014 № 1/02–14. Відповідно до п. 3.1 володілець, розпорядник персональних даних вживають заходів щодо забезпечення захисту персональних даних на всіх етапах їх обробки, у тому числі за допомогою організаційних та технічних заходів. Пункт 3.4 до організаційних заходів відносить:

- визначення порядку доступу до персональних даних працівників володільця/розпорядника;
- визначення порядку ведення обліку операцій, пов'язаних з обробкою персональних даних суб'єкта та доступом до них;
- розробку плану дій на випадок несанкціонованого доступу до персональних даних, пошкодження технічного обладнання, виникнення надзвичайних ситуацій;
- регулярне навчання співробітників, які працюють з персональними даними [3].

Законодавство у сфері безпеки інформації, зокрема Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», Постанова КМУ від 29 березня 2006 року № 373 «Про затвердження Правил забезпечення захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах» та передбачені ними нормативно-правові акти, встановлює більш детальні вимоги щодо технічного захисту інформації, які є доволі жорсткими та не враховують особливостей того чи іншого володільця (зокрема, його фінансових можливостей, масштабів обробки персональних даних, характеру даних). Натомість вони вибудовують систему хоч і потужного, але дорогого захисту [4, с. 109].

Одним з найвідоміших документів європейського права – Хартія основних прав ЄС від 7 грудня 2000 р. містить Статтю 8 «Захист відомостей особистого характеру», яка передбачає, що кожна людина має право на захист відомостей особистого характеру, що її стосуються. Ці відомості мають використовуватися відповідно до встановлених правил у визначених цілях та на підставі дозволу зацікавленої особи або на інших правомірних підставах, передбачених законом. Кожна людина має право на доступ до зібраних відомостей особистого характеру, що її стосуються та домагатися внесення до них виправлень. Дотримання цих правил підлягає контролю з боку незалежного органу [5, с. 4].

Важливим кроком на шляху інституціоналізації політики ЄС у сфері захисту персональних даних стало запровадження незалежного інституту Європейського Уповноваженого з захисту даних. Такий інститут було створено відповідно до ст. 41 Регламенту Європейського парламенту і Ради № 45/2001 від 18 грудня 2000 р. про захист прав приватних осіб щодо обробки персональних даних органами та установами ЄС та про вільний рух таких даних. Функції цього інституту подібні до функцій

омбудсман, але більш вузько спеціалізовані в межах захисту персональних даних [4, с. 109]. Щодо спеціального органу України уповноваженого здійснювати захист персональних даних, то слід зазначити, що на сьогодні окремого органу в Україні немає. Постановою КМУ «Про оптимізацію системи органів виконавчої влади» від 10 вересня 2014 р. №442 було ліквідовано Державну службу з питань захисту персональних даних, на яку саме і покладалися функції із захисту персональних даних. Державна служба України з питань захисту персональних даних була центральним органом виконавчої влади, діяльність якої спрямовувалась і координувалась Кабінетом Міністрів України через Міністра Юстиції України відповідно до Указу Президента України «Про затвердження Положення про Державну службу України з питань захисту персональних даних від 06.04.2011 року. На перший погляд це відповідає європейському досвіду, де існує інститут Уповноваженого з питань захисту персональних даних. Однак на відміну від України того часу, Уповноважений був незалежною структурою (яка хоча й може призначатися владними органами), що забезпечує баланс особистих, громадських та державних інтересів [6, с. 623]. Пізніше Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи захисту персональних даних», який набув чинності 1 січня 2014 року повноваження щодо контролю за додержанням законодавства про захист персональних даних покладено на Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. На сьогодні такі зміни повною мірою відповідають європейському досвіду, адже ст. 4 ЗУ «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» від 23.12.1997 року № 776/97-ВР зазначає, що Уповноважений здійснює свою діяльність незалежно від інших державних органів та посадових осіб. Діяльність Уповноваженого доповнює існуючі засоби захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, не віднімає їх і не тягне перегляду компетенції державних органів, які забезпечують захист і поновлення порушених прав і свобод [7].

Директива 95/46/ЄС від 24.10.1995 р. у ст. 22 зазначає, що до засобів захисту персональних даних може відноситися не лише адміністративний орган: Без шкоди для будь-якого адміністративного засобу захисту, що може бути передбачений, у тому числі захисту наглядовим органом, згаданому в статті 28, до звертання в судовий орган, держави-члени передбачають право кожної людини на засоби судового захисту від будь-якого порушення прав, гарантованих їй національним законодавством, що застосовується до відповідної

обробки [1]. Це положення реалізоване у п.2 ч.1 ст. 22 «Про захист персональних даних» контроль за додержанням законодавства про захист персональних даних у межах повноважень, передбачених законом, здійснюють суди [2].

Аналізуючи викладені вище положення, можна зазначити, що стан українського законодавства у сфері забезпечення захисту персональних даних можна визнати як задовільний. Однак з огляду на динамічність розширення сфер використання персональних даних, рівень розвитку законодавчої бази з даного питання повинен постійно еволюціонувати, щоб забезпечити захист персональних даних громадян України на достатньому рівні. Вбачається за необхідне переглянути перелік технічні засоби захисту інформації із тим, щоб вони були спрямовані на врахування фінансових особливостей та масштабів обробки персональних даних того чи іншого володільця таких даних.

Література:

1. Директива Європейського Парламенту і Ради №95/46/ЄС «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24.10.1995 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_242/page2
2. Закон України «Про захист персональних даних» № 2297-VI від 01.06.2010 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/page>
3. Наказ Уповноваженого Верховної Ради з прав людини «Типовий порядок обробки персональних даних» № 1/02–14 08.01.2014 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v1_02715-14#n11
4. Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник. – К. : К. І. С., 2015. – 220 с.
5. Рогова О. Г. Захист персональних даних у законодавстві Європейського Союзу та України // Теорія та практика державного управління. – 2011. – Вип. 3. – С. 464–471.
6. Різак М. В. Правовий статус уповноваженого органу з питань захисту персональних даних: досвід зарубіжних країн / М. В. Різак // Форум права. – 2012. – №3. – С. 619–625.
7. Закон України «Про Уповноваженого Верховної Ради з прав людини» № 776/97-ВР від 23.12.1997 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>

Науковий керівник: **Маринів І. І.** к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРОБЛЕМА «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Питання «дефіциту демократії» Європейського Союзу вже багато років перебувають у центрі уваги вітчизняної науки. З моменту свого створення Європейський Союз був об'єктом доволі гострої критики у зв'язку з браком демократії. Мова йшла про те, що єдиний легітимно утворений орган – Європейський Парламент, який формується шляхом прямих виборів громадянами Європейського Союзу, наділений переважно дорадчо-консультативними повноваженнями, а громадяни були позбавлені можливості впливати на процес ухвалення рішень на національному рівні.

Саме з метою подолання «дефіциту демократії», 13 грудня 2007 року 27 держав-учасниць підписали Лісабонський договір, який вніс суттєві зміни в інституційну структуру та діяльність ЄС. Цим договором були розширені законодавчі повноваження Європейського Парламенту, національним парламентам надано повноваження впливати на вирішення питань на європейському рівні та було запроваджено інститут громадської ініціативи [1, с. 89].

Незважаючи на значні інституційні зміни, що стали результатом компромісу держав-членів, «дефіцит демократії» залишається центральною проблемою політико-правової природи ЄС, існування якої підриває легітимність Союзу.

Поняття «дефіцит демократії» було введено в науковий обіг та практичний вжиток у 1970-х рр. Його запровадження пов'язують з іменем французького юриста, експерта з економічних питань Європейських співтовариств Жоржем Веделем, який надав загальну характеристику цього явища у Доповіді, присвяченій необхідності розширення законодавчих повноважень. Хоча сам термін в даній доповіді і не вживався, але у документі підкреслювалася і обґрунтовувалася важливість демократизації Співтовариств шляхом залучення громадян до політичного життя через Парламентську Асамблею (Європейський Парламент) [2, с. 169].

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В науковій літературі існує два підходи до розуміння «дефіциту демократії»: інституціональний та соціокультурний.

Прихильники першого підходу наголошують на слабкості демократичної легітимації органів ЄС і, на їхню думку, демократичний дефіцит можна ліквідувати шляхом інституційних реформ та запровадження демократичних процедур при прийнятті рішень. З їхньої точки зору, демократичний дефіцит в ЄС має інституційну природу і присутній у всіх органах ЄС: Раді, Європейській Раді, Комісії та Європарламенті.

Вони вбачають причину нестачі демократичної легітимності на рівні ЄС здебільшого через слабкі повноваження Європейського парламенту порівняно з Радою та Єврокомісією і у відсутності його безпосереднього впливу на діяльність останньої.

Прихильники соціоструктурного підходу вважають інституційні аспекти демократичного дефіциту надто поверхневими. На їхню думку, політична система з інституційної точки зору може відповідати всім формальним стандартам демократії, зберігаючи при цьому дефіцит демократичної легітимності. Відбувається це внаслідок того, що демократичне управління залежить від рівня інтегрованості суспільства і відчуття політичної спільності серед громадян. Демократія в ЄС не може повноцінно функціонувати без спільної (колективної) ідентичності громадян ЄС та за умови відсутності політичної нації на європейському рівні. В політичній науці існує твердження, що спільна ідентичність це, передусім, готовність конкретних суспільних груп об'єднуватися задля досягнення політичних цілей. У результаті виникають соціополітичні поділи, на яких і будується демократична конкуренція, формуються більшість та опозиція[3, с. 108].

На сучасному етапі функціонування Європейського Союзу проблема «дефіциту демократії» обумовлена, головним чином, двома обставинами. По-перше, єдиний легітимно утворений орган – Європейський парламент, що формується шляхом прямих виборів, належним чином не відображає рівень представництва громадян ЄС на наднаціональному рівні. По-друге, на відміну від традиційної моделі вищих державних органів більшості держав-членів, де законодавча функція є монополією парламенту, в ЄС відповідні функції вказана представницька інституція не має права здійснювати самостійно. Право приймати юридично обов'язкові нормативні акти загального характеру вона реалізує виключно у співпраці з Радою ЄС, що за своєю правовою природою є міжурядовим орга-

ном, який складається з національних представників органів виконавчої влади.

До інших факторів «дефіциту демократії» в ЄС дослідники відносять зростання впливу виконавчої та послаблення законодавчої влади в державах-членах; відсутність дійсно загальноєвропейських виборів; складність і незрозумілість Союзу для «пересічних» громадян; невиправданість політичних та економічних сподівань громадян та розбіжність між рішеннями ЄС та «ідеальними» уявленнями громадян на національному рівні [4].

Лісабонський договір розширив повноваження Європарламенту, надав Хартії загальнообов'язкового характеру, зміцнив принцип верховенства права та передбачив можливість виходу держав із членства в ЄС, посиливши тим самим демократичність Європейського Союзу, але «дефіцит демократії», тобто недостатня участь громадян у процесі здійснення політики Європейського Союзу, брак демократичної легітимності інститутів ЄС, а також посилення впливу та повноважень європейської бюрократії, як специфічну проблему ЄС, у повній мірі він не вирішив.

Таким чином, можна констатувати, що питання «дефіциту демократії» ще досить тривалий час залишатиметься однією з головних сфер наукових досліджень та суспільних обговорень.

Література:

1. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.
2. Кулабухова А. В. Вплив громадян на функціонування ЄС та проблема «дефіциту демократії» // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2015. – Вип. 29. – С. 166–178.
3. Байковський П. Б. Інституційна та соціоструктурна складова проблеми «дефіциту демократії» в ЄС // Вісник Львівського університету: Сер. : Міжнародні відносини. – 04/2012. – Вип. 30. – С. 103–112.
4. Стрелков, А. «Демократический дефицит» после Лиссабонского договора [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.perspektivy.info/book/demokraticeskij_deficit_posle_lissabonskogo_dogovora_2010-04-09.htm

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ЄС

Аналіз соціально-політичних процесів, які відбуваються в українському суспільстві в останні роки, дає підстави вважати надзвичайно актуальною тему зовнішньої міграції населення. Безумовно, тема міграції була актуальною протягом усього періоду існування нашої держави як незалежної, що, в першу чергу, пов'язано із нестабільністю соціально-політичної та економічної сфери. Однак, аналіз статистичних даних останніх років дає підстави говорити про існування стійкої тенденції до зростання чисельності українців, які офіційно змінюють постійне місце проживання на користь інших країн, переважно Європейського Союзу.

За офіційними даними, опублікованими Державною службою статистики України, за період 1992–2004 рр. близько 2,5 млн українців виїхали з країни на постійне проживання за кордон, наприклад, вони виїжджали назавжди і, у зв'язку з цим, знялися з реєстрації в Міністерстві внутрішніх справ. Пізніше, українці, як правило, надавали перевагу тимчасовій трудовій міграції, яку неможливо обчислити за допомогою адміністративних засобів [1, с. 120].

Причини міграції можуть бути різними: економічні, політичні, міжконфесійні тощо. Однак все ж найбільш поширеною є міграція працездатного населення з країн з менш розвинутою економічною системою, а отже і доходами населення, до економічно високорозвинутих країн. На сьогоднішній день держави намагаються контролювати міграційні потоки, обмежуючи виїзд чи в'їзд до тих чи інших країн. Яскравим прикладом є нова міграційна політика США. На жаль, Україна відноситься до тієї групи держав, в якій сальдо міграцій негативне, тобто більше людей вибуває, менше прибуває.

Стаття 33 Конституції України закріпила положення, згідно з яким кожному,

хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встанов-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

люються законом. Громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну [2].

Дана норма закріпила важливі засади міграційної політики нашої держави, однак єдиного систематизованого акту, який був би повністю присвячений регулюванню питань державної міграційної політики, наразі немає. Галузевим підзаконним нормативно-правовим актом, який у певній мірі відображає механізм здійснення державної міграційної політики, є Положення про Державну міграційну службу України, затверджене Постановою КМУ від 20 серпня 2014 р. № 360, у якому, зокрема, закріплено, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [3].

Через перманентні кризові явища в багатьох сферах суспільного життя Україна перетворилася на одну з найбільших країн-донорів мігрантів до ЄС. З метою державного регулювання міграційних процесів, зокрема, з метою створення належних умов для реалізації державної політики у сфері міграції, у 2011 році Указом Президента України була схвалена Концепція державної міграційної політики, згідно з якою основними механізмами реалізації державної міграційної політики у сфері виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України є:

- створення умов для мінімізації нерегульованої зовнішньої трудової міграції громадян України;
- забезпечення ефективного державного регулювання ринку праці з метою збалансування попиту та пропозиції робочої сили на внутрішньому ринку;
- створення сприятливих соціально-економічних умов для вкладення трудовими мігрантами з України та українською діаспорою інвестицій у національну економіку;
- посилення соціального і правового захисту громадян України, які перебувають за кордоном;
- проведення моніторингу стану зовнішньої трудової міграції;
- посилення міжнародного співробітництва України у сфері міграції з метою створення сприятливих умов для перетинання трудовими мігрантами з України державних кордонів [4].

Таким чином, можна стверджувати, що вітчизняна міграційна політика спрямована, в першу чергу, на створення та забезпечення належних

умов для реалізації громадянами України своїх прав на вільний вибір місця проживання та реалізації своєї трудової функції.

Безумовно, прийняття вищезгаданої Концепції державної міграційної політики стало важливим кроком на шляху формування єдиної державної політики у сфері міграції. За ідеєю законодавця, зазначена Концепція мала забезпечити систему регулювання міграційними процесами, що реально допоможе підвищенню ефективності протидії таким негативним явищам як нелегальна міграція, загострення демографічної кризи, відтік за кордон найбільш кваліфікованої частини трудоворесурсного та інтелектуального потенціалу населення.

Для України тема зовнішньої міграції, особливо в країні ЄС, є надзвичайно актуальною у світлі останніх інтеграційних процесів.

Так, у 2016 році за офіційними статистичними даними Державної міграційної служби України видано дозволів на виїзд громадян України за кордон на постійне проживання 13621 особі, у 2015 році – 11345 осіб, у 2014 році – 8932 особи [5].

Існує тісний взаємозв'язок між потоком мігрантів та державною міграційною політикою, яку провадить та чи інша країна-член Європейського Союзу: найменш ефективні заходи контролю імміграції у сукупності з лояльною політикою соціальної захищеності зазначеної категорії осіб роблять ту чи іншу країну надзвичайно привабливою для неконтрольованих, часто нелегальних потоків мігрантів. Наглядним прикладом може слугувати масовий потік вихідців з охоплених політичною та економічною кризою регіонів Близького Сходу до південних регіонів Європейського Союзу – Італії, Іспанії, Франції.

З метою ефективного врегулювання міграційних відносин та недопущення зростання соціального напруження, злочинності та тероризму Європейський Союз сформував власну міграційну політику, яка включає міграційне законодавство та систему заходів, спрямованих на регулювання потоків мігрантів. У цьому контексті важливим кроком стало підписання у 1997 році Амстердамського договору, який вніс істотні зміни в договір про Європейський Союз 1992 року. Амстердамський договір стимулював початок процесу узгодження нормативно-правової бази країн-членів ЄС та головних напрямків міграційної політики в межах спільноти, зокрема, передбачене ухвалення заходів щодо імміграційної політики щодо умов в'їзду та перебування, норм, за якими держави-члени надають довгострокові візи та дозволи на пере-

бування, нелегальної імміграції та недозволеного перебування; мінімальних стандартів надання тимчасового захисту переміщеним особам із третіх країн та особам, що з інших причин потребують міжнародного захисту; сприяння збалансовуванню зусиль держав-членів щодо приймання біженців та переміщених осіб та можливих наслідків такого приймання; а також заходи щодо притулку та заходи щодо визначення прав та умов, за яких громадяни третіх країн, що на законних підставах перебувають на території держави-члена, можуть перебувати в інших державах-членах [6].

Після підписання Амстердамської угоди було прийнято ряд нормативно-правових актів, спрямованих на реалізацію положень вищезазначеної угоди – Тамперська програма реалізації Амстердамської угоди 2004 року, Гаазька програма 2004 року, яка була сфокусована на поглиблення солідарності країн ЄС у вирішенні міграційних питань, а також передбачала функціонування низки фінансових програм взаємодопомоги та Стокгольмська програма 2009 року. Варто зауважити, що зазначені програми були тимчасовими документами, розрахованими на реалізацію закріплених положень протягом п'яти років після їх прийняття.

Аналізуючи діяльність керівних органів ЄС, яким належить ключова роль у формуванні міграційної політики ЄС, – Європейської Комісії, Ради ЄС з юстиції та внутрішніх справ та Європарламенту, можна зробити висновок про те, що основною ідеєю здійснення міграційної політики є формування єдиного європейського простору свободи, безпеки і справедливості з обов'язковою гармонізацією міграційної політики усіх держав-членів союзу.

На підставі аналізу основних вітчизняних нормативно-правових актів у сфері міграції можна зробити висновок про відповідність їх керівним засадам, на підставі яких здійснюється міграційна політика у країнах-членах ЄС, що безсумнівно є позитивним моментом на шляху інтеграції нашої держави до європейського співтовариства. Однак, незважаючи на нормативне закріплення засадничих положень вітчизняної міграційної політики, міграційна політика ЄС ще не еволюціонувала в повній мірі в єдину консолідовану систему норм через різний рівень соціально-економічного розвитку та різні підходи урядів держав до врегулювання таких суперечливих питань, як надання статусу біженця та соціальний захист зазначеної категорії осіб, залучення іноземної робочої сили тощо.

Література:

1. Прогноз міграції між ЄС, Вишеградською четвіркою та країнами Східної Європи: наслідки скасування візового режиму. Звіт Центру східних досліджень [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ier.com.ua/files/Projects/2013/visegrad_b/210x297_184pp_IER_Research_v3.pdf.
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Електронний ресурс – режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України. Постанова, Положення від 20.08.2014 № 360 // Електронний ресурс – режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>.
4. Про Концепцію державної міграційної політики. Указ Президента України від 30.05.2011 № 622/2011 // Електронний ресурс – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/622/2011>.
5. Статистика з основної діяльності ДМС України // [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://dmsu.gov.ua/statistichni-dani/2945-statystyka>.
6. Договір про заснування Європейської Спільноти (консолідована версія станом на 1 січня 2005 року) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_017/page.

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ю. О. Павленко¹

ФЕНОМЕН «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

В сучасній науці існує думка, що більшість розвинутих країн відійшли далеко від ідеалу демократії, зокрема, в контексті участі громадян у процесі прийняття рішень, та легітимності органів. Навколо поняття та сутності категорії «дефіцит демократії» розвернулася палка дискусія, учасників якої можна умовно поділити на дві групи. Прихильники першої вважають, що для Європейського союзу, як інституційного наднаціонального утворення, характерна така ознака, як брак демократії, а інші вза-

---

¹ Студентка 5 курсу Факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

галі вважають проблему «дефіциту демократії» вигаданою. Зупинимось більш детально на обґрунтуваннях точки зору кожної з конфронтуючих сторін.

Концепція «дефіциту демократії» застосовується тоді, коли виникає необхідність наголосити на тому, що Європейський союз (в особі його інститутів) недостатньою мірою враховує інтереси громадян.

Вперше цей термін вжив Д. Маркуанд наприкінці 1970-х років для того, щоб відзначити слабкість демократичних механізмів у функціонуванні Європейського Союзу. Згодом цю проблему часто зачіпали в процесі підготовки Амстердамського, Ніщцького, Лісабонського та інших договорів у контексті розширення повноважень Європейського Парламенту.

На думку одного з найшановніших теоретиків демократії останніх десятиріч Р. Даля, який ставить під сумнів якість демократичності ЄС: «Міжнародна організація не є і, можливо, не може бути демократичною». Згідно Далю, демократія потребує політичних інститутів, які забезпечують громадян можливостями політичної участі, впливу та контролю, і це, в свою чергу, припускає, що громадяни мають бути зацікавленими та інформованими про політичні рішення, і що політична еліта має бути включена у громадські дебати та обговорення альтернативних шляхів. З цієї точки зору, Європейський Союз не є демократичним.

Одним з найпопулярніших аргументів щодо незастосовності до ЄС терміну «демократія» є сумніви в існуванні європейської системи стримування і противаг та відсутність соціально-культурних особливостей, що здатні сформувати європейську національну ідентичність у формі загальноєвропейських партій.

Показовим залишається те, що за весь час існування прямих виборів членів Європейського Парламенту не було досягнуто основної мети – мобілізувати виборців європейськими ідеями та програмами (наприклад у 2009 під час виборів членів Європарламенту, скористалися своїм правом голосу лише 43,1% громадян ЄС), це свідчить про наявність скептичних поглядів серед громадян ЄС до європейських інституцій і зосередження передусім на вирішенні внутрішньодержавних проблем.

Спробою вирішення проблему «дефіциту демократії» в ЄС стало, прийняття у 2007 році, Лісабонського договору, який розширив повноваження Європарламенту, надав Хартії загальнообов'язкового характеру, зміцнив принцип верховенства права та передбачив можливість виходу

держав із членства в ЄС, запровадив право на громадянську ініціативу, посиливши тим самим демократичність Європейського Союзу, але дефіцит демократії, тобто недостатня участь громадян у процесі здійснення політики Європейського Союзу, брак демократичної легітимності інститутів ЄС, а також посилення впливу та повноважень європейської бюрократії, як специфічну проблему ЄС, у повній мірі він не вирішив.

З іншого боку, висловлюються думки про певну міфологізацію проблемами «дефіциту демократії» ЄС. В контексті цієї точки зору, певний рівень віддаленості громадян від процесу прийняття рішень обумовлюється наявністю четвертого рівня у стадії вироблення рішень, поряд з місцевим, регіональним та національним з'являється і наднаціональний. Останній, в свою чергу, характеризується наявністю опосередкованого контролю з боку урядів/глав держав-членів та зростаючих повноваженнях Європейського Парламенту.

Також, висловлюється та об'єктивно підтверджується думка про високий ступінь контрольованості дій інституції ЄС. Рада міністрів ЄС, Європейська Комісія і Європейський Парламент не є автономними органами, очолюваними лідерами без державної приналежності. Процес вироблення рішень ґрунтується на переговорах між главами урядів, міністрами, делегованими державами. Держави-члени безпосередньо беруть участь у прийнятті рішень, їх права захищені чіткими процедурами голосування, структура європейських інституцій забезпечує держави можливістю втручатися на всіх процедурних етапах для того, щоб захистити свої інтереси, що свідчить про достатньо високий рівень контролю за діяльністю європейських інституцій. До того ж принцип рівності голосів держав-членів сприяє недопущенню «тиранії більшості» в ЄС.

Крім того, термін «демократичний» відносно ЄС, не можна ототожнювати з категорією «демократична держава», оскільки у даному випадку «носій» демократії мають різний кількісно-якісний ступінь владності:

по-перше, ЄС, на відміну від суверенної держави, не володіє монополією на легітимну силу (відсутність силових структур подібних армії або поліції);

по-друге, ЄС не володіє повноваженнями щодо стягнення податків та зборів, а внески держав-членів у формі процентів від ВВП спрямовані передусім на здійснення спільної політики в окремих сферах;

по-третє, певні інститути ЄС (наприклад, Суд ЄС) здійснюють вузько кваліфіковану діяльність, яка потребує високих фахових вимог до його

працівників, тому можливість втручання у формі прямої демократії у формування даних органів може підірвати його компетентність та неупередженість.

Отже, прихильники даного погляду наполягають на тому, що європейські інституції цілком відповідають вимогам демократії, оскільки базуються на принципах прозорості та ефективності політики, субсидіарності повноважень та системі стримування і противаг.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що сьогодні однією з найбільш актуальних проблем функціонування Європейського Союзу є феномен «дефіциту демократії». Серед науковців існують різні точки зору з приводу механізму подолання цієї проблеми. Загалом можна виокремити інституційні механізми (шляхом реформування інститутів та політичної системи ЄС) та соціоструктурні механізми, які передбачають політизацію простору ЄС та формування єдиної загальноєвропейської ідентичності як передумови справжньої демократизації Союзу. Отже, враховуючи різні погляди й думки щодо «дефіциту демократії» в ЄС, однозначним є те, що цю проблему не можна ігнорувати, оскільки брак суспільної легітимності послаблює здібність ЄС до дій, а критика функціонування інститутів Євросоюзу поступово трансформується в євроскептицизм.

Науковий керівник: **Усманов Ю. І.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Р. Ю. Павлусь¹

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ДЕРЖАВ – ЧЛЕНІВ ЄС: ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ВПЛИВ ЛІСАБОНСЬКОГО ДОГОВОРУ

Євроінтеграційні прагнення України обумовлюють необхідність адаптації законодавства нашої держави до законодавства Європейського Союзу. Правова система ЄС традиційно знаходиться в зоні підвищеної

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

уваги вітчизняних вчених різних галузей права, про що свідчить зміст наукових досліджень [1, 2, 3]. Питанням розвитку правової системи ЄС приділяли увагу такі вчені як З. Балабаєва, І. Грицяк, О. Киричук, В. Копійка, О. Красівський, В. Стрельцов та інші. Ця зацікавленість зростає в останні роки у зв'язку із появою кризових явищ в ЄС у різних сферах. У наукових публікаціях ідеться про перспективи подальшого розвитку Європейського Союзу як наддержавного утворення з ознаками конфедерації (або унікального союзу суверенних держав). Сьогоднішній стан ЄС, його майбутнє прогножуються на основі як емпіричного матеріалу, так і виявлення та вивчення різноманітних тенденцій розвитку, що є цілком логічним.

Метою статті є дослідження основних напрямів розвитку правової системи ЄС, огляд деяких джерел науково-дослідницької та науково-популярної літератури щодо окресленої проблематики.

Насамперед треба звернути увагу на ті правові напрями розвитку ЄС, які відмічають як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, а саме:

- пріоритет права Європейського Союзу стосовно права держав-членів, що забезпечується Судом ЄС, який наділений винятковими повноваженнями тлумачення права Європейського Союзу;

- органічне поєднання в правовій системі ЄС поряд із правовими актами ЄС впливу нормативно-правових актів міждержавних управлінських структур, поступовий розвиток прецедентного права, що формується Судом;

- посилення незалежності правової системи ЄС від національних правових систем держав-членів, що виявляється в її прямому впливі на них та обов'язковості вимог правової системи ЄС без прийняття з боку держав-членів додаткових актів [3]. Ці та інші подібні напрями розвитку є сталими з кінця XX сторіччя і донині.

Будучи складними явищами, напрями розвитку Європейського Союзу та його правової системи в науковій літературі класифікуються за різноманітними ознаками, зокрема: 1) за сферами їх виникнення та функціонування – напрями розвитку відносин всередині ЄС з державами-членами у політичній, правовій, економічній та інших сферах, і зовні – з третіми країнами; 2) за рівнем їх становлення та розвитку – сформовані і ті, які формуються; 3) за часом їх виникнення і розвитку – напрями розвитку, що виникли на ранніх стадіях функціонування ЄС, і сучасні, притаманні теперішньому часу [6].

У цьому контексті слід зауважити, що через нерозривний зв'язок і взаємодію Європейського Союзу як наддержавного утворення та його правової системи не можна ототожнювати напрями розвитку ЄС і тенденції розвитку цієї системи. Правильним буде твердження, що це відносно самостійні явища стосовно одне одного, а згадані правові категорії щодо інших правових явищ викликають також власні певні тенденції (наприклад, вплив використання організаційно-правового досвіду Великої Британії у реформуванні вугільної галузі на національні правила правозастосування у вугільній галузі Польщі).

Серед різноманітних напрямів розвитку Євросоюзу та його правової системи важливе місце займають такі напрями, як створення правових та організаційних європейських інституцій і формування загального європейського простору. Перший відображає процес формалізації та організації різних сфер діяльності Європейського Союзу, що виявляється у створенні й функціонуванні соціально-політичних, правових, економічних та інших наддержавних інституцій і органів, що діють на основі загальноєвропейських правових та соціальних норм. Що ж до другого напрямку – формування загального європейського простору, то він уявляється у вигляді процесу впливу всіх ланок Європейського Союзу, його інституцій і права на різні міжнаціональні, національні, а також міжнародні правовідносини, і наслідком цього процесу є набуття ними багатьох загальноєвропейських ознак. Дані напрями розвитку тісно пов'язані між собою й обумовлюють одне одного.

Оскільки процес створення правових та організаційних європейських інституцій пов'язаний із формалізацією та організацією суспільного життя Союзу, то це переважно процес внутрішньої перебудови. Навпаки, процес формування загального європейського простору, який зводиться до набуття рис, ознак і особливостей європейського права національними правовими системами, має яскраво виражену зовнішню спрямованість. Зазначені напрями розвитку ЄС обумовлені практичною необхідністю підвищення ефективності союзної влади, і тому слід враховувати відповідний досвід постсоціалістичних країн – членів ЄС та адаптувати найбільш ефективні підходи протишокового правового регулювання у сфері економіки та підприємництва (нарощенню експортного потенціалу та активізації зовнішньої торгівлі; скорочення частки енергомістких виробництв).

Щодо того, що об'єднує напрями створення європейських інституцій та формування загального європейського простору, варто зауважити таке:

1) вони однорідні за характером і логікою подій процесу; 2) ці напрями мають не локальний, а глобальний характер, що поширюється на всі сфери та галузі суспільного життя; 4) напрями створення правових та організаційних інституцій і формування загального європейського простору як явища, мають не короткочасний, а сталий довготривалий характер [4].

Такі напрями розвитку ЄС, особливо напрям створення європейських інституцій, простежуються з моменту формування Європейських співтовариств (ЄСВС, ЄЕС, і Євратом) і аж донині. На це часто звертають увагу західноєвропейські дослідники, констатуючи, що вся внутрішня «конструкція Європейського Союзу» почала створюватися не в 90-і роки ХХ сторіччя, а з 1950-х років – з часу появи Європейських співтовариств [4].

Безсумнівним результатом історичного розвитку, конституційної теорії і практики, а також сучасного міжнародного та європейського права, а разом із тим і тенденцій створення правових та організаційних європейських інституцій, виступає Лісабонський договір, який запровадив, на думку дослідників [7] цього унікального правового акта, в інституційну систему Союзу низку важливих корективів, а саме: закріпив пост Президента Європейської Ради (стаття 9b Лісабонського договору), який нині виконує функцію вищого органу політичної координації на рівні Євросоюзу; надав Європейській Раді юридичний статус інституції Союзу; закріпив посаду Верховного представника Союзу із закордонних справ і політики безпеки (стаття 9e Лісабонського договору), та ін. Еволюційний процес створення європейських інституцій як явище не зводиться тільки до створення нових органів чи структур ЄС разом з їх нормативною основою. Ця тенденція породжує специфічні процеси: адаптацію в структурі ЄС новоутворених інституцій, органів і установ; делегування повноважень від однієї інституції чи органу іншому; реформування діючих установ та ін.

Закінчуючи аналіз напрямів розвитку правової системи Союзу та держав – членів ЄС, неможливо не згадати один із найбільш чітко помітних і сформованих у межах Союзу напрямів – тенденцію створення та прийняття загальноєвропейської Конституції. В західноєвропейській юридичній літературі ця тенденція трактується як складний, багатовимірний процес, що включає:

– розробку, узгодження та прийняття основоположного нормативного акта;

- забезпечення пріоритету конституційних положень перед усіма іншими законами та правовими актами і суворого дотримання їх у повсякденній діяльності наддержавних і національних органів;
- впровадження принципів та норм, які містяться в її положеннях, у всі сфери та галузі суспільного життя Союзу та його правової системи [6].

Невдача з прийняттям європейської Конституції не загальмувала тенденцію створення та прийняття основного загальноєвропейського нормативно-правового акта та процесу уніфікації європейської правової системи. Швидше навпаки, відома невдача спроба ще більше активізувала прагнення європейської правлячої еліти до прийняття якщо не Конституції в загальноприйнятому сенсі як основного закону життя Європейського співтовариства, то хоча б її тимчасового аналога – Лісабонського договору. Оцінюючи цей Договір у конституційно-правовому аспекті, з точки зору процесу прийняття загальноєвропейської Конституції, дослідники дійшли суперечливих висновків.

Деякі вчені вважають Лісабонський договір кроком назад, оскільки в ньому відсутні символи «європейського конституціоналізму» (гімн, прапор, урочисті свята та ін.), з назви Договору вилучена фраза «Конституційний договір», а також те, що у Договорі начебто немає навіть «ознак присутності конституційної компетенції» [5].

Іншого погляду на характер Лісабонського договору дотримується більшість учених-конституціоналістів, які вважають, що цей Договір слід вважати конституційним, оскільки в ньому є всі ознаки й атрибути акта, за допомогою якого встановлюється і закріплюється «європейська конституційна демократія», а саме: підтвердження пріоритету європейського наднаціонального права з деяких сфер і положень над національним; визнання за Союзом правосуб'єктності; визнання в новій редакції Хартії основних прав Європейського Союзу, прийнятої ще в 2000 р.; встановлення посади президента Європейської Ради і Верховного представника ЄС з питань спільної зовнішньої політики і політики безпеки та ін. [5].

Незважаючи на наявність різних думок щодо характеру Лісабонського договору, саме його існування свідчить, крім іншого, про його спроможність виконувати функції «договірної конституції», сприяти подальшому розвитку процесу створення та прийняття Конституції Європейського Союзу й удосконалення його правової системи. Ця еволюційна тенденція не тільки зберігається, а й помітно розвивається (не без певних труднощів, переважно економічного і соціального характеру).

Підсумовуючи, варто зазначити, що кожен із проаналізованих та інших подібних напрямів розвитку ЄС відображає переважно позитивну реальність, вказує на можливу перспективу розвитку лише окремих сторін або аспектів Союзу, але разом вони формують загальне уявлення про передбачувані шляхи розвитку ЄС загалом.

Література:

1. Головатий С. Верховенство права (правовладдя): як його тлумачить Венеціанська Комісія // Право України. – 2011. – № 10. – С. 154–167.
2. Цветков В. В. Державне управління і політика: [монографія] / Цветков В. В., Селіванов В. М., Скрипнюк О. В. – К. : Вид-во «Абрис», 2006.
3. Макаруха З. Правове регулювання розвитку свободи, безпеки та юстиції в рамках ЄС: реформи Лісабонського договору 2007 року // Право України. – 2010. – № 11.
4. Дискурс європейської ідентичності в умовах кризи в ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/diskurs-evropeyskoy-identichnosti-v-usloviyah-krizisa-v-es>
5. Chalmers D., Monti G. European Union: Text and Materials. Updating Supplement. Cambr., 2008.
6. Кернз В. Вступ до права Європейського Союзу: Навч. посіб: Пер. з англ. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2009.
7. Гладенко О. М. Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 1 (11).

Науковий керівник: **Камишанський М. М.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. І. Павлуцька¹

ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ПОДОЛАННЯ «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄС

Задачею демократії, як писав Ж. Ж. Руссо, є вираження загальної волі, яка забезпечила би загальне благо. Як наслідок, потрібно говорити

---

¹ Студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

не про процедуру вибору передачі повноважень і контролю, а про забезпечення можливості для громадськості вираження своїх інтересів для досягнення загального блага. На цьому фоні виникла ідея деліберативної демократії [1, с. 86].

Деліберативна демократія – це демократія інституціоналізованого діалогу влади і інститутів громадянського об'єднання, раціонального дискусю, обговорення, переконання, аргументації, компромісів в її безпартійному варіанті [6, с. 30].

В ЄС деліберативна демократія вирішила б зазначену проблему шляхом доступу громадян ЄС не тільки до прийняття рішень, а й до їх розробки. Політика деліберативної демократії об'єднує демократичну свободу в формуванні волі і в неформальному формуванні думок. В ній зіштовхуються дві сили: слабка публіка громадських об'єднань, що виражають свою волю на адресу влади та інтереси сильної публіки, органів наддержавної влади. Інтереси першої, не зобов'язують другу, але вона повинна їх враховувати. В ст. 10.3 ДЄС написано «Каждый гражданин имеет право участвовать в демократической жизни Союза. Насколько возможно, процесс принятия решений является открытым и максимально приближенным к гражданам» [1, с. 87]. Даючи громадянам доступ до розробки рішень, підвищується рівень легітимності та довіри до ЄС. Як засіб комунікації між наддержавними органами та громадянами і громадянами між собою пропонують мережу-інтернет.

Перші кроки щодо втілення деліберативної демократії зроблені. В опублікованому Європейською комісією (2002 р.) документі, направленому: «в сторону зміцнення культури консультації і діалогу – основоположні принципи і мінімальні стандарти консультації зацікавлених сторін, підготовлені Європейською комісією [1, с. 87].

Інституціональним методом подолання проблеми «дефіциту демократії» є Лісабонський договір.

Серед новел Лісабонського договору, які покликані зменшити «демократичний дефіцит» є запровадження унікального інструменту залучення до ухвалення рішень у Союзі громадян ЄС – «громадська ініціатива» [3, с. 89]. Інститут «громадської ініціативи» в Союзі розглядається як один із типів партиципаторної демократії, що ґрунтується на принципах представницької демократії, на яких засновано ЄС і які є цінностями Союзу, дотримання чого, у свою чергу, є умовою «*sine qua non*» членства ЄС [3, с. 90].

Сутність партиципаторної демократії вдало сформулював Б. Барбер (він називав її ще «сильною демократією»): «...це радше самоврядування громадян, ніж представницьке врядування в ім'я громадян. За такої демократії активні громадяни безпосередньо урядують над собою, хоча не конче на кожному рівні і кожної миті, а досить часто, зокрема, тоді, коли треба вирішувати головні політичні питання і коли виявляють свою дію значні сили» [5, с. 46]. Але, згадавши слова Уїнстона Черчеля: «Кращий спосіб проти демократії – п'ятихвилинна бесіда з пересічним виборцем», – варто задуматись чи потрібно допускати громадськість до важливих політичних питань.

Інститут громадянської (законодавчої) ініціативи, запроваджений Лісабонським договором і закріплений у ч. 4 ст. 11 ДЄС та ч. 1 ст. 24 ДФЄС. Відповідно до вказаної норми щонайменше 1 млн. громадян, що є громадянами значної кількості держав-членів, можуть запропонувати Європейській комісії у межах її повноважень висунути будь-яку належну пропозицію з питань, щодо яких, на їхню думку, необхідно ухвалити правовий акт Союзу на виконання установчих Договорів. У Регламенті Ради ЄС та Парламенту від 16.02.2011 р. № 211/2011 уточнюється, що «значною кількістю» є чверть держав-членів, що на сьогодні становить 7 країн [4, с. 173].

Майже за два роки з моменту початку роботи інституту громадської ініціативи до Комісії було подано 25 пропозицій, з них в 17 випадках відмовлено у реєстрації і тільки одна стала підставою законодавчої ініціативи з боку Європейської Комісії – ініціатива «Один за всіх» [7, с. 48]. З зазначених даних можна зробити висновок, що громадяни користуються розширенням своїх прав що гарантує інститут «громадської ініціативи», але для того щоб пропозиція стала законодавчою ініціативою їм не вистачає компетенції.

Незважаючи на те, що наявність «демократичного дефіциту» у Євросоюзі сприймається як реальна проблема, деякі поважні експерти ЄС беруть під сумнів цю тезу. На думку Е. Моравчика, теза про «демократичний дефіцит» Європейського Союзу є несправедливою з огляду на те, що в рамках ЄС діє складна система стримувань і противаг, а національні уряди залишаються підзвітними своїм громадянам [2]. Всі підходи до тлумачення поняття – «демократія» та механізму його дії розглядаються на рівні держави. ЄС являється унікальним міжнародним утворенням, тому очевидно, що функціонування інституту народовладдя створеного в рамках окремої держави є неефективним для ЄС.

Вважаємо що, подолання проблеми «дефіциту демократії» можливо у разі розробки абсолютно нової моделі демократії що функціонуватиме на наднаціональному рівні.

Література:

1. Зелинський Я., Дефіцит демократії в Європейському сообществі і делиберативна демократія // Вестник Тамбовского университета. Серия: Политические науки и право. – 2015, №2
2. Врадій О., Можливості подолання проблеми «демократичного дефіциту» в Європейському Союзі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/26813/29Vradiy.pdf?sequence=1>
3. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) / О. Я. Трагнюк // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / НДІ держ. будівництва та місц. самоврядування Нац. акад. прав. наук України. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95
4. Кулабухова А. Б., Вплив громадян на функціонування ЄС та проблема «дефіциту демократії» // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Харків : Право, 2015. – Вип. 29. – С. 166–178.
5. Бортников В., Особливості участі громадян в концептуальних моделях демократії демократії // Політ. менеджмент. – 2007. – №3. – С. 38–50.
6. Зайцев А. В. Делиберативная демократия как институциональный диалог власти и гражданского общества / А. В. Зайцев // NB: Проблемы политики и общества. – 2013. – №5. – С.29–44.
7. Святун О. В., Європейська громадська ініціатива / О. В. Святун // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2014. – Т. 155. – С. 45–48.

Науковий керівник: **Калмикова О. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Н. Р. Петрушка¹

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕНЕРГЕТИЧНИЙ РИНОК. СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Протягом останніх років енергетичним питанням Європейського Союзу приділяється значна увага. Серед проблем, що стоять на сьогоднішній день перед світовим співтовариством, виділяють, по перше, за-

---

¹ Студентка 5 курсу факультету Публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

безпечення людства енергетичними ресурсами, по друге – зменшення антропогенного впливу на навколишнє середовище [1, с.132]. Оскільки Європейський Союз перебуває у великій залежності від імпорту енергоносіїв, енергетичній політиці відводиться особливе значення, тому ефективне співробітництво в енергетичній сфері сприятиме досягненню тих цілей, які дадуть змогу покращити економічне становище та безпеку Європейського Союзу.

Дослідженню питань енергетичного співтовариства присвячені праці Панічарова Г., Білоцького С., Вишнякова О., Гріненко О.. Щодо енергетичного ринку, то ця тема висвітлювалася в роботах Пашковської І., Кузьміної М., Конопляника А., Володіна О. тощо.

Варто розпочати з того, що регулювання енергетичного ринку Європейського Союзу, здійснюється на основі трьох послідовно прийнятих пакетів – Першого (1996/1998 рр.), Другого (2003 р.) і Третього (2009 р.). Їхня основна задача полягає у лібералізації на енергетичних ринках держав-членів з поступовим створенням спільного лібералізованого ринкового простору ЄС у відповідних сферах. Головними рисами таких перетворень стає ліквідація вертикально інтегрованих підприємств, що поєднували генерацію, видобуток з транспортуванням та розподілом, створення незалежного національного регулятора, наділеного широкими повноваженнями щодо контролю, сертифікації та встановлення санкцій проти порушників [2, с. 69].

У 90-ті роки минулого століття розпочався процес лібералізації та створення конкурентного середовища на енергетичному ринку Європейського Союзу і отримав він назву Першого енергетичного пакету. Саме завдяки нормам перших актів європейського законодавства, вільне пересування енергоносіїв і послуг в сфері енергетики було направлено саме на створення конкурентного середовища в даній сфері. Загальні правила ринку газу та електроенергії, а також прозорість їх ціноутворення, на той момент, були врегульовані Директивами №96/92/ЄС від 19 грудня 1996 р., №98/30/ЄС від 22 червня 1998 р. та №90/377/ЄЕС. Тобто, загальний європейський ринок був сформований на базі даних законодавчих актів.

Другий енергетичний пакет мав на меті повністю лібералізувати державами-членами свої енергетичні ринки та зробити їх відкритими для конкуренції. Про дані положення було зазначено в Директивах №2003/54/ЄС та №2003/55/ЄС від 26 червня 2003 року. Дані Директиви регулювали і такі аспекти енергетичного ринку, як розподіл і транспортування газу та

електрики, їх зберігання та виробництво. Варто звернути увагу на те, що ці акти містили також положення щодо захисту прав споживачів, в тому числі у випадку перебоїв у поставках енергоносіїв [3, с. 37–39].

Третій енергетичний пакет було прийнято у липні 2009 р. Він складається з п'яти документів: Регламент ЄК № 713/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р., що засновує Агентство з питань співробітництва регуляторів у сфері енергетики (Agency for the Cooperation of Energy Regulators); Регламент ЄК № 714/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р. про умови доступу до мереж трансграничних обмінів електроенергією, що скасовує Регламент ЄС № 1228/2003; Регламент ЄК № 715/2009 Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р. про умови доступу до мереж транспортування природного газу, що скасовує Регламент ЄС № 1775/2005; Директива 2009/72/ЄК Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р. щодо спільних правил для внутрішнього ринку електроенергії, що скасовує Директиву 2003/54/ЄК; Директива 2009/73/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 липня 2009 р. щодо спільних правил для внутрішнього ринку природного газу, що скасовує Директиву 2003/55/ЄК. Прийняття відповідного законодавчого пакету має слугувати серед іншого наданням можливо всім європейським громадянам скористатися перевагами прозорого та конкурентного енергетичного ринку: вільний вибір споживачами постачальників, більш конкурентні ціни, безпеку постачання енергоресурсів [4, с. 147].

Неможливо залишити без уваги і такий документ, як Зелена книга, прийнята 8 березня 2006 року. Як зазначала Єврокомісія, Європейський Союз увійшов у «нову енергетичну еру», що в свою чергу потребує досягнення певних цілей, а саме: стабільності, вільної конкуренції, забезпечення безперебійності поставок і наявності енергоресурсів, диверсифікації джерел енергії для підтримання доступних цін на енергоносії, розвиток захисту навколишнього середовища і боротьба з кліматичними змінами [3, с. 27].

У 2007 році Рада ЄС визначила цілі в енергетиці та зміні клімату на 2020 рік, які полягають у скороченні викидів парникових газів на 20%, збільшення частки відновлюваної енергії до 20% і поліпшенні ефективності використання енергії на 20%. Напрями з енергетики і клімату були включені в Європейську Стратегію 2020 розумного, стійкого і всеосяжного зростання, прийняту Європейською Радою в червні 2010 року, що має на меті вихід Європи з кризи конкурентоспроможним та безпечним шляхом [5, с. 163].

З приводу співпраці України та Європейського Союзу, слід зазначити, що їхні відносини в енергетичній сфері реалізуються на основі положень Меморандуму між Україною та ЄС про порозуміння щодо співробітництва в енергетичній галузі, що набув чинності 1 грудня 2005 року. Даний документ висвітлює основні сфери співробітництва в галузі енергетики, зокрема інтеграція ринків електроенергії та газу, підвищення безпеки енергопостачання, структурна реформа [4, с. 147]. З 15 грудня 2010 року Україна офіційно завершила процес приєднання до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства ЄС та країн Південно-Східної Європи і вже з лютого 2011 року стала повноправним членом Співтовариств [6].

Відповідно до положень Договору про заснування Енергетичного Співтовариства, держави-учасниці зобов'язані імплементувати у своє національне законодавство визначені Договором основні нормативно-правові акти ЄС у сферах енергетики, довкілля, конкуренції та відновлювальних джерел енергії [7].

Основні напрями співробітництва між Україною та ЄС відображено у п'яти дорожніх картах, що стосуються ядерної безпеки, інтеграції ринків газу та електроенергії, надійності енергопостачання і транзиту вуглеводнів, вугільного сектору та енергоефективності. Із взяттям на себе зобов'язань, передбачених Договором, цільовий показник України по нетрадиційним та відновлювальним джерелам енергії в структурі первинних поставок енергії складатиме 11% у 2020 році [5, с. 164].

Приєднання України до Енергетичного Співтовариства є кроком до проведення реформи в енергетиці, а втілення в українське законодавство європейських стандартів щодо цієї сфери та навколишнього природного середовища дозволить підвищити рівень економіки нашої країни, перейти на шлях сталого розвитку, що відіграє важливу роль при вступі України до Європейського Союзу в майбутньому.

Оскільки вступ України до Європейського Союзу визначається однією із головних цілей зовнішньополітичного розвитку нашої держави підтримка ефективної співпраці з ЄС в енергетичній сфері матиме вагоме значення в цьому контексті. Зокрема, Україна як повноправний член Енергетичного Співтовариства отримує доступ до внутрішнього ринку електроенергії та газу Євросоюзу. Також, слід зазначити, що формування спільного енергетичного ринку значно посилює позиції нашої держави у разі виникнення ситуації можливого тиску зі сторони енергопостачальників на

енергетичний сектор. Вважаю, що співробітництво в енергетичній сфері сприятиме підвищенню енергетичної безпеки, конкурентоспроможності на ринку, сталого розвитку енергетичного сектору, що в свою чергу призведе до ефективного і продуктивного економічного зростання.

Література:

1. Білоцький С. Д. Імплементация європейських норм щодо екологічної енергетики в законодавство України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. Випуск 34. Том 3. – 2015. – С.132–136
2. Білоцький С. Енергетичне співтовариство, Третій енергетичний пакет ЄС і правове регулювання альтернативної енергетики / С. Білоцький, О. Гріненко // Укр. часоп. міжнар. права. – 2012. – № 1. – С. 69–76.
3. Энергетическое право и энергетическая политика Европейского Союза: монография. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2013. – 167 с.
4. Гаряча Ю. П. Нові ініціативи ЄС у сфері правового регулювання енергетичних відносин: актуальні питання для України / Ю. П. Гаряча // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 1. – С. 147–152.
5. Енергетична політика сталого розвитку як вектор інтеграції Україна-ЄС / В. Лір // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. – 2016. – №4. – С. 158–176.
6. Закон України «Про ратифікацію Протоколу про приєднання України до Договору про заснування Енергетичного Співтовариства» від 15.12.2010 р. №2787-VI.
7. Договір про заснування Енергетичного Співтовариства : міжнародний документ від 25.10.2005 р.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. О. Пищик¹

ІНСТИТУТ ГРОМАДСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ ЯК ПРОЯВ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ В ЄС

Право громадянської ініціативи (європейська громадянська ініціатива, далі – ЄПІ) є одним з основних нововведень Лісабонського договору. Метою

---

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

створення даного інституту було прагнення зміцнити демократію в Європейському Союзі. Завдяки наданому праву громадяни ЄС отримали можливість ініціювати розробку Європейською комісією нового правового акту у тих сферах праввідносин, в яких Євросоюз наділений компетенцією.

Всебічний аналіз даного питання в українській науці міжнародного права здійснено О. В. Святун та О. М. Рудік. У своїх працях науковці досліджують процедуру реалізації громадянської ініціативи, нормативну базу регулювання зазначеного питання та звертають увагу на її практичне застосування. Разом з тим варто зазначити, що цій тематиці приділяється не значна увага з боку вітчизняних науковців. Можливо, це пов'язано з тим, що даний інститут функціонує в Євросоюзі не достатньо довгий проміжок часу. У той же час у державах-членах ЄС ці питання досліджуються досить активно.

Актуальність дослідження вищезазначеного питання є безумовно очевидна, оскільки досвід практичного застосування громадянської ініціативи в Європейському Союзі може слугувати зразком для розбудови демократичних процесів в Україні.

Європейська громадянська ініціатива має свої витоки в Конвенті щодо майбутнього Європи, який розробляв проект Конституції ЄС в 2002–2003 рр. Положення щодо громадянської ініціативи було включено до її тексту. Однак Конституційний договір не набув чинності, оскільки не був ратифікований Францією та Нідерландами. Після певного періоду «роздумів та рефлексії» в березні 2007 р. лідери ЄС прийняли рішення щодо підготовки тексту нового договору. В грудні 2007 р. на саміті ЄС в Лісабоні він був підписаний. Положення Лісабонського договору значно посилили вплив громадян на процес вироблення політики в ЄС, зокрема Європейською Комісією, запровадивши механізм ЄГП [1, с. 32–33].

Нормативне закріплення даного інституту відбулось в розділі II ДЄС [2] під назвою «Положення щодо демократичних принципів», згідно ст. 11 якого, право ініціювати розробку нових правових актів на рівні ЄС надано безпосередньо громадянам Союзу. Для практичного застосування наданого права. Необхідна підтримка громадян не менше 7 держав-членів, в загальній кількості 1 млн. Питання, порушені в ЄГП можуть стосуватись будь-якої сфери компетенції ЄС.

У 2011 р. для більш детального регулювання вищезазначеної процедури, Рада та Європарламент прийняли Регламент 211/2011 про гро-

мадянську ініціативу [3]. Згідно з його положеннями, організаторами громадянської ініціативи можуть бути всі громадяни ЄС, які досягли віку, вставленого для участі у виборах до Європейського Парламенту (загальний віковий ценз складає 18 років, крім Австрії, де він знижений до 16 років).

Для реалізації даного права, громадяни формують комітет громадян, до складу якого входять не менше 7 осіб, які постійно проживають принаймні у 7 різних державах-членах. Комітет повинен із свого складу призначити представника та його заступника, які виступають офіційними контактними особами, уповноваженими щодо зв'язків з Комісією.

Для реєстрації громадянської ініціативи подається інформація лише стосовно семи членів громадського комітету, які повинні відповідати вимогам громадянства та встановленого віку. Організатори також мають надати інформацію щодо назви ініціативи, предмета та цілей її прийняття.

Протягом двох місяців з дня отримання вищезазначеної інформації, Комісія реєструє громадянську ініціативу, у разі дотримання наступних умов:

- 1) було створено комітет громадян і призначено уповноважену особу;
- 2) ініціатива не виходить за рамки повноважень Комісії;
- 3) вона не є образливою, легковажною або обтяжливою;
- 4) ініціатива не суперечить цінностям Союзу, зазначеним у статті 2 ДЄС.

У випадку невідповідності ЄГІ вказаним вимогам, Комісія відмовляє в її реєстрації. В будь-який момент зареєстрована громадянська ініціатива може бути відкликана її організаторами, що унеможливило її подальше відновлення. За даними, зазначеними на офіційному сайті Європейської Комісії, таке право було використано 14 разів.

Організатори можуть збирати заяви щодо підтримки ініціативи в паперовій формі або в електронному вигляді.

Стаття 5 Регламенту 211/2011 визначає процедури та умови збору заяв про підтримку. Відповідальними за це є організатори. Від підписантів вимагається заповнити форми, які надаються організаторами.

Як тільки ЄГІ було зареєстровано, організатори можуть почати збирати заяви про її підтримку з боку громадян. Для цього їм надається термін, що не перевищує 12 місяців.

Регламентом також визначено мінімальну кількість необхідних підписів. Зазначено, що вони повинні надійти не менше ніж з однієї чверті

держав-членів ЄС. Підписанти мають становити мінімальну кількість громадян, що відповідає кількості членів Європейського Парламенту, обраних в кожній державі-члені, помноженої на 750 [3].

Після зібрання організаторами необхідної кількості заяв про підтримку ініціативи вони повинні звернутися до компетентних національних органів у кожній державі-члені, де вони збирали ці заяви, з метою сертифікації кількості дійсних заяв, зібраних у цій країні [4].

Компетентні органи протягом трьох місяців перевіряють зібрані заяви. На цій основі вони видають організаторам сертифікат.

Після його отримання, організатори можуть передати свою ініціативу Комісії – разом з інформацією про підтримку і фінансування, яку вони отримали для ініціативи. Протягом трьох місяців Комісія має зазначити у повідомленні свої правові і політичні висновки щодо громадянської ініціативи, заходи, які вона має намір вжити, якщо вони є, та причини для вживання або невживання цих заходів.

У певних випадках Комісія може лише підготувати свій попередній висновок щодо порушеного питання та вирішити про необхідність проведення подальших досліджень. Комісія не зобов'язана готувати проєкт нового нормативно-правового акта ЄС як результату розгляду ініціативи. Якщо Комісія приймає рішення просувати законопроект, то цей проєкт подається до інституту ЄС, наділеного законодавчою компетенцією (загалом це Європейський Парламент та Рада або в окремих випадках тільки Рада), і на випадок прийняття цим інститутом, така ініціатива стає юридично обов'язковим актом [5, с. 48].

Слід зазначити, що з моменту набуття чинності Регламентом громадяни вже подали до Комісії 43 ініціативи, 18 з них не набрали достатньої кількості підписів, щодо 6 збір підписів ще продовжується, і лише 3 з них були успішними.

Першою ЄГІ, яка пройшла всі етапи процедури і отримала відповідь Європейської Комісії, стала ініціатива «Water and sanitation are a human right! Water is a public good, not a commodity!», Організатори закликали Європейську комісію запропонувати законопроект для реалізації права людини на воду і санітарну гігієну, визнані Організацією Об'єднаних Націй, а також сприяти наданню води та санітарної гігієни в якості основоположних суспільних послуг.

В повідомленні Комісії зазначалось прагнення до вжиття конкретних кроків, було окреслено ряд нових заходів у сферах, які мають безпосереднє відношення до мети і цілей ЄГІ [6].

Організатори наступної ініціативи «One of us» наголошували, що людський ембріон заслуговує на повагу до його гідності та цілісності, відповідно, необхідно встановити заборону і припинити фінансування заходів, які передбачають знищення людських ембріонів, зокрема, в галузі наукових досліджень.

Третя ініціатива «Stop vivisection» була спрямована на поетапне припинення в ЄС експериментів над тваринами в наукових цілях. Цією ініціативою Європейській Комісії пропонувалось скасувати директиву 2010/63 щодо захисту тварин, що використовуються для наукових цілей і, натомість, розробити новий законопроект, спрямований на поступову відмову від практики проведення експериментів на тваринах.

В офіційній відповіді на ЄП «One of us» Комісія зазначила, що положення первинного законодавства ЄС чітко і недвозначно закріплюють право на людську гідність, право на життя і право на цілісність особистості. Комісія також дійшла висновку, що на даний час ЄС має необхідну правову базу для ефективного управління фінансуванням програм у межах європейської політики розвитку, що допомагає звести до мінімуму кількість абортів в країнах, що розвиваються [7].

У відповіді на ЄП «Stop vivisection» Комісія зазначила, що на рівні ЄС директива 2010/63 є незамінним інструментом захисту тварин, що використовуються для наукових цілей, каталізатором розробки та освоєння альтернативних підходів, у т.ч. запропонованих в ЄП, а тому Комісія не має наміру скасовувати цю директиву. Водночас було наголошено на актуальності та важливості питань, піднятих в ЄП, і закликала до продовження зусиль усіх зацікавлених: від держав-членів до наукової спільноти, для досягнення повної відмови від використання тварин у наукових цілях [8].

Таким чином, жодна з трьох ЄП, які повністю пройшли всі етапи процедури і були подані на розгляд Комісії, не отримала підтримку у вигляді розроблення

відповідної законодавчої пропозиції. Однак, варто зазначити, що Комісія ретельно обґрунтовує свої відповіді.

Цікавим для аналізу є предмет ЄП, збір підписів на підтримку яких ще триває. Європейців хвилює широкий спектр питань і проблем всіх сфер європейського суспільного життя: захист національних і мовних меншин, гарантування права на вільне пересування по універсальному документу, розвиток громадянської освіти. Значна увага приділяється екологічним проблемам.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що інститут громадянської ініціативи наділяє громадян дієвим механізмом для вирішення нагальних потреб суспільства і, як показує практика, населення ЄС в свою чергу досить активно використовує дану можливість.

Література:

1. Рудік О. М. Механізм громадянської ініціативи в Європейському Союзі: процедура та досвід практичної реалізації / О. М. Рудік // Аспекти публічного управління. – 2015. – № 7–8. – С. 31–37.
2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу: Міжнародний документ від від 07.02.1992, 25.03.1957 // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_b06
3. Регламент (ЄС) №211/2011 про громадянську ініціативу Європейського Парламенту та Ради від 16 лютого 2011 року // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file/32356
4. European Citizen's Initiative. Official register // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/citizensinitiative>
5. Святун О. В. Європейська громадянська ініціатива / О. В. Святун // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. – 2014. – Т. 155. – С. 45–48.
6. Communication from the Commission on the European Citizens' Initiative «Water and sanitation are a human right! Water is a public good, not a commodity!». – Brussels, 19.3.2014 COM(2014) 177 final // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-177-EN-F1-1.Pdf>
7. Communication from the Commission on the European Citizens' Initiative «One of us». – Brussels, 28.5.2014 COM(2014) 355 final // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2014/EN/1-2014-355-EN-F1-1.Pdf>
8. Communication from the Commission on the European Citizens' Initiative «Stop Vivisection». – Brussels, 3.6.2015 C(2015) 3773 final // [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/3/2015/EN/3-2015-3773-EN-F1-1.PDF>
9. Трагнюк, О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПІДСТАВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО УНІТАРНОГО ПАТЕНТНОГО СУДУ

Питання функціонування та модернізації системи Європейського патентного права, є вкрай важливим та актуальним. Структура європейської патентної системи побудована в основному на двох патентних конвенціях – Конвенції про видачу європейських патентів (Європейської патентної конвенції), прийнятої в 1973 р. в Мюнхені, та Конвенції про європейський патент для спільного ринку (Конвенції про патент співтовариства), підписаної в 1975 р. в Люксембурзі.

Але існуюча система не задовольняла сучасних потреб країн-учасниць ЄС і тому, починаючи з 2012 року відбулися значні зміни в галузі патентного права. Почнемо з передумов і системи яка мала місце раніше. Європейський патент подавався в Європейське патентне відомство (ЄПВ) безпосередньо, або через національне патентне відомство з яким у ЄПВ є відповідна угода. Така система мала у собі ряд недоліків. По-перше, це необхідність вкладати значні фінансові та адміністративні ресурси для придбання патентної охорони в країнах ЄС. Всупереч існуючому міфу, що патент ЄПВ означає автоматичний захист на території всіх країн-учасників ЄС, для отримання такої охорони заявнику необхідно подати клопотання до відповідних національних патентних відомств, оплатити відповідні мита та надати переклад заявки або її частини, наприклад формули, на відповідну мову. Тобто, іншими словами, «валідувати» патент. Таким чином, придбання патентної охорони в усіх країнах Європейської патентної конвенції може бути досить дорогим задоволенням. По-друге, це неможливість розгляду справи про порушення патентних прав в різних країнах одним судом. Наприклад, якщо є порушення патентних прав в 10 країнах-членах, то власнику патенту необхідно ініціювати 10 позовів в 10 країнах. Навіть для великої корпорації судові переслідування з приводу порушення патентних прав у всіх країнах не завжди доцільні.

Такі недоліки «посприяли» прийняттю директивами ЄС Unitary patent (унітарного патенту), який став надавати єдину охорону на територіях

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

тих країн-учасниць, що підписали відповідну угоду. При цьому Unitarypatentспівіснував з національними патентами країн-членів і з класичними Європейськими патентами. Основною відмінністю патенту ЄПВ та унітарного патенту – є пост-фаза, а саме непотрібність «валідації» останнього. Також різниця полягає в оплаті підтримання патенту, яка з прийняттям унітарного патенту складає оплату єдиного збору, на відміну від патенту ЄПВ, коли оплата проводилась в кожній державі.

Безумовно прийняття унітарного патенту, потребувало врегулювання процедури його захисту. На той момент компетентними у сфері вирішення спорів, про захист прав інтелектуальної власності (порушені та дії європейських патентів) були національні суди та органи договірних держав Європейської патентної конвенції. На практиці це створювало багато труднощів, зокрема при наявності власників з різних держав, використанні різної юрисдикції, наявності високих збитків, а також відсутності єдиної судової практики. Тому 19 лютого 2013 була підписана угода про створення Європейського унітарного патентного суду. Угоду підписали всі країни-члени за винятком трьох країн – Іспанії, Польщі, Болгарії. У ньому передбачено створення унітарної патентного суду, який матиме повноваження видавати рішення обов'язкові для всіх країн-підписантів з питань про порушення патентних прав і законності патентів.

Унітарний патентний суд (УПС) покликаний забезпечити належні засоби судового захисту прав на ЄПУЕ. Угода про УПС укладена країнами-членами ЄС, тому в ній закріплені положення про підпорядкування створюваного суду правопорядку ЄС. Держави-учасниці цієї угоди домовилися розглядати УПС як суд, загальний для країн-членів ЄС, які беруть участь у системі ЄПУЕ, з цією метою вони домовилися підпорядкувати його праву ЄС таким же чином, як і будь-який суд країн-членів ЄС. З цього випливає, що суд ЄС має компетенцію виносити обов'язкові для УПС рішення, а УПС зобов'язаний передавати суду ЄС питання для інтерпретації. УПС покликаний розглядати справи з широкого кола питань. Звертає на себе увагу той факт, що УПС наділений виключною компетенцією у цивільних справах про дійсність і порушення як європейських патентів, так і ЄПУЕ. Крім того, він уповноважений розглядати справи про сертифікати додаткової охорони до обох зазначених різновидів патентів. Така судова система повинна була

подолати недоліки національних судових систем, щодо розгляду патентних спорів. Відповідно до статті 89 Угоди про ЄУПС дана Угода набуває чинності 1 січня 2014 року або після того, як мінімум 13 підписантів держав-учасниць ЄС (включаючи Францію, Німеччину та Великобританію) нададуть підтвердження про ратифікацію Угоди в Раді ЄС.

Створення Європейського унітарного патентного суду вже знаходилося на заключному етапі, коли 23 червня 2016 року учасники програми референдуму про вихід Великобританії з ЄС проголосували за вихід з ЄС ('Brexit'). Перспектива Brexit є серйозним викликом і ускладненням на шляху створення нової унітарної патентної системи. Так, після того, як Великобританія проголосувала за вихід з ЄС і в Європі зрозуміли, що підписання і повторна ратифікація нової угоди без участі Великобританії може знову значно затягнути процес створення ЄУПС, почали обговорювати ідею про прийняття Протоколу, який не вимагає ратифікації, а тільки підписання сторонами угоди. Пропонувалося оголосити, що потрібно тільки дві, а не три, найбільш популярні країни (Франція та Німеччина, без Великобританії) для того, щоб ввести угоду в дію. З іншого боку, уряд Великобританії 27 листопада 2016 року погодився ратифікувати Угоду про ЄУПС, але паралельно з цим він закликав до припинення юрисдикції ЄС і Європейського суду над Великобританією. Однак припинення юрисдикції Європейського Суду виключає можливість ратифікації угоди, оскільки в рамках унітарної патентної системи рішення Європейського Суду будуть обов'язковими для ЄУПС.

Отже, можна дійти висновку, що впровадження нової патентної системи, а також створення Європейського унітарного патентного суду в Європі – є вкрай важливими в сучасних реаліях, та повинні посприяти вирішенню ключових проблем, які мали місце раніше. Але не дивлячись на безумовно позитивний характер таких реформ, їх впровадження на даний момент є, на жаль, неможливим, та потребує домовленостей з Великобританією. Зокрема участь Великобританії може дозволити участь інших держав, що не є членами ЄС. Це могло б покращити привабливість Європейської патентної системи.

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

РОЗВИТОК І СТАНОВЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЦІННОСТЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Фундаментальною основою існування та функціонування Європейського Союзу є відданість загальним для всіх держав-членів ідеям, цінностям та принципам, які утворюють морально-правову основу всього інтеграційного об'єднання. Детальніше варто розглянути категорію цінностей, яка відображає засади сучасного інтеграційного процесу в Європі та вказує на те, що недотримання під час функціонування ЄС спільних цінностей, породжує загрозу для національних ідентичностей держав-членів [1].

Треба відзначити, що до формування поняття «цінності» Європейський Союз наближався поступово. Європейська інтеграція, починаючи з часів створення Європейського співтовариства вугілля і сталі, мала орієнтацію на вирішення, передусім, економічних завдань, що отримали відображення в установчих договорах, відповідно до яких й були сформульовані принципи взаємодії держав-членів всередині Співтовариств.

І тільки, в Преамбулі Римського договору про Європейське економічне співтовариство зазначалося, що він укладається для збереження миру і свободи, що як наслідок передбачало наявність певних політичних завдань, які повинні бути забезпечуватися інструментами економічної інтеграції.

Згодом у Преамбулі Єдиного європейського акта держави-члени Співтовариств заявили про «рішучість сприяти спільними зусиллями розвитку демократії, що спирається на основні права... і, в першу чергу, на право свободи, рівності і соціальної справедливості».

У Преамбулі Маастрихтського договору знайшла підтвердження «їх відданість принципам свободи, демократії, поваги до прав людини, основних свобод і верховенства права» і закріплювалося «бажання поглиблювати солідарність між своїми народами на основі принципу поваги до їх історії, культури і традицій».

Наступним етапом був Амстердамський договір, який доповнив Маастрихтський договір статтею 6, в якій встановлювалося, що «Союз

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

заснований на принципах свободи, демократії, поваги прав людини та основних свобод, а також верховенства права, принципах, спільних для всіх держав-членів». Саме ці принципи пізніше отримали підтвердження, були розширені та перетворені в «цінності», тобто положення більш вищого порядку, ніж просто принципи.

Також треба звернути увагу, що ЄС в XXI ст. поступово почав формувати нове розуміння своєї спільності як спільноти цінностей, а не тільки об'єднання, заснованого на певних принципах і цілях [2].

В. Колесніченко пропонує визначити цінності Європейського Союзу як загальні принципи права ЄС найбільш високого порядку (так би мовити «мегапринципи»), що відбивають основні засади, які утворюють правове надбання сучасної європейської цивілізації, дотримання яких гарантовано на високому – наднаціональному – рівні.

Також їх можна назвати і принципами-цінностями, які відрізняються від інших принципів права ЄС рівнем і строгістю захисту у випадку порушення, причому санкції для держав-порушників передбачені самим установчим договором [3, с. 16].

Цінності ЄС також можна розглядати як феномен, що в концентрованому вигляді виражає спільне конституційно-правове надбання держав-членів ЄС і як наслідок є однією з ключових вимог набуття членства в ЄС, а отже не може підлягати перегляду.

Важливим аспектом є те, що цінності ЄС мають ідеологічний характер і через них здійснюється формування, актуалізація, структурування і виправдання одних напрямів діяльності Союзу або, навпаки, засудження інших напрямків.

Якщо говорити про основні принципи Європейського Союзу як базові, керівні засади даної правової системи, які визначають зміст правотворчої, правозастосовчої та правоохоронної діяльності Союзу в цілому і його держав-членів зокрема, то слід розглядати їх в контексті двох найважливіших історичних етапів – до прийняття Лісабонського Договору та після. Адже саме цей договір ввів та закріпив нову правову категорію – категорію цінностей. Саме слово «цінність» є поняттям, що належить більше до сфери моралі, ніж до права як юридичного явища. Використання саме цього слова в новій редакції Договору про Європейський Союз покликане підкреслити та нагадати, що європейська інтеграція і створюване в її рамках право повинні відповідати моралі і у жодному випадку не суперечити їй [4, с. 58].

Раніше стаття 6 Договору про ЄС проголошувала: «Союз заснований на принципах свободи, демократії, поваги прав людини та основних свобод, а також верховенства права – принципів, спільних для держав-членів». Зараз же стаття 2 Договору про ЄС до переліку цінностей відносить: людську гідність; свободу; демократію; рівність; правову державу; додержання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин [5].

Окрім вказаних цінностей стаття 2 зазначеного Договору містить перелік характеристик, які притаманні цінностям, та є спільними для держав-членів в рамках об'єднання, а саме: плюралізм, недискримінація, терпимість, справедливість, солідарність та рівність жінок і чоловіків. На жаль, у статті 2 ДЄС не зафіксовано змістовного наповнення цінностей, а також не згадуються інституції ЄС, які можуть давати тлумачення їх змісту [6].

Отже, Лісабонський договір офіційно побудував таку ієрархію цінностей, яка дозволила ЄС наблизитись до глобальних цілей, які закріплені у першому параграфі статті 3 Договору про Європейський Союз: підтримувати мир, свої вартості та добробут своїх народів [7, с. 55].

Базові ціннісні засади ЄС були також відображені у Хартії основних прав Європейського Союзу. Прийняття цього акту (має однакову юридичну силу з установчими договорами) було викликано необхідністю визначити спільні цінності нового політичного утворення (Європейського Союзу) й гарантувати основні права громадян уже в контексті законодавства та інститутів ЄС. В Хартії права і свободи громадян ЄС постали як цінності всіх країн-членів Євросоюзу, на яких ґрунтується діяльність інститутів ЄС, про що зазначено у Преамбулі документу: «Народи Європи, утворюючи все більш згуртований та тісний союз, прийняли рішення будувати разом мирне майбутнє на основі спільних цінностей... Європейський Союз сприяє збереженню та розвитку цих спільних цінностей за поваги до різноманіття культур та традицій народів Європи, рівно як і до національної самобутності держав-членів та організації їх публічної влади на національному, регіональному та місцевому рівнях». Права у Хартії були класифіковані за критерієм цінностей, на захист яких вони безпосередньо спрямовані. Хартія складається з восьми розділів і кожен розділ має назву однієї з цінностей ЄС (наприклад, розділ I – гідність розділ II – свободи розділ III – рівність, розділ IV – солідарність, розділ V – громадянство, розділ 6 правосуддя і т.д.) [8].

Можна зробити висновок, що європейські цінності не є просто загальним абстрактним поняттям, а мають конкретний вираз та відповідну практичну реалізацію у вигляді основоположних фундаментальних прав та свобод, зафіксованих у відповідних документах Європейського Союзу.

Таким чином, ми бачимо, що Європейський Союз не зупиняється на досягнутому і постійно вдосконалюється, надаючи своїм громадянам простір свободи, безпеки та правосуддя. Перенесення загальнолюдських, глобальних цінностей в наднаціональну правову систему ЄС можна розглядати як формування регіональних пріоритетів, властивих саме європейської цивілізації.

Можна стверджувати, що цінності сприяють і будуть сприяти ще більшій інтеграції Європейського Союзу. Їх проголошення в Договорі про Європейський Союз говорить про рух Європейського Союзу як наднаціонального утворення до ще більшого зближення його держав-членів і взаємодоповнення національного права, права ЄС та міжнародного права.

Література:

1. Цінності об'єднаної Європи / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://parlament.org.ua/upload/docs/European_Values.pdf
2. Короткий курс лекцій з дисципліни «Право Європейського Союзу» / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studme.com.ua/158407209374/pravo/pravo_evropeyskogo_soyuza
3. Колесніченко В. В. Принципи права Європейського Союзу: загальнотеоретичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. В. Колесніченко; кер. роботи М. А. Дамірлі; Нац. ун.-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2010. – 22 с.
4. Аракелян М. Р. Право Європейського союзу : підручн. для студ. вищих навч. закладів / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко. – Одеса : Фенікс, 2012. – 390 с.
5. Договір о Европейском Союзе / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page
6. Кашкин С. Ю., Четвериков А. О. Право Европейского Союза Том 1. Общая часть / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud.com.ua/54613/pravo/pravo_evropeyskogo_soyuza_t_1
7. Стрельцов В. Ю. Управление за цінностями в ЕС та його вплив на сусідні країни / В. Ю. Стрельцов // Публічне управління: теорія та практика. – Х. : Вид-во «ДокНаукДержУпр», 2011. – Вип.3 (7). – С. 54–58.

8. Хартия основных прав Европейского Союза / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. О. Погребняк¹

ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

Актуальність теми обумовлена реаліями сьогодення щодо адаптаційного процесу українського законодавства в контексті встановлення відповідного рівня гармонізації європейських стандартів у вітчизняних нормативно-правових актах задля набуття членства в ЄС, що наразі є край важливою метою для нашої держави та суспільства.

Доречним видається зазначити, що складність дослідження особливостей адаптації законодавства пов'язана з тим, що адаптація – це тривалий динамічний процес, визначена послідовність взаємопов'язаних дій щодо зміни існуючого правопорядку, кожна ланка якого логічно пов'язана з іншими елементами, що разом формують програму саморозвитку правової системи. Тому, вирішуючи завдання щодо адаптації законодавства, держава фактично визначає свій шлях розвитку. Варто погодитися, що в ситуації обмежених ресурсів держави і суспільства мета адаптації законодавства буде досяжною настільки, наскільки ефективним виявиться її механізм (останній включає інституційну і матеріальну частину). Саме через нього стан прогресу, з яким пов'язуються зміни законодавства, набуває рис вираженої і реальної програми [1, с. 31].

Відповідно до чинних нормативно-правових актів, адаптація законодавства України до законодавства ЄС складається з декількох етапів, а саме: визначення акта *acquis communautaire* в певній конкретній сфері, переклад даного визначеного акта, здійснення порівняльного аналізу, розроблення рекомендацій стосовно приведення актів національного законодавства у відповідність до визначених актів ЄС, проведення ана-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

лізу наслідків реалізації упровадження даного акта, підготовка законопроекту щодо внесення змін до чинного законодавства або підготовка нового нормативно-правового акта, контроль виконання прийнятого акта. На сьогодні адаптація законодавства України до законодавства ЄС відбувається відповідно до положень Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (далі – Загальнодержавна програма) [2]. Цей нормативно-правовий акт за своєю суттю є стратегічним документом, однак не декларативним, а цілком «робочим» [3, с. 232–233].

Варто наголосити на тому, що питання реформування національного законодавства постало перед Україною ще з моменту проголошення її незалежності у 1991 р. Зрештою, у 1996 р. було прийнято Конституцію України, в якій було закріплено положення про те, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально-визнаними принципами і нормами міжнародного права (ст. 18 Конституції). Навіть виходячи зі змісту зазначеної статті, стає зрозумілим, що нашій державі, як новоствореній, для того щоб виступати рівноправним членом у міжнародних відносинах, зокрема у відносинах з країнами Європейського Союзу, необхідно тримати курс на європейську інтеграцію. Найважливішим чинником такої інтеграції є адаптація вітчизняного законодавства до законодавства Європейського Союзу [4].

Проте, говорячи про недоліки законодавства щодо євроінтеграційного питання, справедливим буде зазначити, що Загальнодержавна програма не містить важливого та необхідного розділу, присвяченого питанню інституту державної служби, що відіграло відповідну роль під час прийняття Закону України «Про державну службу». Цікавим у цьому контексті є досвід зарубіжних країн. Зокрема, національна програма прийняття *acquis* Республіки Словенія 1999 р. значну увагу надає навчання та підготовці державних службовців [3, с. 234].

Продовжуючи тему адаптації законодавства треба зазначити, що за умовами плану лібералізації візового режиму із країнами ЄС прийняті «антидискримінаційні норми» до трудового законодавства, створено Національне антикорупційне бюро та введено в обіг біометричні паспорти. Напередодні початку дії Зони вільної торгівлі з ЄС Верховна Рада України скасувала низку мит, внесла зміни до Податкового кодексу та

змінила систему стандартизації і контролю за якістю українських товарів. Однак такі досягнення України не є метою ЄС, це проблема нашої країни. ЄС хоче бачити власні правові норми в українському законодавстві. Така відповідність є умовою того, що Україна зможе працювати у європейських органах, впливати на їхні рішення [5]. Крім того, залишається відкритим питання щодо дієвості наведених законодавчих змін, враховуючи реалії національної системи.

Як слушно зазначає Прилипчук О. В., однією з основних проблем недосконалості процесу проведення адаптації законодавства України до законодавства ЄС є недосконалість організаційного забезпечення даного процесу. Зокрема, це стосується розпорошеності та нестабільності інституційного механізму проведення адаптації. В Україні відсутній єдиний чітко визначений орган, відповідальний за євроінтеграційний процес. Слід констатувати, що державі не вдалось досягти належного рівня адаптації законодавства навіть за допомогою всіх наданих їй, у т. ч. й міжнародною спільнотою, можливостей. Як приклад можна зазначити, що з метою підтримки України та прискорення процесу асоціації, урядом Великобританії був профінансований проект консультативної підтримки політики європейської інтеграції (EIPA) [3, с. 235].

Враховуючи вищевикладене, треба погодитись, що на європейському шляху перед нашою державою постають додаткові перепони, які носять переважно внутрішній характер. Про ці проблеми заявили керівники Представництва Європейського Союзу в Україні які за згодою Голів Дипломатичних місій Держав-членів ЄС в Україні виступили із відповідною Заявою [6, с. 11]. У Заяві від 12 лютого 2016 р. вони закликали «органи державної влади та всі політичні партії України з відновленими силами об'єднатися заради продовження процесу реформ. Це життєво важливо для майбутнього країни, її демократичного розвитку та добробуту людей. Економічне і соціальне відродження України вимагає подальшого покращення умов ведення бізнесу, а також невинної підтримки громадянами реформ, започаткованих урядом. Зокрема, негайно необхідні конкретні й переконливі результати у боротьбі з корупцією. Одним з головних пріоритетів у цьому відношенні є прозорість відбору та призначення керівників державних підприємств і їхньої фінансової звітності, а також кроків, що здійснюються для приватизації чи ліквідації деяких таких підприємств відповідно до програми макроекономічної та фінансової стабілізації, узгодженої з міжнародними фінансовими орга-

нізаціями. Впровадження цієї програми реформ і одночасне зміцнення демократії та верховенства права вимагатиме координації заходів реформ за всіма напрямками» [7].

Отже, як випливає з вищенаведеного, однією з основних перешкод на шляху успішного завершення тривалого процесу адаптації законодавства України до законодавства ЄС є незадовільний стан реалізації прийнятих нормативно-правових актів, недотримання їхніх положень, а інколи і зовсім ігнорування. У зв'язку з цим можна констатувати, що питання адаптації законодавства України до законодавства ЄС ще досить тривалий час (принаймні до вступу України до ЄС) залишатиметься однією з головних сфер наукових досліджень та суспільних обговорень. Однак необхідно звернути увагу на те, що лише співпраця та злагоджена робота всіх органів державної влади, представників усіх гілок влади, органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства сприятиме досягненню головної мети – вступу України до ЄС [3, с. 236].

Однак варто зазначити, що нещодавно були прийняті законодавчі акти, які окреслили шляхи реформування внутрішнього і зовнішнього життя нашої країни. Серед них потрібно навести Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» – документ, який визначає напрями та пріоритети розвитку України на п'ятирічний період. Стратегія була розроблена за ініціативи Президента України Петра Порошенка та презентована ним 25 вересня 2014 р. 12 січня 2015р. затверджена Указом Президента «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020». Передумовою реалізації Стратегії є суспільний договір між владою, бізнесом та громадянським суспільством, де кожна сторона має свою зону відповідальності. Серед першочергових завдань Стратегії, на переконання глави держави, – досягти європейських стандартів життя і підготуватися до того, щоб у двадцятому році подати заявку на членство в ЄС [6, с.4].

Отже, підсумовуючи вищенаведене, видається за потрібне зазначити, що адаптація законодавства України до законодавства ЄС – тривалий процес, який потребує не «сліпого наслідування» європейських цінностей, а розумної їхньої імплементації, що повинна здійснюватись крізь призму особливостей національної системи права за функціонування дієвого механізму належного врахування рекомендацій інституцій ЄС з метою унеможливлення їхнього ігнорування.

Література:

1. Яковюк І. В. Адаптація і гармонізація законодавства в умовах інтеграції: проблема співвідношення // Вісник Академії правових наук України. – 2012. – № 4. – С. 29–42.
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України: від 18.03.2004 № 1629-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1629-15>.
3. Прилипчук О. В. Реалізація адаптації законодавства України до законодавства ЄС: нормативно-правове та організаційне забезпечення / О. В. Прилипчук // Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2016. – Вип. 3 (54). – С. 232–237.
4. Прилипчук О. В. Проблеми адаптації законодавства України до законодавства ЄС. // Державне будівництво. – 2015. – № 1. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVu_2015_1_28.
5. А. Єрмолаєв. Україна-ЄС: наступні двадцять п'ять років / А. Єрмолаєв, І. Клименко, В. Щербина, С. Денисенко, Л. Поляков // Інститут стратегічних досліджень «Нова Україна». – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://newukraineinstitute.org/media/news/612/file/Ukraine%20EU.pdf>.
6. Ціватий В. Г. Євроінтеграційна діяльність України через призму реалізації програми Східного партнерства: інституціональний та іміджевий аспекти / В. Г. Ціватий, Л. Д. Чекаленко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2016. – Вип. 23(2). – С. 4–12.
7. Заява Представництва Європейського Союзу в Україні за згодою Голів Дипломатичних місій Держав-членів ЄС в Україні. – Режим доступу: http://www.kijow.ms.gov.pl/uk/news/zajawa_ue.

Науковий керівник: **Ісакова В. М.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. Д. Подкопасва¹

ЗНАЧЕННЯ «ПРИХОВАНИХ» («ЛАТЕНТНИХ») КРИТЕРІЇВ ДЛЯ ЧЛЕНСТВА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

На сьогоднішній день Європейський Союз налічує 28 держав-членів та є відкритим для нових держав, які бажають вступити до нього та ста-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ти його частиною. Однак, вступ до ЄС обумовлений низкою критеріїв, яким має відповідати держава-претендент. Статтею 49 Договору про ЄС визначено два критерії членства: географічний (держава має бути європейською) та політичний (має поважати і дотримуватися цінностей, на яких ґрунтується ЄС). У червні 1993 р. Європейська Рада на своєму засіданні в Копенгагені сформулювала додаткові критерії членства, так звані Копенгагенські критерії: 1) політичний (стабільність інституцій, що гарантують демократію, верховенство права, права людини та повагу і захист меншин); 2) економічний (наявність діючої ринкової економіки, а також здатність протистояти конкурентному тиску й ринковим силам у межах ЄС); 3) правовий або критерій спроможності (спроможність взяти зобов'язання щодо членства, включаючи відданість цілям політичного, економічного та валютного союзу).

Крім зазначених, «офіційних» критеріїв, існують ще «приховані» критерії членства, які прямо не закріплені в нормах права ЄС, однак опосередковано впливають з «офіційних». Серед них можна навести наступні: членство у Раді Європи; приєднання до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. та визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини; членство у НАТО; членство у СОТ; участь у Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1997 р.; відсутність територіальних конфліктів.

Зазвичай при розгляді держави, яка претендує на членство в ЄС, Європейська Комісія, крім інформації, наданої самою державою, вивчає також документи інших міжнародних організацій, передусім Ради Європи, котра є визнаним авторитетом зі встановлення контролю за дотриманням стандартів у сфері демократії, верховенства права та прав людини [1, с. 29]. Всі держави-члени ЄС є одночасно й членами Ради Європи. Рада Європи є класичною міжнародною міжурядовою організацією, яка здійснює розвиток інтеграції за допомогою узгодження волі суверенних держав. Це дозволило забезпечити більш широкий склад Ради Європи, але менш глибоку та результативну інтеграцію, як в ЄС, який володіє рисами наднаціональності. Вступ до Ради Європи, виконання її високих правозахисних стандартів розглядається сьогодні в якості однієї з необхідних передумов для можливого підйому згодом на вищий щабель інтеграції, пов'язаний з членством в ЄС.

ЄС необхідно розглядати не тільки як суто економіко-політичну організацію, а й як спільноту, яка певним чином опікується при цьому

правами людини. Частина 3 статті 6 Договору про ЄС визначає, що основу фундаментальних прав людини, які визнаються загальним принципом права ЄС, становлять права, закріплені у Європейській конвенції прав людини. А частина 2 статті 6 закріплює приєднання ЄС до Конвенції. Тому очевидним є те, що приєднання до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та визнання юрисдикції Європейського суду з прав людини є важливою, хоч ніде не зафіксованою, умовою вступу до ЄС. Це є необхідним і для виконання вимоги про повагу і дотримання цінностей ЄС, серед яких верховенство права та повага до прав людини.

У Європі склалося неписане правило, що вступу до ЄС передують вступ у НАТО. Вимоги для країн, які вступають у НАТО, значно менші. Вони не мають «жорсткої» конкретизації та методики оцінки, на відміну від вимог для вступу в ЄС [2, с. 54]. Стосунки НАТО з ЄС досить тісні. Про це свідчить підписання наприкінці 2002 р. Декларації про Європейську безпеку та політику оборони, в якій були викладені політичні принципи стратегічного партнерства НАТО та ЄС, а також укладення 17 березня 2003 року пакету угод «Берлін плюс» (Berlin Plus Agreement). З 28 держав-членів ЄС лише 22 є членами НАТО. Вступ до НАТО передували вступу до ЄС для Польщі, Угорщини, Чехії (1999), Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Румунії, Словаччини, Словенії (2004) та Хорватії (2009). Так, Польща вважала приєднання до Північноатлантичного альянсу важливим кроком на шляху до членства в ЄС. Вступ до Альянсу наблизив країну до «родини західних країн», дещо полегшив процес ведення акцесійних переговорів з ЄС за певними напрямками. До того ж у ході інтеграції до Північноатлантичних структур Польська держава здобула надзвичайно важливий та корисний досвід ведення інтеграційних переговорів на міжнародному рівні [3, с. 17]. Однак, той факт, що не всі держави-члени ЄС є одночасно й членами НАТО, робить цей критерій досить сумнівним.

Необхідність членства у СОТ впливає з економічного критерію членства, відповідно до якого держава повинна мати дієві механізми ринкової економіки. Членство в СОТ, як передумова інтеграції до ЄС, виходить з того, що сьогодні значна частка співробітництва між країнами відбувається на торговельно-економічному рівні. Для ЄС статус певної держави як члена СОТ є базовим критерієм відповідності її економіки міжнародним стандартам бізнесу, торгівлі та інвестицій. Це

обумовлено тим, що СОР є однією з найбільших і впливових міжнародних економічних організацій, яка здатна виконувати функції міжнародного економічного регулювання. Її сфера діяльності на сьогодні далеко виходить за рамки власне торговельних стосунків. Всі держави-члени ЄС є також членами СОР, а також сам Союз є повноправним членом цієї впливової організації.

ЄС визнає важливість Міжнародного кримінального суду як гарантії дотримання прав та свобод людини, виступає за запобігання міжнародним злочинам та покарання осіб, що вчинили такі злочини. Всі 28 держав-членів ЄС визнали юрисдикцію Міжнародного кримінального суду та ратифікували Римський статут. Останній встановлює чотири основних міжнародних злочини: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини й злочини агресії. Приєднання держави до Римського статуту є важливим показником того, що вона має твердий намір покласти край безкарності за найтяжчі злочини проти міжнародного права та прав людини.

Україна підписала Римський статут ще 20 січня 2000 р., однак досі не ратифікувала його. Однією з офіційних причин неможливості ратифікації Римського статуту став висновок Конституційного суду України від 11.07.2001 р. № 3-в/2001, згідно з яким Римський статут не відповідає Конституції України, оскільки «Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції». Проте, Угода про асоціацію між ЄС та Україною містить положення, яке зобов'язує Україну забезпечити ратифікацію Римського статуту та співпрацю з Міжнародним кримінальним судом. З огляду на це, 02.06.2016 р. було прийнято Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», відповідно до якого ст. 124 Конституції було доповнено ч. 6: «Україна може визнати юрисдикцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду». Однак, це положення набирає чинності через 3 роки з дня опублікування Закону, тобто з 30.06.2019 р. З огляду на все вищезазначене, можна дійти висновку, що ратифікація Римського статуту Міжнародного кримінального суду є важливою «латентною» умовою вступу до ЄС.

Для членства у ЄС держава-претендент повинна врегулювати всі існуючі територіальні конфлікти з сусідніми державами. Це означає, що державний кордон повинен бути чітко демаркований, і повинні бути

зняті всі взаємні територіальні претензії. Це необхідно для підтримки стабільного функціонування ЄС, а також з огляду на специфіку міграційного та митного режиму в ЄС.

Однак, ЄС, виходячи зі стратегічних пріоритетів, неодноразово порушував вироблені ним правила в одних випадках і наполягав на їхньому суворому дотриманні в інших. Так сталося у випадку з Кіпром. Офіційно вся територія Кіпру увійшла до Європейського Союзу 1 травня 2004, але де-факто кордон ЄС пролягає вздовж «зеленої лінії», що розділяє грецьку і турецьку частини Кіпру. Законодавство ЄС не поширюється на північну частину острова, де знаходиться самопроголошена Турецька Республіка Північного Кіпру, яку визнала лише Туреччина. Всі пільги та переваги, які Кіпр отримав від вступу до ЄС, поширюються лише на його грецьку частину. Союз продовжує розглядати Північний Кіпр як територію ЄС, що перебуває під іноземною військовою окупацією. У цілому ситуація навколо кіпрського конфлікту свідчить, що ЄС займає послідовну позицію, яка полягає в об'єднанні двох складових Кіпру в рамках однієї суверенної держави. Більш тісні стосунки з ЄС, і особливо вступ до нього, становить безумовну цінність для обох складових Кіпру. Саме ситуацію навколо воз'єднання Кіпру було обрано ЄС, аби довести дієвість своєї політики європеїзації [4, с. 27].

Таким чином, зазначені «приховані» («латентні») критерії членства у ЄС можуть відігравати важливу роль для інтеграції. Хоч вони і впливають певним чином з «офіційних», не можна не враховувати їх самостійне значення. Виконання «прихованих» критеріїв державою, яка претендує вступити до ЄС, в більшості випадків є необхідною передумовою членства.

Література:

1. Шпакович О. Вступ України до Європейського Союзу: переваги та перспективи // Віче. – 2011. – № 14. – С. 27–29.
2. Юрчак М. 25 років співпраці: фактор НАТО у відносинах України та Європейського союзу // Україна-Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: : Історія, міжнародні відносини. – 2016. – Вип. 17. – С. 50–57.
3. Демчишак Р. Особливості євроінтеграційного процесу у Польщі: внутрішньополітичний та зовнішньополітичний виміри // Humanitarian vision. – 2015. – Vol. 1, Num. 2. – С. 13–18.

4. Яковюк І. В. Особливості впливу наднаціональної організації на державний суверенітет країн-кандидатів та країн-сусідів (на прикладі Європейського Союзу) // Вісник Академії правових наук України. – 2010. – № 3. – С. 19–31.

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ю. В. Позняк¹

ПРОБЛЕМА «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ»

Аналіз практики функціонування ЄС засвідчує, що проблема «дефіциту демократії», яка насамперед полягає у недостатній участі громадян у процесі вироблення політики Європейського Союзу (далі – ЄС), не втрачає своєї гостроти. ЄС і його інституції переживають нестачу демократичної підзвітності та легітимності, а громадяни держав-членів не відчують, що вони належним чином представлені в його політичній системі, що, як наслідок, додає сумнівів щодо відданості ЄС демократичним цінностям.

Метою статті є всебічне дослідження поняття «дефіцит демократії», основних підходів до його визначення, а також аналіз стратегічних кроків ЄС на шляху подолання цього явища.

Питання про «демократичний дефіцит» в ЄС, здається, ніколи не втрачало своєї актуальності. Проте серед дослідників не сформувалося єдиної думки і єдиного підходу до даної проблеми. Справа в тому, що в дебатах про «дефіцит демократії» беруть участь представники різних політико-політологічних шкіл і напрямків, кожен з яких оцінює стан і перспективи європейської демократії на основі своїх власних критеріїв [3].

Вперше проблему дефіциту демократії було висвітлено в «доповіді Веделя», присвяченій розширенню повноважень Європейського парламенту. Хоча сам термін «дефіцит демократії» в документі не вживався, була описана саме ця проблема: «Дебати, функціонування і конфлікти,

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

які демонструють його (Європарламенту) природу як політичного інституту, практично ніяк не відбиваються на громадській дискусії, ЗМІ або політичні партії. Парламент не здатний виконувати свою традиційну роль, а саме виражати і формувати громадську думку ... Співтовариству необхідно створити власні, відмінні від держав-членів механізми забезпечення демократичної легітимності. Важливість цього завдання зростає в міру набуття Співтовариством нових повноважень» [5].

Власне фразу «дефіцит демократії», вважається, вперше використав Девід Маржуанд в 1979 році, посилаючись на те, що ще Європейське економічне співтовариство – попередник Європейського союзу – відчував серйозний «дефіцит демократії». Відносно Європейського союзу він вказував на недоступність і не підзвітність органів управління для пересічних громадян Євросоюзу [3].

Однак у загальноєвропейському дискурсі «дефіциту демократії» присутні позиції, які категорично заперечують існування даного явища. Такої думки притримується професор політології з Гарвардського університету Едрю Моравчек, автор понад сотні публікацій з питань європейської інтеграції, прав людини, європейської політики. Він вважає, що «стурбованість з приводу дефіциту демократії в ЄС недоречна... якщо ж прийняти розумні критерії і реалістичні оцінки сучасної системи управління ЄС, то все те, що говориться з приводу дефіциту демократії, просто не підтвердиться фактами. Якщо судити з урахуванням стандартів в існуючих розвинених індустріальних демократіях, а не в тих ідеальних племісцитарних або парламентських демократіях, то ЄС слід законним демократичним шляхом, – зазначає авторитетний політолог [10, с. 622].

Сучасне розуміння цього терміну пов'язують з такими явищами, як небезпека «тиранії більшості», «дефіцит легітимності», обмежені повноваження Європейського парламенту, відсутність реальної участі національних парламентів в процесі прийняття рішень на загальноєвропейському рівні, закритість процесу прийняття рішень, складність механізмів функціонування ЄС з точки зору звичайних громадян.

Відтак, оскільки сьогодні не існує єдиного розуміння «дефіциту демократії» в ЄС, то для того, щоб розібратися в аргументах та контраргументах вчених та політиків, слід розрізнити два стовпи сучасної демократії: систему стримувань та противаг та народ (демос).

Таким чином, з одного боку, існує інституціональний підхід, який підкреслює інституційний дисбаланс інститутів ЄС, а з іншого боку –

соціально-культурний підхід, який вказує на відсутність європейського народу як ідентичності [6, с. 125–126].

У зв'язку з цим слід відмітити, що дійсно інституційна система ЄС суттєво відрізняється від традиційних національних інституційних систем. Головна її відмінність – відсутність принципу поділу влади: Європейський союз представляє собою своєрідний «лабіринт», де функції інститутів змішані.

Разом з тим, система органів влади в ЄС побудована таким чином, що вимагає участі громадян і їх представників в політичному процесі. Безпосередньо громадянами формується тільки один з трьох інститутів, наділених законодавчою владою – Європейський Парламент, повноваження якого обмежені порівняно з національними парламентами, хоча б уже тому, що він не володіє правом законодавчої ініціативи. Найважливішими акторами політичного процесу ЄС залишаються Європейська Комісія та Рада ЄС [2].

Рада ЄС, що поєднує повноваження законодавчого і виконавчого органу влади, складається і представників урядів усіх 28 країн-членів ЄС. Європейська Комісія, що має повноваження відразу трьох гілок влади і є центральним виконавчим органом ЄС, складається з 28 комісарів, що затверджуються кваліфікованою більшістю Ради. Однак процедура формування даних інституцій далека від ідеалів демократії [2].

Така вузькість та обмеженість повноважень Європарламенту, в свою чергу, нівелює найважливіший інститут забезпечення демократичної легітимності – вибори, які в очах громадян втратили будь-який сенс. Зокрема, вибори відзначаються такими тенденціями, як зростаючий євроскептицизм: спостерігаються низька явка виборців – 43% в 2009 році і 43,09% в 2014 р., серед яких рекордний мінімум продемонструвала Словаччина (13%) [7]. Європейський парламент, який не може формувати порядок і виступати із законодавчою ініціативою, не сприймається як інститут покликаний захищати і сприяти реалізації прав громадян. Як показали останні результати опитування «Євробарометр» ступінь довіри серед громадян до інститутів Євросоюзу з 2004 р. досяг низького рівня (40%), що красномовно свідчить про брак довіри і легітимності до європейських інститутів [9]. І цьому є свої причини. Перш за все, як зазначалося раніше, Європейська Комісія та Рада ЄС не підзвітні виборцям і навряд чи можна сказати, що вони формуються демократичним шляхом. Поряд з цим інститути і політичний процес ЄС сильно відрізняються від

національних інститутів і процесів в країнах-учасницях, що, безумовно, ускладнює розуміння європейської політики і сприяє віддаленню пересічних громадян, причому не безпідставно: вся картина розподілу функцій, повноважень і відповідальності між інститутами і всією системою ЄС складні для сприйняття з першого разу [4, с. 91–92].

Проблема полягає ще й у тому, що нинішній розподіл місць в Європейському парламенті між державами-членами слід визнати істотним відступом від принципу рівності, оскільки кількість голосів варіюється в залежності від чисельності населення і розміру країн. Дійсно, якщо Мальта має 6 депутатів, то Німеччина – 96 депутатів, що відповідно до сучасних законів логіки створює дисбаланс репрезентативності громадян: євродепутат від Мальти представляє 67 тис. громадян, в той час як німецький депутат близько 830 тис. громадян з виборчим правом. Відбувається викривлення фундаментального принципу представницької демократії – «одна людина – один голос», внаслідок чого на практиці політична рівність громадян не досягається [2].

Слід врахувати також і той факт, що деякі критики, не ставлять під сумнів демократичну легітимність інституційної структури ЄС, а вважають, що демократія в ЄС не може повноцінно функціонувати без колективної ідентичності громадян ЄС та за умов відсутності політичної нації на європейському рівні [5]. В основі цього погляду лежить припущення, що поява «можливостей для прямої участі і обговорення безпосередньо може створити більш глибоке почуття політичної спільноти в Європі або принаймні більш широку народну підтримку європейських інститутів», – відповідає Моравчик [10, с. 623].

Однак європейські виборці не дуже активно користуються правом волевиявленням, не проявляючи інтерес до включення громадянського суспільства в роботу конституційного конвенту. Питання, що піднімаються в Страсбурзі і Брюсселі, не надто користуються популярністю серед виборців, які більше цікавляться вирішенням проблем охорони здоров'я, освіти, правопорядку, пенсійної та соціальної політики, що залишаються в компетенції їх країн [4, с.92].

Варто підкреслити, що хоча й на даний час в ЄС відсутній єдиний документ, у якому були б закріплені універсальні для всієї Європи критерії демократії, вплив громадян на функціонування ЄС стає все більш помітним із кожними черговими змінами до установчих договорів Союзу, які спрямовані на введенням правових механізмів щодо мінімізації проблеми «дефіциту демократії» [6, с.128].

Зокрема, прийнятий у грудні 2007 року Лісабонський договір вніс всі необхідні корективи у Договір про заснування Європейської Спільноти та про Європейський Союз, підкріпивши тим самим ЄС правовими інструментами, необхідними для демократизації об'єднання.

Передусім було суттєво розширено законодавчі повноваження Європейського парламенту, тим самим прирівнявши його до Ради та закріплено норму про прийняття рішень у Раді ЄС за принципом подвійної більшості, коли враховується не тільки кількість голосів міністрів держав-членів (55% або 72%), а й кількість населення, яку вони представляють (65%) (ст. 238 ДФЕС) [1].

Лісабонський договір помітно зміцнив позиції національних парламентів в політичній системі ЄС, надавши їм нові права. Йдеться, перш за все, про право на отримання інформації безпосередньо від європейських інститутів; право забезпечувати належне дотримання принципу субсидіарності; право участі національних парламентів в процедурах перегляду установчих договорів тощо (ст. 12 ДЄС)[1].

До того ж важливою новелою Лісабонського договору є впровадження інституту громадянської ініціативи, який ліквідує монополію Комісії на законодавчу ініціативу. Відтепер згідно із ст.11 Угоди про ЄС, не менш як один мільйон громадян ЄС, які є національними представниками певної кількості держав ЄС, можуть взяти на себе ініціативу та запропонувати Єврокомісії, відповідно до її повноважень, направити будь-яку пропозицію з питання, з якого громадяни вважають необхідним прийняти законодавчий акт з метою виконання установчих угод ЄС до органів законодавчої влади [1]. Нині три законодавчі ініціативи «Один із нас» (про захист людських ембріонів в наукових дослідженнях), «Ні вівісекції!» (про відмову від експериментів над тваринами) та «Вода – право людини!» (про забезпечення всіх громадян правом на доступ до чистої питної води) отримали належну підтримку, зумівши зібрати на свою користь щонайменше один мільйон підписів з щонайменше семи країн ЄС [8]. Таке формулювання загальноєвропейських проблем підсилює європейську ідентичність громадян, змушує їх відчувати себе громадянами ЄС.

Таким чином, на сьогодні проблема «дефіциту демократії», тобто наближення Європейського Союзу до громадян, не втрачає своєї гостроти та актуальності, без її вирішення неможливі ні перехід інтеграційних процесів на якісно новий етап, ні підтримання легі-

тимності Європейського Союзу в очах її громадян на існуючому рівні. В свою чергу, новачі запроваджені Лісабонським договором пропонують в основному «косметичні» заходи для подолання «дефіциту демократії», хоча й безперечно формують ряд передумов для участі населення в політиці Євросоюзу. Тепер необхідно, щоб громадяни ЄС змогли чітко ідентифікувати себе з тією чи іншою політичною силою і, відповідно, впливати на її місце в політичній системі ЄС, – тільки так може початися процес формування загальноєвропейського демократії.

Література:

1. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / М. В. Буроменський, Т. М. Анакіна, Т. В. Комарова та ін. ; за заг.ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.

2. Базарова З. Т. Проблема демократической легитимности политической системы Европейского Союза /З. Т. Базарова, Пинаева Д. А.// Молодежный научный форум: Общественные и экономические науки: электр. сб. ст. по материалам XIII студ. междунар. заочной науч.-практ. конф. – М. : «МЦНО». – 2014 —№6(13) / [Электронный ресурс] – Режим доступа: [https://nauchforum.ru/archive/MNF_social/6\(13\).pdf](https://nauchforum.ru/archive/MNF_social/6(13).pdf)

3. Зайцев А. В. Лиссабонский договор и институционализация гражданского диалога в Евросоюзе // Общество: политика, экономика, право. – 2011. – №4. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/lissabonskiy-dogovor-i-institutsionalizatsiya-grazhdanskogo-dialoga-v-evrosoyuze>

4. Руденкова Д. Э. Регулирование лоббизма в политическом процессе как способ преодоления демократического дефицита / Д. Э. Руденкова // Человек. Сообщество. Управление. – 2014. – №4. – С. 88–102.

5. Стрелков А. «Демократический дефицит» после Лиссабонского договора [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.perspectivy.info/oikumena/europe/demokraticeskij_deficit_posle_lissabonskogo_dogovora_2010-04-09.htm

6. Теорія та практика європейського врядування: навч. посіб./Л. Л. Прокопенко, О. М. Рудік та ін.-Д. : ДРІДУ НАДУ, 2009.–216 с

7. Что произошло на европейских выборах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://lb.ua/world/2014/05/31/268424_proizoshlo_evropeyskih.html. – Назва з екрану.

8. European Citizens' Initiative:Successful initiatives [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/citizens_initiative/public/initiatives/successful/ – Назва з екрану.

9. Major changes in European public opinion regarding the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2016/major/desk_research_historique_2016_en.pdf. – Назва з екрану.

10. Moravcsik A. In Defence of the «Democratic Deficit»: Reassessing Legitimacy in the European Union / A. Moravcsik // Journal of Common Market Studies. – 2002. – №40 (4) – P. 603–624.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. О. Поллак¹

ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Важко перебільшити вплив інтеграційних процесів на об'єднання європейських країн. Але, що саме послугувало досить потужним ката- лізатором до створення тієї Європи, яку ми уявляємо собі на сьогоднішній день: об'єднану, демократичну, яка піклується про добробут всього світу? Напевно, одним із ключових моментів є створення та розвиток Європейського Союзу.

Поглиблення інтеграційних процесів в Європі призвело до появи такого феномену, як Європейський союз (Євросоюз, ЄС). ЄС є унікальним явищем у світовій економіці, політиці, праві [1].

Європейський Союз являє собою унікальне міжнародне утворення, яке об'єднало єдиною загальноєвропейською ідеєю 28 держав Європи. Він привертає до себе увагу не тільки масштабністю, але й тим, що набув унікальної інституційно-правової природи, створивши свою власну правову систему, яка виступає складовою частиною правових систем держав-членів [2].

Його діяльність охоплює не тільки європейські, але й практично усі країни світу. Зараз важко знайти країну, з якою б Євросоюзом не підтримувалися сталі прогресивні відносини. Європейський Союз є між-

---

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

державним утворенням, що має унікальну політичну і правову природу, яка стала результатом компромісу між прибічниками традиційного для міжнародного права міжурядового співробітництва та апологетами ідеї наднаціонального урядування [3].

Після підписання Лісабонського договору була запроваджена громадянська ініціатива, що поглибила демократичні основи Європейського Союзу.

На сьогодні для того, щоб суспільство можна було назвати демократичним, в ньому повинно існувати декілька «працюючих» правових інструментів. По-перше, це проведення референдуму з чітко окреслених питань, які матимуть юридично обов'язкову силу. По-друге, це факультативний референдум проведення якого є одним з можливих, але не обов'язкових, шляхів вирішення тих чи інших питань загальнодержавного чи місцевого значення. По-третє, це громадянська ініціатива, яка є однією із рушійних сил трансформаційних перетворень. Саме громадянська ініціатива, на мою думку, дозволяє налагодити діалог між державою та населенням, створюючи міцний фундамент довіри. Її метою є зібрання підписів за законопроект, який повинен бути обговорений органом влади, наділеним повноваженнями вирішувати питання про прийняття такого законопроекту.

Що ж стосується європейської громадянської ініціативи (ЄГІ), то це одна з головних новел Лісабонського договору, спрямована на зміцнення демократії в Європейському Союзі. Завдяки запровадженню права на громадянську ініціативу громадяни ЄС отримали можливість звертатися безпосередньо до Європейської Комісії із пропозицією розробити новий правовий акт у тих сферах правовідносин, в яких Євросоюз наділений компетенцією. Таке право ставити перед Комісією питання про необхідність розробки законопроекту прирівнює громадян до відповідних повноважень Європейського парламенту (отримав таке право із набуттям чинності Маастрихтським договором у 1993 р.) та Ради (має таке право від самого початку існування ЄС – 1957 р.) [4].

Святун О. В. у своїй статті зазначає, що правовою основою на європейську громадянську ініціативу є стаття 11.4 Договору про Європейський Союз, відповідно до якої не менше одного мільйона громадян ЄС, які є представниками щонайменше однієї чверті держав-членів, можуть звертатися безпосередньо до Європейської Комісії із пропозицією розробити новий правовий акт у сфері правовідносин, в яких Євросоюз наділено компетенцією.

У 2011 р. Рада та Європарламент прийняли Регламент 211/2011 від 16 лютого 2011 р. про громадянську ініціативу. Згідно з положеннями Регламенту 211/2011, організаторами громадянської ініціативи можуть бути всі громадяни ЄС (тобто громадяни держав-членів ЄС), які досягли віку достатнього, щоб брати участь у виборах до Європейського Парламенту (у всіх державах-членах це 18 років, крім Австрії – 16 років). З цією метою формується спеціальний комітет, який повинен складатися щонайменше з семи громадян ЄС, які постійно проживають мінімум у семи різних країнах ЄС. Саме комітет громадян є відповідальним за управління ініціативою протягом всієї процедури [5]. На мою думку, створення комітету, члени якого є представниками мінімум сімох країн – дає змогу проаналізувати та відслідкувати, а головне, дізнатися актуальність поставленої проблематики.

Отже, в Європейському Союзі були запроваджені правові засади для реалізації громадянами ЄС свого права на громадянську ініціативу. Це стимулює розвиток демократії в ЄС, єднає Європу та дає можливість вирішувати актуальні питання країн Європи, що в свою чергу активізує діяльність щодо вирішення глобальних проблем людства. Це підтверджує перша громадянська ініціатива в ЄС, яка отримала назву «Вода – це право людини!». Слід зазначити, що з моменту набуття чинності Регламентом громадяни вже подали до Комісії 25 пропозицій, з них 7 – є відкриті, 7 – закриті, 11 – не дістали 1 млн. підписів на свою підтримку; в 17 випадках відмовлено у реєстрації. Із закритих ініціатив поки що тільки одна стала підставою законодавчої ініціативи з боку Європейської Комісії – ініціатива «One of US» (Один з нас) про судовий захист права на людську гідність, права на життя та цілісність людської істоти від моменту зачаття в тих сферах компетенції ЄС, в яких захист є особливо потрібним [6].

Для того, щоб громадяни мали змогу реалізувати своє право громадянської ініціативи, замало лише дотриматися всієї процедури її реєстрації, процесу збору підписів, головне, на мою думку, щоб така ініціатива була обґрунтованою, правомірною, не суперечила цінностям ЄС та була легітимною. Саме через це були відкинуті Єврокомісією громадянські ініціативи: «Мій голос проти атомної енергетики», яка передбачала поступову відмову від АЕС на території Союзу і закриття 62 «найбільш небезпечних» станцій через те, що вона суперечить основним правовим актам ЄС, особливо договору про «Євроатом», також була відкинута

ініціатива Директива ЄС «Про добробут молочних корів», які утримуються для сільськогосподарських потреб.

Отже, основними принципами, на думку О. Я. Трагнюк, яким повинна відповідати пропозиція, є:

- забезпечення умови щодо того, чи дійсно ініціатива відображає інтереси громадян Союзу;
- пропозиція повинна бути зрозумілою і викладеною у формі згідно з регламентом;
- процедури запровадження ініціативи повинні бути зрозумілими, достатньо простими для громадян, однак при цьому запобігати можливості шахрайства та зловживання;
- процедури не повинні накладати додаткові адміністративні обтяження на держав-членів;
- громадяни ЄС повинні мати рівні умови щодо участі у реалізації ініціативи, незалежно, з якої країни-члена вони походять, тощо. Для запобігання порушенню цих принципів інституції ЄС у Регламенті закріпили чіткі критерії прийнятності «громадянської ініціативи», стадії реалізації цього інституту, визначили вимоги для організаторів ініціатив, порядок їх реєстрації, вимоги до кількості підписів загалом у Союзі та в окремих державах-членах, вимоги щодо перевірки дійсності (автентичності) підписів тощо [7].

З огляду на вище викладене, можна дійти до висновку, що Європейський Союз як наднаціональна організація володіє достатнім рівнем демократичної легітимності завдяки чітко прописаній процедурі реалізації громадянами свого права на громадянську ініціативу, яка, з огляду на правові акти, володіє сучасним і достатнім рівнем демократичних стандартів.

Якщо згадати висловлювання Вінстона Черччіля : «Демократія – найгірша форма правління, якщо не брати до уваги всі інші», то суворий контроль за громадянськими пропозиціями є вкрай необхідним.

І хоча ця організація (при створенні) мала на меті суто соціально – економічні цілі, в процесі свого розвитку вона розвинула та регламентувала досить широкий каталог прав і свобод людини і громадянина, запровадила і поглибила принципи демократії як в самому Європейському Союзі, так і опосередковано в кожній державі-учасниці.

Література:

1. Муравйов В. Європейське право: правова категорія, доктрина, наука / В. Муравйов, К. Смирнова // Європейське право. – К., 2012. – № 1. – С. 11–22.;

2. Комарова Т. В. Юрисдикція Суду Європейського Союзу : монографія. – Х. : Право, 2010. – 360 с.);
3. Грицяк, І. А. Європейське управління : теоретико-методологічні засади / І. А. Грицяк. – К. : К. І. С., 2006. – С. 16–17;
4. Святун О. В. Європейська громадянська ініціатива : НАУКОВІ ЗАПИСИ. Том 155. Юридичні науки;
5. Regulation (EU) No 211/2011 of the European Parliament and of the Council of 16 February 2011 on the Citizen’s Initiative // Official Journal of the European Union. – L 65. – 11/03/2011. – P. 1–22;
6. Право Європейського Союзу : підручник ; за ред. В. І. Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с. ;
7. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / редкол. : Ю. П. Битяк та ін. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – 320 с.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. О. Полтавець¹

«ПРАВОСУБ’ЄКТНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»

Європейський союз на даний час є єдиною наддержавною специфічною спільнотою європейських держав і викликав чимало спорів теоретиків з володіння тими чи іншими ознаками суб’єкта міжнародного права. Однією з основних властивостей як суб’єкта міжнародної арени є наявність правосуб’єктності.

Правосуб’єктність – це передбачена нормами права здатність виступати учасником правовідносин. Це складна юридична властивість, яка складається з правоздатності, дієздатності і деліктоздатності разом узятих, моментів міжнародної правосуб’єктності Європейського Союзу з моменту його створення в 1992 році привертає увагу дослідників як у самому ЄС, так і в усьому світі.

Багато вчених не ставили під сумнів наявність у ЄС фактичної міжнародної правосуб’єктності і без юридичного закріплення. Така

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

правосуб'єктність безспірна, оскільки ґрунтується на потребах держав-членів у досягненні спільних цілей при створенні організації.

Договір про ЄС раніше не містив спеціального положення, що надавало Союзу правосуб'єктність, в тому числі право мати права та обов'язки згідно з міжнародним публічним правом. Відповідно, для реалізації завдань і повноважень Союзу в II і III опорах міжнародні договори могли укладатися лише сукупністю держав-членів від їх власного імені, а в рамках I – від імені Співтовариств. Лісабонський договір чітко закріпив існування правосуб'єктності ЄС – ст. 47 ДЄС, Декларація 24 щодо правосуб'єктності Європейського Союзу. Ця норма тлумачиться як така, що надає ЄС міжнародну правосуб'єктність, тобто здатність мати права та обов'язки згідно з міжнародним правом (право укладати міжнародні договори від власного імені). Тому ЄС є суб'єктом міжнародного права, а саме міждержавною міжнародною організацією. Правосуб'єктність ЄС має похідний характер, а тому її зміст і обсяг визначені домовленістю держав-членів й обмежені виконанням покладених на ЄС завдань. Проте деякі правники влучно вказували про її наявність і до закріплення на правовому рівні. Дискусійність з цього питання є вмотивованою, адже фактична властивість прав, обов'язків і деліктоздатності є головним критерієм наявності правосуб'єктності.

Раніше міжнародну правосуб'єктність мали тільки європейські співтовариства. Відповідні повноваження Європейського співтовариства були визначені в установчих документах та розвинуті практикою Суду ЄС. Завдяки саме практиці Суду ЄС мало місце розширення повноважень Співтовариства у цій сфері шляхом закріплення в судових рішеннях концепції паралельної компетенції. Основоположне значення в цьому плані має рішення Суду ЄС від 31 березня 1971 р. У ньому Суд ЄС тлумачить положення установчих документів щодо компетенції органів співтовариства та зазначає, що правосуб'єктність Європейського співтовариства не обмежується лише його правоздатністю з питань діяльності співтовариства у внутрішній сфері, а включає також правоздатність встановлювати договірні відносини з третіми країнами стосовно всіх цілей, зафіксованих у першій частині установчого договору. Тим самим Суд ЄС, спираючись на концепцію дорозумілої компетенції, визначив зовнішню компетенцію Співтовариства як природне поширення впливу внутрішніх відносин на міжнародні зв'язки. Це рішення Суду ЄС має значення і для ЄС як правонаступника Європейського співтовариства.

Порівняно з іншими міжнародними організаціями, Європейський Союз унікальний з огляду на здатність створювати ефективні правові норми для забезпечення досягнення визначених цілей та ще ефективніші механізми забезпечення їх виконання, причому не тільки державами-членами, а й іншими суб'єктами.

Передусім потрібно підкреслити, що згідно з положеннями Лісабонського договору про ЄС це об'єднання є суб'єктом міжнародного права. Зокрема, у ст. 47 ДЄС зазначено, що «Союз є юридичною особою». Тобто тут не йдеться про міжнародну правосуб'єктність ЄС.

Слід зазначити, що Комісія міжнародного права ООН визначила критерії правосуб'єктності міжнародної організації. Одним з них є здатність укладати міжнародні договори, що регулюються міжнародним правом. До цих критеріїв, звичайно, належать також елементи активно-го та пасивного права посольства, а також змога користуватися привілеями та імунітетами відповідно до міжнародного права. Таким чином ЄС має всі ознаки суб'єкта міжнародного права і можна дійти висновку, що правосуб'єктності існують незалежно від прямої вказівки про це у актах. Наявність закріплення права на укладання договорів з іншими суб'єктами і є однією з умов наявності правосуб'єктності.

Європейський Союз може укладати угоди з однією або кількома державами або міжнародними організаціями (ст. 37 ДЄС, ст. 216 ДФЄС), які є обов'язковими для установ Союзу та держав-членів. За ст. 216 ДФЄС Союз може укладати угоди: 1) якщо це передбачено Договорами; 2) якщо укладання угоди є необхідним для досягнення в рамках політик Союзу однієї з цілей, зазначених у Договорах; 3) якщо це передбачено юридично обов'язковим актом Союзу; 4) якщо це може вплинути на спільні правила або змінити їхню сферу застосування. У третьому та четвертому випадках компетенція ЄС укладати міжнародні договори має винятковий характер, відповідно, держави-члени не можуть від свого імені укладати угоди такого змісту.

На думку Хартлі Т. К., порівняння Співтовариства з іншими політичними структурами – справа нелегка. Співтовариство має цілий ряд рис, які притаманні звичайній міжнародній організації, і, вірогідно, і ряд менш характерних, але тим не менш визначених, рис федерації.

Установчі акти Євросоюзу включають положення, у яких передбачається укладання міжнародних угод, які є кінцевим результатом переговорів, які проводить ЄС на міжнародній арені. Ці угоди підвищують пріоритетність інтеграційного напрямку у зовнішній політиці.

Ще одним важливим елементом міжнародної правосуб'єктності є здатність обмінюватися дипломатичними місіями з третіми державами. Комісія ЄС наділена правом укладати з третіми країнами міжнародні угоди про акредитацію дипломатичних місій ЄС.

В установчих договорах це питання не врегульовано, однак його вирішують на підставі ст.17 Протоколу про імунітети та привілеї ЄС.

Стаття 340 ДФЄС установлює договірну відповідальність Союзу. У разі позадоговірної відповідальності Союз, згідно із загальними принципами, що є спільними для законодавств держав-членів, відшкодовує всі збитки, завдані його установами або службовцями під час виконання їхніх обов'язків. Становленню інституту відповідальності ЄС сприяла практика Суду ЄС, який визначив, що «Суди ЄС мають виключну юрисдикцію для розгляду та прийняття рішень у справах про відшкодування шкоди, завданої Співтовариством». Таким чином наявність деліктоздатності вказує про володіння ЄС здатністю нести відповідальність за дії на міжнародній арені.

Аналіз положень Установчих договорів ЄС у редакції Лісабонської угоди засвідчує, що правовий статус Європейського Союзу отримав формальне визначення шляхом закріплення його правосуб'єктності, в тому числі й міжнародної, яку Європейський Союз об'єктивно мав і використовував до відповідних змін установчих договорів. Підтвердженням правосуб'єктності, зокрема, можна вважати значну договірну практику, участь у міжнародних організаціях тощо.

Отже, виходячи з вищесказаного, можна дійти висновку, що ЄС як міжнародний суб'єкт має власну правосуб'єктність як до закріплення фактично вказівки про це, так і після. Тому можна казати про те, що недержавна утворення є повноправним учасником міжнародних відносин і має власну правосуб'єктність.

К. І. Пономарьова¹

ГРОМАДЯНСТВО ЄС: ПОНЯТТЯ, ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ І ПРИВІЛЕЇ

Європейське громадянство – це специфічна форма прояву множинного громадянства, що представляє собою варіант наділення громадян

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

держав-членів Європейського Союзу додатковим громадянством міжнародної організації.

Громадянство ЄС не виключає національного громадянства держави – члена ЄС. Поява європейського громадянства наділяє Європейський Союз ознаками державності, а громадян Євросоюзу додатковими правами і обов'язками. Громадянство ЄС зараз знаходиться в стадії становлення і усунення протиріч національних законодавств.

На сьогодні все частіше обговорюється питання про «європейське громадянство» як в юридичному, так і в концептуальному аспекті. Зараз Європа перебуває в пошуку своєї самобутності, в пошуках тієї основної політичної та філософської ідеї, яка здатна з інституційною освіти – Європейського Союзу – створити «єдину Європу» [1, с. 7].

Громадянство Європейського Союзу є одним із основних структурних елементів інтеграції в рамках цієї регіональної міжнародної організації, що має велику політичну вагу в міжнародній політиці в цілому. Даний вид громадянства не є прикладом універсального або відкритого громадянства, який охоплював би громадян більшості держав або до якого вільно можуть долучитися жителі різних країн [2, с. 139].

Підтримуємо думку І. В. Яковюка, що впровадивши громадянство Союзу, Євросоюз і держави-члени ЄС зробили надзвичайно сміливий крок на шляху до політичної інтеграції та запровадження громадянства ЄС нормативно закріплює безпосередній правовий зв'язок громадян держав-членів ЄС з Європейським Союзом, створюючи умови для втілення в життя ідеї створити ЄС не лише як високоінтегровану організацію держав-членів, але й як союз народів [3, с. 88].

За своєю суттю громадянство Європейського Союзу є окремим видом подвійного громадянства в рамках міжнародної організації, коли у громадян поряд з громадянством держав з'являється додаткове громадянство відповідної міжнародної організації, повноправним членом якої є держава їх громадянства. Цим такий вид єдиного подвійного громадянства дуже схожий на громадянство складних держав, але має при цьому свою специфіку.

Підтримуємо думку Шигонцевої О. В., що національне громадянство і громадянство ЄС – два абсолютно різних поняття. Громадянин держави-члена автоматично стає громадянином Союзу. Для набуття громадянства ЄС особі не потрібно звертатися в які-небудь органи, національні і закордонні паспорти громадян держав-членів уніфіковані за формою

і змістом і носять позначку про входження держави до Європейського Союзу. Питання про наявність чи відсутність у особи громадянства держави-члена, підстави його набуття і припинення, знаходяться виключно в компетенції держав-членів ЄС [2, с. 139].

З інститутом громадянства безпосередньо пов'язано право на нього – сукупність правових норм, які регулюють порядок придбання, втрати та позбавлення громадянства. Це право знайшло відображення в таких міжнародних актах як Загальна декларація прав людини 1948 р (ст. 15), Пакт про громадянські і політичні права 1966 р (п. 3 ст. 24) та інших актах. У ст. 3 Європейської конвенції про громадянство 1997 р визначено: «1. Кожній державі належить право визначати у своєму законодавстві, хто є її громадянином. 2. Це законодавство визнається іншими державами, якщо воно відповідає чинним міжнародним конвенціям, міжнародному звичаєвому праву і загальноновизнаним правовим принципам щодо громадянства» [4].

Розвиток концепції європейського громадянства починається з Паризького договору про заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі 1951 року, при укладенні якого представники Італії наполягли на включенні положення про вільне пересування робочої сили всередині об'єднання.

Наступним етапом стало закріплення цієї волі в якості індивідуального права в 1957 р в Договорі про створення Європейського Економічного співтовариства (Римському договорі), де вона розглядалася виключно в соціально-економічному аспекті.

Проте, як зазначає Т. А. Васильєва, там вже були закладені правові підстави для формування європейського громадянства в сучасному сенсі – введена заборона дискримінації за ознакою державної приналежності (ст.7) [5, с. 22]. В даному контексті не можна не згадати і Копенгагенську декларацію 1973 року про європейську ідентичність, що посилається на колективні Європейським Союзом цінності представницької демократії, цивільні права та верховенство права. На Паризькому саміті (1974 г.) спеціально створена робоча група досліджувала за яких умов і протягом якого терміну громадяни окремих держав могли б отримати особливі права як громадяни Співтовариства. Розроблений за результатами цього дослідження доповідь «Європа для громадян» містила інформацію про політичні права громадян: активне і пасивне виборче право, а також право на доступ до офіційних служб. Найважливішим досягнен-

ням у формуванні концепції європейського громадянства стали перші вибори до Європейського Парламенту, що відбулися в червні 1979 року, оскільки всі громадяни ЄС були запрошені взяти участь у процесі прийняття рішень шляхом обрання їх представників.

У 1984 році Європейська Рада акцентувала увагу на важливості розвитку європейських конструкцій на базі визнання європейської ідентичності людьми, залученими у цей процес. У 1985 р резолюцією Європарламенту були визначені права, що належать всім громадянам держав-членів ЄС, в тому числі право вільного пересування, право вибору місця проживання.

Далі питання щодо громадянства ЄС було включено в обговорення при підготовці Маастрихтського Договору 1992 року, де вперше і з'явилася як законодавчо оформлена і закріплена концепція: в ст. 8 зазначено, що «кожен громадянин держави-члена ЄС є громадянином Союзу» [6]. Амстердамський договір 1997 р доповнив перелік прав громадян ЄС і уточнив взаємозв'язок між європейським і національним громадянством: «Громадянство Союзу доповнює, а не заміщає національне громадянство» (ст.17–21) [6]. Постулат про громадянство ЄС також був закріплений в Договорі про запровадження Конституції для Європи (ст. 1–10). Із змінами, внесеними Лісабонським договором, в ст. 20 Договору про функціонування ЄС констатується, що громадянином Союзу є кожен, хто має громадянство однієї з держав-членів ЄС, і що громадянство Союзу доповнює національне громадянство і не підмінює його [4].

Доцільним вважаємо поділити думку І. В. Яковюка про те, що зважаючи на те, що громадянство Союзу має додатковий характер, відповідно до принципу субсидіарності його громадяни на території різних держав-членів ЄС матимуть різний обсяг прав. Вирішення даної проблеми науковець вбачає в уніфікації національного законодавства держав-членів Європейського Союзу у сфері прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, однак це важко уявити з огляду на різне ставлення національних урядів до проблеми правового регулювання різних категорій прав людини та громадянина, або шляхом делегуванням відповідних повноважень інститутам ЄС, що на сучасному етапі є ще більше малоймовірним [7, с. 21].

Слід відповісти на питання що ж вабить людей до Європи? Чарівні вулички Флоренції, респектабельні кіпрські пляжі, романтика Парижа,

ароматна паелья в іспанських ресторанах? Якщо говорити про туристів, все так і є. Але ті, хто розглядають Європу не як місце для відпочинку, а як можливий будинок, бачать і інші переваги:

1. Свобода пересування. Громадянин будь-якої країни ЄС може безперешкодно переміщатися в межах Євросоюзу. Можна навіть жити в одній країні, а працювати в іншій. Крім того, європейцям набагато простіше, ніж українцям, отримати візу в такі країни, як США, Австралія, Канада, Нова Зеландія і ще цілий ряд держав.

2. Стабільність. Практично всюди в Європі рівень життя високий, а економіка стійка.

3. Майбутнє для дітей. Якщо ваша сім'я живе в Європі, ваші діти можуть надійти до найпрестижніших університетів світу. Європейська освіта було і залишається на високому рівні, а дипломи європейських вузів визнають і цінують всюди.

4. Соціальне забезпечення. Соціальні гарантії в Євросоюзі набагато вагоміші за українські. Наприклад, в більшості європейських країн на пенсію, допомогу з безробіття або інвалідності можна не просто вижити, а жити, причому гідно.

5. Права і свободи. Ставши громадянином ЄС, ви отримаєте всі права, якими корінні європейці мають з народження.

6. Економічні можливості. Як і будь-який європеєць, ви зможете купувати і продавати житло, відкривати вклади в надійних європейських банках, вести бізнес, брати кредити.

Якщо підсумувати, загалом громадянство ЄС надає такі основні права своїм громадянам: право громадян ЄС на свободу пересування і перебування на території держав-членів Союзу, право громадянина Союзу обирати і балотуватися кандидатом у муніципальні органи на території будь-якої держави-члена ЄС, право брати участь в голосуванні і балотуватися в якості кандидата на виборах до Європейського парламенту у державі-члені Союзу, право звертатися з петицією до Європейського Парламенту з питання, який входить в сферу компетенції Співтовариства і який стосується його безпосередньо, право звертатися до Омбудсмена в разі поганої організації діяльності інститутів та органів Співтовариства, право письмово звертатися в будь-який з інститутів або органів ЄС на одному з офіційних мов Союзу, і отримати відповідь тією ж мовою, право виступати з пропозицією Європарламенту або Раді з приводу внесень змін до законодавства.

З вищесказаного можна констатувати, що, безсумнівно, громадянство Союзу надає якісно нові права громадянам держав-членів, пов'язані з розширенням їх просторових можливостей. Але в той же час, важливо й інше – громадянство встановлює безпосередній зв'язок між Союзом і громадянами. З цієї точки зору інститут громадянства Європейського Союзу – є втіленням ідеї створити союз не тільки держав, але і народів, об'єднання людей. Відповідно громадянство Європейського Союзу має важливе ідеологічне значення.

Література:

1. Костаки Г., Деляну Р. Інститут Європейського громадянства: еволюція и содержание // Закон и жизнь. – 2012. – №. 2. – С. 7–11.
2. Шигонцева Е. В. Европейское Гражданство / Е. В. Шигонцева // право. Аспирантский вестник Поволжья № 5–6, 2009.
3. Яковюк І. В. Громадянство Європейського Союзу: проблеми визначення // Держ. буд-во та місц. самоврядування. – 2005. – №9. – С. 82–88.
4. Европейский Союз. Основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями – М. Инфра, 2008. – 704 с.
5. Васильева, Т. А. Эволюция института гражданства Европейского Союза / Т. А. Васильева // Государство и право. – 2007. – № 12. – С. 22–30
6. Договор о Европейском Союзе / Міжнародний документ від 07.02.1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029
7. Яковюк І. В. Громадянство ЄС: поняття і співвідношення з національним громадянством // Проблеми законності – 2010. – № 107 – С. 13–22

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Н. І. Постнова¹

ГРОМАДЯНСТВО ЄС: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Постановка проблеми. Громадянство для кожного є чи не найбільш вагомим при перебуванні у межах певної держави, оскільки визначає її

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

політичний і соціальний статуси, матеріальне й духовне благополуччя. Завдяки громадянству для людини розширюється суверенітет держави, обумовлюється здатність використовувати надані політичні, соціальні, економічні, культурні та інші права, не тільки всередині власної держави, але і за кордоном користуватися правовим захистом.

Особливого значення набуває розгляд питання, щодо інституту громадянства для громадян держав-членів Європейського Союзу, оскільки це унікальний для міжнародного та конституційного права інститут, який був запроваджений з метою захисту прав та інтересів громадян держав-членів (ст. 2 Договору про ЄС).

На підставі ст. 8 (1) Договору про Європейський Союз кожний громадянин держави-члена, крім володіння громадянством патрімоніальної держави, є і громадянином Союзу.

Актуальність обраної теми полягає у тому, що у науковій літературі висвітлюється щорічно чимало актуальних питань і виникає необхідність у їх систематизації та з'ясуванні настільки «життєздатним» є громадянство ЄС.

Аналіз наукових досліджень. Проблеми громадянства в цілому, його змістовного наповнення та юридичної сутності зокрема були висвітлені в роботах цілого ряду як сучасних учених, так і правознавців початку ХХ ст., серед яких Ю. М. Тодика, Л. Оппенгейм, В. М. Гессен, С. В. Черніченко, М. В. Вітрук, Ю. Боярс, О. Журавка, Д. Златопольський, С. Косякова, В. В. Полянський та ін.

Наукова новизна роботи визначається новими подіями на міжнародній арені, зокрема питанням виходу Великої Британії з Європейського Союзу та, як наслідок, подальшого зв'язку громадян Об'єднаного Королівства зі статусом громадянина ЄС, а також узагальненням проблем, які повсякчас піднімають вчені міжнародного права.

Мета статті – проаналізувати наукові напрацювання зі вказаної тематики, виділити найбільш гострі проблеми, які стосуються громадянства ЄС та з'ясувати яким чином вихід Великої Британії вплине на правовий статус її громадян.

Виклад основного матеріалу. Громадянство – це встановлені державою політико-правові умови належності особи до тієї частини населення країни, на яку поширюються державні гарантії виконання визначених законом прав людини. Воно може виникати за фактом народження або в результаті отримання громадянства іншої держави.[5]

У процесі пошуку найбільш прийнятних форм об'єднання європейських держав після завершенні II Світової війни було розроблено низку політичних та економічних проектів, які прямо чи опосередковано стосувалися правового статусу громадян держав, що бажали інтегруватися. Окремими фахівцями обґрунтовувалася важливість створення міцного союзу європейських держав, що ґрунтується на ідеї правової єдності їх громадян. Зокрема, британський соціолог Т. Х. Маршалл одним з перших у 1949 р. обґрунтовував необхідність запровадження загальноєвропейського громадянства, оскільки громадянство – це «найкращий статус для повного об'єднання народів у співтовариство». Д. Хельд розглядав єдине громадянство як «окрему концепцію універсального поєднання інтересів народу і суспільства з індивідуальними аспектами їх політичного життя» [7, с.315]

Перші дебати щодо питання європейського громадянства розпочалися на початку 1970-х років, коли в умовах економічної кризи поживився інтерес до ідеї політичної інтеграції. Наприкінці 1975 року Комісія з проблем зближення європейських політичних систем представила доповідь, у якій уперше йшлося про запровадження загальноєвропейського громадянства як про одну з необхідних умов завершення формування політичного союзу. У 1980-х проблема втратила колишню актуальність, однак починаючи з 1990 року, коли французький президент Франсуа Міттеран і канцлер Німеччини Гельмут Коль виступили з ініціативою створення політичного союзу дванадцяти європейських держав, що входили тоді до складу Європейського економічного співтовариства (ЄЕС), питання єдиного громадянства знову вийшло на перший план.

Європейське громадянство розглядалося лідерами ЄЕС як засіб формування єдиної європейської ідентичності, покликаної забезпечити додаткову міцність загальноєвропейської конструкції в умовах посилення Німеччини та подій, що відбувалися у східній частині континенту. Процес формування ідеї європейського громадянства був, отже, прискорений політичними обставинами й утілений уже в Маастрихтському договорі 1992 року. Проголошення європейського громадянства та оголошення наміру перейти до єдиної європейської валюти стали першою й найважливішою з трьох «опор», на яких ґрунтувався Договір про створення ЄС.[6, с. 20]

Однак не всі держави-члени радо підтримали ідею реформування Співтовариств та запровадження інституту громадянства ЄС. Зокрема,

на загальнонаціональному референдумі в Данії 2 червня 1992 р. громадяни проголосували проти ратифікації Маастрихтського договору, зокрема, через негативне сприйняття концепції загальноєвропейського громадянства в контексті національного суверенітету. У зв'язку з цим на Європейській раді, що відбулася 10–11 грудня 1992 р. в Единбурзі були прийняті «Рішення стосовно деяких проблем, порушених Данією щодо Договору про Європейський Союз» [11]. Зокрема, вказувалося: «Громадянство Союзу надає лише додаткові права і захист та не замінює національне громадянство. Питання набуття національного громадянства вирішується виключно державою-членом відповідно до її законодавства». Це уточнення відкрило дорогу для позитивного голосування данців на другому референдумі 18 травня 1993 р. Згодом в Амстердамському договорі 1997 р. воно отримало юридичне закріплення.

Наступним важливим етапом розвитку інституту загальносоюзного громадянства варто вважати Лісабонський договір від 13 грудня 2007 р., у якому зроблено сильний акцент на подолання проблеми дефіциту демократії та, відповідно, розширено політичні права громадян ЄС. [8, с. 34]

Зміст інституту розкривається в Договорі про Європейське співтовариство (статті 17–21). Громадянином Союзу є кожен, хто має громадянство будь-якої держави-члена відповідно до законодавства відповідної держави. Громадянство Союзу доповнює, але не замінює національне громадянство (ст. 17).

Окрім прав та обов'язків, визначених в Договорі про створення Європейської Спільноти, громадянство Союзу означає чотири спеціальних права:

- свобода пересування та проживання будь-де на території держав Союзу;
- право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до місцевих органів управління та до Європейського Парламенту в країні проживання.
- дипломатичний і консульський захист з боку органів будь-якої держави ЄС в третій країні, де немає представництва рідної країни громадянина ЄС;
- право на подання скарги європейському омбудсменові.[10]

Запровадження поняття «громадянин ЄС», звісно, не означає скасування національного громадянства. Воно доповнює його і дозволяє

людині краще усвідомити свою приналежність до Європейського Союзу. [1]

Як зазначає Т. Ковальчук, проголошення європейського громадянства мало низку позитивних наслідків: по-перше, закріпило інтернаціональний характер європейської спільноти; по-друге, підкреслювало те, що мета Європейського Союзу полягає в розвитку особистості його громадян шляхом надання їм більших свобод, нехай навіть в умовах зниження характерного для будь-якої національної держави функції політичного контролю; по-третє, європейські лідери вирішили важливе питання – обмежили повноваження національних держав, не створюючи при цьому наднаціональної державної структури, однак паралельно проголосивши жителів численних автономій, що існують практично в кожній європейській країні, громадянами ЄС без надання цим автономіям державного статусу.

Індивіди, які мають європейське громадянство, швидше, отримують додаткові права, аніж обтяжуються новими зобов'язаннями: громадянин Європейського Союзу не сплачує прямих податків, не зобов'язаний відбувати військову повинність і не має можливості висловити своє ставлення до політики ЄС шляхом загальноєвропейського референдуму чи в якийсь інший спосіб. Тим самим порушується принцип, який вважався універсальним: не існує прав без зобов'язань і зобов'язань без прав. [б,с.22]

Однак постає питання про те, наскільки європейське громадянство є життєздатною політичною концепцією за умови відсутності в Європі єдиної «наддержави», оскільки повноцінно допомогти громадянам реалізувати їх права може власна держава, а ніяк не надбудова.

Багато століть національна держава втілювала в життя концепцію національного громадянства, згідно з якою надання індивіду правового статусу громадянина й відповідних політичних прав обумовлювалось його належністю до нації, а інститут громадянства, у свою чергу, був покликаний слугувати формуванню національної солідарності, почуття причетності до державного цілого. Європейський Союз певною мірою робить крок на шляху до ревізії принципів національної держави: фактично країни, котрі входять до його складу, відмовляються від значної частини своїх функцій, пов'язаних зі зміцненням традиційно ліберальних цінностей, зберігаючи при цьому повагу до принципів багатонаціональності. Тому статус громадянина в цьому разі гарантує лише політичні

права, а решта – такі, як право вибору віросповідання, право на свободу слова, на доступ до інформації або недоторканність приватного життя, – залежать не від громадянської належності, а від статусу індивіда.

Але доки Європейський Союз не стане державою, не існуватиме й справжнього європейського громадянства. Опитування громадської думки, котрі регулярно проводяться службою «Eurobarometer», свідчать, що переважна більшість жителів ЄС позиціонують себе насамперед як громадяни національних держав. Найвищий рівень підтримки інтеграції (70–80% позитивних відповідей) спостерігається в Люксембурзі, Нідерландах та Ірландії, найнижчий (20–40%) – у Великій Британії, Швеції, Фінляндії та Австрії [9].

Наступне питання, яке виникає при дослідженні єдиного європейського громадянства є питання щодо подвійного громадянства в деяких державах-членах ЄС.

Варто зауважити, що досі немає чіткого підходу. Одні європейські країни відкидають його, натомість інші дозволяють. Ірландія визнає подвійне громадянство, а Австрія відкидає. У Німеччині необхідно виконати особливі умови. У Нідерландах та Італії органи влади на подвійне громадянство заплющують очі – закон не дозволяє, але й не забороняє. А от у Туреччині та Греції подвійне громадянство законом дозволено, тоді як у Норвегії та Швеції – ні. В Іспанії дозволено мати «додаткове» громадянство лише деяких країн. Швейцарія поводить себе щодо цього питання так: швейцарський громадянин може придбати паспорт іншої країни, але при цьому він раз і назавжди втрачає свій. Будь-яка людина, котра отримала швейцарський документ, повинна за законом відмовитися від усіх своїх колишніх паспортів.

Донедавна європейськими лідерами з отримання другого громадянства були британці, але тепер у цьому їх випередили французи, що пояснюється бажанням уникнути сплати податків. При цьому у Європейському Союзі свідомі того, що підштовхує європейців обзаводитися подвійним громадянством, що в свою чергу може обернутися пагубно для економіки держав-членів та, як наслідок ЄС. Тому двері до країн, які називають «податковим раєм», – Монако, Гібралтар, Андорра, Домініканська Республіка і Гренада, Брюссель планується зачинити законодавчо, що на нашу думку було б доцільним рішенням.[2]

Також на даний час, цікавить питання про можливість набуття громадянства ЄС особами, які не є громадянами держав-членів ЄС, з метою

користування пільгами. Відомі випадки обходу закону і отримання громадянства «наддержави». Існує ряд країн, які на законодавчому рівні надали можливість мешканцям колишніх республік СРСР у спрощеній формі отримати громадянство за лічені місяці, лише підтвердивши своє походження. Список таких країн досить широкий, це: Словенія, Литва, Польща, Угорщина, Болгарія і деякі інші. Всі вони мають закон або підзаконні акти «Про репатріацію» – процесу повернення на батьківщину осіб, які мають прямиий родинний зв'язок з громадянами цієї країни.[4]

Нарешті, ще одне актуальне і нове питання сьогодення – це референдум за вихід Великої Британії з Європейського Союзу (у червні 2016 під час референдуму 52% британців проголосували за вихід Великобританії і складу Євросоюзу) і питання щодо того, що відбудеться із правовим статусом громадянина ЄС у громадян Великої Британії.

У ЗМІ знаходимо повідомлення про те, що жителям Великобританії, які невдоволені виходом королівства зі складу Євросоюзу, пропонують купити громадянство ЄС. Як заявив бельгійський політик, що відповідає за переговори щодо Brexit з боку Брюсселя Гі Верхофстадт британці зможуть користуватися й надалі пільгами ЄС, якщо будуть робити щорічний грошовий внесок. Зокрема, громадяни Великобританії, які отримали паспорти ЄС після Brexit, зможуть і надалі вільно переміщатися територією Євросоюзу, проживати там та голосувати на виборах в структурі блоку. Водночас член Європарламенту з Люксембурга Шарль Горенс пояснив, що британці можуть отримати паспорти безкоштовно. [3] Проте, на нашу думку, така ситуація в дечому не відповідає міжнародним актам про Європейський Союз, відповідно до яких громадянином ЄС є лише громадянин держави-члена ЄС.

Висновок: Європейське громадянство є особливим явищем, що ґрунтується не на принципі національної належності, а на прихильності до універсальних прав. Воно є досить життєздатною правовою конструкцією, оскільки, по-перше, спрямоване на захист інтересів громадян держав-членів і, по-друге, на розширення переліку їх прав. Повсякчас постають питання щодо можливості існування в межах Європейського Союзу подвійного громадянства держав-членів, набуття громадянства сторонніми для держав-членів особами, питання співвідношення національного і наднаціонального громадянства, проте на нашу думку, вказаний правовий інститут гармонічно доповнює національне громадянство і слугує додатковою гарантією для реалізації перш за все політичних та

економічних прав, зокрема з метою подолання дефіциту демократії та розвитку економічного потенціалу як кожного громадянина, так і його патрімоніальної держави.

Можна розглянути ще чимало питань, проте на нашу думку, доцільним в межах проаналізованого матеріалу було дослідження саме практичних нюансів реалізації особами їх громадянських прав, наданих ЄС.

Література:

1. Громадянство Європейського Союзу. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.infoportal.pp.ua/publ/erudit/geografija/gromadjanstvo_evropejskogo_sozuzu/16-1-0-549 (дата звернення – 22.03.2017). – Заголовок з екрану.

2. Бусол О. Подвійне громадянство. Центр досліджень соціальних комунікацій НБУВ. Електронний ресурс. Режим доступу: http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1453:gromadyanstvo&catid=8&Itemid=350 (дата звернення – 23.03.2017). – Заголовок з екрану.

3. Громадянство ЄС можна купити. Електронний ресурс. Режим доступу: http://24tv.ua/gromadyanstvo_yes_mozhna_kupiti_n753368 (дата звернення – 22.03.2017). – Заголовок з екрану.

4. Як отримати європейське громадянство? Електронний ресурс. Режим доступу: <http://vcgarant.com/ua/page/310-kak-poluchyt-eropeyskoe-hrazhdanstvo.html> (дата звернення – 22.03.2017). – Заголовок з екрану

5. Солодка небезпека подвійного громадянства. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://tyzhden.ua/World/25914> (дата звернення – 23.03.2017) – Заголовок з екрану.

6. Ковальчук Т. Формування європейського громадянства як особливого феномену об'єднаної Європи / Т. Ковальчук // Віче. – 2011. – № 20. – С. 19–21.

7. Final communiqué of the Paris Summit of December 9–10, 1974 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.cvce.eu/content/publication/1999/1/1/2acd8532-b271-49ed-bf63-bd8131180d6b/publishable_en.pdf

8. Кулабухова А. В. Становлення інституту громадянства Європейського Союзу / А. В. Кулабухова // Наук. вісн. Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки». – 2016. – № 1. – Т. 1. – С. 31–35.

9. Public opinion in the European Union// Eurobarometer. – Autumn, 2003// http://europa.eu.int/comm/public_opinion/archives/eb/eb60

10. Договір про заснування Європейської Спільноти. ЄЕС; Договір, Перелік, Міжнародний документ від 25.03.1957

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ «МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Сьогодні до однієї з основних проблем європейських країн належить так звана «міграційна криза». Чергова хвиля мігрантів несе за собою масштабні зміни у демографічні процеси цих країн. Величезний приплив мігрантів з країн Африки, Азії та Близького Сходу несе за собою конфлікти культурної та національної невідповідності. Неефективність міграційної політики, яка вже декілька років поспіль проводиться в країнах ЄС призводить до загострення міжетнічних та соціальних проблем. Питання нелегальної міграції є важливим також і для сучасної України, враховуючи направлення її політики на інтеграцію до ЄС. Також, багато українців проживають та працюють в країнах Європи, і тим самим підпадають під масштаби цієї проблеми.

Проблеми міграції цікавили як вітчизняних науковців, – В. О. Івашенка, В. В. Коваленка, В. І. Кривенка, О. В. Кузьменка, В. М. Куц, О. А. Малиновської, В. О. Новік, А. М. Черняк, О. Власюка, Е. Лібанова, І. Гнибіденко, О. Малиновської та інших; так і зарубіжних дослідників – М. Вейнера, Р. Вольвенда, Р. Епплярда, С. Колінсона, С. Спенсера, І. Рів'єра, М. Пуглі, Р. Плендера, Дж. Солта, Р. Хавсмана.

Головним в цій статті є дослідження проблеми «міграційної кризи» в країнах Європи та, в результаті, винайдення можливих шляхів її вирішення.

Європа вже давно намагається вирішити проблеми міграції. С. Якубовський у своїй роботі виділив чотири хвили біженців в європейських країнах:

1. Біженці та вимушені переселенці, що постраждали під час війни (період після Другої світової війни);
2. Мігранти як робоча сила під час довгострокового економічного зростання в таких країнах, як Німеччина, Великобританія, Франція, Данія, Бельгія (1960–1973 рр.);
3. Масова міграція, під час якої вже робилися спроби повернути частину мігрантів на батьківщину (сер. 1970-х – кін. 1980-х рр.);

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

4. Масова міграція, пов'язана з військовими етнічними конфліктами на території колишніх Югославії і СРСР та з економічно-політичними змінами внаслідок інтеграційного процесу в рамках Європи (кін. 1990-х рр.) [1, ст. 12–14].

1990 рік став своєрідною «точкою сингулярності» в політиці ЄС, який запровадив новий її напрям – міграційна політика. З початку цього року дана проблема почала активно розглядатися європейськими країнами, які, в свою чергу, затвердили Дублінські угоди, до яких входить три етапи:

1. Рішення про надання притулку розглядає держава ЄС, до якої шукач прибув вперше (1990 р.);

2. Статус біженця можуть надавати держави, з якими шукач має сталі зв'язки і може їх довести (2003 р.);

3. Треті країни набувають право надавати статус біженцю, якщо у справі присутні культурні зв'язки шукача притулку з даними державами (2013 р.).

Але, як зазначив А. Солодько: «Дублінські угоди залишаються політичним компромісом країн-членів ЄС, а не інструментом, який дає можливість урівноважити розподіл величезної кількості мігрантів [2].

2015 рік закріпив міграційну кризу на південних і південно-східних кордонах Європи. Станом на липень 2015 року, 67% зареєстрованих протягом півроку заявок сирийців були подані в країнах ЄС: у Німеччині (29%), Сербії та Косово (16%), Угорщині (9%), Австрії (7%) та Швеції (6%).

Значно зросла частка прийнятих позитивних рішень щодо надання статусу біженця. За даними Євростату, лише протягом третього кварталу 2015 року було схвалено 45 380 заявок. Для порівняння, за весь період 2014 року таких рішень було прийнято в три рази менше – 13 940 [3].

Враховуючи дані показники ЄС у 2015 р. продовжив проводити активну політику у сфері вирішення міграційної кризи:

– було виділено значну суму (2,4 млрд. євро) на посилення охорони кордону зі сторони Середземномор'я ;

– в країнах ЄС передбачалось розміщення протягом двох років 20 тисяч осіб, які «по-справжньому потребують міжнародного захисту»;

– пропонувалося реалізувати програму термінового переміщення з Італії та Греції вихідців з Сирії та Еритреї, що становлять найбільш вагому частку накопиченого в двох європейських країнах числа середземноморських мігрантів;

– Європейський Рада запропонувала розробити, дотримуючись право на притулок, нову програму швидкого повернення нелегальних мігрантів при координації FRONTEX (Європейського агентства прикордонної охорони);

– у липні 2015 чинності набрала директива з питань міграційної політики, мета якої – уніфікувати процедуру прийому біженців у всіх 28 країнах-членах (надання статусу біженця віддається на розсуд держави, куди подається відповідний запит, при цьому статус є чинним лише на території тієї держави, яка його затвердила).

В зв'язку з великим напливом біженців на Грецію, у 2016 р. на саміті ЄС було вирішено перекрити «балканський маршрут», котрим біженці прибувають із Греції у країни Західної Європи, і збільшити допомогу Афінам. Таким чином, ЄС вдалося трохи сповільнити потік мігрантів. Основними країнами-реципієнтами біженців в ЄС стали Німеччина, Швеція, Італія, Франція та Угорщина, в яких було зареєстровано 91% від усіх заявок [3].

03 лютого 2017 лютого відбувся саміт ЄС на Мальті, де одною з основних тем була «міграційна криза». ЄС обговорювало питання перекриття маршруту проникнення мігрантів до західної Європи Середземним морем, які відбуваються з Лівії. ЄС також пообіцяло допомогу Лівії у боротьбі з «перемитництвом» людей, адже більшість човнів, які виходять з Лівії, мають ціллю італійське узбережжя, яке вже декілька років поспіль потерпає від величезної кількості мігрантів.

Всеодно, враховуючи кількість антимиграційних заходів, ця проблема залишається відкритою для країн ЄС і її намагаються вирішити велика кількість дослідників. Одним із таких є американський інвестор та фінансист Джордж Сорос, який запропонував найприйнятніші, як на мою думку, 7 шляхів вирішення «міграційної кризи»:

1. Євросоюз і весь світ мають приймати значну кількість біженців напряму з прикордонних країн, організовано і з належним рівнем безпеки. І насправді, чим більше буде можливості легально потрапити на територію приймаючої держави, тим менше буде «нелегалів».

2. ЄС має покласти край безладу на своїх кордонах, адже ніщо не лякає громадськість так, як картини хаосу.

3. ЄС слід розробити фінансові інструменти, здатні забезпечити достатньо коштів для вирішення довгострокових задач (близько 30 млрд. євро, але враховуючи реальну загрозу розпаду Шенгенської зони, тобто

відкритих внутрішніх кордонів в Європі, що за оцінкою міжнародного фонду Bertelsmann Foundation призведе до щорічної втрати Євросоюзом 47–140 млрд. євро ВВП, – ця сума порівняно невелика). Пропонується ввести єдину європейську податкову систему та мобілізувати невикористаний кредит раніше створених фінансових інструментів ЄС.

4. Кризу необхідно використати для створення загальних європейських механізмів захисту кордонів, розгляду заяв про надання притулку і переміщення біженців. Пропонується ввести зміни до Дублінських угод щодо країни, яка несе відповідальність, та запровадити єдину європейську процедуру надання притулку, що унеможливить пошук політичного притулку в різних країнах і відродить довіру між державами-учасницями.

5. Має існувати механізм для переміщення визнаних біженців всередині Європи.

6. Європейський Союз і міжнародна спільнота мають надавати більшу підтримку зарубіжним країнам, які приймають біженців, ніж вони це роблять зараз.

7. Європа, з огляду на старіння населення, має з часом створювати умови, де схвалюється національне різноманіття і економічна міграція. Адже висококваліфіковані економічні мігранти сприяють підвищенню продуктивності та розвитку і збільшують «впускну спроможність» країни. Представники різних народів привносять в країну нові знання, уміння і навички, вони сприяють розробці інновацій як в країні походження, так і в країні, яка їх приймає [4]. Добре зазначив Костюк В. С. : «Міграція може стати антидотом проблемі з робочою силою, що обрушується на Європу, оскільки старіюче населення стає загрозою для економічного зростання. Іншими словами, міграція повинна стати добре керованим ресурсом, а не проблемою» [5].

Отже, враховуючи значну кількість законодавчих реформ у сфері міграційної політики, проблема біженців все-одно залишається однією з основних в країнах ЄС. Врегулювання міграційної кризи у країнах ЄС повинно відбуватись системно та з дотриманням принципу солідарності, міграційна політика європейських держав має враховувати усі важливі суспільно-політичні, культурні та етнічні цінності, адже неврегульованість цієї проблеми призводить до загострення міжетнічних та соціальних проблем.

Для позитивного результату у боротьбі з даною проблемою пропонується: збільшити фінансування не лише країн ЄС, які потерпають від

значного напливу біженців, а і інших країн, які приймають мігрантів; покращити захист кордонів; перетворити міграційну проблему на трудовий ресурс, який зараз так потребують країни ЄС.

Література:

1. Якубовский С. Міграційна політика ЄС: еволюція та соціально-економічні наслідки / С. Якубовський // Міграційна політика ЄС: стан, виклики та перспективи: мат. наук.-практич. симпозіуму, присвяч. 15-річчю дня мігранта та 25-річчю міжнар. Конвенції про захист прав усіх трудящих-мігрантів та їх сімей. – Одеса, 2015. – С. 10–15.
2. Солодько А. Глухий кут європейської міграційної політики [Електронний ресурс] / А. Солодько / Ліга. – Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/asolodko/article/17964.aspx>.
3. Солодько А., Фітисова А. Міграційна криза в ЄС: статистика та аналіз політики // Довідкова інформація офіційного сайту Аналітичного центру CEDOS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cedos.org.ua/uk/migration/mihratsiina-kryza-v-yes-statystyka-ta-analiz-polityky>.
4. George Soros. This Is Europe's Last Chance to Fix Its Refugee Policy // Foreign Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://foreignpolicy.com/2016/07/19/this-is-europes-last-chance-to-fix-its-refugee-policy-george-soros>.
5. Костюк В. С. Сучасні міграційні проблеми Європи // Матеріали 7 Всеукраїнської наукової конференції «Актуальні питання сучасної економіки» (24 грудня 2015 р.). Умань: Видавець «Сочінський», 2015. – Ч.1. – С.68–69.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. М. Радь¹

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

На сьогоднішній день ця тема є досить актуальною, так як Європейська правова система є однією із найрозвиненіших світі. Євросоюз є структурою, яка регулює здійснення економічної, політичної та правової інтеграції 28 європейських держав (Австрії, Бельгії, Болгарії, Великої

---

¹ Курсант 1 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Британії, Голландії, Греції, Данії, Естонії, Ірландії, Іспанії, Італії, Кіпру, Латвії, Литви, Люксембургу, Мальти, Німеччини, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Фінляндії, Франції, Хорватії, Чехії, Швеції). Практично кожна країна Європи, і не тільки, має яку-небудь правову основу взятую з ЄС. Звісно не можна не сказати про те як його положення впливають на суспільство. Тому проблеми, які виникають під час європейської інтеграції, та адаптації до відповідної правової системи, у будь-якій країні, викликають велику кількість дискусій і суперечностей. Результатом яких є кардинальні зміни у правовій системі тієї чи іншої країни.

До найважливіших рис права ЄС належать культуралізм, плюралізм, раціоналізм, динамізм, інтегралізм, професіоналізм, інструменталізм, легалізм, європеїзм. Унікальна за природою організація Європейського Союзу поєднує риси як типової міжнародної організації, так і федерації.

Право ЄС також є поєднанням рис національних правових систем держав-учасниць з рисами міжнародного права. Найбільший вплив на формування права ЄС, з-поміж національних систем, мають риси французького права (насамперед адміністративного, значною мірою також судового права) і німецького права (цивільного, господарського та торгового).

Право ЄС поєднує культуру континентального права та загального права. Домінують риси права континентального, водночас наявність рис загального права, виявляється в рецепції англійських засад проведення судового процесу, заслуховування іншої сторони, прийняття способу ведення судового діалогу і надання переваги позасудовим способам розв'язання спорів.

Прямуювання до уніфікації, інтеграції права в рамках ЄС є не вибудовуванням зовсім нової системи права, а зверненням до культурних традицій, сформованих раніше. Значна динаміка розвитку права ЄС спричиняє, з одного боку, те, що воно звертається до зразків з минулого, а з іншого, беручи до уваги сучасні потреби, – є правовим порядком, який піддається постійним змінам. У цьому розумінні право ЄС утворює певну цілісність, відокремлену однаково як від національних правових систем (континентальної та англійської культури), так і міжнародного права.

Право ЄС утворює таким чином наднаціональну правову систему і правову культуру загальноєвропейського зразка. Воно утворює органі-

зовану і структуровану систему правових норм, з її джерелами, власними інституціями, процедурами творення, інтерпретації і застосування.

Зближення законодавства України із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках Євросоюзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах-членах ЄС, а також створить необхідні передумови для отримання Україною статусу асоційованого члена ЄС, що є її головним зовнішньополітичним пріоритетом. Всі інтеграційні процеси в рамках Євросоюзу, незалежно від того, яку вони мають форму норм (договірну, резолюційну, звичаєву, юдикаційну), діють практично, ефективно, і результативно.

У процесі становлення Європейської інтеграції, у членах-країнах ЄС, виникає, як на мене досить вагома проблема, це проблема адаптації дійсної правової системи до основ які закладені у Європейському праві.

Входження України в європейський і світовий простір викликає потребу у відповідних перетвореннях в усіх сферах суспільного життя, адаптації діяльності державних інституцій до найкращих світових зразків. Орієнтація на право Європейського Союзу стає істотним чинником розвитку законодавства інших країн, у тому числі й України. З огляду на це, демократичні зміни потребують гармонійного розвитку економічної, політичної та правової систем. Проаналізований стан наближення законодавства України до правової системи ЄС дозволяє виявити ті проблеми, що постали перед Україною, і запропонувати підходи до підвищення ефективності цього процесу. В цьому зв'язку слід зауважити, що адаптація українського законодавства до законодавства ЄС відбувається одночасно з правовою реформою в Україні. Держава повинна створювати нове законодавство, у відповідності до міжнародних принципів і стандартів, оскільки до цього часу в її правовій базі згадані принципи і стандарти просто були відсутні. Залишається практично відсутнім і цілісне законодавче поле в Україні. Так, із понад 79 тис. нормативно-правових актів, що діють на території України, закони складають лише близько 10%. При цьому тільки незначна частина законів містять норми прямої дії. Проблема не стільки в кількісних показниках, скільки у якісному змісті законодавства. Існуюча законодавча база України є суперечливою, нестабільною і навіть малозрозумілою. І це при тому, що в Євросоюзі особливе значення приділяється саме якості правових актів. Рада ЄС

прийняла спеціальне рішення з приводу правил їх підготовки, за якими правовий акт повинен бути: чітким, без зайвої довжини, не двозначним, без надмірного застосування скорочень, не містити жаргонних висловів, надто довгих фраз, незрозумілих посилань на інші тексти, ускладнень, що роблять акт складним для розуміння. Зрозуміло, що Україні також потрібно враховувати економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних актів законодавства, адаптованих до вимог законодавства ЄС.

Отже, проаналізувавши вище написане я роблю висновок, що дійсно Європейська правова система є для нас пріоритетною, тому створюючи національну державну правову систему у відповідності до норм ЄС, необхідно одночасно із адаптацією вже існуючих законів приймати нові, узгоджені із правовим полем ЄС, законодавчі акти. Беззаперечним є те, що процес адаптації законодавства України вимагає злагодженої співпраці всіх гілок влади. Протистояння між гілками влади в Україні та гостра політична боротьба серйозно перешкоджають ефективній законотворчій діяльності парламен.

Література:

1. Копиленко О., Києвець О. Європейські стандарти в українському законодавчому процесі: можливість і доцільність // Проблеми застосування міжнародних стандартів у правовій системі України / Під заг. ред. Є. Б. Кубка. – К. : ПрАТ «Юридична практика», 2013. – 608 С.

2. Хаустова М. Г. Проблема організаційно-правового забезпечення гармонізації законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Проблеми законності. Академ. зб. наук. пр./ відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац.ун-т «ЮАУ», 2013. – Вип. 121. – С. 12–29.

3. Яковюк І. В. Правова політика України в умовах європейської інтеграції // Правова політика України : концептуальні засади та механізми формування : зб. матеріалів наук.-практ. конф., м. Київ 5 груд. 2012 р. – К. : НІСД, 2013. – С. 32–37.

4. Фулей Т. Вплив практики Європейського Суду з прав людини на судову практику України: підходи та виміри // Право України. – 2015. – № 2. – С. 98–112.

5. Розвиток і захист інтелектуальної власності в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sips.gov.ua/i_upload/file/Ukraine_IP_Report_UKRAINE_LR.pdf

6. Угода про асоціацію між Україною та європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344

Н. М. Рева¹

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЗА КОРДОНОМ

Після здобуття незалежності завдяки запровадженню свободи пересування та під впливом економічних проблем перехідного періоду міграція населення України значно активізувалася, її географія розширилася, масштаби зросли. На найчисельніший та соціально значущий міграційний потік перетворилася трудова міграція громадян за кордон. До заробітків за межами держави залучено щонайменше 2,5–3 млн осіб. Завдяки трудовій міграції послаблюється напруга на ринку праці. Однією з найгостріших, пов'язаних з трудовою міграцією проблем, є відсутність належного соціального захисту працівників-мігрантів. У зв'язку з цим захист прав та інтересів громадян за кордоном, вирішення проблем їхнього соціального забезпечення шляхом укладення міждержавних угод з країнами перебування завжди були серед пріоритетів міграційної політики України.

Спроби досягти домовленостей у сфері соціального забезпечення з країнами, які не входили до складу СРСР, активізувалися в Україні в результаті розгортання трудової міграції громадян за кордон, яка у 1990-х рр. набула масового характеру. У 1993–1996 рр. було підписано угоди про працевлаштування з Польщею (2005 р. до неї додано протокол щодо сезонного працевлаштування), Чехією, Словаччиною (термін дії останніх двох закінчився), Литвою, Латвією. За змістом ці угоди фактично ідентичні і мають загалом рамковий характер. Основний їх недолік – складність практичного застосування. Здебільшого працівники користуються послугам приватних посередників, або контактують напряму, зокрема, з використанням електронної бази вакансій [1].

---

¹ студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Відповідно до п. 1, ст. 17 Угоди про асоціацію між Україною, з однією, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони зазначено, що відповідно до законів, умов та процедур, що застосовуються у державі-члені та в ЄС, ставлення до працівників, які є громадянами України та які законно працюють на території держави-члена, має бути вільним від будь-якої дискримінації на підставі громадянства стосовно умов праці, винагороди або звільнення порівняно з громадянами цієї держави-члена. Але на практиці виникає проблема захисту таких працівників від дискримінації [3].

Як зазначає Ю. В. Щокін, найбільш поширеною формою дискримінації українських мігрантів є занижена заробітна плата порівняно з іншими корінними жителями або мігрантами з країн. Наступними проявами дискримінації за частотою вибору запропонованих варіантів стало «обмеження можливостей кар'єрного зростання» та «змушування до понаднормової неоплачуваної роботи». На проблему необгрунтованої відмови у працевлаштуванні та невчасних / неповних виплат заробітної плати вказала однакова кількість експертів, і вона становить 6,7% опитаних. Коли працівники звертаються до роботодавців з проханням звернутися до Європейського Суду, то отримують відмову, тому що ніхто не хоче судитися в Суді Справедливості.

Беручи до уваги ситуацію на ринку праці держав-членів згідно з їхнім законодавством та відповідно до норм, чинних у державах-членах та в ЄС, у сфері мобільності працівників: а) існуючі можливості доступу до зайнятості для українських працівників, надані державами-членами згідно з двосторонніми договорами, мають бути збережені та, у разі можливості, покращені; б) інші держави-члени повинні вивчити можливість укладання подібних договорів.

Неохоплення працівників-мігрантів соціальним страхуванням, а також неможливість багатьох навіть застрахованих осіб скористатися із своїх прав, крім неналежного їхнього захисту, має й низку серйозних фінансових наслідків. По-перше, мігранти втрачають внески, зроблені ними під час роботи за кордоном. По-друге, соціальні фонди України недоотримують значні кошти, оскільки працівники-мігранти сплачують їх за кордоном, або не сплачують взагалі. Разом з тим, мігранти, які повертаються, та члени їхніх сімей, які проживають в Україні, користуються за рахунок держави медичними послугами, отримують інші соціальні виплати, наприклад, у зв'язку з народженням дитини, можуть, хоча й у

мінімальному розмірі, отримати допомогу по безробіттю, як і іншим громадянам України їм нараховуються пенсії.

Також дискримінація відбувається за статевою ознакою. Так, відсоток чоловіків, котрі вказали на відсутність дискримінаційного досвіду, складає 44% серед усіх учасників дослідження чоловічої статі. Серед жіночої статі ця частка становить 38% осіб, тому мігранти здебільшого вимушені працювати на роботах, що не відповідають рівню їх кваліфікації та освіти [2].

Таким чином, Україні слід посилити зусилля на розвитку і вдосконаленні власної міжнародно-правової бази щодо захисту українців, які працюють за її межами. На нашу думку, основними проблемами, що потребують нормативного врегулювання, є захист від дискримінації і соціальне страхування.

Література:

1. Кучменко Н. Легальні та нелегальні канали трудової міграції українців : правові та етнологічні аспекти / Н. Кучменко // Етнічна історія народів Європи. – 2011. – № 31. – С. 100–105.
2. Мазука Л. І. Трудова міграція українців до країн ЄС : сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення / Л. І. Мазука // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 3 (16). – С. 10–17.
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/984_011

Науковий керівник: **Щокін Ю. В.**, д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. Д. Рибалко¹

РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ЕТАПІ ЇЇ ВХОДЖЕННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР

Сучасний стан розвитку нашої країни характеризується двома взаємопов'язаними тенденціями: зміцненням України як незалежної

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

держави та її інтеграцією у глобальні світові процеси. З метою реалізації стратегічного курсу України на інтеграцію до Європейського Союзу, забезпечення всебічного входження України в європейський політичний, економічний і правовий простір та створення передумов для набуття Україною членства в ЄС указами Президента України затверджено Стратегію інтеграції України до ЄС, зокрема її входження у європейський освітній простір. Останнє знайшло відображення у приєднанні у 2005 році до Болонського процесу, який передбачає створення єдиного європейського освітнього простору і стосується модернізації європейської вищої освіти.

Актуальною проблемою сьогодення на національному рівні є поглиблення міжнародних аспектів розвитку юридичної освіти, розробка навчальних програм, які б були спрямовані на інтеграцію вищої юридичної освіти у європейський та світовий освітній простір. Важливим напрямком співпраці між Україною та ЄС є участь у загальних європейських проектах за участю провідних вищих навчальних закладів Європи, що допоможе подолати не конкурентоспроможність українських учбових установ на європейському і світовому ринках освітніх послуг. Це вимагатиме наявності трьох основних елементів в діяльності вищого навчального закладу: міжнародного компонента в змісті навчальних планів і програм, міжнародної мобільності студентів та викладацького складу, наявності програм технічної співпраці і взаємодопомоги. [1, с. 6–7]

Обговорення позицій реформування юридичної освіти, викликаного входженням до Болонського процесу, здійснювалося на національній конференції «Реформування вищої юридичної освіти в Україні», яку організували Міністерство освіти і науки України; Міністерство юстиції; Регіональна місія USAID в Україні, Молдові і Білорусі, Американська асоціація юристів «Ініціатива з верховенства права» (ABA/ROLI), а також під час проведення Круглого столу з питань Концепції розвитку юридичної освіти в Київському національному університеті ім. Т. Г. Шевченка.

В інтерв'ю кореспондентів «Юридичної газети» В. В. Комаров – проректор з навчально-методичної роботи Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, – відзначив позитивний факт ухвалення ряду документів, що визначають еволюційну спрямованість юридичної освіти, зокрема, таких як: Державна програма розвитку юридичної освіти в Україні (2000–2005 рр.) [4], Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні (2009 р.) [3]. На його думку, це є свідомим

того, що зміст та якість юридичної освіти в країні залишається питанням державної уваги. [2].

Вважаю за доцільне, приділити увагу практичному використанню та розумному запозиченню досвіду юридичної освіти європейських країн, що сприятиме ефективному вдосконаленню якості національної юридичної освіти в майбутньому. Як приклад, можна навести деякі особливості юридичної освіти в Німеччині, яка вважається однією з найскладніших у європейському просторі та відкриває широке поле діяльності для багатьох професій. Типовим для німецьких університетів є обов'язковість дотримання принципу *universitas scientiarum*. Це означає, що кожен студент може вільно відвідувати лекції, що дозволяє кожній особі, з урахуванням особистих вподобань, обрати предмети для вивчення, які йому дійсно цікаві. Після закінчення курсу університетського навчання, випускники складають перший державний іспит і набувають статус референдарія. Цей статус є етапом підготовки майбутнього правника, і є істотною різницею між українською та німецькою системою підготовки юристів. Референдарій проходить стажування в державних юридичних структурах або в приватних юридичних компаніях. Оплата праці здійснюється державою не залежно від того, чи буде він в майбутньому працювати в держструктурах. Під час стажування референдарій проходить як практичну, так і теоретичну підготовку, після чого складає другий держіспит («*assesorexamen*») й набуває статусу правника та право займатися юридичною практикою. [5, с. 286]. На мою думку, варто розглянути можливість впровадження в Україні подібної системи замість проходження практики після закінчення 4 та 5 курсів, адже це б давало можливість студентам здобути певні практичні навички у професійній сфері, а грошова винагорода за працю мотивувала б проходити стажування сумлінно, і, врешті, проходження такої підготовки, було б гарантією трудоустрою після закінчення університету.

Одним із принципів Болонського процесу є активна участь студентів в якості партнерів в управлінні якістю освіти. Зокрема, в документах Болонського процесу відзначено, що «студенти повинні брати участь і впливати на організацію і зміст освіти в університетах та інших навчальних закладах...», – говорить в Декларації міністрів вищої освіти «На шляху до європейського простору вищої освіти» від 2001 року. Інструменти, що дозволяють враховувати точку зору студентів при вирішенні тих чи інших проблем вищої освіти є різноманітними: представ-

ництво студентів у вчених радах вузів; систематичне анкетування студентів з метою з'ясування їх задоволеності або незадоволеності викладанням, а також їх рекомендацій та побажань; сприяння адміністрації вузів в організації та функціонуванні органів студентського самоврядування. Наприклад, Студентський союз Університету Хельсінкі (НУУ) є повністю фінансово незалежним від університету. У нього існує власний бюджет, велика частина якого формується з доходів так званої бізнес-групи при Союзі, і лише невелика частина – зі студентських внесків. На кошти свого бюджету Студсоюз створив працюючу мережу всебічної соціальної підтримки студентів. Студенти, які приїжджають навчатися з різних кутків країни, мають можливість орендувати недороге житло, харчуватися в дешевих кафе, користуватися медичними послугами в спеціальних центрах. Представники Студсоюзу складають одну третину на всіх рівнях управління університетом, тобто можуть здійснювати реальний вплив на прийняття рішень. Суттєвою особливістю органів студентського самоврядування в Польщі є їх потужна матеріальна база і фінансово-правова незалежність від адміністрації навчального закладу. Річний бюджет органів студентського самоврядування Варшавського університету становить близько 200 тисяч доларів на рік, що формується з державних надходжень. До того ж, органи студентського самоврядування в Польщі мають право визначати розмір оплати за навчання в університеті, а також вирішальне право у затвердженні проректора зі студентських питань (в українському варіанті – проректора з виховної роботи).

Що стосується України, вона пішла позитивним шляхом стосовно розвитку студентського самоврядування, однак тільки формально. Через відсутність гідного фінансування самоврядних організацій у студентів недостатньо мотивації та взагалі можливостей вирішити низку проблем, втілити власні ідеї у життя. До того ж, воно за своєю сутністю більш тяжіє до українського політикуму, аніж до цивілізованого демократичного самоуправління.

Значущим кроком наближення української освіти до європейської є здійснення «державної регуляції» системи вищої юридичної освіти. Саме ухвалення у 2009 р. Концепції розвитку вищої юридичної освіти в Україні [3] є серйозним і об'єктивним аналізом стану, проблемних питань, змісту і перспективного розвитку юридичної освіти, на яку покладена відповідальність підготовки фахівців в галузі права, «озброєних

сучасними знаннями, культурою, високим рівнем цивільної і соціальної свідомості».

У Концепції визначаються напрямки щодо реалізації вказаних проблем. Одним з пріоритетних напрямків визначається зближення «ринку праці з навчальним середовищем». У документі пропонується розробити Положення про організацію навчального процесу, в якому має бути окреслено коло навчальних дисциплін юридичної спрямованості. Введено поняття «юридизації вищої юридичної освіти», коли зміст загально-теоретичних і гуманітарних курсів коректується завданнями професійної підготовки фахівців-юристів. В зв'язку з цим планується розробка так званих інтеграційних курсів, які активно використовуються у вузах Великобританії, Німеччині, Франції тощо. Для органічного входження в європейський освітній простір укладачі Концепції вслід Болонської декларації визначають шляхи й можливості забезпечення конвертованості національного сертифікату про освіту.

Отже, юридична освіта в Україні на сьогодні має реалізовувати принцип єдності у різноманітті, сутність якого полягає у плюралізмі національних систем освіти з одночасним узгодженням з європейськими стандартами. Це узгодження пов'язане з вдосконаленням юридичної освіти шляхом практичної орієнтації системи навчання; співпраці між сферою освіти та ринком праці; розвитку академічної мобільності студентів і викладачів; надання більшого рівня автономії вищим учбовим закладам; фінансового сприяння у розвитку студентського самоврядування.

Можна зробити висновок, що міжнародний престиж країни залежить не тільки і не стільки від того, з якою активністю вона братиме участь в міжнародних рухах і організаціях, як далеко вона піде шляхом інтеграції, уніфікації і стандартизації, скільки від її власних економічних, політичних і культурних успіхів, досягнутих за рахунок здатності суспільства самостійно вирішувати свої проблеми, покладаючись на власні ресурси та ідеї.

Література:

1. Тацій В. Я. Проблеми вищої юридичної освіти в Україні: нові виклики сучасних реалій // Право України. – 2009. – № 1. – С. 4–8.
2. Комаров В. В. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти (матеріали «круглого столу») // Право України. – 2009. – № 1. – С. 9–15.

3. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://univer.km.uf/koncers.htm>

4. Про затвердження Програми розвитку юридичної освіти на період до 2005 р. [Електронний ресурс]: Постанова КМУ від 10.04.2001 р. № 344 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/344-2001-%D0%BF>

5. Шпікгофф А. Юридична освіта в Німеччині: особливості та європейські перспективи / А. Шпікгофф // Науковий вісник Дніпропетровського державно-го університету внутрішніх справ України. – 2007. – № 4(35).

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. О. Рибалов¹

РОЗВИТОК КІБЕРБЕЗПЕКИ– ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

На сьогоднішній день країни ЄС практично у всіх сферах економіки покладаються на високі технології та Інтернет. Нажаль, це має і зворотний бік: росте кількість кіберзлочинів. Через це, європейські законодавці змушені встановлювати більш жорсткі правила безпеки та сертифікації інформаційних процесів. Економіка ЄС дуже активно використовує промислові IoT-технології (під IoT розуміється певна мережа із пристроїв, в яких є вбудовані датчики та ПЗ, що дозволяє їм передавати та обмінюватися даними з використанням стандартних протоколів зв'язку), які підключені до всесвітньої павутини. Європейські компанії все частіше підключають своє обладнання до Інтернету задля ефективного управління бізнес-процесами, а також для добування відкритої інформації про потенційних клієнтів. Сама інформація з цих приладів, а це може бути відео зйомка, дані про Інтернет запити, не є основною ціллю хакерів, однак пристрої які її збирають можуть потрапити під контроль і дистанційно керуватися для кіберзлочинів. При цьому власники пристроїв найчастіше навіть не підозрюють про їх використання в якості інструменту для кібератак. Дослідження боротьби проти кіберзлочинів, стало предметом дослідження багатьох науковців та дослідників, серед яких за-

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ймаються такі вчені, як О. А. Баранов, Ю. М. Батуріна, П. Д. Біленчука, В. Б. Вехова, О. Л. Доброжанська, С. С. Чернявський, Шиповський, В. В. П. Шеломенцев, В. Ф. Оболенцев, В. О. Голубева, та ін.

Актуальністю роботи полягає у дослідженні сучасного стану кібербезпеки у ЄС.

Метою роботи є комплексне дослідження та вивчення сучасного європейського досвіду реформування законодавства в ІТ сфері. Для всебічного та детального аналізу проблеми при написанні статті було використано такі загальнонаукові **методи** дослідження: порівняльний, історичний, системний.

Виклад основного матеріалу. Інформаційні технології зараз стрімко розвиваються, створюючи серйозну загрозу для національної і міжнародної безпеки в усьому світі. Однак у Європейському Союзі проблема кіберзлочинності постає дуже часто. Не випадково, що в останні роки зовнішньополітична служба ЄС (EEAS) доклала великих зусиль, щоб внести тему кібербезпеки в число основних напрямків зовнішньої політики і політики безпеки. Кібербезпека – це безпека інформації та інфраструктури в цифровому середовищі, що її забезпечує. Кібербезпека передбачає досягнення і збереження властивостей безпеки в ресурсах організації або користувачів, що спрямовані на запобігання кіберзлочинності. Є багато різних визначень кіберзлочинності. Наприклад, що вона включає в першу чергу злочинів проти комп'ютерів і інформаційних систем, а на другому місці так звані комп'ютерно-опосередковані злочину (computer-mediated crime). Проте, законодавство ЄС не вказує що саме є кіберзлочинністю, а на посилання на термін «комп'ютерна злочинність» можна знайти в різних документах, наприклад в ст. 83 Договору про функціонування Європейського Союзу та в Рішенні про заснування Європол.

Доволі велика кількість авторів, наприклад О. Л. Доброжанська, у своїх роботах зазначає, що за останні роки спостерігається збільшення кількісних та зростання якісних показників атак на інформаційні інфраструктури; одночасно зростає і їх професіоналізація. Кібератаки походять як з середини країни, так із закордону. Доступність і розповсюдження кіберпростору дозволяють проводити завуальовані атаки і при цьому уражені системи використовуються в злочинних цілях як інструменти нападу. Високотехнологічні віруси сильно обмежують можливості захисту і зворотного відслідковування. Зазвичай, при атаках неможливо

визначити ні особу ні витоки нападника. Злочинці, терористи і особи контррозвідка використовують кіберпростір як поле своєї діяльності не зупиняючись перед державними кордонами. Також за такими атаками можуть стояти військові операції. [1] Відповідно до ст. 8 Хартії Європейського Союзу про основні права громадянам ЄС гарантовано право на охорону персональних даних. Можна відзначити, що на рівні Європейського Союзу склався комплексний механізм захисту персональних даних, що складається як з загальноєвропейської нормативної бази, так і з національних законодавчих актів, з європейського Уповноваженого з охорони персональних даних та національних адміністративних органів. Проблема можливого використання персональних даних пов'язана не тільки з боротьбою проти кіберзлочинності, але ми ставали свідками даного явища в багатьох інших контекстах: АСТА, PNR або мережевого нейтралітету. Для вирішення цієї проблеми була розроблена Європейська конвенція про кіберзлочинність, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи у листопаді 2001 р Незважаючи на факт, що Будапештської конвенції підписали країни не є членами Ради – США, Канада, Японія і ПАР, на жаль, документ досі не ратифіковано всіма державами-членами Європейського Союзу. Будапештська конвенція 2001 року з Додатковим протоколом (2003 рік) охоплює широке коло питань, в тому числі визначає кілька видів кіберзлочинів, включно незаконний доступ до комп'ютерних систем і перехоплення даних, вплив на дані, шахрайство з використанням комп'ютерних технологій, правопорушення, пов'язані з дитячою порнографією і тероризмом.

Так, країни ЄС вже давно боролися з кіберзлочинністю. Але, робили вони це кожна сама по собі і з вельми змінним успіхом. Наприклад, в ФРН функціонує Національний центр кіберзахисту. Його було створено для оптимізації оперативної співпраці усіх державних установ і покращення координації заходів щодо захисту проти ІТ– випадків. Він працює під керівництвом Федерального відомства з інформаційної безпеки (BSI) і при безпосередній участі Федерального відомства захисту конституції (BfV), а також Федерального відомства з питань захисту населення і допомоги при стихійних лихах (BBK) [2] Але все ж такого центру, аналогії якого були і в інших країнах ЄС було недостатньо. Тому, як і в тяжкі післявоєнні часи країни ЄС об'єдналися і створили Європейський центр для боротьби з кіберзлочинністю був відкритий 11 січня 2013 року в Гаазі. Його основним завданням є боротьба з кіберзлочинністю в най-

коротшому часі. Офіційно його повноваження виділені в трьох напрямках: злочини, вчинені організованими групами з метою збагачення та отримання вигоди / он-лайн шахрайство /; злочини, що завдають серйозної шкоди жертвам, як он-лайн сексуальна експлуатація дітей і злочини, які вражають інфраструктуру або інформаційну систему Європейського Союзу. Невід’ємною частиною його діяльності стає і боротьба з крадіжками он-лайн ідентичності, і захист профілю в соціальних мереж. Слід мати на увазі, що до кінця 2011 року 73% сімей в ЄС мали доступ до домашнього Інтернету, а понад 35% користувалися послугами електронного розрахунку. Так у 2013 році розпочалась активна участь ЄС у розвитку політики протидії кіберзлочинності.

У кінці 2015 року в ЄС був прийнятий перший закон про кібербезпеку – Network and Information Security Directive. Який зобов’язав компанії, які здійснюють діяльність в енергетичній, транспортній, банківській сферах, на фінансовому ринку, в медицині та водопостачанні інформувати відповідні органи про випадки здійснення щодо них кібератак та інших інцидентів, пов’язаних з кібербезпекою. Також, під дію директиви підпали постачальники Інтернет-послуг, пошуковики і хмарні компанії. Втім, зазначена Директива не вирішує глобальну проблему використання хакерами IoT-мереж і не зобов’язує виробників і користувачів IoT-пристроїв здійснювати заходи по їх захисту. В лютому 2016 року НАТО та Європейський Союз у Брюсселі підписали технічну угоду щодо посилення співпраці в сфері кібербезпеки. Ця угода охоплює як обмін інформацією з конкретних кіберзагроз, так і обмін передовим досвідом щодо технічних процедур, налаштування мереж і партнерських відносин з промисловістю. НАТО і ЄС стикаються з аналогічними проблемами в захисті своїх мереж від зростаючої загрози кібератак. Тому, щоб допомогти обом організаціям краще впоратися з цим завданням, і була підписана технічна угода з питань кіберзахисту між центром НАТО на реагування на комп’ютерні інциденти (NCIRC) і службою реагування на комп’ютерні інциденти ЄС (CERT-EU). «Разом НАТО і ЄС будуть сильніші при захисті від кібератак. А активне співробітництво в рамках цього механізму дозволить відчутним чином більш ефективно запобігати кібератакам, а також дасть можливість передбачати, виявляти і реагувати на них.[3]Отже, можна виділити такі напрямки діяльності ЄС у сфері боротьби проти кіберзлочинності : 1)Можливість більш тісної співпраці ЄС з міжнародними організаціями, такими як НАТО, та об-

міном досвідом та ресурсами, задля більш ефективної роботи, та діяльності направленої на поліпшення стану кібербезпеки у світі. 2) Створення центрів завданнями яких є боротьба з кіберзлочинністю та навчання людей протидіяти кіберзлочинам. 3) Розвиток власного законодавства, прийняття вдалих реформ які б не допустити розвитку кіберзлочинів і поширення їх по всій території ЄС.

Таким чином, можна зробити висновок, що на сьогоднішній день у світовому масштабі близько мільйона людей щодня стають жертвами кіберзлочинів, а нанесений фінансовий збиток в результаті кіберзлочинних дій завдає серйозної шкоди економіці держави. Однак необхідно відзначити, що зусилля Європейського Союзу в боротьбі з кіберзлочинністю направлені у потрібне русло. А створення Європейський центр для боротьби з кіберзлочинністю, дозволяє використовувати зібрані докази в судовому процесі, але при повазі і дотриманні основних прав і свобод людини, зокрема – права на охорону персональних даних. Тим самим не тільки, допомагає правоохоронюваним органам у пошуках кіберзлочинців, а і попереджає появу нових злочинів у цій сфері.

Література:

1. Кібербезпека як феномен міжнародних відносин на прикладі Федеративної Республіки Німеччини [Текст] / О. Л. Добржанська, А. А. Демцов // Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Актуальні проблеми міжнародних відносин / Київський національний університет ім. Т. Шевченка, Інститут міжнародних відносин. – Київ : Ін-т міжнар. відносин, 2011. – Вип. 102, Ч. 1. – С. 111–116.

2. Rosenbach Markel. Nationales Cyber – Abwehrzentrum. Spiegel OnlineNetzwelt, 21 März 2011. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.spiegel.de/netzwelt/netzpolitik/0,1518,747140,00.html>

3. NATO and the European Union enhance cyber defence cooperation [Electronic resource]– Electronic data. – Mode of access: http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_127836.htm?selectedLocale=en (date of request: 13.04.2017). – Title off the Screen.

4. Про тлумачення та визначення поняття «кібербезпека» / О. А. Баранов // Правова інформатика : наук. журн. з питань прав. інформатики, інформ. права та інформ. безпеки. – 2014. – Н 2. – С. 54–62.

5. Кібербезпека як метод захисту від сучасного тероризму та необхідна ланка сучасного сектору оборони країни [// Протидія терористичній діяльності:

міжнародний досвід і його актуальність для України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. 30 верес. 2016 р.. – Київ : Нац. акад. прокуратури України, 2016. – С. 391–392

Науковий керівник: **Камишанський М. М.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

І. В. Роянова¹

ЗМІСТ КОНЦЕПЦІЇ «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Питання «дефіциту демократії» є явищем, що виникло в специфічному утворенні *sui generis* – Європейському союзу. На перших етапах існування засновники тоді ще Європейського співтовариства бачили його більше як технократичний проект, ніж демократичний. Мета, в першу чергу, була економічна, а саме створення спільного ринка шляхом виключення усіх національних бар'єрів на рух товарів, робочої сили, послуг. Задля цього держави вирішили передати частину своїх суверенних прав європейським органам і делегувати їм власні повноваження. Інституції, створені за волею держав, хоча і відстоювали їх інтереси, проте, вони не закінчувалися цими межами. Аналізуючи це явище Джеймс Розенау писав про перерозподіл авторитета влади на місцевий та наднаціональний рівні [1, с. 195–196]. Однак ми стикаємося з такими ситуаціями, коли держави не готові контролювати створені ними структури, не мають змоги це зробити або не зацікавленні. Внаслідок цього, проблеми дотримання основних принципів демократії стають головними. Все більше рішень на наднаціональному рівні приймаються відповідним, малочисельним, динамічним та ефективним класом.

Манфред Г. Шмидт виокремив такі властивості демократії: легітимність, прозорість і контроль влади [2, с. 424]. Щодо прозорості, то звичайно, що наднаціональні структури не підтримують діалог з суспільством, тому, важко говорити про прозорість. Крім того, в національній

---

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

державі відносини з суспільством будуються на інституті періодичних виборів, через які народ делегує обраним представникам повноваження на прийняття суспільно-важливих рішень від його імені. Але, враховуючи підсумки останніх виборів до Європарламенту 2014 року (76,18% набрали так звані «німі виборці», а партія, що перемогла – 7,65%) [3, с. 84–85], можна стверджувати, що такі вибори є формальними. Таким чином, розмірковуючи про наявність невідповідності між ідеалом і дійсною картиною, французький політолог Жан Бешлер наводить поняття «дефіцит демократії» [4, с. 11].

Звернення нашої уваги стосовно його існування пов'язано з тим, що фактично є думка яка підтверджує, так і та, що заперечує наявність «дефіциту демократії».

Почнемо з першого. Існують два виміри цього явища: інституційний та соціально-культурний. Перший пов'язаний зі зростаючою бюрократією і віддаленням інститутів від громадян, другий – зі складнощами у формуванні європейського громадянського суспільства [3, с. 84]. Стосовно останнього не можна наполягати, бо ЄС – це об'єднання держав, що мають різні національні особливості, менталітет і сферу інтересів, а тому утворення такого громадянського суспільства є неможливим. Зупинимось на інституційному вимірі. Почнемо з аналізу Європейського парламенту. Його виникнення передусім пов'язано з необхідністю надати демократичного характеру інституційному механізму Європейського Співтовариства, діяльність якого практично була виведена з під контролю національних парламентів. Це єдиний інститут, що обирається країнами-членами ЄС, але на практиці його можливості обмежені. Взяти хоча б ст. 20 Договору про Європейське співтовариство вугілля і сталі 1951, де закріплено, що Асамблея (Європарламент) повинна складатись з представників народу [5], і перші вибори, що відбулися 1978 році. Тільки з Лісабонською угодою повноваження Європарламенту були де-юре розширені і він разом з Радою ЄС і Європейською комісією приймає участь у нормотворчому процесі. Але, не як повноправний суб'єкт.

Наступним органом, що демонструє наявність «дефіциту демократії» є Європейська комісія, де представники від держав призначаються, а потім цей інститут контролює держави щодо впровадження європейських нормативних актів у їх внутрішню правову систему [3, с. 85]. Таким чином, інститут, що немає демократичних основ контролює демократично обрані парламенти.

Але існують і ті, хто не погоджується з тим, що «дефіцит демократії» існує. Вони вважають, що це міф. На думку американського професора Гарвардського Університета Едрю Моравчік, теза щодо «дефіциту демократії» є наслідком «старомодного націоналізму» та відсутності передбачення. На його думку, інститути Союзу природно здаються неефективними для тих, хто виходить з абстрактних політичних ідеалів парламентської демократії, а не з реального механізму національних демократій. У цілому ж Договір про заснування ЄС поєднує в собі «елементи консенсуальної демократії Нідерландів, канадський федералізм, стримування та противаги США та обмежені фінансові можливості Швейцарії»[6].

Суттєві зміни у кращій напрям зробив Лісабонський договір, що був підписаний 13 грудня 2007 року 27 державами членами (набув чинності 1 грудня 2009 року), який можливо ще не до кінці реалізований, тому що це довготривалий процес, проте, він містить багато новел, що нанівець зводять «дефіцит демократії». А саме, запровадження інституту громадської ініціативи (ч. 4 ст. 11 ДЕС [9], [10] та ч. 1 ст. 24 ДФЄС [10]). Суть цього інституту полягає у праві на звернення до Європейської Комісії з проханням розробки і висунення нової законодавчої ініціативи за наявності підписів щонайменше одного мільйона громадян з певної кількості держав-членів. Регламентом №211/2011 [7] про громадянську ініціативу визначаються критерії її прийнятності. Ініціатором може бути громадянський комітет, який складається із 7 громадян різних держав-учасниць ЄС. Підтримати таку ініціативу повинні не менше 1 мільйона громадян що мають право голосу, тобто з 18 років, окрім Австрії – з 16 років, що походять не менше як з $\frac{1}{4}$ держав-членів ЄС. Згодом підписи передаються до Комісії, яка після її реєстрації негайно повинна опублікувати висунуту пропозицію і винести її на публічне обговорення. Як зауважує О. Я. Трагнюк, можливість реалізації «громадянської ініціативи» суттєво розширює політичні права громадян ЄС через участь у демократичному житті Союзу. Закріплення права на «громадянську ініціативу» означає запровадження у діяльності ЄС ключових стандартів громадянського діалогу, який є продовженням існуючої практики Комісії щодо проведення широких громадських консультацій у тих випадках, коли прийняття законодавчого акту Союзу може зачіпати права та інтереси осіб у ЄС. [8].

Також, за Лісабонським договором була значно посилена роль Європейського Парламенту (були розширенні його законодавчі та контрольні

повноваження), а також гарантування прав людини і громадянських свобод. Вперше було закріплено право виходу зі складу ЄС (ст. 50 ДЄС) [9]. Лісабонський договір уточнив і роз'яснив цінності ЄС і підтвердив його цілі.

На сьогодні існує думка, яка вказує на необхідність нового визначення демократії [3, с. 86–87], так щоб воно відповідало змінам, обумовленим активними глобалізаційними процесами, відхід від категорій демократії, що притаманні національним державам. Мова йде про запровадження механізмів і процедур, що відповідали б сучасним реаліям.

Отже, із вище викладеного ми можемо зробити висновок, що Європейський Союз, як новий тип інтеграційного утворення, здійснюючи низку реформ не тільки нейтралізує недоліки, що мали місце раніше, а й запроваджує нові форми прояву демократії, такі як громадянська ініціатива, право кожного громадянина подавати петиції, що стосуються сфер діяльності ЄС, можливості подання скарг до Європейського Омбудсмана щодо випадків порушення порядку управління в діяльності інститутів і органів або установ Союзу (окрім Суду ЄС).

Література:

1) Rosenau J. N. Security in a Turbulent World // Current History. 1995. Vol. 94 №592

2) Schmidt M. G. Demokratietheorien. Opladen, 2000.

3) Зелінський Я. Дефіцит демократії в європейському суспільстві і децентралізована демократія // Вестник Тамбовського Університету. серія: Політичні науки і право випуск №2 (2) / 2015

4) Бешлер Ж. Демократія. М. : UNESCO, 1994. С.11.

5) Договір об утворенні Європейського об'єднання вугля і сталі от 18.04.1951г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_026

6) Andrew Moravcsik In Defence of Democratic deficit: Reassessing Legitimacy in the European / Harvard university – 2002 – Number 4–603–24

7) Regulation (EU) No 211/2011 of the European Parliament and of Council of 16 February 2011 on the citizens' initiative// Official Journal of the European Union L 65/ 1, 11.3.2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32011R0211>

8) Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Державне будівництво та місцеве самоврядування – Випуск 22–2011 – с. 86–95

9) Договір о Європейському Союзі от 07.02.1992 г. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029

10) Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про Функціонування Європейського Союзу (2010/С 83/01) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <file:///C:/Users/admin/Downloads/f450346n12.pdf>

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. М. Руденко¹

ЩОДО ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ ПРОТИДІІ МІГРАЦІЙНІЙ КРИЗІ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Внаслідок глобалізаційних перетворень, які сколихнули світ, дедалі більше потребує уваги вирішення міграційної проблеми. Дане питання, особливо гостро постало через політичні переслідування, порушення прав людини та збройні конфлікти, які сколихнули більшу частину арабського світу. Відтак, вищезазначена ситуація негативно вплинула на всі країни Європейського Союзу, поставивши їх під загрозу міграційної кризи.

Необхідно зазначити, що одним з перших програмних документів, який розкривав питання міграції стала Шенгенська угода від 14.06.1985 року. Так, в ст.2 зазначено, що відносно переміщення осіб поліцейські і митні органи влади з 15 червня 1985 року здійснюють в основному лише візуальний контроль за особистими транспортними засобами, що перетинають спільні кордони на обмеженій швидкості, не зупиняючи їх [1]. Беручи до уваги норми угоди, ми можемо констатувати лояльне ставлення до процесів міграції. Враховуючи подальший наплив мігрантів, даний документ не міг врегулювати низку питань пов'язаних з міграцією, але ми вважаємо, що саме Шенгенська угода дала початок розвитку міграційного законодавства в ЄС. Внаслідок об'єктивної потреби у виробленні спільних підходів до регулювання міграційних процесів, упродовж останніх 20 років міграційна політика

---

¹ Студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Євросоюзу суттєво змінилася і набула нового змісту. В цьому контексті важливим стало також прийняття в 2010 році Лісабонського договору. Згідно з ч.1 ст. 78 Договору: «Союз розвиває спільну політику притулку, допоміжного та тимчасового захисту з метою надання належного статусу будь-якому громадянину третньої країни, що потребує міжнародного захисту, і забезпечення дотримання принципу не видворення» [2]. Слід вказати, що даний договір визначив основні аспекти уніфікації статусу притулку для громадян третіх країн, чинних на території всього Союзу, спільну систему тимчасового захисту переміщених осіб у випадку масового напливу, а також єдині процедури надання й позбавлення уніфікованого статусу притулку.

Ми вважаємо, що досліджуючи тему міграції, не можна оминати увагою статистику, яка надає невтішні прогнози. Так, за даними Євростату вже протягом 2016 року до ЄС прибуло 132 791 осіб. Стосовно питання надання статусу біженця, то частка прийнятих позитивних рішень значно зросла. Лише протягом третього кварталу 2015 року було схвалено 45 380 заявок. Для порівняння, за весь період 2014 року таких рішень було прийнято в три рази менше – 13 940 [3].

Враховуючи такий високий показник мігрантів постає питання, яким чином підтримується хитке становище Європейського Союзу в ситуації з міграцією та якими засобами досягається протидія міграційній кризі. На наш погляд, достатню вагому роль відіграють програмні документи прийняті в рамках Європейського Союзу. В даному випадку, слід окремо зупинитися на Рекомендації щодо розселення прийнятої Європейською комісією 08.06.2015 року. Відповідно до ст.10 даного документу, в цілому 20 000 чоловік повинні бути прийняті до Спільки протягом дворічного періоду, реалізація цієї схеми забезпечується з боку держав-членів [4]. На нашу думку, зазначений крок стане дієвим засобом у недопущенні біженців виключно до декількох країн, а здійснить чіткий розподіл біженців серед всіх країн ЄС.

Надзвичайно важливу роль відіграють також різноманітні органи та об'єднання, серед яких належне місце посідає Frontex, повна назва Європейське агентство з охорони зовнішніх кордонів країн-членів Європейського Союзу. Це агентство, створене 3 жовтня 2005 року є відповідальним за координацію діяльності національних прикордонних служб та забезпечує надійність кордонів країн-членів ЄС з іншими країнами. Одним з найголовніших завдань Frontex є прийняття дій стосовно не-

легальних мігрантів, зокрема прогнозування майбутніх потоків на кордонах, а також факторів міграції [5]. Так, за допомогою даної організації майже 250 000 чоловік відправляються щороку додому, а даний фактор, безумовно, поліпшує ситуацію з міграцією.

Не можна залишити без уваги також і створення мережі центрів прийому біженців. Ідея їх створення вперше була згадана 13 травня 2015 року в Європейській міграційній стратегії. На сьогодні, центри уявляють собою пункти, в яких проходить ідентифікація, реєстрація та збір відбитків пальців мігрантів, а також вони є вдалим місцем для утримання нерегульованих мігрантів [6]. Ми вважаємо, що у випадку кризи чи непропорційного міграційного тиску на зовнішні кордони, саме ЄС центри приймуть на себе основний удар, даючи можливість іншим органам та агенціям підготуватися до проведення чітких дій, тому їх роль не можна недооцінювати. Але в наш час, актуальною залишається проблема чіткого визначення завдань центрів. Не можна також оминати негативну тенденцію, при якій одні країни виступають за створення центрів як пунктів утримання біженців, інші ж блокують ініціативу як таку, що може призвести до порушень прав людини і усталеного порядку співпраці між агенціями ЄС.

Отже, враховуючи міграційну політику можна цілком погодитись з словами О. Малиновської, яка вважає, що всі проблеми з якими стикаються уряди європейських держав походять від відсутності комплексного підходу, коли питання надання притулку, трудової міграції або боротьби з нелегальною міграцією вирішуються відокремлено одне від одного, а рішення в міграційній сфері мають ситуативний характер з відсутністю довгострокових стратегічних підходів [7, с. 130].

Таким чином, проаналізувавши подану інформацію, ми вважаємо, що питання кризи міграційної політики в ЄС з кожним днем постає все гостріше, що призводить до більш жорсткої міграційної політики країн, котрі традиційно вважалися відкритими до міграції. На нашу думку, підтримка вищезгаданих організацій, а також пошук консенсусу для відходу від прийняття ситуативних рішень і вироблення довгострокової стратегії, яка полягатиме не лише в укріпленні морських кордонів, програмі переселення та впровадженні інтеграційних механізмів для тих, хто уже прибув в Європу, але і у розбудові та забезпеченні цих механізмів в країнах арабського світу, стане дієвим кроком для попередження міграційної кризи в ЄС.

Література:

1. Шенгенська угода Міжнародний документ від 14.06.1985// Електронний ресурс – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/987_004
2. Лісабонський договір Міжнародний документ від 30.03.2010 // Електронний ресурс – Режим доступу: [file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Downloads/consolidated_versions_20120516%20\(1\).PDF](file:///C:/Users/%D0%90%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%B0/Downloads/consolidated_versions_20120516%20(1).PDF)
3. Євростат – статистичні відомості про міграційні процеси // Електронний ресурс – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database>
4. Рекомендації щодо розселення (COMMISSION RECOMMENDATION on a European resettlement scheme) від 08.06.2015 ст.3 //Електронний ресурс Режим доступу: https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/homeaffairs/files/elibrary/documents/policies/asylum/general/docs/recommendation_on_a_european_resettlement_scheme_en.pdf
5. Офіційний сайт агентства Frontex//Електронний ресурс – Режим доступу:<http://frontex.europa.eu/about-frontex/mission-and-tasks/>
6. Європейська міграційна стратегія (European Agenda of migration). від 13.05.2015ст.6–7//Електронний ресурс – Режим доступу: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/europeanagendamigration/backgroundinformation/docs/communication_on_the_european_age
7. Малиновська, О. Європейський досвід впливу на міграційні процеси // Юридический вестник. – 2002. – 4. – С. 130

Науковий керівник: **Щокін Ю. В.**, д.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. О. Рудь¹

СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ JUS COGENS ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА

Неможливо заперечити, що з плином часу міжнародно-правові відносини розвиваються зі зростаючою інтенсивністю, чому іманентно кореспондує й урізноманітнення предметної спрямованості відповідної співпраці. Такі інтеграційні процеси, які тільки набирають обертів у сучасних реаліях, потребують належної їх правової регламентації. Дана

---

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

стаття присвячена важливим питанням, які виникають при врегулюванні міжнародно-правових відносин, а саме співвідношення основоположних принципів міжнародного права з тими правовими нормами, що створюються та еволюціонують у межах правової системи Європейського Союзу. Відтак, актуальність роботи підтверджується тим, що як би інтенсивно не реалізовувались інтеграційні процеси, відбиваючись, зокрема, у якісно своєрідних правових напрацюваннях, відповідна «ізолюваність» не може бути виправданою для незастосування «надімперативних» норм права.

Основні питання, які виникають при дослідженні співвідношення норм *jus cogens* та європейського права полягають у наступному: чи є верховенство права у міжнародному праві та які міжнародно-правові категорії визначають його зміст, як саме норми *jus cogens* впливають на формування та зміст європейського права, яким чином держави застосовують на національному рівні одночасно два потужні інструменти для врегулювання відносин та забезпечення правопорядку.

Багатогранність питання про співвідношення норм *jus cogens* та європейського права зумовлює значний інтерес багатьох науковців щодо цієї проблематики. Питанням такого співвідношення присвячені праці таких видатних юристів-дослідників, як О. Буткевич, Н. В. Дрьоміна-Волок, К. Оскве, Ю. А. Тихомиров та інші.

Метою статті є встановлення особливостей співвідношення норм *jus cogens* та права Європейського Союзу.

Виклад основного змісту роботи. Авторитет міжнародного права значно зростає після світових потрясінь, викликаних міждержавними зіткненнями. У такі моменти історії спокій і стабільність є гостро необхідними людству. Саме тому, природно, що міжнародне право, будучи фіксатором міжнародних відносин, стає затребуваним політичним інструментом, що доводять події після Першої та Другої світових війн, найважливішим правовим результатом яких стало прийняття Статуту ООН, що закріпив загальновизнані принципи міжнародного права, які мають обов'язкову юридичну силу для членів цієї Організації. Для інших суб'єктів міжнародного права вони також є обов'язковими, оскільки набули характеру міжнародного звичаю. [1; с. 208]. У статті 2 Статуту ООН перераховано сім таких принципів. Але, у довершеному вигляді вони закріплені в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до

Статуту ООН 1970 р., і в Заключному акті Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. [2; с. 5]. Принципи *jus cogens* виконують низку практичних функцій: закріплюють основні права та обов'язки держав, виражають комплекс загальнолюдських цінностей таких, як мир, співробітництво, права людини, є фундаментом міжнародного правопорядку, оскільки визначають його політико-правову форму.

Безпосереднє застосування норм та принципів міжнародного права позбавляє ЄС необхідності прийняття додаткових правових актів шляхом імплементації положень міжнародних угод у власне національне законодавство. Адже така модель узгодження міжнародного та європейського права є найбільш прийнятною при великомасштабній інтеграції держав. [2; с. 7]. Право ЄС передбачає свою безпосередню дію на території держав-членів, але при цьому, можливість безпосереднього застосування норм міжнародного права сприяє кращому дотриманню та реалізації основних прав і свобод людини.

Жодна держава, у тому числі член Європейського Співтовариства, не може ухилитися від виконання норм *jus cogens*, і погасити свою відповідальність, надавши компенсацію за скоєне правопорушення.

Слід зазначити, що європейське право, яке є продуктом і одночасно живим інструментом інтеграції європейського співтовариства, стало невід'ємною складовою частиною сучасного загальносвітового правового потенціалу. Ні для кого не секрет, що саме в європейському праві успішно співіснують ідеї та норми загального і континентального права, принципи суверенітету та наднаціональності, взаємоузгодженість з національним та міжнародним правом. Європейське право є новим правом, що суттєво відрізняється від традиційного, адже воно має не тільки власні чіткі межі, але й власну природу. [3; с. 218]. Також воно охоплює ділянки міжнародного співробітництва, яке виходить за рамки співтовариств. Таким чином, унікальність європейського права, необхідно зазначити, що правовою основою його виникнення є, саме міжнародне право.

Цікавою є думка вченої Н. В. Дрьоміної-Волок щодо значення норм *jus cogens* у процесі регулювання міжнародних відносин. Вона вважає, що у сучасному світі відбувається «імперативізація» міжнародного права. Автор зазначає, що виникнення концепції існування превалюючих за юридичною силою норм є доказом визнання міжнародною спільнотою необхідності впровадження позитивно-правових заходів для забезпечення світового правопорядку. На думку вченої, саме ці норми відіграють

роль «інструменту» стримування протиправних дій з боку держав. [4; с. 191].

Установчі договори про заснування перших Співтовариств не містять чітких положень щодо місця норм *jus cogens* у правовому надбанні зазначених утворень. Крім того, Суд ЄС в рішеннях по різних конкретних справах неодноразово вказував на те, що він спирається на загальновизнані принципи права, як-то принцип недискримінації, пропорційності чи адекватності, і цілий ряд інших. Згідно зі ст. 6 Договору про ЄС, він заснований на принципах свободи, демократії, поваги до прав людини і основоположних свобод, а також на принципах правової держави, принципах, що є загальними для всіх держав-членів ЄС.

Слід зазначити, що Суд ЄС надав досить чітке пояснення щодо природної сутності європейського права у рішенні по справі *Van Gend en Loos*, прийняте у 1963 року. Суд зазначає: «Співтовариство є новим правопорядком у міжнародному праві, заради якого держави обмежили свої суверенні права... Не зважаючи на законодавчі акти держав-членів, право спільноти покладає обов'язки на осіб, а також наділяє їх правами». [5]. Тобто, у такий спосіб Суд ЄС підкреслює, що у межах Європейського Союзу існує особливий правопорядок, який, при цьому, має ознаки міжнародного.

Аналізуючи вищезазначене, варто уточнити, що, хоча, європейське право як самостійна галузь має власні принципи, але і вони еволюційно походять від міжнародного публічного права. Саме тому, принципи *jus cogens* мають суттєве значення для функціонування і подальшого розвитку права Європейського Співтовариства.

Деякі науковці вважають, що норми *jus cogens* можна розглядати, як принцип верховенства міжнародного права. [1; с. 211]. Оскільки, якщо подивитись на концепцію верховенства права як на принцип, то стає зрозумілим, що верховенство міжнародного права акумулює в собі принципи Статуту ООН.

Розглядаючи проблему співвідношення норм *jus cogens* та європейського права не можна не згадати про рішення Суду ЄС T-85/09 у справі *Kadi v Commission*. [6]. Так, Суд зазначає про те, що ЄС повинен дотримуватись міжнародного права при реалізації його повноважень. Також, визначає, що Співтовариство, здійснюючи імплементацію резолюції Ради Безпеки відповідно до розділу VII Статуту ООН, має брати до уваги цілі й умови цієї резолюції. При цьому в міжнародному правопорядку мож-

ливе здійснення судового розгляду законності регламенту. Суд підтверджує свою позицію статтею 300 Договору про заснування ЄС, яка не забороняє здійснювати перегляд, тому що вища юридична сила, яка закріплена за міжнародними угодами над правом ЄС, що є вторинним, не буде поширюватися на первинне право, а саме, сфери прав людини. У рішенні суд зазначає, що положення міжнародної угоди не можуть перешкоджати здійсненню перегляду у межах автономного правопорядку ЄС. Варто зазначити, що у даному рішенні Суду ЄС Генеральний адвокат у справі сформулював окрему думку про взаємодію міжнародного та європейського права. Він вважає, що позбавити Співтовариство обов'язку щодо судового контролю можна шляхом запровадження на рівні ООН діючого механізму такого контролю.

Також, як підтверджує практика Суду ЄС, в тому випадку, коли в праві співтовариства є прогалини, то необхідним є застосування саме загальних принципів і норм міжнародного публічного права. Також, Суд ЄС зазначає, що в сфері захисту прав і основоположних свобод людини потрібно користуватися положеннями міжнародних договорів, учасниками яких є держави-члени ЄС. [7].

Європейський Союз, вступаючи у зовнішні зносини з іншими суб'єктами міжнародного права, діє у відповідності до основних принципів міжнародного права *jus cogens*. [1; с. 210]. Держави-члени Європейського Союзу, будучи самостійними суб'єктами міжнародного права на міжнародній арені у відносинах з іншими державами та міжнародними організаціями також підпорядковані основним принципам міжнародного права.

Варто зазначити, що європейське право зберігає тісний взаємозв'язок з принципами *jus cogens*, оскільки зобов'язане навіть своїм походженням цим міжнародно-правовим настановам.

Заслужують уваги думки Анни Пітерс щодо змісту норм *jus cogens* та їх значення, опубліковані у журналі університету Оксфорд. Науковець зазначає, що *jus cogens* діють як норми конституційного права, тому що вони створюють нормативну ієрархію на основі істотних фактів. В основу їх імперативного характеру покладено моральні цінності, які вони втілюють. «Перевершуючий» ефект імперативних норм над нормами звичаєвого права. Вона визначає, що це нагадує перевагу письмової конституції у національній правовій системі, де існує Конституційний Суд, який уповноважений визнавати норми «неприпустимими». А. Пітерс вважає, що навіть відсутність формально визначеної переваги не заважає

приписувати нормам *jus cogens* конституційну функцію. Зокрема, такі норми закріплюють основні цінності права більш гнучким способом. [8].

Співвідношення норм *jus cogens* та європейського права відбувається на тих же засадах, що і співвідношення міжнародного права з національним. Тобто, у даному випадку, йдеться про примат міжнародного права над європейським правом.

Проте, особливість європейського права проявляється у тому, що формується воно на балансі інтересів держав-членів, схоже до міжнародного права. Тобто, в основі такого формування лежить міжнародний договір. Такі договори Європейське Співтовариство укладає з третіми державами та міжнародними організаціями. При врегулюванні даних відносин основні принципи міжнародного права, тобто *jus cogens*, є пріоритетними, тому що ЄС виступає як суб'єкт міжнародного права, що тягне за собою відповідні наслідки.

При цьому, не слід забувати, що у взаємовідносинах між ЄС та його державами-членами, пріоритетними є, все-таки, принципи європейського права. Хоча, навіть за таких умов, вони повинні відповідати загальним принципам міжнародного права (*jus cogens*) в найширшому розумінні.

Висновки. Таким чином, право Європейського Союзу ґрунтується на загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Вони не тільки впливають на зміст європейського права, але й є первинними у разі виникнення колізій на практиці.

Варто зазначити, що вплив норм *jus cogens* на європейське право не можна вважати однорідним, адже ступінь такого впливу залежить від багатьох чинників, обумовлених особливою природою Європейського Співтовариства. Норми *jus cogens* – це норми, які мають особливий правовий статус, є імперативними. Тобто, вони знаходяться на вершині ієрархії міжнародного права. Правовий доробок ЄС та міжнародне право, які діють на території Європейського Союзу утворюють складну систему, що характеризується особливим динамізмом розвитку та взаємовпливу. Але, при цьому, необхідно пам'ятати, що така взаємодія має відбуватися виключно за принципами взаємоповаги та тісного взаємоузгодження між різними правопорядками.

Норми *jus cogens* мають узагальнюючий характер, а норми Європейського Співтовариства не повинні їм суперечити, а навпаки, мають деталізувати, доповнювати їх. Також, дані норми використовують при тлумаченні та застосуванні норм європейського права. В умовах посилення

інтеграційних процесів, надзвичайно швидкого розширення європейського права, – саме норми *jus cogens* повинні визначати основний вектор подальшого розвитку права вцілому, оскільки закріплюють основоположні цінності, які формувались суспільством на протязі багатьох років.

Література:

1. Буткевич О. Формування норм *jus cogens* у докласичному міжнародному праві // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – №4. – С. 207–218.
2. Тихомиров Ю. А. Глобализация: взаимовлияние внутреннего и международного права // Журнал российского права. – 2002. – № 11. – С. 3–12.
3. Европейское международное право: Учебник / Отв. ред. Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова, П. В. Саваськов. – М. : Междунар. отношения, 2005. – 408 с.
4. Дрьоміна-Волок Н. В. Норми *jus cogens* – сучасне *jus gentium intra se* // Юридична наука. – 2011. – № 1. – С. 187–194.
5. Case 26/62, NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos v Netherlands Inland Revenue Administration II European Court Reports. – 1963. – P. 1.
6. Case T-85/09 Kadi v. Commission // Official Journal. – 2010. – С 317.
7. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 1950 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
8. Are we moving towards constitutionalization of the world community? Anne Peters, Antonio Cassese (ed.), Realizing Utopia – The Future of International Law, Oxford 2012, pp. 118–135 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2168788.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Л. М. Руссам¹

ПУБЛИЧНЫЙ ИНТЕРЕС КАК МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ КАТЕГОРИЯ

В юридической науке существуют понятия, употребляемые юристами как нечто само собой разумеющееся, значение которых ни у кого не

---

¹ Студентка 2 курса международно-правового факультета Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

вызывает сомнений. Однако если попытаться проникнуть в их смысл или дать им определение, выяснится, что единого представления об этих категориях не существует и что каждый юрист может придать им собственное значение. Такой категорией, бесспорно, является «интерес».

В последнее время, юридическая практика приобретает глобальный характер. Расширяются рамки международно-правового регулирования, которые охватывают новые сферы социальных отношений. Каждая отрасль международного права, начиная от охраны окружающей среды и заканчивая вопросами национальной безопасности, включает категорию публичного интереса.

В качестве публичного интереса могут выступать как потребности общества в целом, так и интересы отдельных социальных групп. Массовость носителей интереса в этом случае имеет важное значение. В юридической литературе также указывается, что существования публичного интереса прямо зависит от наличия группы лиц, интересы которых совпадают.

Примером носителя публичного интереса может выступать международное сообщество, цель которого обеспечить международный правопорядок. Отличительной чертой международного права – выдвижение на первый план задачи обеспечения интересов международного сообщества в целом. Поэтому в литературе по международному праву, неоднократно поднимался вопрос о возможном признании международного сообщества, в качестве особого субъекта международного права. В частности на это обратил внимание И. В. Лукашук.

Международное сообщество с помощью международного права пытается разрешить проблемы, которые связаны с процессами интеграции, распада национальных государств, а также с появлением новых организационных – правовых форм.

Практика международного публичного интереса многосекторная и междисциплинарная, она может включать работу как с международными, государственными и негосударственными организациями так и с частным бизнесом и иными субъектами международного права.

К категории публичного интереса следует отнести интересы, касающиеся международной безопасности, территориальной целостности, интересы экономического развития, охраны окружающей среды и охраны общественного правопорядка, прав человека и т.д. Сотрудничество государств в сфере обеспечения публичного интереса находит отражение

во множестве документов принимаемых государствами. Например, обязанности государств обеспечивать права человека закреплены начиная от Всеобщей декларации прав человека 1948 г. и заканчивая различными международными документами в разных отраслях.

Важнейшей проблемой, которая является предметом межгосударственной заботы, и, следовательно, может рассматриваться в качестве публичного интереса является – обеспечение мира. В международном праве мир и безопасность человечества – это именно те ценности, поддержание которых, признано одной из целей создания ООН, о чем речь идёт в Уставе Организации.

Следует также отметить, что публичный интерес является неотъемлемой частью гуманитарного права. Существующие проблемы, такие как запрет геноцида, пыток, рабства и работорговли, а также расовой дискриминации, напрямую связан с нормами гуманитарного права.

В заключении необходимо отметить, что международное публичное право – правовая система, которая интенсивно развивается. Для современного мира, определяющим фактором публичного интереса становится глобализация. В этом смысле, защита всеобщих интересов приобретает первостепенное значение. Поэтому публичный интерес является как важный фактор международных отношений, является важной составляющей эволюции международного права.

Литература:

1. International Public Interest Initiatives. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://law.stanford.edu/levin-center/international-public-interest-initiatives/>, свободный. – Загл. с экрана.

2. The Public Interest we know it's important, but do we know what it means [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.austlii.edu.au/au/journals/AIAdminLawF/2006/2.pdf>.

3. Careers in International Public Interest Law [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law.columbia.edu/social-justice/students/careers-public-service/international-public-interest/careers>.

4. International Public Interest Law [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://law.yale.edu/system/files/area/departement/cdo/document/cdo_internationalpublicinterestlaw_public.pdf.

5. Entering International Public Interest Law [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hls.harvard.edu/dept/opia/what-is-public-interest-law/public-international-law/entering-the-profession-of-international-public-interest-law/>, свободный. – Загл. с экрана.

6. Guide on International Development: Public Service Careers and Opportunities [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <https://hls.harvard.edu/content/uploads/2008/07/developmentguidefinal.pdf>.

7. И. И., Лукашук. Международное право, Общая часть / Лукашук. И. И. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – с.13–153.

8. И. И., Лукашук. Международное право, Особенная часть / Лукашук. И. И. – М. : Волтерс Клувер, 2005. – с.253.

9. Ю. А., Тихомиров. Публичное право, учебник для юридических факультетов и вузов / Тихомиров. Ю. А. – М. : БЕК, 1995. – 496 с.

10. Assessing the Public Interest in the 21st Century: A Framework [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://cpm.org/documents/25967_en.pdf, свободный. – Загл. с экрана.

11. International Public Interest [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law.columbia.edu/social-justice/students/careers-public-service/international-public-interest>, свободный. – Загл. с экрана.

Научный руководитель: **Трагнюк О. Я.**, к.ю.н., доцент кафедры международного права Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

С. М. Салтиков¹

ПРАВО ОСОБИ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ

Прагнення побудувати громадянське суспільство, демократичну і правову державу зумовлює необхідність внесення змін до діючого законодавства України. Одним із кроків, спрямованих на досягнення цієї мети, стало прийняття 13 квітня 2012 року Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), який суттєво розширив коло гарантій прав особи в кримінальному провадженні. Цей нормативно-правовий акт був розроблений у відповідності з міжнародними стандартами прав людини, зокрема із врахуванням вимог Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція). Проте, як зазначив Європейський суд з прав людини, (далі – ЄСПЛ, Суд) Конвенція є живим

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

інструментом і повинна тлумачитися у світлі умов сьогодення, тобто таким, що постійно розвивається з метою захисту прав людини.

О. Г. Шило звертає увагу на значення прав і свобод людини і громадянина у сфері кримінального судочинства, і зазначає, що вони набувають особливого значення, оскільки виступають для органів публічної влади як імператив, цінність, захист якої визначає спрямованість та зміст усієї кримінально-процесуальної діяльності [1].

Одним із таких прав є забезпечене Конституцією України (далі – КУ) право особи на свободу пересування (ст. 29 КУ). Проте, це право не є абсолютним, а отже, може бути обмежене відповідно до вимог законодавства. Зокрема, у КПК обмеження права особи на свободу пересування є елементом, який посилює контроль за поведінкою особи підозрюваного чи обвинуваченого. Такий контроль здійснюється за допомогою запобіжних заходів, таких як особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою та тимчасовий запобіжний захід – затримання.

Зміст ч. 2 ст. 177 КПК містить важливу гарантію від свавільного застосування запобіжного заходу, а саме вимогу, щоб жоден запобіжний захід не можна було застосовувати без наявності обґрунтованої підозри. Не можна також оминати увагою вимогу щодо дотримання розумності строків при обранні запобіжного заходу, закріплену у ст. 28 КПК. Разом з тим аналіз судової практики свідчить, що одними із найпоширеніших порушень національних судів є неправильне застосування саме цих норм КПК.

Аналіз змісту рішень ЄСПЛ щодо тлумачення поняття «розумний строк» засвідчує, що строк, який визнається розумним, не може бути однаковим для всіх справ і було б неприродно встановлювати один і той самий строк для всіх випадків [2]. Показовою з огляду на висвітлюване питання є справа «Геращенко проти України» від 19 липня 2006 року, де ЄСПЛ констатував ряд порушень Конвенції. Зокрема було встановлено порушення ст. 5 Конвенції, оскільки у грудні 2005 року апеляційний суд скасував вирок, яким було засуджено заявника, проте направив справу на новий розгляд до першої інстанції, не скасувавши запобіжного заходу і не обмеживши його застосування певним строком. В результаті заявник необґрунтовано перебував під вартою до рішення першої інстанції аж до червня 2007 року. Подальші порушення ст. 5 Конвенції стосуються постійного перебування заявника під вартою після його арешту з 2 липня 2004 року [4].

Таким чином, ЄСПЛ наголошує, що питання про те, чи є тривалість тримання під вартою розумною, не можна вирішувати абстрактно. Наявність підстав для тримання обвинуваченого під вартою слід оцінювати в кожній справі з урахуванням її особливостей. Тривале утримання під вартою може бути виправдане, тільки якщо є фактичні ознаки реального публічного інтересу, які незважаючи на презумпцію невинуватості, переважають правило поваги до особистої свободи, викладене у ст. 5 Конвенції. Тривале існування обґрунтованої підозри у вчиненні затриманою особою злочину є обов'язковою і неодмінною умовою (*sine qua non*) законності продовження строку тримання під вартою. Але із закінченням певного періоду часу такої підозри вже недостатньо. У таких випадках Суд має встановити, чи продовжують виправдовувати позбавлення свободи особи інші підстави, наведені судовими органами. Якщо такі підстави є «відповідними» і «достатніми», Суд має також з'ясувати, чи виявили відповідні органи державної влади «особливу старанність» під час цього провадження. Визначаючи доцільність звільнення або подальшого тримання особи під вартою, відповідні органи державної влади зобов'язані розглянути також альтернативні заходи забезпечення її явки до суду. Це означає, що кожного разу, коли суд має винести рішення щодо доцільності продовження тримання під вартою під час досудового провадження, він повинен заново оцінити підстави для подовження такого запобіжного заходу. У разі, коли суд продовжує тримання під вартою, кожного разу використовуючи схожі, не кажучи вже про шаблонні, формулювання, не демонструючи, що він насправді приділяє увагу плинові часу, це є порушенням вимоги п. 3 ст. 5 Конвенції [3], що цілком відповідає вимогам ч. 3 ст. 199 КПК.

При цьому зазначимо, що відповідно до п. 19 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 № 511–550/0/4–13 право підозрюваного, обвинуваченого на розгляд клопотання про зміну, скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не може бути обмежено. Слідчий суддя, суд зобов'язаний розглянути відповідне клопотання підозрюваного, обвинуваченого протягом трьох днів із дня його одержання згідно з правилами, передбаченими для розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу. Відмова у розгляді з підстав неодноразового звернення з таким клопотанням у кримінальному провадженні не допускається та є порушенням п. 4 ст. 5 Конвенції (правова позиція ЄСПЛ, викладена

у п. 65 рішення від 6 листопада 2008 року у справі «Єлоєв проти України») [5].

Обмеження права на свободу та особисту недоторканність нерозривно пов'язане із вимогою забезпечення поваги до людської гідності. Особливої уваги заслуговує норма щодо утримання осіб, обвинувачених у вчиненні кримінального правопорушення під час судового засідання за «гратами». Відповідно до п. 7 Інструкції про порядок конвоювання та тримання в судах підсудних (засуджених) за вимогою судових органів в кожному судовому органі до 50% залів судових засідань, в яких розглядаються кримінальні справи, обладнуються стаціонарними металевими загородженнями, які відокремлюють підсудних від складу суду і присутніх громадян [6].

Однак, на думку ЄСПЛ тримання обвинуваченого «у клітці» під час судового засідання є порушенням ст. 3 Конвенції. У справі «Свинаренко і Сляднєв проти Росії» ЄСПЛ одноголосно констатував, що тримання людини в металевій клітці під час судового засідання саме по собі є приниженням людської гідності в силу свого об'єктивно принизливого характеру. Таке поводження, на думку Суду, несумісне з стандартами цивілізованої поведінки, що є ознакою демократичного суспільства. Суд також зазначив, що рівень страждань, що відчували на собі заявники в результаті тримання в клітці, перевищив неминучий рівень страждань, наявний при триманні під вартою під час суду, а отже, таке поводження досягнуло «мінімального рівня жорстокості», що є порушенням ст. 3 Конвенції [7].

Оцінка цього мінімального рівня жорстокості по суті відносна: вона залежить від усіх обставин провадження і, зокрема, характеру та обставин звернення, тривалості поганого поводження і його фізичних і моральних наслідків, а також в деяких випадках від статі, віку та стану здоров'я потерпілого (п. 41 Рішення ЄСПЛ у справі «Кобець проти України» від 14 лютого 2008, заява N 16437/04) [9].

При цьому ЄСПЛ зазначає, що застосування інших запобіжних заходів зазвичай не є проблемою, яка виникає у зв'язку зі ст. 3 Конвенції, якщо воно здійснювалося із затриманням або утриманням під вартою на законних підставах і не тягне за собою застосування сили, якщо воно не є публічним надміру, розумно розглянуте як необхідне відповідно до обставин справи. Проте навіть якщо не доведено, що розглянута міра була спрямована на те, щоб образити чи принизити підозрюваного чи

обвинуваченого, знаходження його в наручниках у ході судового засідання і в той час, коли застосування цього заходу не було обґрунтовано розумними вимогами громадської безпеки або належного відправлення правосуддя, є принижуючим гідність поведінкам за змістом статті 3 Конвенції (п. 101 справи «Городнічев проти РФ» від 1 березня 1999 року, заява № 52058/99) [8].

Відповідно до вище викладеного можна зробити висновок, що незважаючи на демократичний характер КПК, окремі його положення та положення інших підзаконних нормативно-правових актів потребують подальшого доопрацювання відповідно до європейських стандартів, що повинно відбуватися системно разом із вдосконаленням правозастосовної практики ЄСПЛ національними судами. При цьому слід враховувати, що Конвенція є своєрідним «живим організмом», який постійно розширюється змістовно та за обсягом. Відповідно і практика ЄСПЛ динамічно розвивається та доповнюється новими вимогами. Побудова демократичної та правової держава пов'язана із постійним вдосконаленням діючого законодавства, врахуванням останніх правових тенденцій у сфері захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

Література:

1. Гончар О. В. Обмеження права особи на свободу пересування при обранні запобіжних заходів у кримінальному процесі України / О. В. Гончар // Університетські наукові записки : часопис / Хмельниц. ун-т упр. та права. – Хмельницький : Хмельниц. ун-т управ. та права. – 2013. – № 1 (45). – С. 314–319.
2. Фундаментальні цінності // Закон і бізнес. – 2013. – № 33 (1123) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/print/38717-derzhava_ne_mozhe_vipravdovuvati_zatyaguvannya_rozglyadu_spr.html
3. Справа «Геращенко проти України»: заява № 20602/05 від 19 липня 2006 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/974_985
4. Гончар І. Підозріле обґрунтування: однієї лише обґрунтованої підозри особи у вчиненні злочину недостатньо для обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою / Ірина Гончар // Судовий Вісник. Юридична практика. – 2014. – № 2(27 лютого). – С. 17
5. Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України від 04.04.2013

№ 511–550/04–13 // Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0511740–13>

6. Інструкція про порядок конвоювання та тримання в судах підсудних (за-суджених) за вимогою судових органів: затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Верховного Суду України, Служби безпеки України від 16.10.1996 р. // Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0662–96>

7. Практика содержания заключенных под стражу в металлических клетках во время судебных заседаний является унижающим достоинство обращением [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.google.com.ua/url?url=http://hudoc.echr.coe.int/webservices/content/pdf/003-4822314-5881635&rc=t=j&q=&esrc=s&sa=U&ei=GQU_VK5wgfc7xNKA0Ak&ved=0CBkQFjAB&sig2=bYtu6nTmhmq011tUFB59RQ&usg=AFQjCNGUyWMC13EYj-4XV0GqM3Uaqrdy9A

8. Справа «Городнічев проти Російської Федерації»: скарга N 52058/99 від 1 березня 1999 року // Офіційний сайт: Ініціатива «Правозащитники против пыток» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://protivpytok.org/precedentnye-dela/espch/gorodnichev-protiv-rf>

9. Справа «Кубець проти України»: заява N 16437/04 від 25 березня 2004 року // Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_320

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. Ю. Святокум¹

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДУ ЄС

Постановка проблеми. Судову владу в Європейському Союзі покладено на Суд ЄС. Відповідно до статті 19 Договору про Європейський Союз, Суд ЄС включає в себе Суд, Трибунал та спеціалізовані трибунали. Спеціалізовані трибунали – це судові органи, наділені спеціальною

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

юрисдикцією (повноваженнями по розгляду і вирішенню чітко визначених категорій справ). До них відноситься Трибунал у справах публічної служби Європейського Союзу та інші спеціалізовані трибунали.[2]

Значні зміни у судовій системі, статусі її ланок, організації діяльності останніх зумовлено набуттям чинності Лісабонським договором у 2009 р. Так, відповідно до вказаного документу було внесено суттєві зміни щодо порядку судочинства, розширено коло повноважень Суду ЄС, Трибуналу, статус суду загальної юрисдикції перейшов від Суду ЄС до Загального суду.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що Суд ЄС відіграє значну роль у функціонуванні всієї інституційної системи Європейського Союзу, впливає на права та свободи громадян співтовариства, а тому дослідження його функціонування після етапу реформ та у світлі подій, що відбуваються на міжнародній арені повсякчас ставить на порядок денний значимі питання, що привертають увагу.

Аналіз досліджень. Питань діяльності Суду Європейського Союзу, певних аспектів правового статусу торкалися такі вчені, як К. В. Бережна, М. М. Бірюков, І. А. Грицьак, М. Л. Ентін, С. Ю. Кашкин, М. М. Марченко, В. Решота, І. В. Яковюк та інші. Наукова новизна теми полягає у тому, що повсякчас запроваджуються зміни як у структурі Суду ЄС, так і у напрямках його діяльності, і висвітлення абсолютно всіх новацій, а особливо останніх стає предметом періодичного, а не постійного розгляду науковців.

Мета статті полягає у дослідженні сучасного стану діяльності Суду ЄС, його правового статусу, який в світлі реформ зазнав значних змін.

Вклад матеріалу. Судова система Європейського Союзу спрямована на вирішення правових спорів між суб'єктами євроінтеграції, безконфліктність взаємодії норм права Європейського Союзу та внутрішнього права держав-членів як необхідної засади функціонування організаційно-правового механізму європейської інтеграції.

За загальними принципами організації та функціонування судова система ЄС відповідає класичному міжнародно-правовому підходу, однак має помітний оригінальний характер у самій організації правосуддя у питаннях юрисдикції. [6]

Доречно зазначає І. В. Яковюк, що на початку об'єднаного процесу обов'язок Суду ЄС полягав у забезпеченні дотримання законності під час тлумачення та застосування установчих договорів, а сьогодні йому

належить вирішальна роль у здійсненні арбітражу в конституційних питаннях ЄС; становленні і охороні права ЄС, його відокремленні від міжнародного і національного права; розв'язанні спорів між державами-членами і інститутами Союзу, а також інститутів між собою в питаннях застосування права ЄС, а також гарантуванні стабільного розвитку інтеграції.[8, с. 16]

Відповідно ч. 3 статті 19 Договору про Європейський Союз, Суд Європейського Союзу, у відповідності з договорами виносить рішення:

а) за позовами, що подаються державами-членами, інститутами, фізичними або юридичними особами;

б) в преюдиціальному порядку за запитами національних юрисдикційних органів про тлумачення права Союзу або про дійсність актів, прийнятих інститутами;

с) в інших випадках, передбачених Договорами.

Як було зазначено вище, судова система ЄС складається із Суду, Трибуналу та спеціалізованих судів. З моменту його заснування відносно невелика кількість справ, що була на розгляді підпадала під юрисдикцію тільки Суду, проте в подальшому вказана інстанція не справлялася з навантаженням і був створений Суд першої інстанції. Створення СПІ не дозволило вирішити проблему перевантаженості справами, яка посилилася у зв'язку зі вступом до Європейського Союзу десяти нових держав-членів. З урахуванням цієї ситуації Ніццьким договором 2001 р. було передбачено гнучке рішення проблеми: Рада Європейського Союзу отримала право засновувати нові судові органи спеціальної юрисдикції як третю (нижню) ланку судової системи ЄС. Ця ланка отримала узагальнене найменування «судові палати», або «спеціалізовані трибунали». [7] Проте з 2016 року така система в дечому зазнала змін.

Суд – Європейський Суд Правосуддя є найвищою судовою інстанцією ЄС. Його головним завданням є визначення законності актів та дій ЄС та його органів, держав-членів ЄС та забезпечення однакового застосування і тлумачення права Європейського Союзу.

Трибунал (Європейський Суд Загальної юрисдикції) створений 1 січня 1989 р. під назвою Суд Першої Інстанції, а у 2009 р., із набуттям чинності Лісабонським Договором, він отримав назву Загальний суд ЄС [3]. Офіційним місцезнаходженням Загального суду ЄС є м. Люксембург. Суд розглядає справи по першій інстанції, подані на інститути Союзу фізичними та юридичними особами, позови, пов'язані з пору-

шеннями юридичними, приватними особами і державами-учасниками рішень і директив Союзу. Зазвичай це позови щодо корпорацій, пов'язані з порушенням антимонопольного законодавства, а також злиттями й поглинаннями; крім цього Суд виступає в ролі арбітра в країнах ЄС при суперечках щодо політики субсидування та введення торгових санкцій [1].

Ницький договір 2001 року передбачив ще одну ланку судової системи, якою виступали спеціалізовані трибунали, що розглядали окремі категорії правових спорів (службові, в сфері інтелектуальної власності та ін.). Це ланка, створена в 2004 році, розглядала справи в межах своєї юрисдикції в рамках першої інстанції. У наукових колах з'являються повідомлення, що з 2016 повноваження спеціалізованих судів перейшли до Трибуналів,[5] проте не має цьому підтвердження у установчих актах Європейського Союзу.

Саме з моменту прийняття Лісабонського договору у 2009 році, повноваження суду ЄС були значно розширені. Так, до Суду ЄС можуть звертатись Європейський парламент, Рада чи Комісія, щоб отримати, відповідно, висновок Суду щодо відповідності передбачуваної угоди договорам. У разі негативного висновку Суду угода може набути чинності лише тоді, коли до неї внесуть зміни чи буде здійснено перегляд договорів. Суд ЄС також співпрацює з Європарламентом. Наприклад, на підставі ч. 1 ст. 228 Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС) Європейський омбудсмен, якого обирає Європарламент, уповноважений отримувати від кожного громадянина Союзу чи від кожної фізичної або юридичної особи, яка проживає або має свою юридичну адресу в державі-члені, скарги стосовно випадків порушення порядку управління державою, інститутів, органів, установ чи агенцій Союзу, крім Суду ЄС при здійсненні ним своїх судових функцій. Він розглядає скарги і робить за ними доповіді.

На підставі ч. 2 ст. 228 ДФЄС Суд на вимогу Європейського парламенту може відправити у відставку омбудсмена, якщо останній більше не відповідає вимогам, необхідним для здійснення своїх функцій, або якщо той винен у серйозних проступках.

На підставі ст. 257 Європейський парламент і Рада, які діють згідно зі звичайною законодавчою процедурою, можуть створювати при Загальному суді спеціалізовані суди для розгляду у першій інстанції певних категорій справ у спеціалізованих сферах.

Відповідно до ч. 2 ст. 260 ДФЄС, якщо Комісія вважає, що зацікавлена держава-член не вжила заходів щодо виконання рішень Суду ЄС, то після надання цій державі можливості представити свої міркування вона може звернутися до Суду ЄС. Комісія визначає розмір одноразової суми чи штрафу, які має сплатити зацікавлена держава-член, що, на її думку, відповідає обставинам.

Також до Суду ЄС вправі на підставі ст. 258 ДФЄС звернутись Комісія ЄС, якщо вона вважає, що держава-член не виконує своїх обов'язків, покладених на неї державами, та надає мотивований висновок з цього питання, попередньо даючи змогу зацікавленій державі представити свої міркування. Якщо держава не виконає згаданий висновок у межах строку, встановленого Комісією, остання може звернутися до Суду ЄС.[1]

Широкі повноваження можуть надаватися Суду ЄС на підставі ст. 261 ДФЄС. Наприклад, регламенти, ухвалені спільно Європейським парламентом і Радою, і регламенти, ухвалені Радою на підставі положень договорів, можуть наділяти Суд ЄС необмеженою юрисдикцією стосовно санкцій, визначених у цих регламентах.

Згідно з ст. 263, Суд ЄС контролює правочинність законодавчих актів, актів Ради, Комісії та Європейського центрального банку, окрім рекомендацій і висновків, а також актів Європейського парламенту і Європейської ради, спрямованих на створення правових наслідків для третіх сторін. З цією метою Суд має юрисдикцію щодо позовів, з якими звертаються держави-члени, Європейський парламент, Рада або Комісія з причин відсутності компетенції, порушення суттєвих процедурних вимог, порушення договорів чи будь-якого іншого пункту, пов'язаного з їхнім застосуванням, або зловживанням повноваженнями. На тих самих умовах Суд ЄС має юрисдикцію щодо позовів, з якими звертаються держави-члени, Європейський парламент, Рада або Комісія з причин відсутності компетенції порушення суттєвих процедурних вимог, порушення договорів чи будь-якого іншого припису, пов'язаного з їхнім застосуванням, або зловживання повноваженнями. На тих самих умовах Суд має юрисдикцію щодо позовів, з якими звертається Рахункова палата, Європейський центральний банк і Комісія з метою регулювання своїх прерогатив. [1]

Отже, реформування судової системи в бік розширення повноважень, інституційні зміни всередині системи ЄС відображають вагомий внесок правосуддя Європейського Союзу у розбудову правової та інституційної систем ЄС, у створенні правового підґрунтя для захисту прав та свобод людини і громадянина в ЄС, дотриманні права ЄС.

Література:

1. Договір про функціонування Європейського Союзу. (2010/С 83/01). Електронний ресурс. Режим доступу: /Downloads/consolidated_versions_20120516.PDF (дата звернення – 18.03.2017). – Заголовок з екрану
2. Договор о Европейском Союзе. Маастрихт, 7 февраля 1992 года. Текст с изменениями и дополнениями от 13 декабря 2007 года. Електронний ресурс. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029/print1489074880942055 (дата звернення – 18.03.2017). – Заголовок з екрану.
3. Путівник по Лісабонському договору [Електронний ресурс]. – Режим доступу: eu.prostir.ua/data?t=1&q=242584.
4. Трибунал. Офіційний сайт Європейського Суду першої інстанції. Електронний ресурс. Режим доступу: http://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7033/. (дата звернення – 18.03.2017). – Заголовок з екрану.
5. Суд Европейского Союза. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki> (дата звернення – 18.03.2017). – Заголовок з екрану.
6. Яворська І. М. Роль Суду ЄС у розвитку права Європейського Союзу : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / І. М. Яворська; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2010. – 20 с. – укр.
7. Бережна К. В. Перерозподіл юрисдикції судових органів Європейського Союзу після Лісабонської реформи / К. В. Бережна // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2015. – Вип. 5. – С. 145–153.
8. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.11. – Харків, 2014. – 40 с.

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. В. Семененко¹

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

В умовах сучасних інтеграційних процесів класична, розроблена Ж. Боденом концепція державного суверенітету, як абсолютного, не-

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

впинно стихає, трансформуючись у так звану «концепцію відносного суверенітету», обсяг якого залежить від того, чи є держава складовою більш великого утворення, зокрема, учасницею міждержавного союзу. Тому в науковій літературі багато уваги приділяється дослідженню шляхів збереження і розвитку державного суверенітету з урахуванням загрози його трансформації в умовах посилення глобалізаційних процесів.

Слід зазначити, що суверенітет – якісна характеристика держави, яка є передумовою її існування, та не може розглядатися як окрема категорія державної влади, якою можна оперувати в контексті її поділу на складові частини. Тому говорити, що державний суверенітет обмежується або розщеплюється наднаціональними владними органами є недоречним. Дійсно, буде помилковим вважати, що сучасні держави – учасниці міжнародних відносин володіють усієї абсолютною сукупністю належних їм на виключному праві суверенних прав. В силу міжнародних глобалізаційних та інтеграційних процесів, державам в окремих випадках навіть вигідно передавати здійснення частини своїх повноважень іншим суб'єктам (які мають наднаціональний характер). Однак, зауважено, що така добровільна передача, яка є результатом їх свідомої волі, жодним чином не обмежує їх державний суверенітет.

Інший випадок – коли на певному етапі інтеграції (скоріше за все), внаслідок посилення взаємодії та викликаной цим взаємозалежності, держави прийдуть до рішення поступитися своїм суверенітетом на користь певного суб'єкта, що призведе до його добровільної втрати, але таке рішення, знову ж таки, буде вираженням їх суверенної волі.

Беручи до уваги суверенітет, в його класичній формі, потрібно зазначити про те, що він не виключає можливості його реалізації, через участь держави в діяльності міждержавного союзу. На думку Ю. А. Тихомирова, передача окремих суверенних прав і повноважень державою наднаціональним структурам не означає заперечення або звуження суверенних прав. Їх мандат залишається головним, причому передане право реалізації прав і повноважень компенсується набуттям так званих загально-системних повноважень. Як наслідок радіус спільної діяльності держав суттєво розширюється [1, с.43].

Однак, існує й інша думка, як зауважує Т. В. Бордачев умовою й обов'язковим наслідком формального приєднання до Європейського Союзу є відмова від частини суверенітету – це один з найбільш сталих міфів та кліше у політичній і навколо науковій дискусії стосовно інте-

грації, якими національні уряди користуються аби довести своїм виборцям непричетність до непопулярних заходів, а зовнішні партнери Союзу аби відійти від обговорення окремих питань взаємовідносин [4,с.296].

З іншого боку, ряд вчених зазначають, що хоча делегування державами членами значної частини суверенних прав Європейському Союзу відбулося з власної волі держав, тобто це був їх суверенний вибір, багато побоювань викликає тенденція щодо постійного розширення кола цих прав, неоднозначне розмежування компетенції ЄС та національних держав. [3,с.122]. Відповідно до вимог принципу передачі компетенції, у Договорі про Європейський Союз, вказано на те, що Союз діє лише в межах компетенції, яку йому надано в договорах державами-членами для досягнення цілей, визначених цими договорами, а усі інші компетенції належать державам-членам. Тому дані побоювання є невиправданими.

Для того щоб довести, що висловлення щодо відмови суверенітету дійсно є міфом, треба звернути увагу на ту позицію, котрої притримуються Франція і Німеччина, де вони вказали на те, що головною метою інтеграції – є усунення існуючих бар'єрів, котрі заважають процесу об'єднання, а не перерозподіл суверенітету між національним і наднаціональним рівнями влади.

З цього приводу доречно навести визначення суверенітету надано такими вченими, як Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк, С. Г. Серьогіна, котрі розуміють під ним, політико-правову категорію, яка не знає якісної диференціації й часткового характеру, а компетенція – це сукупність повноважень, прав і обов'язків держави. Отже, необхідно чітко розмежовувати поняття «суверенітет» і «компетенція» держави. Якщо суверенітет характеризується єдністю і неподільністю, то компетенція (права, обов'язки і окремі повноваження), а точніше, право її реалізації держава може добровільно передавати на основі одностороннього зобов'язання міжнародній організації або міждержавному об'єднанню (наприклад Європейському Союзу), заради досягнення відповідної мети [5, с. 215]

Виходячи з того, що передання права на реалізацію компетенції є добровільним, то держава, без будь-яких проблем, має можливість повернення даної компетенції під свою юрисдикцію. Таке право можна реалізувати через те, що держава-член Європейського союзу має право виходу з Союзу.

Практика доводить, що вихід з Європейських співтовариств держав-членів завжди був можливим. Прикладом може бути Гренландія котра

ще в 1985 р. вийшла зі складу Співтовариств. Після набуття чинності Лісабонських договорів питання про вихід зі складу ЄС було врегульоване нормативно – ст. 50 Договору про ЄС передбачає, що будь-яка держава-член відповідно до своїх конституційних правил може прийняти рішення про вихід зі складу Союзу. Установчі договори припиняють застосовуватися до зацікавленої держави з дня набуття чинності угоди про вихід або – за відсутності такої угоди – через два роки з моменту повідомлення про вихід [1, с. 52]. Яскравим підтвердженням даної тези є дії Великобританії, яка скористалась своїм правом виходу з Союзу. Таким чином сьогодення показує, що таке право може бути реалізоване на практиці а не наповнено суто декларативним характером.

Таким чином, в умовах глобалізації держава не втрачає свого суверенітету, її роль та значення не послаблюється, а, навпаки, роль держав стає більш важливою з огляду на необхідність контролю урядом ресурсів, які спрямовуються в приватний сектор та неурядовим організаціям. Функції держави консолідуються навколо створення стабільного політичного клімату, справедливій правовій базі, сприятливій для ринкової економіки, без чого не можливі процеси інтеграції. А об'єктивний зріст взаємозалежності держав веде до того, що вони частіше звертаються до добровільної передачі традиційних державних функцій до міжнародних організацій з метою ефективної та скоординованої їх реалізації.[2, с. 147]

Все ж таки сьогодення вимагає від держав відмовитись від звичайного поняття суверенітету, тому що це є однією з основних причин котрі гальмують процес глобалізації. Цілком вірогідно, що суверенітет у майбутньому полягатиме не в свободі держав незалежно здійснювати свою владу, переслідуючи, суто власні інтереси, а в співпраці держав з відповідним, більш менш рівноправним статусом, що і складатиме суть міжнародного життя. Тому що глобалізація передбачає співпрацю, а не протиставлення суверенітетів один одному. Однак, на сьогодні, маємо констатувати, що участь держав у ЄС не обмежує їх суверенітет. Держави-члени попри делегування частини своїх повноважень наднаціональним структурам, зберігають необхідний ступінь незалежності і самостійності при вирішенні важливих соціально-економічних і політичних питань.

Література:

1. Байдін Ю. В. Державний суверенітет і його межі в умовах європейської інтеграції (питання теорії) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. – Х, 2012. – 244 с.

2. Гавриленко В. В. Державний суверенітет та його трансформація в умовах європейської інтеграції / В. В. Гавриленко // Вісник Маріупольського держ. ун-ту. – 2014. – № 8 – С. 142–149.

3. Гавриленко В. В. Державний суверенітет та його трансформація в умовах європейської інтеграції: загальнотеоретичне дослідження : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. К., 2016. – 184 с.

4. Ковтун В. І. Окремі питання державного суверенітету в аспекті посилення інтеграційних і глобалізаційних процесів / В. І. Ковтун // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 295–305.

5. Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія ; за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України», 2012. – 336 с.

6. Яковюк І. В. Державний суверенітет національних держав у складі Європейського Союзу: проблеми визначення // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2004. – № 3. – С. 114–126.

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого

І. О. Сільвестр¹

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ КРИТЕРІЇВ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

З огляду на наміри України в перспективі увійти до складу Європейського Союзу особливої, як теоретичної, так і практичної значущості для вітчизняних правників набуває питання визначення відповідності держави-кандидата на членство основним критеріям вступу до цього наднаціонального за своєю природою міждержавного об'єднання.

Кандидати на вступ до ЄС, відповідно до статті 49 ДЄС, повинні відповідати двом основним критеріям. Перший з них – географічний (питання «європейськості» країни досі не має єдиного підходу до свого вирішення і залишається питанням політичних дискусій в Європейській Комісії та Раді, до того ж, у держави не повинно бути невирішеного територіального конфлікту), другий – політичний (держави повинні визнавати

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

та дотримуватись цінностей на яких ґрунтується ЄС). Ці офіційно закріплені критерії було розширено Європейською Радою у 1993 році, коли були сформовані так звані «копенгагенські критерії»: а) політичний(щодо стабільності інститутів, які гарантують забезпечення цінностей ЄС), б) економічний(наявність діючої конкурентоздатної ринкової економіки), в) правовий(щодо адаптації національного законодавства до правових стандартів ЄС).

Ціннісні засади ЄС – категорія, що покликана відображати моральні засади сучасного інтеграційного процесу у Європі. Адже недотримання під час функціонування ЄС спільних цінностей породжує загрозу національних неідентичностей держав-членів. Стаття 2 ДЄС визначає цінності як феномен, що в концентрованому вигляді виражає спільне правове надбання держав-членів ЄС і, як наслідок, є однією із ключових вимог набуття членства в союзі, а отже не може підлягати перегляду. Цінності мають ідеологічний характер, сама через них здійснюється формування, акумуляція, структурування і виправдання одних напрямків діяльності союзу чи засудження інших. До переліку цінностей ЄС відносять: людську гідність, свободу, демократію, верховенство права та права людини(зокрема осіб, що належать до національних меншин). Їх правове значення є досить вагомим, адже: 1) членство в ЄС може бути надано лише тій державі, яка не лише проголошує, але і забезпечує у себе вказані цінності; 2) якщо буде встановлено наявність постійного та інтенсивного порушення державою-членом цінностей ЄС, то Рада ЄС має право призупинити окремі права цієї держави (що передбачено ст.7 ДЄС).

На сьогоднішній день Європа є не стільки географічним поняттям, скільки ціннісним, адже європейські цінності складають основні підвалини ліберально-демократичних інститутів західноєвропейського простору, кордони якого не обмежуються географічними ознаками приналежності країн до європейської частини світу. Як слушно зазначає О. Є. Сакало, стрижнем європейських цінностей виступають ліберальні фундаментальні права та свободи людини, демократичні принципи державного устрою, а також правова і соціальна держава. Будучи поєднанням ліберальних та демократичних ідей, європейські цінності позначаються як «ліберально-демократичні». Саме останні стали принципами функціонування державних і політичних інститутів сучасних європейських країн та Європейського Союзу.

Одним із найскладніших і в той же час показових випадків країни-кандидата на вступ до ЄС є Туреччина, яка почала працювати в цьому напрямку ще у 1963 році(Анкарська угода). Щодо неї виникла ціла низка проблемних питань як політичного(найважливішими залишаються: політика щодо національних меншин, роль військових в державному управлінні, кіпрське питання), так і економічного характеру, також існували проблеми щодо виконання Турецькою Республікою зобов'язань у сфері дотримання прав людини. Туреччина є ісламською державою, яка, як через об'єктивні так і суб'єктивні фактори, залишається чужою для значної частини європейців. Здається, що Туреччині не вдається отримати таке бажане місце у ЄС саме через її невідповідність основним критеріям, в першу чергу – цінностям. Однак, чи є це насправді визначальним моментом? У будь-якому регіональному об'єднанні постає питання лідерства. Маючи велику територію, людські ресурси, природні багатства, підтримку Сполучених Штатів і ключі від енергопостачання з Азії до Європи, а також контроль над Середземноморськими протоками, Туреччина може стати впливовою державою в ЄС і домінувати на Півдні Європи. Окрім цього, Туреччина як держава, наближена до США, певною мірою збільшить їхній вплив у регіоні. Зрозуміло, що на все це «стара Європа» дивиться з певною тривогою. Таке зволікання із перетворенням Туреччини з кандидата на державу-повноцінного члена ЄС більш схоже на виважене політичне рішення, в якому далеко не її невідповідність європейським цінностям відіграє ключову роль.

Відповідність певної держави загальноприйнятим європейським цінностям є тим визначальним моментом, від якого залежатиме чи стане вона кандидатом або потенційним кандидатом на вступ до Європейського Союзу та впливатиме на її подальшу долю в напрямку європейської інтеграції. Однак, Європейський Союз є, в першу чергу, союзом політичного характеру, і рішення в ньому приймаються виходячи із політичної волі основних держав. Тож відповідність європейським цінностям як визначальний критерій вступу держави до ЄС, будучи оціночною категорією, може стати зручним інструментом для відмови небажаним чи навпаки, прийняття нових, політично бажаних, членів.

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СТАТУС ЮРИСТА В РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІЙ ТА АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРАВОВИХ СІМ'ЯХ

Юрист, спосіб його думок, стиль діяльності та поведінки, професійна практика залежні від ступеня розвитку правової системи, правової свідомості, менталітету населення конкретно-історичного суспільства, а також від попиту на ринку професійних послуг. Відповідно до цього можливо визначити деякі особливості юридичної діяльності в правових сім'ях сучасності.

Як відомо – історичні витoki та генетичне начало романо-германської правової сім'ї знаходяться у римському праві. У подальшому романо-германська правова сім'я почала складатися в результаті зусиль європейських університетів – а саме юристів-науковців, які виробили та розвинули, починаючи з XII ст. на основі кодифікації Юстиніана, загальну для всіх юридичну науку. Як відзначає Р. Леже – програма курсу права в усіх європейських університетах була одна: цивільне право Юстиніана. Окрім того, саме завдяки діяльності юристів – науковців, в романо-германській правовій сім'ї нормативно-правовий акт був визнаний основним джерелом права. Тому, право Європи – визнається як право університетів, оскільки юридична наука, створюється зусиллями вчених. Саме цим пояснюються роль та авторитет науковців, наукового світогляду у сфері практичної діяльності, а також сутність давньої європейської традиції надання переваги думці юристів вчених перед думкою юристів практиків.

Якщо не домінує, то досить значний вплив на правове життя Німеччини, Франції та інших країн романо-германської правової сім'ї має доктрина. Вона має великий авторитет, забезпечує синтез права, його критику, виявлення правових прогалин, а також сприяє різними способами розробці законодавства[1, с.56]. Саме на беззаперечному авторитеті юристів – науковців наполягає і такі видатні компаративісти як Р. Давід, Р. Леже, останній констатує панівну роль доктрини в Німеччині та Франції: «У Німеччині та Франції посилаються на теоретиків права під час судових дебатів, і нерідко навіть у самих судових рішеннях наводяться їх цитати.». Думки, положення та праці видатних професорів, науков-

¹ Студент 1 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ців права фактично впливають не тільки на правозастосовну діяльність і на тлумачення чинного права, але й на законотворчість. На думку професора Еннекеруса, це пояснюється тим високим завданням, що стоїть перед юридичною наукою, – прокладати шлях для законодавства. Саме науковці розробляють основні юридичні поняття та категорії, якими користується законодавець; видатні науковці – правознавці постійно приймають участь у підготовці проектів нормативно-правових актів, а також у підготуванні висновків експертного заключення стосовно конкретних проектів нормативно-правових актів; законодавець часто лише виражає ті тенденції, що установилися в доктрині[2,с.224].

Характеризуючи вплив доктрини на правозастосування науковці підкреслюють, що для суддів, правоохоронних та інших органів в межах континентального права цілком природним є звернення в процесі судових розглядів до думки інших юристів, особливо до думки вчених, які відомбражені в загальнотеоретичних працях по праву або в спеціальних трактатах, коментарях до Конституцій, кодексів, монографіях та статтях (наприклад, відомі випадки посилання в австрійському суді на наукові погляди Г. Кельзена). Таким чином, в країнах романо – германської правової сім'ї має місце панування доктринального тлумачення – наукового роз'яснення правових актів, смислу та цілей правових норм, що з'являється внаслідок теоретичних пошуків, наукового аналізу права[3,с.76,77]. Його сила не у формальній обов'язковості, а в переконливості, в авторитеті і високій кваліфікації осіб, що здійснюють це тлумачення.

Найбільш повно юридична діяльність у Західній Європі до XVI століття відбилася в діяльності суддів та адвокатів, на українських землях до XVII–XVIII століття в судовій діяльності, хоча вона й виконувалася як державно-громадське доручення. У XVII–XVIII століттях поступово виникає й формується професія юриста (діяльність, яка годувала виконавця цих функцій) й професійна група юристів. Як писав М. Вебер, «розвиток військової техніки зумовив появу професійного офіцера, вдосконалення судочинства – вишколеного юриста».

Стосовно судової практики, зазначимо, що незважаючи на формальне невизнання в ряді країн судової практики (судового прецеденту) первинним джерелом континентального права, кількість збірників судової практики рік від року зростає у Франції, ФРН, Швейцарії, Італії та у багатьох інших країнах. Тобто рівень практики застосування прецедентів

в різних країнах романо-германського права у теперішній час є геть не однаковим. Серед країн, де визнається та закріплюється (забезпечується) у законодавчому порядку можливість використання судового прецеденту, можливо визначити, наприклад Іспанію, де офіційно визнається правотворча роль судової практики. Остання, засновуюсь на ряді рішень Верховного суду Іспанії, формує так звану загальну правову доктрину. До країн, які офіційно визнають та законодавчо закріплюють прецедент як джерело права, відноситься також і Швейцарія, про що визначено у ст. 1 Цивільного кодексу цієї країни. Стосовно України, то необхідно зазначити, що у жовтні 2011 року Верховної радою були прийняті у першому читанні зміни до Закону України «Про судоустрій України» згідно із якими пропонується встановити обов'язок судді використовувати при розгляді справ висновку Верховного суду щодо застосування норм матеріального права.

Серед основних ознак англо-американської правової сім'ї визначають, що за своєю природою та змістом воно є «суддівським» правом. Це означає те, що в основу загального права були закладені та залишаються там до сих пір рішення королівських (вестмінстерських) судів – в Англії, рішення Верховного суду по питанням конституційності або неконституційності звичайних («поточних») законів – в США, вердикти вищих судових інстанцій за аналогічними питаннями – у Канаді, Австралії та інших англомовних країнах. Таким чином, унікальною, характерною рисою англо-американської правової сім'ї є те – що вона створювалася та створюється суддями. Судові рішення за різними питаннями складають основу загального права і на сучасному етапі. Саме на думку багатьох вчених англо-американська правова традиція – «це право процесуалістів та практиків».

Слід зазначити про існування відносної єдності корпусу юристів, який очолюють судді. Звичайно не усі юристи мають рівний статус. Серед них виокремлюються: соліситори- юристи на місцях, професіонали, які здійснюють функції французьких повірених (з правом виступу у суді), деякі функції нотаріусів та юрисконсультів; барристери – адвокати високої кваліфікації, загальна чисельність яких не перевищує 10 тис. людей, вони грають головну роль у правовому житті Англії, тому що саме з їх числа обираються ті хто знаходиться на самій верхівці стану англійських юристів, – судді. Кількість суддів Верховного суду (судді Високого суду та апеляційні судді) все ще є достатньо обмеженою, але

саме цим суддям, які складають елітний корпус, англійське право зобов'язано своїм характером та незмінністю своєї високої якості. Функції, які виконуються суддями, можуть бути поділені на декілька груп: 1) здійснення правосуддя (застосування існуючих норм права до обставин справи, що розглядається, а в разі виявлення прогалин у законодавстві та у прецедентному праві, суддя формулює правову норму), 2) створення не тільки матеріального права, але й судових процедур, 3) здійснення тлумачення законодавчих актів та вирішення питань про їх конституційність. Велика роль суддів у розвитку правової системи забезпечується багатьма факторами та засобами – матеріальними, правовими, моральними тощо. Серед них можливо виокремити існування широко визнаної концепції незалежної судової влади в Англії та інших країнах загально-го права, що забезпечується законодавчо закріпленим «суддівським імунітетом».

Прецедент є породженням судової влади, результатом діяльності вищих судових інстанцій. В Канаді це Верховний Суд Канади та Федеральні суди Канади. У США на рівні федерації – Верховний суд США, а на рівні окремих штатів – Верховні суди штатів. В Англії – це сформована в результаті судових реформ (Акт про судоустрій 1873-1875рр., Закон про суд 1971р.) система високих судових інстанцій, які об'єднані єдиним Верховним судом Англії та Уельса. Серед цих судових інстанцій виокремлюються 3 самостійних суда – Суд Корони, Високий суд та Апеляційний суд. Кожний з цих судів маючи певну юрисдикцію та «спеціалізуючись» на розгляді певної категорії справ, у процесі їх розгляду не тільки застосовує, але й одночасно створює право.

Необхідно вказати й на той факт, що судова практика в англо-американській правовій сім'ї тісно пов'язана з розвитком правової доктрини, тобто із діяльністю юристів – науковців. На думку Р. Волкера, приблизно 12 англійських авторів можуть претендувати на те, щоб їх роботи були визнані джерелом права, зокрема: Гленвіл, Бректон, Літлтон, Кок, Хейл, Хаукінс, Фостер, Іст, Фітцгерберт, Блекстоун[4,с.112]. Переважна більшість з них є авторитетними англійськими суддями, їх погляди, що складають правову доктрину, формувалися саме під впливом судової практики. Під впливом судової практики складаються також сучасні систематизовані правові доктрини (наприклад, доктрина (принцип) обов'язковості додержання прецеденту – *stare decisis*, доктрини «політичного питання» у США).

Література:

1. Хаустова М. Г. Проблеми класифікації правових систем // Вісник Національної академії правових наук України / редкол. : В. Я. Тацій та ін. – 2014. – №2(77). – С.53–66.
2. Оксамытний В. В. Юридическая компаративистика: Учебный курс для студентов магистратуры. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2015. – 431с.
3. Лук'янов Д. В. Релігійні правові системи в сучасному світі: монографія. – Х. : Право, 2015. – 352с.
4. Романов А. К. Право и правовая система Великобритании: учебное пособие. – М. : Форум, 2012. – 288с.

Науковий керівник: **Хаустова М. Г.**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії держави і права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Г. Ю. Склярова¹

РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВА ПРИТУЛКУ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Як показує сьогоднішня ситуація, люди і в ХХІ столітті стикаються з потребою пошуку притулку в іноземних державах. Саме за допомогою інституту права притулку здійснюється захист прав і свобод людини від порушень з боку держави її громадянства, але в той же час право притулку може розглядатися як засіб політичного тиску у міжнародних відносинах, що може призводити до їхнього напруження.

Окремі аспекти цього актуального питання – права притулку досліджували такі вітчизняні науковці, як О. А. Гончаренко, Л. А. Чернявський, О. І. Котляр, А. І. Дмитрієв та О. В. Задорожній, В. Г. Буткевич. Серед іноземних науковців цієї проблематики торкалися Е. Бредлі, М. Дженіса та Г. Меландера [1, с. 101].

У міжнародному праві розрізняють територіальний та дипломатичний притулки. Перший полягає у можливості укритися від переслідувань політичного характеру на території держави; другий – можливість укритися в межах дипломатичного представництва, консульської установи або військового корабля держави, яка надала притулок [2, с. 56].

---

¹ Студентка 2 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Вперше на міжнародно-правовому рівні право людини на притулок знайшло закріплення у ст. 14 Загальної декларації прав людини від 10.12.1948р. : «кожна людина має право шукати притулку від переслідувань в інших країнах і користуватися цим притулком». Хоча Декларація має рекомендаційний характер, саме загальні положення ст.14 обумовили продовження роботи щодо уніфікації норм про притулок [3, с. 170]. Подальшого закріплення на універсальному рівні інститут права притулку знайшов в Декларації ООН про територіальний притулок від 14.12.1967 р. [4] У 1977р. була проведена конференція про територіальний притулок, але універсальну конвенцію виробити не вдалося. На регіональному рівні положення про притулок міститься у Каракаській Конвенції Організації американських держав 1954р., Конвенції 1969 р. по конкретних аспектах проблем біженців в Африці, прийнятій в рамках Організації африканської Єдності, Європейській декларації про територіальний притулок Ради Європи від 1977 р.

Сьогодні практично немає держави, яка б у конституційному чи іншому законодавчому порядку не закріпила право притулку. У сучасній міжнародно-правовій науці існує дискусія щодо змісту права притулку: одні держави (Італія, Франція тощо) вважають, що це право особи одержати притулок, інші (деякі азійські, африканські держави тощо) – що це право держави надавати притулок чи ні. Останньої концепції активно дотримується вітчизняна наука [5, с. 191]. Однак дослідження статей існуючих норм міжнародного права не дозволяє зробити висновок про зміст цього інституту. Зокрема, ст. 14 Загальної декларації прав людини визнає його як «право людини» [6], а Європейська декларація про територіальний притулок згідно з п.2 – як «суверенне право держави»: «держави-члени Ради Європи знов підтверджують своє право надавати притулок будь-якій особі, яка, маючи цілком обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства або політичних переконань, <...> а також будь-якій іншій особі, яка, на їх думку, відповідає відповідним умовам для отримання притулку з гуманних міркувань» [7]. Але треба зазначити, що сам факт звернення до держави щодо надання притулку не породжує зобов'язання для останньої притулок надати, тобто немає санкцій за незадоволення такого роду звернення. Ст. 14 Загальної декларації прав людини не породжує норму *jus cogens*, яка була б обов'язковою для всіх держав, що підтримали Декларацію [2, с. 55]. Таким чином, зміст цього міжнародно-право-

вого інституту становить саме суверенне право держави надавати притулок іноземцю, який зазнав чи може зазнати переслідувань з боку його власної чи третьої держави [2, с. 54–55]. Держави в силу свого суверенітету закріплюють в національному законодавстві право притулку і порядок його надання.

Проблема надання притулку в Україні законодавчо не вирішена. Законодавство також не містить визначення терміну притулок, хоча в ст. 26 Конституції України зазначено, що іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом. У 2001 р. на розгляді у Верховній Раді перебував Проект Закону «Про надання притулку в Україні іноземцям та особам без громадянства». Його метою було втілення в життя положень ст. 26 Конституції України, але розгляд проекту не завершився прийняттям відповідного Закону. У 2011р. було прийнято Закон «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», в якому певним чином регулюються питання, пов'язані з наданням захисту «особам, які потребують тимчасового захисту», та порядок звернення із заявою до уповноважених органів для отримання такого роду захисту. Однак цей закон не став комплексним актом, що врегулював інститут притулку.

Таким чином, право притулку є самостійним міжнародно-правовим інститутом, який полягає у наданні особі укриття від переслідувань з боку держави громадянства. Зміст права притулку складає суверенне право кожної держави надавати притулок іноземному громадянину. Актуальність питання притулку зумовлює потребу в конвенційному закріпленні норм інституту права притулку на універсальному рівні.

Література:

1. Котляр О. І. Мінімальні гарантії як складова частина процедури надання притулку // Актуальні проблеми міжнар. відносин. 2014. Вип. 118 (ч.1). С. 100–107.
2. Чернявський А. Л. Інститут права притулку в сучасному міжнародному праві // Альманах міжнародного права. 2014. Вип. 5. С. 52–58.
3. Юрлова Н. В. Деякі питання міжнародно-правового регулювання надання притулку у сучасному міжнародному праві // Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2016. № 31. С.168–175.
4. Декларація ООН про територіальний притулок від 14.12.1967 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_316 (дата звернення: 30.03.2017р.).

5. Міжнародне право. Основні галузі: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. Г. Буткевича. Київ: Либідь, 2004. 813 с.

6. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 30.03.2017 р.).

7. Декларація про територіальний притулок, що прийнята Комітетом Міністрів Ради Європи 01.01.1977 р. URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_806 (дата звернення: 30.03.2017р.).

Науковий керівник: **Сіваш О. М.**, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. Ю. Слюсар¹

ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

На сьогодні питання про євроінтеграцію є, мабуть, найбільш актуальним у сфері соціально-політичних відносин. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони визначає якісно новий формат відносин з ЄС відповідно до принципів «політичної асоціації та економічної інтеграції», а також виступає стратегічним орієнтиром системних реформ в Україні.

Підписанням Угоди про асоціацію з Україною Євросоюз започаткував процес укладення нового типу угод про асоціацію з країнами-сусідами, які за своїм змістом охоплюватимуть максимально широке коло питань взаємного інтересу та пропонуватимуть поглиблену співпрацю.

Угода про асоціацію є унікальним двостороннім документом, який виходить далеко за рамки угод, які свого часу було укладено Союзом з країнами Центральної та Східної Європи. Угоду про асоціацію можна розглядати як важливий крок на шляху наближення в перспективі до наступного етапу – укладення договору про вступ до ЄС. Угода за своїм обсягом і тематичним охопленням є найбільшим міжнародно-правовим документом за всю історію України та найбільшим міжнародним договором з третьою країною, коли-небудь укладеним ЄС.

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Значення Угоди про асоціацію для України слід оцінювати крізь призму двох напрямів: по-перше, поступової інтеграції України до ЄС, а по-друге стратегії розвитку України [1, с. 6].

З квітня 2014 р. ЄС майже повністю відкрив свій ринок для безмитного імпорту з України. Це означає створення нових конкурентних можливостей для

економіки України, тим більше, що країна скасує свої тарифи на імпорт із країн ЄС поступово протягом декількох років, починаючи з січня 2016 р. Зона вільної торгівлі є дорожньою картою, яка дозволить Україні поступово стати однією з розвинутих економік з диверсифікованою промисловою структурою, як у її сусіда Польщі. За останні роки структура торгівлі України вже значною мірою диверсифікована на користь ринків ЄС, що компенсує втрати від скорочення обсягу торгівлі з Росією. Технічні вимоги для виходу на ринок ЄС є високими і жорсткими, але вони застосовуються у професійний та справедливий спосіб без жодних (на відміну від інших) геополітичних маніпуляцій [2, с. 2–3].

Угода про асоціацію має рамковий характер. Ефективність її реалізації й імплементації у правову систему України залежатиме не лише від формальних юридичних аспектів, пов'язаних з її імплементацією, а передусім від реальних кроків, спрямованих на реформування правової системи України. Важливим чинником у належній імплементації Угоди буде послідовність дій української влади, спрямованих на боротьбу зі злочинністю і корупцією, на захист прав і свобод громадян і притягнення до відповідальності осіб, які вчинили правопорушення під час революційних подій в Україні [3, с. 45].

Процес євроінтеграції України відбувається не так швидко, як цього хотілося б. У зв'язку із цим, варто вирішити ряд ключових питань, які гальмують цей процес. Зокрема, на сьогодні доцільно приділити посилену увагу тим положенням Угоди про асоціацію, які зараз перебувають у площині політики безпеки та пов'язані з дослідженням механізмів і способів залучення європейських інституцій для припинення військових дій на сході України, посилення ефективності економічних санкцій стосовно Росії і мінімізації їхніх наслідків для економіки України і держав-членів ЄС, впровадження реформ в Україні, а також формування якісної освіти.

Не менш важливим є забезпечення миру, безпеки і стабільності як у регіоні, так і в Україні взагалі. Очевидно, що інтеграція з європейським

співтовариством можлива лише у тому випадку, коли в Україні будуть вирішені всі нагальні внутрішні проблеми.

Література:

1. Кузьо М. та ін. Угода про асоціацію між Україною та ЄС: зміст та імплементація. – Київ, 2015. – 51 с.

2. Поглиблення відносин між ЄС та Україною. Що, чому і як? // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://www.taxadvisers.org.ua/user_files/ua_Deepening-EU-UKR.pdf. Заголовок з екрану.

3. Головка-Гавришева О. Угода про Асоціацію між Україною та ЄС і права система України // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2015. – Випуск. 36. – С. 41–48.

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. В. Соловей¹

РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Зважаючи на важливу роль Суду Європейського Союзу в інституційній структурі ЄС, питання реформування судової системи є надзвичайно актуальним. З прийняттям Лісабонського договору судова система отримала назву Суд Європейського Союзу та була представлена трьохчленною структурою – Суд Правосуддя, Загальний Суд та спеціалізовані суди. В судовій систему ЄС був створений та функціонував лише один спеціалізований суд – Трибунал з цивільної служби Європейського Союзу [1].

Суду ЄС належить провідна роль у забезпеченні однакового застосування та тлумачення права Європейського Союзу. Як відомо, Суд ЄС за допомогою своєї практики здійснив внесок у запровадження наднаціонального характеру права ЄС та інкорпорацію директив ЄС у внутрішнє право держав-членів.

До повноважень Суду Європейського Союзу належить: прийняття рішень у справах за позовами, які подають держава-член, інституція,

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

фізична чи юридична особа; винесення попереднього рішення щодо тлумачення законодавства Союзу або чинності актів, ухвалених інституціями, на звернення судів або трибуналів держав-членів; прийняття рішень в інших справах, визначених Договорами [1].

У 2011 році виникла нова ініціатива реформування судової системи ЄС. Це було пов'язано з постійним збільшенням кількості звернень до судових інстанцій [2, с. 182]. Проект проведення реформи передбачав збільшення суддівського корпусу Трибуналу та розширення предметної юрисдикції [2, с. 182]. Зазначена судова реформа мала на меті скоротити тривалість розгляду справ в Трибуналі і як наслідок скоротити кількість подальших скарг щодо порушення розумного строку. Ще одним варіантом зменшення навантаження на суддів було створення додаткових спеціалізованих судів. Однак, саме по собі створення додаткових судів не є способом вирішення проблеми, більш того, це не буде сприяти однаманітності судової практики. Також недоліком зазначеного проекту була величезна вартість проведення судової реформи, у зв'язку зі значним збільшенням кількості суддів. Тому 23 червня 2015 року Рада ЄС відхилила пропозицію реформування судової системи ЄС у такому вигляді.

На сьогодні можна стверджувати наявність значних змін у судовій системі ЄС, а саме ліквідовано діючий спеціалізований суд Європейсько-го Союзу – Трибунал з цивільної служби.

На основі Регламенту 2015/2422 Європейського Парламенту та Ради ЄС та Регламенту 2016/1192 Європейського Парламенту та Ради ЄС було внесено зміни до Протоколу №3 Про статут Суду Європейського Союзу, якими змінено склад Загального Суду та припинено повноваження Трибуналу.

Регламент від 16 грудня 2015 року встановлював, що у зв'язку з відхиленням пропозиції щодо створення додаткових спеціалізованих судів та постійним збільшенням навантаження Загального Суду, було прийнято рішення про збільшення кількості суддів останнього. Стаття 48 Протоколу №3 нині передбачає, що Загальний Суд складають: 40 суддів з 25 грудня 2015 року; 47 суддів з 01 вересня 2016 року; 2 судді від кожної держави-члена починаючи з 01 вересня 2019 року [3]. Також було встановлено строк повноважень додаткових суддів Загального Суду.

Наступний Регламент від 06 липня 2016 року Про передачу до Загального Суду юрисдикції щодо першої інстанції у спорах між Європейським Союзом та його службовцями був по суті продовженням попереднього та вніс зміни в інституційну структуру судової системи ЄС.

Збільшення кількості суддів Загального суду з 01 вересня 2016 року повинні супроводжуватися переданням йому повноважень з розгляду в першій інстанції спорів між ЄС та його службовцями. Крім того, така передача повноважень передбачає розпуск Трибуналу з цивільної служби [4].

Протокол №3 було доповнено статтею 50а, яка закріпила передання юрисдикції і визначила, що Загальний Суд розглядає спори між усіма інституціями, органами та агенціями, з однієї сторони, та їх службовцями, з іншої [4]. На всіх етапах процедури є можливість примирення або полегшення врегулювання спорів.

Як наслідок втрачає чинність Додаток 1 до Протоколу №3, який регулював діяльність Трибуналу з цивільної служби. В той же час, статті 9 та 12 Додатку 1 діють стосовно скарг на рішення Трибуналу, які уповноважений розглядати Загальний Суд [4].

Таким чином, на сьогодні судова система Європейського Союзу представлена двома елементами – Судом Правосуддя та Загальним Судом. Повноваження Трибуналу з цивільної служби у зв'язку з проведенням судової реформи було передано Загальному Суду. Також було збільшено його кількісний склад. Зараз важко передбачити наслідки проведення даної реформи, але це, безумовно, виважений крок з боку ЄС, який забезпечить одноманітність судової практики і зможе вирішити проблеми судової системи Європейського Союзу.

Література:

1. Договір про Європейський союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029
2. Пономарева Д. В. К вопросу о реформе Суда ЕС // Актуальные проблемы российского права. 2016. №7 (68). С. 180–185.
3. REGULATION (EU, Euratom) 2015/2422 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 16 December 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2015/2422/oj>
4. REGULATION (EU, Euratom) 2016/1192 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 6 July 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32016R1192>

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

З моменту започаткування європейської інтеграції кількість держав-членів Європейського Союзу зростає з шести до двадцяти восьми, відповідно збільшилася і кількість населення з 185 млн. до понад 500 млн. Проте і зараз багато держав, зокрема, Україна, прагнуть набути членство у Європейському Союзі.

З метою сприяння в реалізації такого прагнення були вироблені вимоги щодо набуття новими державами членства у ЄС, які поступово змінювалися та доповнювалися.

На сьогодні, статтею 49 Договору про Європейський Союз передбачено лише дві базові вимоги членства в Союзі:

1) Держава, яка претендує на членство, має бути європейською -(географічний критерій);

2) Така держава повинна поважати і дотримуватися фундаментальних цінностей ЄС, які визначені у статті 2 Договору про Європейський Союз (людську гідність, свободу, демократію, рівність, правову державу та додержання прав людини) – (політичний критерій) [1].

Треба звернути увагу на те, що географічному критерію відповідають лише держави, які географічно розташовані в Європі. При цьому, як показав випадок з Туреччиною, 96% території якої знаходиться в Азії, достатнім може бути розташування лише частини території держави в Європі.

Головна проблема в цьому питанні – визначити, де саме пролягають географічні кордони Європи, які офіційно не затверджені. Єдиною державою, якій на сьогодні було відмовлено в членстві з географічних мотивів, є Марокко. Після приєднання Мальти і Кіпру в 2004 році та прийняття заявки Туреччини південні і південно-східні кордони Європи були остаточно визначені. Щодо східних кордонів, то можна тільки зазначити, що східні межі Європи як континенту окреслені Уральськими горами.

Другий критерій, то членство в ЄС може бути надане лише тій державі, яка не лише проголошує (декларує), але й безпосередньо забезпечує у себе вказані цінності.

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Згідно зі статтею 49 ДЄС Європейська Рада може розширювати або доповнювати новими умови членства. Це було зроблено вперше у червні 1993 року, коли умови вступу до ЄС були визначені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені. Даною інституцією ЄС було зазначено: «Асоційовані держави Центральної та Східної Європи, які висловили таке прагнення, можуть стати членами Європейського Союзу. Вступ відбудеться, як тільки асоційована держава зможе взяти на себе обов'язки членства, задовольнивши необхідні політичні та економічні вимоги». Ці вимоги отримали назву Копенгагенських критеріїв [2, с. 154], які в грудні 1995 року на Мадридському засіданні Європейської Ради, яка підкреслила, що важливе значення має перебудова адміністративних структур держави-заявниці та створення умов поступової гармонійної інтеграції в ЄС.

Копенгагенські критерії включають в себе:

- стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин (політичний критерій);
- наявність діючої ринкової економіки, а головне – здатність витримувати конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічний критерій);
- здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу, шляхом адаптації законодавства країни до *acquis communautaire* (правовий критерій) [3].

До кожного з цих критеріїв входить низка субкритеріїв. Політичний критерій містить наступні складові:

- забезпечення свободи парламентських та президентських виборів, виборів до місцевих органів влади;
- створення та розширення діяльності демократичних інститутів, неурядових організацій, незалежних засобів масової інформації;
- прийняття законодавства, що захищає права меншин;
- посилення боротьби з організованою злочинністю та корупцією;
- вирішення питань правового забезпечення та посилення боротьби з відмиванням коштів одержаних злочинним шляхом;
- створення надійних інститутів у сфері юстиції та органів внутрішніх справ, гарантії незалежності судової влади;
- захист особистих прав і свобод людини [4].

Економічний критерій по суті складається з двох частин. Щодо наявності діючої економіки держави, то тут треба здійснювати аналіз певних факторів, наприклад, рівновага між попитом та пропозицією зумовлена вільною грою ринкових сил; досягнення макроекономічної стабільності, включаючи стабілізацію рівня цін та стабільність державних фінансів і зовнішнього сальдо. На підставі оцінки цих факторів буде визначено чи наявна у держави ефективна ринкова економіка.

Якщо розглядати спроможність протистояти конкурентному тиску і ринковим силам у межах ЄС, то держава, яка хоче набути членства, в першу чергу, повинна мати такий рівень економіки, який, як мінімум, буде відповідати середньому рівню економіки держав-членів. В іншому випадку, така країна не зможе бути рівноправним гравцем у ринкових відносинах ЄС.

Під час проведення переговорів про вступ застосовуються критерії, які відповідають тридцяти одному розділу *acquis communautaire*.

Acquis communautaire, як вважає більшість науковців, – це своєрідний «спільний доробок» ЄС, що забезпечує цілісність правової системи ЄС і обов'язкове однакове застосування права ЄС країнами-членами і третіми країнами. [5, с. 79]

Виконання третього критерію вимагає внесення змін у вже існуюче законодавство, а також прийняття нових нормативно-правових актів з урахуванням вимог ЄС.

Ці два напрямки здійснюються одночасно, однак це дуже довгий та складний процес. До того ж повинно бути забезпечене не лише включення *acquis communautaire* до національного законодавства, а й забезпечення його імплементації за допомогою адміністративних та судових структур [6, с. 41].

Треба визнати, що процес встановлення відповідності держави вищезазначеним критеріям певною мірою має суб'єктивний та політизований характер і не в останню чергу залежить від політичної ситуації, яка склалася на момент подачі країною заявки до ЄС.

Окрім, офіційних критеріїв існують так звані «приховані» критерії членства. І хоча вони нормативно не закріплені, їх неможливо ігнорувати. До таких умов відносять членство країни в Раді Європи та ратифікація Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року; членство в НАТО (не обов'язково, але бажано); обов'язкове членство в СОТ; відсутність нерозв'язаного територіального спору з країнами-сусідами; участь держави у Римському статуті Міжнародного кримінального суду 1997 року.

Крім цього, існує ще один латентний критерій, відповідно до якого на вступ до ЄС може претендувати країна, приєднання якої не завдасть шкоди функціонуванню інституційної системи ЄС.

Найбільш предметно дана умова може бути проілюстрована на прикладі процедури голосування кваліфікованою більшістю голосів в Раді ЄС. Отже, вступ до ЄС багатонаселеної держави (наприклад, Росії, Туреччини, України) істотно змінить баланс сил в процесі прийняття рішень та потребуватиме інституційної реформи ЄС. [7, с. 29]

Усі вищезазначені критерії є неподільними. Науковий співробітник Інституту світового господарства м. Кіль (Німеччина) Даніель Пьяцоло вважає: «Зазначені сфери реформування взаємопов'язані, оскільки успіх в одній з них буде досягатися тільки при наявності достатнього прогресу в двох інших. Крім того, успішне просування у всіх сферах необхідно для забезпечення надійності економічних реформ» [8, с. 350].

А в рішенні Ради ЄС від 13.12.1997 р. вказано, що «відповідність Копенгагенським політичним критеріям є передумовою початку переговорів про вступ. Економічні критерії та здатність виконувати зобов'язання, які випливають з членства, повинні оцінюватись далекоглядно та гнучко».

Акцентувалась увага також на тому, що рішення щодо початку переговорів зовсім не означає їх успішного й одночасного завершення. Результати переговорів та подальший вступ різних держав-аплікантів будуть залежати від ступеня відповідності кожної з них Копенгагенським критеріям, а також здатності Європейського Союзу прийняти нових членів» [9, с. 3–4].

Щодо прийняття нових членів в поточному році висловився голова Європейської Комісії Жан-Клод Юнкер, який наголосив, що до 2020 року ЄС не буде приймати нових членів, оскільки жодна з країн-кандидатів не відповідає Копенгагенським критеріям.

Слід зазначити, що до нових країн-кандидатів вимоги виконання критеріїв вступу значно жорсткіші, ніж це було під час попередніх етапів розширення. Крім цього, перелік основних критеріїв може доповнюватися ЄС у ході переговорів з країнами-кандидатами. На практиці ж практично не було випадків, коли б держава виконала усі вказані вимоги без винятку. Слід зауважити, що відповідати вказаним критеріям країна повинна не на момент подачі заявки, а на момент вступу.

Отже, перед державою-кандидаткою стоїть велика кількість складних завдань, які потребують ефективних засобів вирішення та контролю за перебігом процесу досягнення відповідності критеріям вступу.

Література:

1. Договір о Європейському Союзі / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029/page.
2. Мішель Д. О. Копенгагенські критерії як чинники розбудови демократичних процесів та наближеності до європейського рівня життя в Україні // Наукові праці [Чорноморського держ-го унів-ту імені П. Могили]. Сер. : Політологія. – 2010. Вип. 137. – с. 153–157.
3. Копенгагенські критерії членства в Європейському союзі/ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/774>
4. Менеджмент європейської економічної інтеграції: Підручник. Затверджено МОН / За ред. С. М. Писаренко. – К., 2012. – 373 с. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/1281041957887/ekonomika/kriteriyi_vstupu
5. Право Європейського Союзу: підручн. / За ред. Р. А. Петрова. – К. : Істина, 2017. – 384 с.
6. Критерії членства в СОТ, ЄС та НАТО. Інтеграційні перспективи України / В. Р. Сіденко, І. І. Жовква, – 3-є вид., – Київ : Б.в., 2007. – 86 с.
7. Жук О. Проблеми і перспективи розширення ЄС у 21 столітті / О. Жук // Міжнародні інтеграційні процеси: історичний досвід, сучасні виклики та перспективи: матеріали міжнародної наук.-конф./ НУ «Львівська політехніка». – Львів: Вид-цтво ПП «Сорока», 2015. – С. 28–31.
8. Журавльова І. О. Україна і Копенгагенські критерії інтеграції до ЄС // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за мат-ми наук. конф., м. Харків, 24.05.2016 р. – Харків, 2016. – С. 349–354.
9. Копенгагенські критерії: Центр Європейської Інформації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukrcei.org/uploads/files/default/kopengagenskie_kriterii.pdf

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. В. Стеблинська¹

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДСТАВ ПРАВМІРНОГО ОБМЕЖЕННЯ ДЕЯКИХ СВОБОД ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Європейські інтеграційні процеси спершу формувалися в економічній сфері, що сприяло реалізації одного з найвдаліших проєктів – за-

---

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

снування внутрішнього ринку ЄС, в основі якого лежать свободи пересування товарів, послуг, осіб та капіталів.

Метою даної статті є аналіз положень Договору про функціонування Європейського Союзу у сфері кількісних обмежень між державами членами.

Вільний рух товарів є дуже важливою складовою європейської інтеграції і, незважаючи на завершення формування внутрішнього ринку, не втрачає свого значення. Вільний рух товарів дозволяє виробникам різних країн прямо конкурувати між собою тим самим сприяючи більш ефективному виробництву. Для втілення цієї мети в життя, перед країнами-членами постала необхідність зняття всіх внутрішніх торгових бар'єрів (фізичних, технічних та фіскальних), які створюють дискримінаційні обмеження між державами-членами. Так, останні повинні утримуватися від встановлення будь-яких обмежень на імпорту, експорт та транзит товарів між собою.

На жаль, незважаючи на те, що після набрання чинності Римським Договором пройшло вже більше ніж півстоліття, все ще не можна визнати, що Європейське Економічне Співтовариство досягло своєї вершини у цій сфері. Так, держави-члени і надалі демонструють свою винахідливість у встановленні заходів, що мають наслідки, аналогічні кількісним обмеженням імпорту та експорту. Також суттєвою перешкодою вільному рухові товарів є винятки із загального правила, яке міститься у статтях 34 та 35 Договору, на підставі статті 36 [2 ст.19–20]. А саме: «Положення статей 34 і 35 не виключають заборон або обмежень на імпорту, експорт або транзит товарів на підставі суспільної моралі, порядку або безпеки; захисту здоров'я та життя людей, тварин або рослин; захисту національних скарбів, що мають мистецьку, історичну або археологічну цінність; захисту промислової та комерційної власності. Проте такі заборони або обмеження не повинні бути засобами свавільної дискримінації або прихованого обмеження торгівлі між державами-членами» [3].

Для того, щоб зрозуміти як застосовується положення статті 36 Договору про функціонування Європейського Союзу на практиці, необхідно визначити, що саме являють собою «кількісні обмеження на імпорту та експорт».

Визначення кількісним обмеженням Суд надавав у справі *Riseria Luigi eddo v. Ente Nazionale Risi*, де встановив, що їхня заборона стосується заходів, які накладають залежно від обставин абсолютні або відносні

обмеження на імпорт, експорт та транзит товарів. Тому, поняття кількісних обмежень не зводиться до квот, яким у минулому були присвячені ст. 32 та 33 Договору (відмінені Амстердамським договором), а тлумачаться Судом набагато ширше. У справах *Import of Lamb (Commission v. France)* та *Import of Potatoes (Commission v. UK)* Суд зазначив, що найбільш очевидними прикладами кількісних обмежень імпорту та експорту є встановлення абсолютних заборон або введення квот, які обмежують ввіз або вивіз відповідного товару у кількісному або вартісному вимірах. Прикладами заходів, які мають наслідки, еквівалентні кількісним обмеженням, можуть бути закони, підзаконні акти, а також адміністративна практика держави. [2, с. 27–28].

У справі *Procureur du Roi v. Dassonville* [5] Суд розглядав наступну ситуацію. Шотландське віскі, яке виготовлялося в Англії, оператор перевозив з Франції у Бельгію. Відповідно до бельгійського законодавства в нього був обов'язок надати сертифікат про походження, який можна отримати тільки у митних органах Об'єднаного Королівства. Оператор був переконаний, що дана вимога надання сертифікату за таких обставин була рівнозначною заходу, еквівалентному кількісним обмеженням імпорту і, тому, була заборонена на підставі ст. 36. У цій справі Суд дав визначення заходу, який має наслідки, еквівалентні кількісним обмеженням, таким чином: будь які торговельні правила, запроваджені державами-членами, які можуть прямо або опосередковано, дійсно або потенційно перешкоджати торгівлі всередині Співтовариства. Суд також вказав, що вимога надання сертифікату про походження, отримання якого є простою процедурою, якою могли легко скористатися фактичні виробники, і що отримання якого у операторів, які не були виробниками, виникали значні труднощі, становить заборонений захід, який має еквівалентні наслідки. Бельгійське законодавство було визнане таким, що не відповідає положенням Договору. Аналізуючи вищенаведене, Суд ЄС у своєму рішенні по справі *Dassonville* зробив висновок про необхідність ширшого визначення заходів, що є еквівалентними кількісним обмеженням імпорту. Таким чином, згідно з рішенням Суду будь-яке положення вважається заходом із еквівалентними наслідками, навіть якщо воно застосовується без різниці до вітчизняних та імпортованих товарів [2 ст. 28–29].

В торгівлі між державами – членами ЄС Заборонено кількісні обмеження на імпорт і експорт (квоти), а також будь-які еквівалентні за-

258

ходи (певні Директивою від 22 грудня 1969 р 70/50 / ЄЕС щодо «принципу ефекту»).

Тест або принцип «ефекту» складається в кваліфікації будь якої адміністративної практики як протиправної на основі оцінки потенційного результату її застосування щодо свободи торгівлі. Негативним визнається ефект свавільної дискримінації чи прихованого обмеження торгівлі між державами-членами.

З принципу вільного руху товарів існує ряд винятків. Так, відповідно до ст. 36 Договору про функціонування ЄС можливі заборони або обмеження імпорту, експорту або транзиту, обґрунтовані міркуваннями: суспільної моралі; громадського порядку і державної безпеки; захисту здоров'я і життя людей та тварин або збереження рослин (на основі оцінки потенційного (об'єктивного) ризику товару або його компонента для життя і здоров'я); захисту національних скарбів, що мають художню, історичну або археологічну цінність; захисту промислової і торговельної власності. Вищеперечислені заборони чи обмеження не можуть служити засобом невмотивованої дискримінації або прихованого обмеження торгівлі між державами – членами ЄС (ст. 36 Договору про функціонування ЄС). Тут також проявляється принцип «ефекту». А також заборона повинна бути співрозмірною загрози реалізації того чи іншого товару

Аналізуючи дану статтю, можна зробити висновок про відсутність серед винятків із заборони перешкоджати вільному руху товарів – забезпечення реалізації прав людини. Вперше проблематику узгодження основних прав людини та свободи руху товарів розкрито у справі Schmidberger проти Австрії . Як зазначає К. Віаль, «до цього часу жодна з держав не виправдовувалася необхідністю захисту прав людини в зв'язку з обмеженням економічних свобод, передбачених установчим Договором» [7 ст. 439]. Суть справи полягала в тому, що протягом тривалого часу була заблокована автодорога, що потягнуло за собою певні фізичні перешкоди в реалізації свободи руху товарів. Як наслідок, перевізник звернувся з позовом проти держави Австрії, з дозволу органів влади якої на автошляху міжнародного значення відбувалася маніфестація, мета якої – привернути увагу до питання захисту навколишнього середовища в даному регіоні. Суду ЄС вже неодноразово розглядав справи про притягнення до відповідальності держави за колективні дії приватних осіб, що обмежують свободу руху товарів (справа Комісія проти Франції 1997, так звана «полунічна війна»). Проте в справі Schmidberger була необхідність вирішити,

чи таке обмеження свободи руху товарів може бути виправданим з огляду на те, що блокування автошляху є результатом реалізації законного права на свободу слова та мирних зборів. Крім того, метою маніфестації на автошляху не було обмеження свободи руху товарів, вона була направлена на іншу ціль некомерційного характеру. Аргументуючи свою позицію, Суд виходив з того, що право на мирні зібрання та вільне вираження своєї думки гарантується Конвенцією про захист прав людини та основних свобод, а також Конституцією Австрії. Відповідно, «захист вищезазначених прав виражає собою законний інтерес, що, в принципі, може виправдати обмеження зобов'язань комунітарного права, навіть такої свободи, гарантованої установчим договором, як свобода руху товарів». Таким чином, Суд ЄС зробив висновок про рівноцінність права людини на мирні зібрання та свободи руху товарів на внутрішньому ринку ЄС. В той же час в своєму рішенні він акцентував увагу на те, що ні право на мирні зібрання та вираження своєї думки, ні економічна свобода не мають абсолютного характеру, тому можуть бути деякі обмеження в їх реалізації, що передбачено як відповідними міжнародними договорами, так і судовою практикою [1 ст. 166–167].

Звертаючи увагу на вичерпність даного переліка, вважаю доцільним детальніше розглянути кожен компонент. Поняття «громадський порядок» і «державна безпека» передбачають перш за все захист єдності та цілісності вищих правових принципів, які покликані стояти на варті існуючого суспільного ладу і бути правовою основою для забезпечення вищих державних інтересів, ефективного функціонування органів виконавчої і законодавчої влади. Термін «Державна (національна) безпека» тлумачиться Судом ЄС як «внутрішня і зовнішня безпека». Вираз «підтримання громадського порядку» відноситься не тільки до дій держави, але і до бездіяльності.

Поняття «суспільна мораль» в сенсі права ЄС характеризується, по-перше, значним розсудом держав-членів в питаннях розуміння його змісту. По-друге, посилення на «суспільну мораль» підпадає під дію вилучень ст. 36 лише в тому випадку, якщо в країні-імпортері немає виробництва відповідної аморальної продукції і діють закони, які прямо забороняють її виготовлення і збут.

Посилання на «захист здоров'я і життя людей та тварин або збереження рослин» використовується найчастіше державами-членами для виправдання заборон, які порушують свободу руху товарів. Це вилучення також підлягає під розсуд держав-членів, які за відсутності актів

вторинного права ЄС самі компетентні визначати рівень захисту здоров'я громадян та стану флори і фауни своєї країни.

Проблема «захисту національних скарбів, що мають художню, історичну або археологічну цінність», також має певні особливості. Всі держави-члени прийняли закони, що забороняють вивіз за кордон національних культурних цінностей, або ввели систему превентивного контролю та видачі попередньо дозволів для осіб, що займаються торгівлею в цій сфері.

Таким чином, все свідчить про те, що в даному питанні знову ж таки пріоритет має розсуд держав-членів. Варто зазначити, що з цього виду вилучень відсутня практика Суду ЄС а це може служити непрямим підтвердженням пріоритету розсуду держави [4].

Поштовхом до законодавчих напрацювань ЄС в напрямі захисту інтелектуальної власності слугувало рішення Суду ЄС у справах Consten & Grunding та Deutsche Grammophon Gesellschaft v Metra-Grossmärkte [8], де було зазначено, що єдиним обмеженням щодо вільного руху товарів, які дозволяються за ст. 36 Договору, є обмеження, що стосуються специфічного об'єкта прав інтелектуальної власності. Враховуючи той факт, що Суд не може заперечити існування прав інтелектуальної власності на національному рівні, він, здатний контролювати їх реалізацію. Судом були вироблені принципи, що окреслюють зв'язок між правом Співтовариства та правами інтелектуальної власності. Зокрема, принципи вичерпання прав (особа, що має права інтелектуальної власності не може їх використовувати для запобігання обігу продукту, який був розміщений на ринку ЄС нею або з її згоди), спільного походження, «специфічного об'єкта» [6 ст. 45].

Можливо зробити висновок, що практика Європейського суду достатньо обґрунтовано і чітко визначила механізм застосування статті 36 ДФЄС. Але разом з тим варто зазначити його складність, адже вирішення даних питань в більшій мірі покладають на розсуд держави, що може призвести до певних маніпуляцій і порушення принципів і цілей Європейського Союзу.

Література:

1. Грицаєнко Л. Л. Реалізація прав людини як правомірне обмеження свобод внутрішнього ринку ЄС: практика суду Європейського Союзу // Науковий вісник Ужгородського національного ун-ту : Серія: Право / гол. ред. Ю. М. Бисага. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2014. – Вип. 24. Т. 4. – С. 161–164.

2. Тачинська Й., Лыченко О. Право внутрішнього ринку ЄС. – Українською мовою. Навчальний посібник. К. : ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка, 2005. – 143
3. Договор о функционировании Европейского Союза // Право Европейского союза [Электронный ресурс]. – 2011 . – Режим доступа: <http://eulaw.ru/treaties/tfeu>
4. Юмашев Ю. М. Свобода движения товаров в ЕС (нетарифные ограничения) // Право. Журнал Высшей школы экономики. 2009. № 3. С. 75–84.
5. Judgment of the Court of 11 July 1974. – Procureur du Roi v Benoit and Gustave Dassonville [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61974CJ0008>
6. Капіца Ю. Розвиток права інтелектуальної власності в Європейському Союзі / Ю. Капіца // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – К., 2006. – С. 45–48. – (Серія Міжнародні відносини; вип. 33–34) [
7. Vial C. Observations: Libre circulation des marchandises et protection des droits fondamentaux : a la recherche d'unequilibre/ Claire Vial// Revue trim. droit de l'homme. – № 58. – 2004. – С. 439–459
8. Справа C-56/64 Etablissements Consten & Grunding v. E. C. Commission (1966) E. C. R. 299. C-15/74, Deutsche Grammophon Gessellschaft v Metr-Grossmärkte(1971) E. C. R 487.
9. Сало В. І. Простір чотирьох свобод як передумова успіху економічної інтеграції в Європі // Державне будівництво та місцеве самоврядування. Вип. 18. -X. :Право, 2009.-С.45–54

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. В. Суліменко¹

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ

Європейський Союз (ЄС) на сьогодні є важливим суспільно – політичним та високорозвиненим об'єднанням. Він є багато численним об'єднанням могутніх держав, знаходиться на одному з перших місць в світі по розмірах ВВП, на сьомому за площею та має третє місце за чисельністю населення, посідає найвищі показники в світі за рівнем якості життя та за додержанням демократичних свобод.

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

На теперішній час ЄС має з Україною спільний кордон і вони будуть намагатися розширювати свої економічні та політичні взаємовідносини. Тому якщо ми прагнемо долучитися до такого унікального міжнародного об'єднання, яке поєднує ознаки міжнародної організації та держави, але формально не є ні тим, ні іншим, ми маємо знати інститути цієї організації та історію їх створення.

Європейський союз є важливою частиною політичного життя Європи. Його діяльність охоплює широкий спектр політичних, економічних та соціальних проблем. Центральна роль в вирішенні цих проблем належить Європейському парламенту.

Основна причина такої уваги до даного інституту полягає у його винятковій новизні як парламенту (принаймні за назвою) по відношенню до всіх раніше відомих досі парламентам. В його незвичності і не традиційності як представницького не національного, а наднаціонального органу, а також у його складності та багатосторонності яка виявляється в певній невідповідності його назви «парламент» [1].

Європарламент найбільше з усіх інших органів ЄС йде на зустріч європейській інтеграції. Роль Європарламенту в цьому процесі обумовлена тим, що він є єдиним виборним органом Європейського Союзу. Протягом всієї історії парламент відігравав значну роль в формуванні єдиної Європи, так як завдяки саме цьому органу влади європейці можуть виражати свої політичні вподобання та формувати політику ЄС відповідно до демократичних процедур [2, с.35].

Об'єктивні дії економічної та політичної інтеграції в Європі проявилися вже після другої світової війни. Підштовхувала до цього необхідність об'єднати зусилля у відновленні післявоєнної економіки та протистояти «радянському блоку», що посилювалось станом «холодної війни» та розколом Європи на два табори [3, с.20].

Перший крок до економічної інтеграції був покладений в 1947 році, коли було створено митний союз Бельгії, Нідерландів та Люксембургу або так званий союз Бенілюксу. А в 1951 році між Бельгією, Францією, ФРН, Італією, Нідерландами та Люксембургом був підписаний Договір про створення Європейського об'єднання вугілля та сталі. Чергова хвиля інтеграційних процесів пройшла в 1957 році з укладенням Римських договорів щодо створення Європейського співтовариства атомної енергії та Європейського економічного співтовариства. Від цього часу економічна інтеграція здобула прискорення і в свою чергу, сприяла більш міцні-

шим політичним зв'язкам держав які беруть участь у договорах . В 1965 році був підписаний так званий «Договір про злиття», за яким були об'єднані провідні органи трьох організацій. Так було створене єдине Європейське співтовариство, яке частіше всього називали Європейським економічним співтовариством. З 1973 року до Європейського співтовариства прийняті Великобританія, Данія, Ірландія, в 1981 році – Греція, в 1986 – Іспанія та Португалія [4, с.12].

Європейський парламент був створений в 1957 році. Спочатку члени назначалися парламентами держав – членів Євросоюзу. З 1979 року Парламент обирається населенням. Вибори в парламент проводяться кожні п'ять років. Депутати Європарламенту діляться на фракції не залежно від країни яку представляють, а по партійній ознаці, які представляють міжнародні партійні об'єднання. При цьому кожен громадянин Союзу може голосувати чи балотуватися кандидатом у будь-якій державі-члені, де він проживає.

Кількісний склад Європарламенту не зазнав значних змін. Парламент повинен нараховувати 751 депутата (натомість як у 2004–2009 рр. 785). А кількість парламентаріїв, що обираються у кожній державі-члені, залежить від чисельності його населення. У Вересні 1952 року проходило перше засідання Європейського об'єднання вугілля та сталі в складі 78 представників, які були обрані з числа національних парламентів держав – учасниць. Це зібрання мало тільки рекомендаційні повноваження, а також мало право відправити у відставку вищі виконавчі органи Європейського об'єднання вугілля та сталі. В 1957 році в результаті підписання Римського договору, парламентське зібрання складало 142 представника[5, с.58]. Хоча зібрання й не отримало ніяких нових повноважень, та все ж таки почало себе називати Європейським парламентом.

Назва «Європейський парламент» офіційно була закріплена в Єдиному Європейському Акті. Хоча назва «парламент» являється достатньо умовною, так як цей орган не є парламентом в тому значенні, як це розуміється в національних законодавствах. З 1971 року Європейський Союз має свій бюджет і Європарламент починає брати участь у його плануванні, крім планування розходів на сільськогосподарську політику, які на той момент були майже 90% всіх розходів [4,с.15].

Загальновідомо, що парламенти є як в унітарних, так і в федеративних державах та вони є ознакою, за допомогою якої можна визначити механізм управління в державі. Говорячи про історичний розвиток

парламентів, то потрібно відмітити, що парламенти можуть бути і в конфедераціях, так, наприклад, Сенегамбія (конфедерація Сенегалу та Гамбії) мала свій парламент, в той час, як міжнародні організації всесвітнього масштабу, як, наприклад, Організація Об'єднаних Націй або організації регіонального характеру – Організації американських держав, не мають власного парламенту. В їхніх асамблеях, або ж подібним їм органам, рішення приймаються не за допомогою депутатів, а за допомогою представників від кожної країни – учасниці або ж президентом чи урядом.

Попередником сучасного Європейського парламенту була Загальна асамблея Європейського об'єднання вугілля і сталі. Але слід зазначити, що її повноваження були дуже обмеженими: вона здійснювала контроль за діяльністю Верховного органу та загальне спостереження за деякими іншими справами Європейського об'єднання вугілля і сталі. Недоліком Асамблеї виявився порядок її формування. Депутати не обирались народом, а їх призначала держава, незважаючи на те, що стаття 20 Договору про Європейське об'єднання вугілля і сталі чітко прописувала правило, згідно з яким Асамблея складалась саме з представників народу. Також було передбачено правило, згідно з яким не створювалась окрема асамблея в кожному із співтовариств, а була єдина Асамблея, до якої звертались при вирішенні питань. Відтоді її стали називати Європейською парламентською асамблеєю. Аби надати їй схожості з державними парламентами, депутати в 1962 році вирішили змінити назву на Європейський парламент. І лише з прийняттям Єдиного європейського акту вона стало повністю офіційною. Слід зазначити, що факт обрання Парламенту населенням дуже підвищив його престиж і довіру до нього.

Європарламент майже завжди визначають як представницький орган Європейських співтовариств та Європейського Союзу. Це базується, безперечно, на положеннях статті 137 Договору про Європейський Союз. Згідно з цією нормою Європейський парламент складається з представників держав – членів, об'єднаних в Співтоваристві. В 1976 році була прийнята угода щодо проведення прямих виборів на підставі принципу загального виборчого права. Так, перші прямі вибори до Європарламенту відбулися в 1979 році.

Виборче право, як і з самого початку, зосереджено в Єдиному європейському акті, який був змінений тричі: в 1985, 1993 та 1994 роках. Зміни відносилися до питання, щодо розширення складу співтовариства. Парламентська асамблея ЄС станом на 1958 рік мала в своєму

складі 142 члени, через деякий час до співтовариств долучаються: Великобританія, Ірландія та Данія й місця в парламенті зростають до 198 місць. Після об'єднання Німеччини Європарламент був розширений. Як наслідок, кількість місць в Європарламенті дорівнювала 567 депутатам. На сьогодні парламент складається з 750 депутатів та одного головуючого, які є представниками найбільшого міжнаціонального демократичного електорату в світі. Кількість депутатських місць розподілена між державами-членами ЄС згідно зі встановленими квотами, що залежать від їхньої демографічної ваги. Розширення ЄС зумовило необхідність визначення мінімальної та максимальної квот: незалежно від кількості виборців у кожній державі-члені має обиратися щонайменше 6 (нині – Естонія, Кіпр, Люксембург, Мальта) та не більше 96 (Німеччина) євродепутатів [6].

Для того, аби вирішити чи є Парламент дійсно представницьким органом – слід звернути увагу на його компетенцію. Чинні документи та досвід свідчать про те, що Європарламент наразі є консультативним органом. В системі інститутів Союзу парламент все ж таки поступається Раді та Комісії за своєю значимістю. Та потрібно відмітити, що за останній час, а особливо з утвердженням Єдиного європейського акту та Договорів про створення Європейського Союзу, компетенція Європарламенту поступово збільшується. Помітною стала зміна ролі парламенту в законодавчому процесі, хоча сам парламент не став законодавчим органом Союзу. В нього з'явилася контрольна функція [7, с. 128]. Тож, на мою думку, поки рано казати про те, що парламент в повній мірі є представницькою установою.

Отже, можна стверджувати, що Європейський Парламент є інститутом, який найбільш еволюціонував у процесі поглиблення інтеграції, про що свідчить зміна порядку його формування, розширення законодавчих, контрольних, бюджетних і зовнішньополітичних повноважень [8, с. 74]. Парламент знаходився довгий час на другому плані серед усіх інститутів Європейського союзу, та і зараз недоцільно однозначно стверджувати, що він посідає провідне місце в ієрархії інститутів. Проте, неможна ігнорувати той факт, що політична роль Європейського Парламенту збільшується, про що свідчать хоча б його часткові повноваження у законодавчій сфері, а це безсумнівно є позитивним кроком до демократизації усієї структури Європейського Союзу.

Література:

1. Актуальні проблеми міжнародних відносин: Вип. 117. К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка. // Інститут міжнародних відносин, 2013. – 125 с.
2. Ковбасюк Ю. В; Ващенко К. О; Сурмін Ю. П – Модернізація державного управління та європейська інтеграція України : наук. доп. / авт. кол. : – К. : НАДУ, 2013. – 120 с.
3. Грицько І. А та Дзвінчук Д. І. Європейська інтеграція. Навчальний посібник. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2013. – 67 с.
4. Бирюков М. М. Европейский Союз, Евроконституция и международное право. – М. : Научная книга, 2006. – 132 с.
5. Топорнин Б. Н. Европейское право. Учебник. – М. : Юристь, 1998. – 254 с.
6. Фалалеева Л. Організаційно-правові засади функціонування Європейського парламенту [Електронний ресурс] / Л. Фалалеева // Віче . – 2015. – № 15. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/5277/>
7. Микієвич М. М. Міжнародно-правові аспекти співробітництва Європейського Союзу з третіми країнами: К., 2009–167 с.
8. Яковюк І. В. Європейський Парламент: динаміка правового статусу // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2014. – Вип.27. – С. 62–76.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. С. Сулковський¹

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У наш час в Україні спостерігається значний інтерес до Європейського Союзу: історія створення, проблеми сучасного розвитку, планування здійснення зовнішньої та внутрішньої політики у майбутньому. Особлива зацікавленість даними питаннями типова як для теоретиків у галузі міжнародного права, так і для пересічних громадян. Шлях, що пройшов Європейський Союз у процесі свого становлення заслуговує детального дослідження як в цілому, так і у аспекті формально-правової ідентифі-

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

кації природи даного інтеграційного об'єднання. Ще одним аргументом стосовно актуальності зазначеного питання є те, що досі немає єдиної одногослої думки стосовно віднесення Європейського Союзу до певної доктринальної концепції.

У різні часи, питання правової природи ЄС досліджували такі вчені як: Л. Карту, Н. Каталано, Ф. Карлі, Д. Сидянські, А. Фердрос, Г. Шермерс, Н. Блокер, П. Хей, П. Кептейн, И. Зайдль-Хохенвельдерн, Же. Булюї, Д. Уайет, О. Шпірман.

Вже під час становлення європейських спільнот в доктрині виникли чотири основні концепції правової природи права європейських інтеграційних об'єднань, які і на даний час залишаються найбільш впливовими. До них відноситься концепція європейських спільнот як федерації, конфедеративна концепція, концепція міжнародної регіональної організації та теорія розуміння Європейського Союзу як об'єднання особливого роду із автономним правопорядком, так званої *sui generis*.

1) Представники федералістської теорії правової природи ЄС висуюють як основні аргументи: наднаціональний характер інститутів європейських об'єднань, конституційну природу засновницьких договорів, формування основ співробітництва федерального характеру між інститутами спільнот і національними суверенітетами. За думкою вченого-юриста В. Василенко, європейським спільнотам притаманна наднаціональність, концептуальною основою якої є саме федералістська ідея.

Тим не менш, федералістська теорія не зовсім витримує критику на свою адресу, адже у загальних положеннях Договору про утворення Європейського Союзу говориться стосовно «створення більш тісного Союзу народів Європи, в якому усі рішення приймаються по можливості ближче до громадян».

Як ми бачимо з цього визначення, в даному положенні не згадується про державу, а говориться лише про народи Європи. За думкою вченого Клауса-Діттера Борхардта: «суверенні повноваження інститутів Спільноти реалізуються лише в певних сферах та спільнота не може розширювати поле власної діяльності на основі власних рішень. Таким чином, Європейському Союзові не належить універсальна правова характеристика держави, а саме можливість затверджувати нові сфери реалізації власних прав, окремо від держав, що є членами об'єднання.

2) Якщо говорити стосовно конфедеративної природи ЄС, то, хоча воно і має притаманні риси конфедерації, такі як: міжнародний договір

в основі союзу держав, держави-учасники утримують свій суверенітет, в результаті чого вони можуть вступати у правовідносини з третіми країнами, проте знак рівності між ЄС та конфедерацією ставити не варто, адже історично склалося, що конфедерації є відносно слабкими в аспекті центральної влади самого об'єднання країн. Таким чином, ми можемо констатувати відсутність достатніх підстав для того, щоб розглядати ЄС в якості федеративної держави або конфедерації держав.

3) Концепція уявлення Європейського Союзу як звичайної міжнародної організації характеризується стійкою критикою федералістів. Передусім, представники даної теорії вказують на те, що засновницькі договори про створення європейських інтеграційних об'єднань не можна вважати Конституціями. Також критиці з їх боку підлягають і представники концепції правової природи ЄС як об'єднання особливого роду з автономним правопорядком, вважаючи, що Право ЄС не може існувати поза міжнародним публічним правом.

4) Концепція наднаціональної структури з автономним правопорядком особливого роду виражається у таких ознаках: по-перше, влада ЄС є ієрархічно вищою за владу держав-членів (ця теза виходить з концепції примату права ЄС над внутрішньодержавним правом), по-друге, чиновники ЄС представляють не держави-члени організації, а народи (це яскраво виражається в таких органах як: Європейська Комісія та Європарламент), по-третє, для досягнення цілей засновницьких договорів інститути ЄС мають можливість самостійно розширювати межі своєї компетенції.

Тому як висновок слід зазначити, що Європейський Союз має особливу правову природу, яка відрізняє його як від міжнародних міждержавних організацій, так і від держав. На сучасному етапі розвитку Євросоюз все ж таки є міжнародним об'єднанням, яке поєднує риси міжнародної міждержавної організації і державоподібного утворення. За своєю юридичною природою право ЄС складає особливу, третю систему права, яка діє поряд з міжнародним та національним правом держав. Право ЄС має пріоритет в порівнянні з внутрішнім правом держав-членів, а деякі його норми мають пряму дію у внутрішніх правопорядках держав. Все це надає праву ЄС особливий характер, що відрізняє його як від міжнародного права, так і внутрішнього національного права держав.

Науковий керівник: **Камчатний М. В.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄС

Однією з найвагоміших проблем ХХІ століття для країн Європейського Союзу (ЄС) стала масова «кризова» міграційна хвиля біженців із країн Азії, Близького Сходу та Африки. Вже у 2015–2016 роках хвиля досягла свого апогею, і застарілі законодавчі норми вже не змогли забезпечити ефективний механізм її стримування. Виходячи з такої ситуації, міжнародній спільноті загалом та європейській, зокрема, потрібно продемонструвати узгоджену політичну волю та розробити нові норми для ефективного врегулювання міграційного питання.

Проблемам міжнародно-правового регулювання міграційних відносин присвячували свої дослідження такі відомі вчені, як М. В. Буроменський, М. О. Баймуратов, О. А. Гончаренко, О. І. Піскун, О. А. Машиновська, О. І. Мельничук, Л. Ю. Капітанчук, Г. І. Луцишин та інші.

Сьогодні Європа переживає найбільшу міграційну кризу з часів Другої світової війни. Термін «криза» щодо біженців і мігрантів вперше був використаний у квітні 2015 року, коли в Середземному морі сталася серія морських катастроф. Так, протягом короткого часу (13, 16, 19 і 20 квітня 2015 р.) на шляху до Європи затонули щонайменше п'ять човнів, на борту яких перебувало понад 1200 мігрантів із Африки. За оцінками ООН, щодня до Європи прибуває близько 8000 біженців. Усього з початку 2015 року в пошуках кращого життя в Європу приїхали близько півмільйона осіб. У зв'язку з багаторазовим збільшенням потоку біженців і нелегальних мігрантів та неготовністю ЄС до їх прийому та розподілу виник термін «європейська міграційна криза 2015 року» [3, с. 62].

Аналізуючи законодавство країн-членів ЄС, можна визначити спільні риси у міграційній політиці, а саме: таким політичним заходам надається особливого значення, оскільки вважається, що нелегальна міграція створює реальну загрозу національній безпеці (Німеччина, Франція); щорічно розробляється імміграційний план, у якому фіксуються основні параметри імміграції, та який супроводжується виді-

---

¹ Студент 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ленням необхідних ресурсів міграційним службам (усі країни-члени ЄС); міграційному законодавству країн ЄС притаманні посилення юридичної відповідальності за порушення правил в'їзду до країни; суворе покарання осіб, які брали на роботу нелегальних мігрантів (Італія, Румунія, Угорщина); легалізація іноземців, які працюють як спеціальні сільськогосподарські робітники та амністія нелегальних мігрантів, які протягом певного часу постійно проживали в країні (Бельгія, Греція, Іспанія, Італія, Люксембург, Португалія, Франція, Швейцарія); сформована розгалужена система органів управління міграційними процесами [1, с. 197].

У свій час 26 країн Європи (22 держави-члена ЄС з 28-ми і 4 члена Європейської асоціації вільної торгівлі) об'єдналися, щоб сформувати зону, в якій прикордонний контроль на внутрішніх кордонах був скасований, та залишався лише обов'язковий контроль на зовнішніх кордонах зони. Дублінськими правилами ЄС 2003 р. були встановлені критерії та механізми визначення відповідальної держави-члена за розгляд клопотання про надання біженцю притулку [3, с. 66]. Проте останнім часом Дублінські правила гостро критикуються як такі, що порушують права біженців та покладають на держав-членів ЄС, розташованих на кордонах (наприклад, Італію, Грецію, Угорщину), надмірний тягар відповідальності за осіб, що шукають притулку, замість розробки системи розподілу відповідних обов'язків між державами ЄС.

Загалом неефективність у сучасних умовах демонструють принаймні три механізми різного порядку, на яких базується політика ЄС у частині протидії незаконній міграції: механізм, визначений Дублінською угодою, механізм Шенгенської системи та механізм екстерналізації міграційного контролю.

Сьогодні Європейська рада працює над розробкою нових рішень, спрямованих на посилення захисту зовнішніх кордонів ЄС. В цілому, особлива увага приділяється співпраці з Туреччиною в питанні вироблення спільного плану дій щодо призупинення потоків біженців з території країни. До того ж за для посилення захисту зовнішніх кордонів ЄС Європейська рада працює над поступовим встановленням інтегрованої системи управління і контролю над цими кордонами. Це означає, що планується розширення мандата агентства ЄС з контролю за зовнішніми межами, включаючи діяльність груп швидкого реагування за умов порушення режиму перетинання кордону.

Слід зазначити, що особлива увага приділяється узгодженню механізму забезпечення повернення нелегальних мігрантів до країн походження, а також створення та облаштування місць прийому біженців, здійснення їх ідентифікації та реєстрації. Одним із варіантів врегулювання проблеми з мігрантами є запропоновані Єврокомісією квоти щодо прийняття мігрантів країнами ЄС пропорційно до їх населення, економіки, рівня життя [2, с. 42–43]. Однак через спротив окремих держав-членів обов'язкові квоти так і не були запроваджені, натомість було вирішено здійснювати добровільний розподіл мігрантів [4, с. 215].

Таким чином, міграційна криза 2015 року продемонструвала, що держави Європи не мають змогу вирішити питання лише за рахунок надання захисту нелегальним мігрантам. Це є справа спільних зусиль всього міжнародного співтовариства, на чому, зокрема, наголошувалось на 70-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 2015 р. під час обговорення одного із основних питань – проблеми біженців [3, с. 67]. Удосконалення та належного правового забезпечення потребують візова політика, система управління і контролю над перетином кордонів, механізм видворення нелегальних мігрантів.

Література:

1. Капітанчук Л. Ю. Порівняльні аспекти законодавства України та ЄС щодо протидії незаконній міграції // Проблеми державно-правового розвитку в умовах європейської інтеграції і глобалізації: Матеріали міжнар. наук. семінару, м. Харків, 16 травня 2008 р. – Х. : Право, 2008. – С. 197–198.
2. Луцишин Г. Міграційна криза в ЄС: проблема безпеки зовнішніх кордонів та загострення міжетнічних [Електронний ресурс] / Г. Луцишин // Humanitarian vision. – 2015. – Vol. 1, Num. 2. – С. 41–46. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_9
3. Мельничук О. І. Міжнародно-правові аспекти міграційної кризи // Актуальні проблеми правознавства. – 2016. – Вип 1. – С. 62–67.
4. Чуєнко В. «Європейська криза біженців» як найактуальніша проблема Європейського союзу // Jurnalul juridic national: teorie și practică. – 2016. – №4(20). – С. 212–216.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого.

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ РЕФЕРЕНДУМУ «BREXIT»

Після триваючих політичних дебатів відбувся довгоочікуваний референдум «Brexit», який, як відомо, став результатом обіцянки Девіда Кемерона напередодні виборів в Великій Британії 2015 року. Дана обіцянка Кемерона полягала в тому, що він перегляне позицію Великобританії щодо проведення референдуму, з метою досягнення ряду реформ. Після переобрання консервативної партії, парламентом був прийнятий акт, що передбачав проведення референдуму до кінця 2017 року (Закон про референдум щодо виходу з Європейського Союзу 2015 р.). Згодом уряд Великобританії вів переговори зі своїми колегами з ЄС.

В основі переговорів Девідом Кемероном були запропоновані реформи, які були направлені президенту Європейської Ради Дональду Туску в жовтні 2015 року. Їх кінцевий результат був викладений в «Новому регулюванні для Сполученого Королівства в рамках ЄС» – низка документів, в яких містяться угоди, досягнуті в таких областях, як економічне управління, конкурентоспроможність, суверенітет та свобода пересування. «Нове регулювання», укладене між Великобританією та Європейською Радою 19 лютого 2015 року, втратило свою чинність в результаті проведення референдуму про вихід з ЄС [1, 2].

В даній статті доцільно проаналізувати «день після» референдуму «Brexit», зокрема його правові наслідки. Перш ніж приступати до розгляду зазначеного питання, слід розглянути саме правове та політичне значення референдуму.

З юридичної точки зору, результат референдуму має консультативний характер і не є юридично обов'язковим. Простіше кажучи, парламент в даному питанні суверенний і не може бути зобов'язаним. Таким чином, технічно він може ігнорувати результати референдуму більшістю голосів. Враховуючи те, що не було встановлено саме скільки відсотків повинно проголосувати «за», кінцевий результат був визначений тільки більшістю голосів. При явці 72%, 51,9% виборців проголосували за вихід Великобританії з ЄС, на відміну від 48,1% виборців, які виявили бажання залишитись. Рекомендаційний характер референдуму нагадує Шотланд-

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ський референдум про незалежність 2014 року, та референдум з питань членства Великобританії в Спільному Ринку, але є протилежним референдуму з реформи виборчої системи в 2011 році, який зобов'язав уряд видати закони на основі його результатів.

Незважаючи на те, що референдум не є юридично обов'язковим, важливість голосування має дещо політичний вимір. Дослідження про національний досвід референдумів показує, що ставлення представницьких органів до таких референдумів безпосередньо впливає на електоральну підтримку політичних партій. На фоні підвищеної уваги, яка приділялась реформі відносин Великобританії та ЄС, а також самому референдуму, цілком ймовірно існувала мінімальна вірогідність того, що уряд Британії буде діяти проти волі народу.

Однак, як демонструє політична і юридична основа «Brexit», ситуація є складною. В силу не обов'язкового характеру голосування Парламент повинен голосувати за законодавство, яке визначатиме, як саме Великобританія вийде з ЄС і умови, на яких це відбуватиметься. В такому випадку виник ряд ризиків щодо прийняття нового законодавства. Незважаючи на це, Палата Громад британського парламенту, 13 березня 2016 року, прийняла в остаточному вигляді закон про Brexit, який вже 16 березня королева Великої Британії Єлизавета II офіційно схвалила. Таким чином, новий прем'єр-міністр Тереза Мей отримала право розпочати дворічні переговори щодо виходу Великої Британії з ЄС.

Одне з найбільш актуальних питань полягає в тому, що чи знайде потенційна пропозиція вийти зі Спільного ринку підтримку в Палаті общин, яка на даний момент не містить явної більшості на користь такого висновку [1, 3].

Слід зазначити, що спосіб яким Велика Британія виходить з ЄС буде дещо іншим, ніж той, який передбачений Установчими договором, а саме статтею 50 Договору про Європейський Союз. Проте стаття 50 ДЄС неясна, відносно того, чи будуть домовленості про майбутні відносини Британії та ЄС розглядатись в самій угоді про вихід чи в подальших угодах. У зв'язку з цим, ч. 2 ст. 50 ДЄС передбачає, що Союз провадить переговори з державою, яка виявила намір про вихід, та укладає угоду, в якій формулюються положення про її вихід з урахуванням рамок майбутніх відносин з Союзом. Також, дуже сумнівно, що дворічний строк, передбачений в ст. 50 (з урахуванням продовження на підставі одноголосно прийнятого рішення в Раді), є достатнім для врегулювання всіх деталей угоди після виходу.

Крім того, хоча для подальших домовленостей Великобританії був запропонований ряд альтернатив, на даний час не існує єдиної позиції про те, який варіант буде найкращим. Враховуючи безпрецедентний характер даної ситуації, питання про вихід багато в чому залишається неясним.

Існує позиція, що теоретично Британія може також вийти з ЄС без посилання на ст. 50 ДЄС (наприклад, відмінивши Закон про Європейські Співтовариства 1972 року). Такий односторонній вихід може також зашкодити іміджу та авторитету Великій Британії як суб'єкта міжнародних відносин.

Першим кроком у процесі виходу згідно зі статтею 50 ДЄС є повідомлення про намір виходу Великобританії, надіслане представником до Європейської Ради. Це повідомлення означає дві речі: по-перше, початок переговорів між Британією та ЄС, по-друге, відлік дворічного терміну, при якому Установчі договори припинять дію в даній країні, у тому разі, якщо держави-члени одноголосно не вирішать продовжити зазначений строк.

Після проведення самого референдуму, не було відомо, коли саме Британія офіційно повідомить ЄС про намір виходу. Проте тодішній прем'єр-міністр Девід Кемерон заявив, що це відбудеться після призначення його наступника. Цілком очевидно, що така затримка була призначена призупинити переговори і попередити подальші ризики стабільності. Підтримка стабільності в результаті голосування є основною ціллю Банку Англії. Головою Банку було заявлено, що дана установа готова впоратися з Brexit і мати справу з непостійністю ринку. Після проведення Brexit, була опублікована спільна заява президентів Європейської Ради, Комісії та Європейського парламенту, які закликали прем'єр-міністра Великобританії до негайного повідомлення про намір виходу з ЄС відповідно до ст. 50 ДЄС, адже це є проявом поваги до волі британського народу і обмежує тривалу невизначеність Британії. З іншого боку, занепокоєння з боку ЄС, пояснюється тим, що затримка ст. 50 могла б призвести до замороження процесу виходу. Вже 29 березня 2016 року Представник Великої Британії в ЄС Тім Барроу передав голові Європейської ради Дональду Туску заяву про запуск Brexit, таким чином було офіційно повідомлено про намір виходу з ЄС.

В період між повідомленням про намір виходу з ЄС та укладенням угоди про вихід, Великобританія залишається державо-членом і законо-

давство ЄС продовжує застосовуватися в цій країні. Незважаючи на це, цілком ймовірно, що вплив і положення Британії в прийнятті рішень ЄС зазнає змін. В актах первинного законодавства ЄС формально не передбачено будь-які обмеження повноважень держави-члена, що заявила намір про вихід з ЄС [1, 4].

Що стосується переговорів про вихід, угода буде обговорюватись як міжнародний договір у відповідності до ч. 3 ст. 218 ДФЄС і відповідно до керівних принципів, представленими одногосно Європейською Радою. У світлі рекомендацій Європейської Ради, Рада, на основі кваліфікованої більшості голосів, вирішує питання про санкціонування відкриття переговорів і надання мандату на ведення переговорів Комісії. Сторонами переговорів будуть ЄС і Великобританія. Таким чином, Сполучене Королівство буде розглядатися як держава, яка не являється державою-членом ЄС, і тому не братиме участі в відповідних обговореннях Європейської Ради або Ради. Фінальний етап переговорів потребує згоди Європейського парламенту (простою більшістю голосів) і підписання угоди Радою (шляхом голосування кваліфікаційною більшістю, тобто 20 з 27 держав-членів, що складає 65% від загальної кількості населення ЄС).

Незважаючи на те, що форма договору про вихід до сьогодні не ясна, одна з його цілей може полягати в тому, щоб покласти шлях для нової форми відносин між ЄС і Сполученим Королівством. В цьому сенсі договір про вихід і домовленості після виходу будуть переплітатися. Помітна відмінність існує між угодою згідно ст. 50 ДЄС та угодою, що стосується майбутніх механізмів після виходу, що полягає в вимогах до голосування по кожній з них. Зокрема, якщо угода про майбутні відносини між Великобританією та ЄС приймає форму змішаної угоди ч угоди про асоціацію, для її укладення потрібна згода серед 28 держав-членів і національна ратифікація остаточної угоди [2, 6].

Як вже зазначалось вище, якщо вихід не відбувся протягом двох років, та якщо Європейська Рада не погодилась продовжити строк до спливу дворічного періоду, держава, яка виходить перестане бути державою-членом. В такому випадку, Велика Британія, скоріш за все, повернеться до норм Світової організації торгівлі для доступу до ринків і його торговельних відносин. Окрім діапазону тарифів, які будуть застосовуватися до експорту та імпорту товарів в Великобританії, цілком ймовір-

но, що зобов'язання країни з іншими членами СОТ необхідно буде переглянути і скоригувати з урахуванням нового статусу країни.

Окрім переговорів щодо відносин після виходу з ЄС, уряду Сполученого Королівства також необхідно буде прийняти нове законодавство або внести зміни в старі закони, в залежності від того, які закони, прийняті у відповідності з законодавством Британії, він обиратиме. Закон Великобританії про Європейські співтовариства 1972 року повинен бути скасований. Вагомим в даному питанні є той факт, що законодавчі органи, які делегують повноваження (Шотландія, Уельс, Північна Ірландія), також повинні будуть мати справу з законодавством ЄС, яке було перенесено в їх закони. Зрозуміло, що процес розчленування внутрішньодержавного законодавства від трансформованого законодавства ЄС буде тривалим і складним процесом.

Отже, Установчими договорами передбачено що кожна держава-член Європейського союзу має право виходу з нього. Таким правом скористалась Велика Британія, що є безпрецедентним випадком. За всю історію існування ЄС. На мою думку ст. 50 ДЄС досить стисло і формально врегулювала процес виходу. В дійсності, як можна побачити на прикладі Британії, процес припинення членства ЄС набагато складніший, та потребує детальнішої регламентації.

Література:

1. Amtenbrink F., Legal Consequences of Brexit // European Research Centre for Economic and Financial Governance. – 2016. – С. 1–4. – Режим доступу: <http://www.euro-cefg.eu/uploads/cefg/attachments/EURO-CEFG%20Commentary%20on%20Brexit.pdf>.
2. Brexit: the legal implications // Traavers Smith. – 2016. – С 1–9. – Режим доступу: http://www.traverssmith.com/assets/pdf/legal-briefings/Brexit_Briefing_-_March_2016.PDF.
3. Попко С. В. Юридичний зміст «Врехіт» та його перспективи для України. // Право і суспільство. - 2016.
4. Яковюк І. В. Врехіт: причини і наслідки британського референдуму // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 25–29.

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПИТАННЯ ПРИМУСОВОГО ВИКЛЮЧЕННЯ ДЕРЖАВИ-ЧЛЕНА ЗІ СКЛАДУ ЄС

У зв'язку з сучасними тенденціями світогосподарського розвитку, з існуючими економічними кризами та політичними реаліями в країнах Європейського союзу питання добровільного та примусового виходу країни-члена зі складу ЄС є дуже актуальним.

Аналіз всіх установчих договорів про створення ЄС або окремих інституцій показує, що ні в одному з них до прийняття Лісабонського договору 2007 р. не вказувалась навіть гіпотетична формула виходу зі складу європейських інтеграційних об'єднань. На питання про те, чому ж лідери європейських держав протягом багатьох десятиліть уникали узаконення даної процедури, можна сказати те, що на першому етапі становлення і розвитку європейської інтеграції автори установчих договорів не хотіли ставити навіть під найменший сумнів переконаність народів країн ЄС в правильності інтеграції. Також, надання можливості виходу з ЄС могло сприяти посиленню позицій «євроскептиків», які в ряді держав користувалися, та й як ми бачимо на даний момент користуються досить широкою підтримкою населення. [1]

Вперше про нормативне закріплення можливості виходу держави зі складу ЄС заговорили при розробці тексту проекту «Конституції ЄС» 2004 р. І хоча згодом Конституція ЄС не отримала підтримки на референдумах у Франції і Голландії і таким чином не вступила в силу, проте її положення про право виходу з ЄС отримали свій розвиток в тексті Лісабонського договору.

На даний момент ст.50 ДЄС закріплює, що будь-яка держава-член може вирішити вийти з Союзу згідно зі своїми конституційними вимогами. Держава – член Євросоюзу, яка прийняла рішення про вихід, належним чином повідомляє про своє рішення Європейську Раду. Союз (в особі Європейської Комісії) на основі приписів, встановлених Європейською Радою, проводить переговори і укладає з державою угоду, яка визначає порядок його виходу з Євросоюзу і основи їх майбутніх взаємин. Після підготовки угоди вона направляється до Європарламенту на схва-

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

лення, після чого Рада від імені Європейського союзу і на основі кваліфікованої більшості укладає угоду про вихід держави зі складу ЄС. Всі договори Європейського союзу щодо такої держави припиняють свою дію з моменту вступу в силу угоди про вихід з ЄС, а якщо таку угоду не вдалося укласти з причин розбіжностей, то тоді держава автоматично виходить з Європейського союзу через 2 роки з моменту повідомлення державою Європейської ради про своє рішення, якщо тільки Європейська Рада за згодою з цією державою-членом не вирішить однострійно продовжити цей термін. [2]

Отже, Лісабонський договір зафіксував право будь-якої країни Європейського союзу на вихід зі складу Євросоюзу, однак, слід зазначити, що механізм реалізації цього права представлений лише в найзагальнішому вигляді. Наприклад, не вказано протягом якого терміну угода про вихід повинна підготуватися або що необхідно робити, якщо раптом кілька держав одночасно забажають вийти з ЄС. Але, якщо добровільний вихід з Європейського союзу все ж отримав нормативне закріплення в ДЕС, то проблема примусового виходу (виключення) держави зі складу ЄС так і залишилася невирішеною. На відміну, скажімо, від ООН, де держава за серйозні і постійні порушення Статуту ООН може бути виключена з організації. В установчих документах, ЄС, закріплює лише добровільний порядок виходу зі складу.

На мою думку, питання примусового виключення держави-члена є дуже важливим для Європейського Союзу. Оскільки, по-перше, якщо держава-член допускає порушення положень Установчих договорів, зокрема цінностей, зазначених у ст.2 ДЕС, все, що може зробити Союз по відношенню до такої держави – це тимчасово призупинити використання ними своїх окремих прав на підставі рішення Ради, прийнятого кваліфікованою більшістю голосів відповідно до ст. 7 ДЕС. Також, закріплено, що у будь-якому разі ця держава-член повинна і надалі виконувати свої зобов'язання за Установчим договором, але якщо така держава-член продовжує постійно та істотно порушувати відповідні цінності, що робити далі? Як я вважаю, для цього і потрібна процедура примусового виключення. Щоб положення, так званого призупинення членства, можна було розглядати як підготовчий етап до подальшого виключення держави з членства в ЄС.

По-друге, як нам відомо, для вступу до ЄС країна повинна відповідати ряду критеріїв, що закріплені передусім в Договорі про Європейський

Союз, а також, так звані Копенгагенські, Мадридські критерії. Дані критерії є досить жорсткими і країна, що прагне вступити до ЄС, повинна їм відповідати та чітко їх дотримуватись. Хоча, значною мірою процес визначення такої відповідності має суб'єктивний і політизований характер, що зовсім не гарантує такій державі членство в ЄС. Також, аналіз останніх розширень ЄС 2004 року (Кіпр, Естонія, Литва, Латвія, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Угорщина, Чехія), 2007 року (Болгарія та Румунія) та 2013 року (Хорватія), вказує на те, що більшість нових держав-членів не відповідають цим критеріям. Що взагалі породжує питання про доцільність існування даних критеріїв. [3]

На мою думку, такі критерії повинні існувати, але не тільки країни, що бажають вступити в ЄС повинні їх дотримуватись, їм також повинні відповідати країни вже члени Європейського Союзу. Зокрема, візьмемо економічний критерій – «існування діючої ринкової економіки, а також спроможність впоратися з конкурентним тиском та ринковими силами в межах ЄС». З огляду на економічні кризи останніх років далеко не всі країни-члени зараз йому відповідають. А причинами таких криз, зокрема, стали як циклічність світової економіки, так і помилкова економічна політика деяких країн-членів (перш за все Греції), яка, в умовах тісної взаємодії, значно вплинула на європейську економічну стабільність загалом. І важливо зауважити, що таку ситуацію **негативно** сприйняла громадськість як країн, так званих «донорів», так і «країн-реципієнтів». В першому випадку мається на увазі незгода із введенням режиму надзвичайної економії (austerity) та вимога розплачуватися за зовнішні державні кредити, в другому – обурення необхідністю утримувати слабші країни, їх відмовою сплачувати борги та поступитися певними соціальними гарантіями. [4] Зокрема, в Греції ситуація набула загрозливого характеру з приходом до влади в 2015 р. ліворадикального уряду на чолі з А. Ципрасом, яке відмовилося слідувати запропонованим заходам жорсткої економії з боку Міжнародного валютного фонду і ЄС. Аналогічну ситуацію ми маємо з Кіпром та іншими членами ЄС, які вже давно знаходяться в стані постійних фінансових вливань з боку розвинутих країн (передусім Німеччини та Франції).

На думку Петрова, одним із варіантів виходу з економічної, міграційної та інших криз є те, що ЄС залишать ті країни, які перебувають у кризовому або передкризовому стані, а також найбільше потребують фінансової підтримки. В першу чергу це Греція, можливо Ірландія, Іс-

панія, Італія, Португалія та/або нові, ще не остаточно інтегровані, члени Болгарія та Румунія. [4] В результаті кількість країн-членів звісно зменшиться, але в такому вигляді значно легше буде керувати усіма внутрішніми справами та знаходити консенсус між інтересами окремих держав.

З огляду на все вищенаведене, як я вважаю, інститут примусового виключення держави-члена зі складу Європейського Союзу, все ж таки потребує розроблення та запровадження. Зокрема, Копенгагенським, Мадридським та іншим критеріями повинні відповідати не тільки країни, які бажають бути членами ЄС, а й вже повноправні держави-члени ЄС. Також, потрібно запровадити процедуру контролю за дотриманням державами-членами даних критеріїв, а процедуру призупинення членства закріпити в якості проміжного етапу процедури примусового виключення зі складу ЄС в цілому. І примусовий вихід застосовувати тільки тоді, коли призупинення членства ніяк не вплинуло на державу, до якої воно було застосоване.

Література

1. Топорнин Н. Б. «Некоторые правовые аспекты выхода государства из Европейского союза», Режим доступу: <http://отрасли-права.рф/article/17987>

2. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу, станом на 30.03.2010 р., Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/section/321>

3. Поляруш М. М., «Правові аспекти виходу з Європейського Союзу», Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=67519>

4. Петров М., «Європа без ЄС?!», Режим доступу: <http://newssky.com.ua/европа-без-yes/>

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Y. Tkachova¹

THE OWNERSHIP OF CADAVERIC BODIES IN HUMAN ORGAN TRANSPLANTATION: THE LIVING DEAD

The problem of the human organs possession is considered to be as one of the most delicate. Some of the states had attempts to define the appropriate

regulation of this question but all in all the results seemed to be unsatisfactory. Moreover, EU Members are reluctant to regulate this issue precisely, that is why a lot of difficulties occur on practice. And the actual problem arises: whether a human body is a personal property which should allow its owner to carry out pervasive possessor's rights or it is not, thus giving an opportunity to a state to (society) decide the organ outcome. Of course the answer depends on whether living persons or dead ones (corpses) are taken into account.

It is widely known that in the most of the countries the question concerning body ownership is not arisen at all. So, you cannot state precisely in legal sense that you're the owner of your kidneys, lungs or liver. You may only allow to give (donate) your organs or forbid the extraction of them. In fact, while a person is alive, he/she has only the usufruct of his body. The usufruct is understood as the right to enjoy the use and advantages of another's property, short of the destruction or waste of its substances. Therefore, if we accept the fact that the person has only the usufruct of her body, we must consider that her body belongs to someone else. By recognizing the person as having the usufruct of his/her body, democratic societies leave the decision to donate, but not to sell, his/her organs during his/her lifetime to the person according to local regulations defined by society itself [2].

When it comes to the possession of the cadaveric organs, we face a rather tricky issue. In some of countries a family of a dead person is considered to be an owner of their relative. But even in such situation just to avoid problems with the designation of the definite relationships between members and the dead relative, only one family member is recognized as a true owner. For example, we can find such provisions in several English law cases (e.g. *Sherman v. Sherman*, 330 N. J. Super. 638 (Ch.Div. 1999)). However, in the UK an unrestricted property right does not exist in a dead body. The matter of the disposition of the dead is so involved in the public interest, including the public's health, safety, and welfare, that it is subject to control by law instead of being subject entirely to the desires, whim, or caprice of individuals (*Wolf v. Rose Hill Cemetery Ass'n*, 832 P.2d 1007 (Colo. Ct. App. 1991) [3].

Historically, one of the feature of Anglo-American Law until mid-to late 19th century (upheld by US Supreme Court as late as 1873), which granted to fathers and husbands the right to control a woman's property, body, actions and labour. Only widows and unmarried adult women could control their own possessions and actions. Aspects of coverture continued even as late as 1972, when US Supreme Court upheld state laws insisting that women use their

husbands' names on their drivers' licenses, held their contracts not to be legally binding, etc.

But in some countries the property of a corpse is not defined for a purpose not to reify a person even dead one. That means it doesn't belong to anyone. Some of our societies using a more utilitarian approach have decided, when the wishes of the deceased person were not known, to presume that he/she was in favour of having his/her organs removed. Others leave to an ill-defined family the right to decide the fates of the corpse. Faced with all these contradictory situations, it is clear that individuals have some difficulty understanding clearly what their rights are. It is probable that such a confused approach is, at least partly, responsible for the present organ shortage [2].

From the scientific point of view, some of the researches point out that taking into consideration the global problem of organ shortage, the corpse of a deceased person must be envisaged as a material thing and the property of the heirs. If the bones in anatomy museum, the mummy in the archeological collection, the skull on an anthropologist's desk, or a skeleton in a biology class are owned by such institutions, while all this parts were originally owned by a dead person, how could they change their owner after death? It, as Leenon indicates, would be fully contingent to indicate the moment of decomposition of the corpse at which moment a deceased person ceased to possess his/her body [4].

As for the EU legislation, we unlikely will find the precise regulation of the rights on deceased bodies. Moreover, we will not meet the mentioning about the organ property or ownership of bodies whether dead or alive ones. In Directive 2010/45/EU Of The European Parliament and of the Council of 7 July 2010 on standards of quality and safety of human organs intended for transplantation in art. 23 is stated that living donation coexists with deceased donation in most Member States. The potential living donor has to be able to take an independent decision on the basis of all the relevant information and should be informed in advance as to the purpose and nature of the donation, the consequences and risks. In this context, and to guarantee respect for the principles governing donation, the highest possible protection of living donors should be ensured. In subpar. (d) art. 3 of the Directive mentioned above we can find the definition of a «donor» where is no word about «ownership»: 'donor' means a person who donates one or several organs, whether donation occurs during lifetime or after death». The main principles governing donation mentioned in EU legislation are – voluntary

and non-payment of donation whether from living or deceased persons. (art. 13 of Directive 2010/45/EU).

In Human Tissue Act 2006 (the UK) indicates the principle of 'authorization', an expression which is intended to convey that people have the right to express, during their lifetime, their wishes about what should happen to their bodies after death, in the expectation that those wishes will be respected. Section 6 of the 2006 Act provides that adults can authorize the removal and use of a part of their own body after their death for the purpose of transplantation, as well as for the purposes of research, education or training and audit. In most cases, transplantation will be the purpose which motivates people to record their wishes, and this will most likely take the form of deciding to carry an organ donor card or adding their name to the NHS Organ Donor Register. Any other form of authorization will however be valid, whether it is in writing or expressed verbally [5].

Various laws of the EU Member states regulate the manipulation with deceased bodies differently. Most of them do not recognize the objectification of a human body on a whole, coming up with an idea that nobody «owns» a dead body in any legal sense, and there isn't enough space on the planet to ensure that a single corpse can rest undisturbed for all eternity. Two main areas of the law apply to dead people: 1) disposal of bodies; and 2) crimes committed against dead bodies. In both cases, the laws are a tangle of competing rights, often pitting the wishes of the deceased against the wishes of their survivors against the police powers of the state. The disputes range from battles over the harvesting of sperm from a corpse to whether sex with a dead body is rape. The state limits what survivors can do with the remains of the deceased or what the deceased can demand. Recording deaths, regulating the death business, and protecting corpses from abuse are all government functions, for reasons ranging from health and hygiene to crime control to fraud prevention [6].

Moreover, EU transplantation legislation doesn't consider the notion of «organ ownership» of alive persons as well as of corpses. UE Directives gives us a general view and understanding the principles in transplantation and framework which is the respective aim for Member states. Thus, for example, in Dutch Law, particularly, on the Disposal of Dead, the term «ownership» is absent. But, as it can be understood, for Dutch lawyers that doesn't play a significant role due to inconsistency in theory and pragmatic difficulties in application of the «body-property» theory [4].

In conclusion, it is obvious that European law tries to avoid the direct regulation of the bodies' ownership. The Directive mentioned above regulates this question quite distantly thus giving a room for consideration for the Member States. Society might declare that after the person's death parts of human body belong to it without requiring any permission, and without presuming the decedent's will. However, in order to acknowledge the principle of autonomy, a society willing to use the concept of appropriation to favor organ procurement, should accept individual, but not family, refusal to donate, making this appropriation conditional to individual refusal.

Bibliography

1. Directive 2010/45/EU Of The European Parliament and of the Council of 7 July 2010 on standards of quality and safety of human organs intended for transplantation [Electronic resource] – Access: <http://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?qid=1489573328836&uri=CELEX:32010L0053>

2. H. Kreis, «Whose Organs are they, anyway?» [Electronic resource] – Access: http://nereja.free.fr/files/Conditional_Apropriation07.pdf

3. Rights and Obligations As To Human Remains and Burial [Electronic resource] – Access: <http://www.stimmel-law.com/en/articles/rights-and-obligations-human-remains-and-burial>

4. Henk A. M. J. Ten Have, «Ownership of the Human Body» [Electronic resource] – Access: https://books.google.com.ua/books?id=F0S1BwAAQBAJ&pg=PA112&lpg=PA112&dq=ownership+of+corpse+organs&source=bl&ots=XsUV7AD7xO&sig=zrw034M58EAPI7-zcnNPIjkd_uU&hl=ru&sa=X&ved=0ahUKEwjJj5u-gNjSAhXFhSwKHY1zAcEQ6AEIVzAI#v=onepage&q=ownership%20of%20corpse%20organs&f=false

5. Human Tissue Act 2006 [Electronic resource] – Access: [https://www.hta.gov.uk/sites/default/files/Information_about_HT_\(Scotland\)_Act.pdf](https://www.hta.gov.uk/sites/default/files/Information_about_HT_(Scotland)_Act.pdf)

6. D. Hithwick, Habeas Corpses, «What are the rights of Dead People?» [Electronic resource] – Access: http://www.slate.com/articles/news_and_politics/jurisprudence/2002/03/habeas_corpses.html

Науковий керівник: **Трагнюк О. Я.**, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ

Формування Європейського економічного і валютного союзу, механізму його функціонування і введення євро в готівковий обіг на території 16 держав-членів ЄС започаткувало новий етап в розвитку європейської інтеграції. Це призвело до створення потужної міжнародної структури – Європейського центрального банку(далі ЄЦБ) і появи нової міжнародної грошової одиниці – євро, яка стала символом європейської валютної інтеграції. Європейський центральний банк функціонує на базі двох основних принципів: принцип незалежності та принцип підзвітності. Принцип незалежності передбачений та розкритий в статті 130 Договору про функціонування Європейського(далі-Договір та у статті 7 Протоколу про Статут Європейської системи центральних банків і Європейського центрального банку(далі-Статут).

Незалежність центрального банку можна розглядати в двох аспектах:

1. ЄЦБ та Національним Центральним Банком(НЦБ) та членам органів управління ЄЦБ та НЦБ забороняється отримувати накази та інструкції від органів ЄС, урядів держав-членів ЄС, та інших органів влади.

2. Органи ЄС, уряди держав-членів ЄС, та інших органів влади повинні утримуватися від «будь-якого впливу» на членів органів управління ЄЦБ та НЦБ при здійсненні ними своїх повноважень.

Також слід зазначити, що принцип незалежності розповсюджується на ті функції та повноваження ЄЦБ та НЦБ, котрі закріплені в Статуті і Договорі, а отже не розповсюджується на ті функції що не пов'язані з валютним регулюванням.

Принцип незалежності складається з чотирьох важливих елементів котрі формують його змістовне наповнення. До них належить:

Організаційна незалежність полягає у наданні органам валютного регулювання ЄС статусу самостійної юридичної особи. Формування ЄЦБ як самостійної юридичної особи і наділення ЄЦБ правосуб'єктністю(ч.3 ст.282 Договору) дозволяє більш чітко відмежувати його місце в рамках

---

¹ Студентка 5 курсу Факультету підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЄС від інших управлінських органів Союзу. На відміну від ЄЦБ, інші інституції та органи, котрі входять в структуру ЄС (Європейська комісія, Європейська рада) не володіють статусом самостійної юридичної особи. Відповідно до ч.1 ст.9 Статуту ЄЦБ користується в кожній із держав членів ЄС максимально широкою правоздатністю, що визнається законодавством та юридичними особами. ЄЦБ може вільно, набувати і відчужувати рухоме та нерухоме майно, бути стороною під час судового процесу.

Особиста незалежність є збалансована система правил, що стосуються призначення на посади та відсторонення від посад членів органів управління ЄЦБ, а також розмежування статусу службовців ЄЦБ від статусу осіб, які не мають цього статусу(працівники).

Слід також зазначити, що члени Виконавчого комітету ЄЦБ призначаються на Європейському рівні, в той час як інші члени Правління, такі як Голови НЦБ держав членів ЄС отримують свій мандат на національному рівні.

Функціональна незалежність полягає у наданні ЄЦБ повноважень приймати незалежні(автономні) рішення в рамках своєї компетенції, при цьому автономність розуміється, як незалежність від політичних органів ЄС.

Тільки три повноваження ЄЦБ були визначені політичними органами ЄС, хоча їх реалізація здійснюється в процесі автономного прийняття рішень. До числа таких повноважень входять: 1) Обов'язкова вимога до наявності мінімальних резервів; 2) Про застосування санкцій при порушенні норм, вироблених ЄЦБ; 3)Про збір статистичної інформації;

Встановлення таких повноважень ніяким чином не впливає на автономність прийняття ЄЦБ, так як конкретні рішення щодо дій ЄЦБ про введення мінімальних резервів, накладення санкцій чи діяльності щодо збору статистичної інформації приймаються органами управління ЄЦБ незалежно в рамках визначеної компетенції.

Фінансова незалежність полягає в наявності власного бюджету ЄЦБ, відмінного від бюджету ЄС. Власний бюджет ЄЦБ наповнюється за рахунок доходів від емісії банкнот євро; від різниці в процентних ставках по кредитах та депозитам ЄЦБ; від інвестицій вкладених в офіційні валютні резерви країн членів ЄС, які ЄЦБ зберігає та обслуговує. Відповідно до ч.1 ст.27 Статуту рахунки ЄЦБ та НЦБ перевіряються незалежними зовнішніми аудиторами кандидатури яких затверджує Європейська

рада за рекомендаціями Правління. Аудитори володіють всіма повноваженнями по перевірці любых книг і рахунків ЄЦБ і НЦБ та доступ до інформації про проведення любых операцій. Беручи до уваги ст.287 Договору та ч.2 ст.27 Статуту можна прийти до висновку що Рахункова палата не перевіряє ЄЦБ за звичайною процедурою, вона лише може проаналізувати «операційну ефективність управління ЄЦБ»

Отже, враховуючи вищенаведене можна прийти до висновку, що ЄЦБ є потужною, незалежною міжнародною структурою яка здійснює валютне регулювання в ЄС. ЄЦБ виступає не лише, як інститут ЄС, а ще й як структура на яку повністю розповсюджується європейське право, де головна роль відведена Договору про функціонування Європейського. ЄЦБ є частиною конституційної структури ЄС, володіючи при цьому унікальним, як для інших інституцій ЄС, ступенем незалежності при реалізації єдиної валютної політики.

Науковий керівник: **Усманов Ю. І.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. О. Ткачук¹

АНАЛІЗ ВПЛИВУ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС НА РОЗВИТОК АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода), а відтак й активізація співпраці щодо створення поглибленої та всеохоплюючої Зони вільної торгівлі (далі – ЗВТ) надає Українській державі широкий простір для реалізації можливостей щодо економічного зростання, підвищення конкурентоздатності та покращення якості товарів і послуг. Це, безперечно, стосується й агропромислового комплексу, який є лідером у структурі експорту нашої держави і розвиток якого відзначається найбільшою перспективністю у контексті зміцнення економічної співпраці між Україною та Союзом.

---

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Аналіз переваг і перспектив розвитку агропромислового сектору економіки, а також виокремлення проблемних аспектів є предметом наукових праць багатьох вчених і ключовою темою дискусій у засобах масової інформації. Розробкою даної проблематики займаються такі дослідники: В. І. Власов, Т. О. Осташко, О. В. Шубравська, В. Русан та інші.

Сільське господарство є однією з провідних галузей матеріального виробництва. Більш того, сільськогосподарська продукція займає перші місця у зовнішньоекономічній діяльності нашої країни. Так, експорт сільськогосподарської продукції у 2015 році становив 14,8 млрд. доларів, з яких 6,06 млрд. доларів складають зернові культури [1].

У структурі експорту сільськогосподарських товарів основними партнерами є держави-члени ЄС, частка яких становить 28,4%, тобто приносить близько третини вітчизняного доходу. Європейський ринок зацікавлений в імпорті української продукції аграрного сектору, тому що вона є дешевшою у порівнянні з іншими країнами та доволі якісною.

Важливою умовою Угоди є положення ст. 29, в якій передбачається зменшення або скасування кожною стороною звільненого мита на товари, що надходять з іншої сторони у відповідності до графіків, закріплених у Додатках до Угоди [2]. У ЗВТ певним обмеженням є встановлення тарифних квот на безмитний доступ сільськогосподарської продукції на ринок ЄС. Угода закріпила квоти на безмитну торгівлю пшеницею в обсязі 950 тис. тонн, з поступовим збільшенням протягом 5 років до 1 млн. тонн, кукурудзи – 400 тис. тонн, зі збільшенням до 650 тис. тонн [3, с. 36].

Український агропромисловий сектор має значну кількість переваг. Зокрема, виробничий потенціал, який формується за рахунок сприятливих кліматичних умов, зручного географічного положення, наявності третини світового запасу найродючіших ґрунтів та впровадження інноваційних технологій великими агрохолдинговими компаніями [4, с. 20]. Також важливе значення має інфраструктура, а саме наявність широкої системи автомобільних та залізничних шляхів, доступу до морських портів протягом всього року.

Варто звернути увагу на перспективи, які надасть сільськогосподарським товаровиробникам укладення Угоди. У першу чергу, це, безумовно, розвиток зовнішньої торгівлі: доступ до європейських ринків збуту, стимул підвищувати якість вітчизняної продукції та відповідати міжнародним вимогам. Ще однією можливістю є підвищення продуктивності

ті виробництва та формування сприятливого інвестиційного клімату [4, с. 21]. Не зважаючи на забезпеченість природними ресурсами, ефективність виробництва сільськогосподарської продукції на сьогодні є достатньо низькою. Зважаючи на це, співпраця з ЄС у відповідній сфері надасть можливість впроваджувати передові методи та інтенсивніше використовувати наявні ресурси, що в свою чергу сприятиме залученню іноземних інвестицій.

У той же час, виникають проблемні моменти, які гальмують розвиток агропромислового комплексу України. На мою думку, ключовими з них є: високий рівень корупції, несприятливі умови кредитування малого бізнесу, невідповідність вимогам та стандартам світового рівня щодо якості, нерозвинена структура експорту, низька кваліфікація фермерів, недостатній розвиток інфраструктури в сільській місцевості.

На вирішення зазначених вище питань спрямована ціла низка заходів. Передусім, це співробітництво Міністерства аграрної політики і продовольства України з Європейською Комісією, в рамках якого було підписано Меморандум про взаєморозуміння для Діалогу з аграрних питань від 18 жовтня 2006 року [5]. Даний Меморандум передбачає обговорення нових технологій стосовно розвитку сільського господарства, обмін інформацією та досвідом щодо реалізації політики у зазначеній сфері, заходи щодо підвищення якості сільськогосподарських товарів та виробництва органічної продукції [5].

У рамках Меморандуму два рази на рік відбуваються засідання Діалогу Україна – ЄС з питань агропромислового сектору економіки. Результатом проведення засідань в рамках Діалогу є доступ до системи «MARS», яка надає можливість визначати більш продуктивні площі посівів, прогнозувати їх врожайність, стан ґрунтів та пасовищ [5]. Крім того, робочі групи обговорюють питання виробництва органічної продукції, розвитку малого аграрного бізнесу, використання генетично модифікованих організмів тощо.

Важливе значення для реформування аграрного сектору та модернізації сільськогосподарського виробництва має Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки (далі – Стратегія), яка була підтримана Національною Радою Реформ. Дана Стратегія спрямована на проведення ефективних перетворень агропромислового сектору економіки, а саме збільшення експорту сільськогосподарської продукції, підвищення її

конкурентоспроможності, розвиток сільських територій, а також збереження навколишнього природного середовища [4, с. 2].

На мою думку, варто проаналізувати головні стратегічні пріоритети реформування агропромислового комплексу.

Першим напрямом є безпечність харчових продуктів та забезпечення відповідних санітарних та фітосанітарних заходів, які складають окремий розділ Угоди про асоціацію. Справа в тому, що Україна активно проводить експортну діяльність і адаптація вітчизняного законодавства до відповідних вимог ЄС дасть можливість розширити ринок постачання готової продукції. На сьогодні в структурі експорту переважає поставка сировини, а перероблена продукція не користується попитом через невідповідність санітарним вимогам контролю. Важливість даного заходу полягає в тому, що вартість готової продукції та доданої вартості для кінцевого споживача є більш високою, порівняно з сировиною [4, с. 31]. Дієвими заходами зазначеного напрямку є: створення компетентного органу щодо безпечності і якості харчових продуктів (з 2015 року діє Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів); здійснення ветеринарного контролю; внесення змін до законодавчих актів з метою гармонізації з правилами ЄС.

Наступним стратегічним напрямом є розвиток інфраструктури та логістики. Логістика передбачає планування, організацію та управління господарськими операціями щодо доведення продукції від виробника до споживача, а також ресурсне забезпечення цього процесу. Нині сільськогосподарські товаровиробники отримують близько 60% від ціни реалізованої продукції, хоча в країнах ЄС – близько 90% [4, с. 55]. Підвищити цей показник можна за рахунок вдосконалення інфраструктури, а саме збільшення елеваторних та портових потужностей, належного зберігання та транспортування. Стратегія передбачає заходи вдосконалення для автомобільного, водного, залізничного транспорту, визначає необхідність залучення інвестицій для розширення потужностей зберігання та збуту сільськогосподарської продукції. Реалізація цих заходів надасть змогу зменшити обсяги втрат продукції, збільшити кількість перевезень та частку кінцевої продукції у структурі експорту.

Необхідно звернути увагу на важливість підтримання малих сільськогосподарських товаровиробників. Вони створюють значну частину всієї продукції і забезпечують працевлаштування близько 80% населення, залученого до сільськогосподарського виробництва [4, с. 61]. Однак в умовах

Угоди про асоціацію зазначені суб'єкти будуть вимушені об'єднуватись для більш ефективної діяльності. На сьогодні, фермери у різних регіонах України переймаються питаннями майбутнього реформування, тому що регіональні стратегії розвитку не враховують інтереси виробників, а також економічні та екологічні умови територій. Більш того, регіональні стратегії не враховують питання боротьби з корупційними ризиками та не передбачають створення сільськогосподарського інвестиційного банку. Це є суттєвим недоліком, тому що ставить малий бізнес у скрутне фінансове становище. Тому сільськогосподарські виробники звертаються до місцевих державних адміністрацій з пропозиціями щодо залучення до формування регіональних програм науковців та практиків з держав ЄС, фермерів та експертів. Отже, розвиток малого сільськогосподарського виробництва вимагає комплексного підходу та врахування думок самих виробників, розвитку навчальних програм та здійснення заходів щодо сприяння створення товариств та кооперативів, що покращить розвиток інфраструктури.

При реалізації усіх зазначених вище заходів слід пам'ятати про захист довкілля та збереження природних ресурсів. Здійснення сільськогосподарської діяльності нерозривно пов'язане з використанням різноманітних природних ресурсів, які з часом можуть втрачати свої властивості. Тому управління природними ресурсами є необхідним заходом при здійсненні сільськогосподарського виробництва. Спільна аграрна політика ЄС закріплює принципи інтеграції екологічних питань в сільське господарство, запобігання та реагування на природні чи техногенні надзвичайні ситуації в аграрному виробництві [4, с. 80]. Крім того, зазначений напрям передбачає розвиток зеленого туризму, що може значно поліпшити життя сільського населення.

Таким чином, Угода про асоціацію між Україною та ЄС відкриває широкі можливості для розвитку національного агропромислового сектору економіки. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують положення Угоди, якими передбачаються такі суттєві преференції для національних виробників, як відміна тарифних ставок в межах встановлених квот, а також зменшення ввізного мита на постачання деяких видів продукції понад зафіксовані квоти. Більш того, ЄС гарантує захист українських сільськогосподарських товаровиробників, покращує інвестиційний клімат нашої держави та стимулює підвищення конкурентоспроможності на світовому ринку. Водночас залишаються все ще не вирішеними низка питань, які стримують розвиток сільського господарства. Зокрема, відсутність у національному законодавстві норм, які б закри-

плювали санітарні та фітосанітарні заходи. Також здійснюється непослідовна політика стосовно розвитку малого сільськогосподарського виробництва, впровадження інновацій та розвитку інфраструктури. Необхідно здійснювати поступову, логічну та виважену політику щодо асоціації між Україною та Європейським Союзом, що дасть змогу вивести агропромисловий сектор економіки на європейський рівень.

Література:

1. Динаміка структури експорту-імпорту товарів у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/zd/str_eit/s_eit_u15.htm

2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011

3. Русан В. Оцінка перспектив та можливостей для агропромислового комплексу України внаслідок підписання угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом // Економічний дискурс. – 2016. – Вип. 1. – С. 31–42.

4. Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/node/16025>

5. Співробітництво з ЄС в сільськогосподарській сфері [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/ministry?nid=20508>

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

О. С. Тютюнник¹

ПРАКТИКА ЄС ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ЯК УЧАСНИКА СУДОВИХ ПРОВАДЖЕНЬ, В ЯКОСТІ СВІДКІВ АБО ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ

«Діти – це наше майбутнє! Діти – це квіти нашого життя!» Ми майже кожного дня чуємо ці фрази. Від того, як ми їх виховуємо, які зерна

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

добра, справедливості, мужності ми в них закладемо, залежить не тільки їхнє майбутнє, а й майбутнє нашої країни. У всьому світі майже в кожній сім'ї ростуть діти. І від того, якими вони стануть, залежить майбутнє нашої планети. Діти будуватимуть міста і заводи, нові магістралі, вирощуватимуть урожай, розвиватимуть культуру. Як все це робитимуть сьогоднішні діти – залежить від батьків, від сім'ї, в якій вони живуть, від дорослих людей, що їх оточують від кожної держави та всіх держав в цілому. А тому захист права будь-якої дитини, є важливим вектором у будь-яку епоху, є завданням нашого суспільства.

Європейська спільнота приділяє значну увагу гарантуванню прав і свобод дітей. На території Європейського Союзу діє ряд нормативно-правових актів, які встановлюють стратегічний напрям діяльності державних органів у забезпеченні прав і свобод дітей. [1, с. 83] Діють різноманітні агентства, розробляються механізми захисту прав дитини, а Україна, хоч і зовсім молода країна, намагається слідувати цими тропами, переймає та випробовує на особі досвід більш розвинутих країн, маючи прагнення в майбутньому долучитися до них. Але інколи буває так, що і досвідчені країни допускаються помилок, а сфера захисту прав дитини виявляється не такою ж і бездоганно захищеною.

Особливу увагу хотілось би приділити питанням, пов'язаним із захистом прав дитини, яка приймає участь в судових провадженнях, оскільки на сьогодні, за статистичними даними Агентства ЄС з основних прав людини, щороку, близько 2,5 мільйонів дітей беруть участь в судових процесах в країнах Європейського Союзу (ЄС). Більшість з них постраждали в результаті розлучення батьків та приймали участь в цивільних процесах в якості свідків, виступали в судових провадженнях в якості жертви або свідків злочинів, і їх участь дійсно має важливе значення для поліпшення функціонування правосуддя, але наслідки участі дітей в таких заходах, забезпечення їх прав в системах правосуддя залишається дискусійною проблемою.

Агентство ЄС з основних прав людини, протягом останніх п'яти років проводило дослідження в сфері захисту прав дітей, що приймали участь у судових провадженнях. Дослідження було проведене в 9 країнах-членах Європейського Союзу: Хорватії, Естонії, Фінляндії, Франції, Германії, Польщі, Румунії, Іспанії та Великобританії. Було опитано 392 дитини віком від 10 до 18 років, при чому вибірка була збалансованою (стать, географічне походження, обставини справи у зв'язку з якими

дитина брала участь у судових провадженнях, час, що сплинув з моменту судового провадження, що не повинен був перевищувати 4 роки, а також кількість судових проваджень в яких дитина брала участь). З цих дітей: 63% були дівчата, кожна восьма дитина мала інвалідність або певні фізичні вади, кожна сьома дитина належала до сім'ї мігрантів. [2]

Як не прикро, але більшість таких основоположних прав, як повага до людської гідності, право на свободу і безпеку, право на повагу до приватного і сімейного життя, право на захист персональних даних, право на недискримінацію, право на ефективні заходи правового захисту, а головне з них – право бути почутим, порушувались майже в кожному судовому провадженні. Як не дивно, але права дитини в кримінальному провадженні були забезпеченні краще, ніж в цивільному судочинстві, оскільки, в більшості країн гарантії прав дитини, процедурні елементи їх захисту, що застосовуються під час кримінального провадження краще деталізовані, прийнято велику кількість нормативних актів в цій сфері, в той час як у цивільному судочинстві такі моменти недеталізовані, хоча є життєво важливими, оскільки вони могли б полегшити участь дитини у провадженні та зменшити навантаження та той тягар, що був покладений на дитячі плечі. [3]

Важливе місце та значення у судовому провадженні займає забезпечення балансу в процесі реалізації права бути почутим, яке має бути врахованим незалежно від віку дитини. Тобто, мається на увазі, що під час судового провадження час розгляду справи за участю дитини має бути максимально скороченим, але в той же час, не повинен впливати на ефективність і справедливість розгляду справи. Одночасно з цим, має бути забезпечене право дитини висловитися, надати відомості, що мають значення для справи, при чому не примушуючи її до цього. Більшість дітей, приймаючи участь у цивільних судових провадженнях, не розуміють за якою підставою їх допитано, чому їх показання мають важливе значення, а в більшості випадків їм взагалі або не повідомляються обставини справи, у зв'язку з якими їх допитано чи має бути допитано, або якщо і повідомляється, то незрозумілою мовою для віку дитини, що значно ускладнює проведення допитів, оскільки в сучасному світі, дитина дивлячись телебачення, читаючи пресу, спілкуючись зі своїми однолітками має не зовсім правильне, суб'єктивне уявлення про роботу правоохоронних органів, у зв'язку з чим, хвилювання, викликані безпосередньою участю їх у судових провадженнях, впливають на те, що ди-

тина починає плутатись в показаннях, не може правильно сформулювати свою думку та точку зору, через що ефективність залучення її у провадження знижена, а права її порушені. [4]

Деякі країни, намагаючись одночасно поєднати забезпечення захисту прав дитини під час провадження, а також отримання достовірних даних в результаті їх допитів створюють спеціальні «блакитні кімнати» або ж «спеціалізовані дитячі будинки», в яких проводяться допити виключно дітей. Такі приміщення обладнані іграшками, магнітофонами для запису показань, мають яскраве спокійне забарвлення, оформлені малюнками інших дітей, що створює найбільш сприятливу атмосферу під час допиту. Дітям, які ледве досягли віку 6–7 років, та показання яких можуть перехилити судові терези в інший бік, за для їх повного розуміння обставин справи та дійсного використання їх думки та показань під час проваджень, обставини справи можуть бути поясненні на фотокартках, відеозаписах. Важливе значення тут також має участь висококваліфікованих співробітників правоохоронних органів, які працюють виключно у справах з дітьми. [5]

Найбільш ваговою проблемою під час участі дітей в якості жертв або свідків по кримінальних провадженнях, став безпосередній допит дітей під час судового засідання.[6] Зустрічаючись в залі судового засідання з підозрюваним, дитина через хвилювання за свою родину, через побоювання майбутнього переслідування її підозрюваним, через інші підстави, інколи не може повною мірою надати всю необхідну інформацію, що мала б значення для вирішення кримінальної справи. У зв'язку з цим спеціалісти, що розробляють програми спрямовані на захист прав дитини під час судових проваджень наполягають на необхідності визнання допустимими доказами під час судових засідань показань дітей отриманих під час досудового розслідування, що були записані на відеореєстратори без необхідності нового безпосереднього допиту під час судового засідання дитини. [7]

Отже, на сьогоднішній день в країнах, що стоять на сторожі правопорядку та захисту прав дитини, досі неврегульованим залишаються питання, щодо можливого забезпечення дотримання всіх прав дитини під час судових проваджень, оскільки, навіть з розвитком нашого суспільства та механізмів захисту прав дитини, вони все одно порушуються та не дотримуються належним чином, хоча країни ЄС за останнє десятиріччя зробили великий крок вперед у цьому напрямі. І хоча, знадобиться ще, можливо не один рік, буде витрачено велику кількість матеріальних та людських

ресурсів, але я впевнена, що найближчим часом випадки порушення прав дитини стануть зовсім поодинокими, а участь дітей у судових провадженнях не буде накладати на психічне та фізичне здоров'я дитини негативних відбитків, саме для цього країни-члени ЄС роблять все необхідне, оскільки діти – це наше майбутнє та квіти нашого життя.

Література:

1) Ковальчук А. Ю., Гуревич О. М – Деякі аспекти правового забезпечення прав і свобод дитини – [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKewik0Ovz1ZTTAhXkVZ0KHfd0CfcQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fnbuv.gov.ua%2Fjpdf%2Fevpe_2012_2\(2\)_16.pdf&usg=AFQjCNGoJxA4g1Xdb-KI-INbUBnpWobzPA](https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKewik0Ovz1ZTTAhXkVZ0KHfd0CfcQFggbMAA&url=http%3A%2F%2Fnbuv.gov.ua%2Fjpdf%2Fevpe_2012_2(2)_16.pdf&usg=AFQjCNGoJxA4g1Xdb-KI-INbUBnpWobzPA)

2) FRA (2015), Child-friendly justice – Perspectives and experiences of professionals on children's participation in civil and criminal judicial proceedings in 10 EU Member States, Luxembourg, Publications Office – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/child-friendly-justice-perspectives-and-experiences-professionals-childrens-and-its-summary>

3) FRA-ECtHR (2016), Handbook on European law relating to the rights of the child, Luxembourg, Publications Office – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/handbook-european-law-child-rights>

4) FRA (2015), Victims of crime in the EU: the extent and nature of support for victims, Luxembourg, Publications Office – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/victims-crime-eu-extent-and-nature-support-victims>

5) FRA (2015), Violence against children with disabilities: legislation, policies and programmes in the EU, Luxembourg, Publications Office – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fra.europa.eu/en/publication/2015/children-disabilities-violence-and-its-summary>

6) FRA (2014), Guardian ship for children deprived of parental care – A handbook to rein force guardian ship systems to cater for the specific needs of child victim so trafficking, Luxembourg, Publications Office – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care-handbook-reinforce-guardianship>

7) FRA (2013), Child rights indicators in the field of family justice, background paper – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/child-friendly-justice-indicators-v1-0.pdf>

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

«ДЕФЦИТ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Нещодавно лідерами країн Європейського Союзу була ухвалена Римська декларація, в якій було визначено основні напрями роботи на наступні десять років, а саме перспективний погляд на: безпечну і надійну Європу, в аспекті безпеки; процвітаючу і стійку – сфера економіки; соціальну – соціальний і культурний прогрес; сильну, тобто лідерство на міжнародній арені. Декларацію підписали представники 27 країн (без Великої Британії) та очільники Європейського Парламенту, Європейської Комісії і Європейської Ради визначивши основні чотири пункти, яким буде приділятися увага у найближчі роки та будуть у пріоритеті для європейської державності.

«Через десять років ми хочемо бачити безпечний і надійний Союз, сприятливий, конкурентоспроможний, сталий та соціально – відповідальний, із бажанням і здатністю грати ключову роль у світі. Ми хочемо бачити Союз, де громадяни мають нові можливості для культурного і соціального розвитку та економічного зростання», – йдеться у документі, який оприлюднений на сайті Європейської Ради.

На сьогодні Європейській Союз стоїть ніби на роздоріжжі, або Високі Договірні Сторони стануть на шлях пошуку та відновлення єдності, або ж і справді Європейський Союз віджив своє, і цілі які були поставлені ще у Маастрихтському договорі вже досягнуті. Проте прийняття «ювілейного» документа нагадує про більш ранні «мозолі» Європейсько-го Співтовариства.

Мова йде, про демократичну легітимацію та «дефіцит демократії» в Європейському Союзі. В процесі європейської інтеграції вирішення цих питань є досить важливим. Адже для країн, які ще не стали членами Європейського Союзу, інтеграція сприймається, як шлях до «найвищої» демократії. Визначальною рисою сучасної Європи є інтеграційні процеси, які забезпечили розвиток країн Західної Європи, стали взірцем для країн іншої частини континенту.

Уперше термін «дефіцит демократії» вжив наприкінці 1970-х років Д. Маркуанд для того, щоб відзначити слабкість демократичних меха-

¹ Студентка 5 курсу інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

нізмів у функціонуванні Європейської Спільноти[1]. Маастрихтський і Ніццький договори поклали початок у введення до інституційного упорядкування принципу демократичної легітимності, що є логічною перепоною для виникнення «дефіциту демократії», проте не вирішили цієї проблеми остаточно.

Термін «дефіцит демократії», зазвичай, використовують посилаючись на розбіжність між процесом прийняття рішень Союзом і демократичним механізмом та формою, які мають панувати над цим процесом. Вважається, що органи ЄС недостатньо демократичні внаслідок їх складного способу функціонування в недостатній мірі враховують інтереси громадян. Проте, це є дуже вузьким баченням даної проблематики, яка насправді є значно ширшою та потребує більш детального вивчення.

На думку науковців, основними вадами демократії в ЄС є:

- небезпека «тиранії більшості». Створювані в єдиній Європі структури змушують держави – члени всупереч власним інтересам приймати волю євроінтеграторів;

- брак «демократичної легітимності». Структури ЄС є забюрократизованими і негнучкими, а контроль за ними з боку європейської громадськості – надзвичайно слабким і неефективним. Більшість держав – членів позитивно розцінюють діяльність ЄС, проте визнають, що їх вплив на прийняття рішень в Союзі є недостатнім;

- віддаленість організацій від окремих громадян. Лише один інститут ЄС – Європейський Парламент – обирається безпосередньо громадянами, які на виборах скоріше керуються національними перевагами, ніж пріоритетами єдиної Європи.[2];

На мою думку, таке «окреслення кордонів» даного поняття є більш влучним та доцільним, до того ж порівняно з попередньою позицією більш ширшим та вичерпним, дозволяючи нам більш повноцінно сформулювати поняття такої проблеми, як «дефіцит демократії».

Таким чином, проблема «дефіциту демократії» полягає у відсутності в громадян держав-членів достатніх правових механізмів безпосередньо впливати на зміст політичних рішень, що приймаються на рівні ЄС.

З цього приводу О. Я. Трагнюк слушно підкреслює, що «наявність проблеми «демократичного дефіциту» не означає, що політична система ЄС є недемократичною як така. Скоріш за все це відображає труднощі, пов'язані зі спробами розвитку демократії на наднаціональному рівні, поза рамками традиційної національної держави»[3]. Вважається, що

великі країни створюють великі культури. Об'єднання такої кількості держав, звичайно, є досить складним процесом. Адже, мова йде, не про декларативне об'єднання або об'єднанням територій, необхідно об'єднання на більш вищому рівні, включаючи політичну, економічну, соціальну, культурну та інші сфері співіснування, проте найціннішим є об'єднання на рівні свідомості. Усвідомлення громадянами Європейського Союзу, себе, як частини цілого.

Ж. Мажоне зазначає про наявність такої якісної, хоч і негативної ознаки, як «криза довіри» до Європейського Союзу. Стверджуючи, що Європейський Парламент не зможе задовольняти інтереси громадян, надаючи перевагу технократичним структурам, таким як Європейська Комісія, Рада та різноманітні агенції ЄС. Вбачається, що «криза довіри» несе у собі більш вагомий ризик, ніж «дефіцит демократії». Для сприйняття держави, як демократичної, необхідно розуміння її як цілісної соціальної системи, що здатна забезпечити нормальне функціонування усіх важливих інститутів та характеризується довірою до них. Зростання довіри до його авторитету виришило б проблеми його легітимності в очах громадян Союзу, що у підсумку призвело б до подолання «дефіциту демократії».

З іншого боку, висловлюються думки про певну міфологізацію «демократичного дефіциту» в ЄС. Дефіцит демократії – «міф який виник через захоплення європейців абстрактними концепціями». На користь цієї тези наводяться наступні аргументи. По-перше, Європейський Союз не стягує податки, і його здатність впливати на розподіл добробуту є дуже обмеженою. І, головне, – оскільки за державами зберігається контроль над їхньою зовнішньою та оборонною політикою, ЄС позбавлений примусової влади. Його політична система не потребує того ж ступеня легітимності, що й держава.

Наступний аргумент базується на інституційному аналізі. Зазначається, що політичні інституції Європейського Союзу є найбільш контрольованими у світі. Полюси системи прийняття рішень – Рада міністрів ЄС, Європейська Комісія і Європейський Парламент не є автономними органами, очолюваними лідерами без державної приналежності. Це – площа переговорів між міністрами, державними службовцями, делегованими державами. Національні уряди, представлені у сфері вироблення рішень ЄС, та їхні права захищені чіткими процедурами голосування, залишають за собою достатнє велике поле контролю і впливу на інституції Європейського Союзу[4].

Варто погодитись з думкою П. Байковського, який пропонує шляхи вирішення цієї проблеми за допомогою визначення суті «дефіциту демократії» розподіляючи на два основних напрями: інституційний і соціоструктурний. У першому випадку, йдеться, про демократичний дефіцит у всіх органах ЄС: Раді, Європейській Раді, Комісії та Європарламенті. Наприклад, слабкий контроль національних парламентів за рішеннями, що приймаються за закритими дверима Ради ЄС, слабкі повноваження Європейського Парламенту, відсутність загальноєвропейських виборів, та інші. Вирішити ж дану проблему можна тільки шляхом реформування інституцій та політичної системи ЄС. У другому випадку – «дефіцит демократії» розглядається на глибшому рівні, вбачаючи неможливість повноцінно функціонувати без спільної ідентичності громадян Європейського Союзу та за умови відсутності політичної нації на європейському рівні; виникають соціополітичні поділи, на яких і будується демократична конкуренція, формується більшість і опозиція. Проте політизація політичного простору Європейського Союзу та формування єдиної загальноєвропейської ідентичності в силах виступити необхідною передумовою виникнення істинної демократії [2]. Як ми бачимо, обидва напрями є досить переконливими з реальними механізмами вирішення проблем, постановка яких ставиться виходячи з їх змісту, проте вирішення проблеми в теорії не означає застосування на практиці.

Вбачаючи, проблему «дефіциту демократії». Деякі науковці посиляються на «політизацію». Фактично саме «політизація» (підвищення ставок при обговоренні ключових питань діяльності Європейського Союзу, формування альтернативних програм суспільно-політичного розвитку) може стати базисом для подолання «демократичного дефіциту». Експерти, звісно, розходяться відносно механізмів такої «політизації» (підвищення ролі Європейського Парламенту при призначенні голови Європейської Комісії, введення «прямих» форм демократії, яких надзвичайно мало в Європейському Союзі, та інше).

На наш погляд, долаючи проблему «дефіциту демократії» необхідно звернути увагу на поведінку громадянського суспільства в загальноєвропейському масштабі, здатність громадян брати участь у процесі вирішення цієї проблеми, вступати у діалог, висуваючи власне бачення та конкретний механізм реформування забюрократизованих інституцій Європейського Союзу.

Таким чином, ми бачимо, що дієздатність влади багато в чому залежить від її легітимності. Апатичне ставлення до влади є каталізатором демократичної легітимності, що повинна спиратися на волевиявлення керованих. Європейський Союз це велике поле для діяльності, яке має свої переваги і недоліки над якими Великі Договірні Сторони неуханно працюють. Можливо, деліберативна демократія все ж набуде поширення і досягнення так званого «оптимуму Парето» стане більш поширеним явищем.

Література:

1. Байковський П. Інституційна та соціоструктурна складова проблеми «дефіциту демократії» в ЄС // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2012. – Випуск 30. – С. 103–112.
2. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01; 12.00.11 / І. В. Яковюк. – Х., 2014. – 474 с.
3. Трагнюк О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.
4. Моравчик А. На захист «демократичного дефіциту»: Переоцінка законності в Європейському Союзі // Журнал спільних досліджень ринку. – 2002. – №40 (4) – С. 603–624.

Науковий керівник: **Донець А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Р. В. Федорченко¹

ЕВОЛЮЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

XXI ст. відзначається безпрецедентною активізацією терористичної діяльності в різних регіонах світу. Це небезпечне соціальне явище досягло неймовірних масштабів, охопивши все міжнародне співтовариство,

---

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

що вивело на передній план завдання забезпечення вдосконалення відповідних механізмів протидії, ефективність яких буде досягнута лише за спільної участі держав у реалізації антитерористичної політики.

Останніми роками на теренах ЄС спостерігається зміцнення матеріальної бази тероризму, збільшення кількості організацій, що використовують методи терору, зростання їхньої чисельності, підвищення рівня підготовки виконання злочинних акцій. Така інформація стабільно з'являється в засобах масової інформації. Прикладами можуть слугувати розстріл відвідувачів Єврейського музею в Брюсселі у травні 2014 р., вбивства у редакції журналу *Charlie Hebdo* і напад у супермаркеті в Парижі у січні 2015 р., а також теракт у Копенгагені в лютому того ж року. Спроба нападу терористів у потягу *Thalis* влітку 2015 р. У березні 2016 р. два скоординованих терористичні акти з різницею в одну годину були здійснені у Брюсселі в міжнародному аеропорту Завентем і на станції метро Мальбек. Від рук терористів гинуть тисячі невинних людей, що завдає колосального моральних і матеріальних збитків як окремим державам, так і всій міжнародній спільноті [1].

Успішна протидія тероризму вимагає створення ефективної системи заходів виявлення та попередження цього небезпечного за своїми наслідками злочину. З огляду на вище висловлене, для Європейського Союзу особливої актуальності набувають питання, пов'язані із виробленням економічних, політичних, воєнних, соціальних і фінансових важелів для зниження ймовірності реалізації терористичних планів, а також виявлення й усунення факторів, що сприяють зростанню міжнародного тероризму. Підходи різних країн-членів до конкретних проявів тероризму часом значно розходяться, а в оцінках тероризму й терористичних загроз існують значні відмінності, що впливають на ефективність антитерористичної діяльності ЄС загалом. Окрім того, сама європейська інтеграція, що призвела до прозорості міжнародних кордонів, вільного пересування людей, товарів, технологій і фінансових потоків, сприяє маскуванню терористичної активності й, відповідно, ускладнює проведення анти-терористичних дій [2].

Антитерористична політика ЄС спочатку відрізнялася однією важливою особливістю: загроза тероризму не була однаково реальною для «усіх держав-членів, і тому не вважалася загальноєвропейською». Проте, заходи, що вживаються в ЄС проти терористів, стали спільними для всіх держав-членів, що й було зафіксовано «клаузулою солідарності»

у Конституції, а згодом і в Лісабонському договорі. Тероризм як «спільна загроза» зазначений першим у переліку викликів внутрішній безпеці ЄС [3].

Події 11 вересня 2001 р. стали каталізатором розвитку співробітництва у сфері боротьби з тероризмом. Активними суб'єктами у боротьбі з міжнародним тероризмом стають міжнародні організації та об'єднання, що стало відображенням необхідності реалізації комплексних заходів, консолідації спільних зусиль різних держав з метою подолання першопричин тероризму. Держави ЄС здійснили низку кроків: запроваджено єдиний європейський ордер на арешт, уніфіковано визначення тероризму, організовано спільну охорону зовнішніх кордонів та створено спільні слідчі бригад. По суті, терористичні акти, скоєні в Нью-Йорку, усунули багато перешкод, які стримували реалізацію намічених планів [4].

Восени 2001 р. на позачерговому саміті Євросоюзу у Брюсселі був прийнятий «План дій щодо боротьби із тероризмом», що передбачив посилення поліцейського і кримінально-правового співробітництва держав-членів, розробку правової бази для антитерористичних дій та протидію фінансуванню терористичних організацій [3].

Саме в цей час було проведено засідання Ради Міністрів з питань внутрішніх справ та юстиції, на якому був схвалений перший пакет антитерористичних заходів ЄС. Пакет антитерористичних заходів містив в собі рамкові рішення про боротьбу з тероризмом, положення щодо запровадження європейського ордеру на арешт, розширення мандату Європолу та початку роботи Євроюсту.

Наступним поштовхом для вдосконалення та розвитку політики ЄС в даній сфері, став терористичний акт в Мадриді 11 березня 2004 р. Він змусив Європейський Союз знову звернутися до сфери співробітництва у боротьбі з організованою злочинністю і тероризмом, оцінити та переглянути результати спільних дій країн ЄС і прийняти другий пакет заходів – нові інструменти протидії тероризму.

На весняному саміті 2004 р. були прийняті рішення, які стосувалися необхідності включення «клаузули солідарності» до проекту Конституційного договору. Результатами весняного саміту також були рішення про створення Ситуаційного центру для збору інформації і розвідувальних даних та заснування нової посади Координатора по боротьбі з тероризмом. [5]

Впровадження третього пакету антитерористичних заходів було реакцією на лондонські вибухи у липні 2005 р. Міністри юстиції і внутріш-

ніх справ ухвалили рішення щодо підготовки введення, слідом за європейським ордером на арешт, ордеру на одержання доказів; розширення функцій Шенгенської та Візової систем; запобігання радикалізації і вербування до терористичних організацій; посилення контролю над торгівлею, зберіганням і транспортуванням вибухових речовин; посилення протидії фінансуванню тероризму [6, с. 126].

«Контртерористична стратегія ЄС» (розроблена 2005 р.) [7], зорієнтована на посилення взаємодії правоохоронних органів і спецслужб Євросоюзу в боротьбі з тероризмом, визначила чотири основні напрями діяльності: запобігання, захист, впровадження, реагування. Поєднавши в собі чотири елементи, Стратегія встановлює тісний зв'язок між різними напрямками політики Євросоюзу і пропонує активну взаємодію національного, європейського і міжнародного рівнів протидії тероризму. Значення стратегії підкреслює той фактор, що загроза тероризму перестала бути внутрішньою справою держав. Так, у ній згадується «наша безпека і вразливість»; необхідність держав-членів забезпечувати безпеку «усього Євросоюзу»; «спільне розуміння загрози»; «здатність ЄС почати погоджені колективні дії для ефективної відповіді на загрозу» [3].

Європейський Союз здійснює постійну роботу в даній площині, однак резонансні теракти, які шокували світ за останні роки, стали поштовхом для ЄС прискорити прийняття законодавства, що все ще знаходилось на стадії узгодження інститутами ЄС. Таким чином, під саме тиском повторюваних трагедій було зроблено значні кроки у напрямку дієвої протидії терористичним загрозам.

Перший такий крок відбувся 25 лютого 2016 р. у Брюсселі, де міністрами внутрішніх справ та юстиції були внесені поправки до Шенгенського кодексу про кордони. Ці зміни дозволяють здійснювати систематичний і обов'язковий контроль за громадянами ЄС, що перетинають кордон, за допомогою пошуку інформації про них в європейських і міжнародних базах даних. Втім, експерти і правозахисники критикують дану систему контролювання пересувальників громадян ЄС через кордони Союзу, заявляючи, що такі перевірки порушують ст. 5 Європейської конвенції про права людини і по суті ведуть до криміналізації мобільності громадян [8].

Невдовзі після внесення змін до Шенгенського кодексу про кордони, Радою була досягнута політична згода стосовно нової антитерористичної Директиви, метою якої було посилення законодавства ЄС в сфері проти-

дії тероризму, зокрема, через включення положень про феномен «іноземних бойовиків».

Наступною була затверджена Директива про передачу даних пасажирів авіарейсів, яка дозволить простежити пересування джихадистів, які повертаються в Європу. Водночас експертами проблема зв'язку тероризму і міграції, визнається суперечливою. Лідери держав-членів і Євросоюзу докладають величезних зусиль для доказів відсутності прямої залежності цих явищ. Так, на увагу заслуговує заява Ж.-К. Юнкера про те, що циніки, які використовують паризьку трагедію, повинні розуміти, що біженці рятуються саме від тих, хто здійснює теракти [8].

Наразі Європарламентом ведуться активні обговорення стосовно створення нового агентства, яке об'єднало б в собі як національні так і міжнародні підходи до протидії тероризму. Європейське агентство безпеки, маючи наднаціональний характер, зуміло б об'єднати національні бази даних держав-членів в єдину систему з обов'язковим обміном даними. Створення такої єдиної інформаційної системи мало б стати ефективним засобом протидії тероризму. Проте, водночас така ініціатива закономірно викликає стурбованість окремих держав-членів, оскільки, на їхню думку, це може завдати шкоди національним суверенітетам.

Сьогодні пріоритетними напрямками антитерористичної політики ЄС є: залучення до боротьби з тероризмом багатьох інститутів і агентств ЄС, а саме, Європолу та Євроюсту; протидія в інформаційній сфері (контрпропаганда радикальних рухів, блокування інтернет-ресурсів, розповсюдження альтернативних пропозицій участі в якості волонтерів у різних гуманітарних проєктах); створення єдиної національної системи збору даних, покликаній підвищити ефективність боротьби з міжнародним тероризмом.[9]

Виходячи з вищенаведеного, можна зробити висновок, що сучасна антитерористична діяльність Європейського Союзу стикається із цілою низкою проблем. Ставлячи за мету усунення кордонів для вільного пересування людей, товарів та послуг, ЄС, у наслідку, також створює сприятливі умови для міжнародного тероризму, а тому цілком логічно, що заради подолання міжнародного тероризму Союз змушений укріпити транскордонне співробітництво та посилити контроль над власними кордонами.

Література:

1. Алёшин В. В. Анализ антитеррористического законодательства Европейского Союза и Российской Федерации / В. В. Алёшин, Е. В. Журавлёв // Проблемы национальной стратегии. – 2015. – № 2. – С. 103–118.
2. Луппов И. Ф. Объединенная Европа в борьбе с терроризмом: проблемы и перспективы [Электронный ресурс] // Евразийский юридический журнал. – 2012. – № 8. – С. 31–34. – Режим доступа: http://www.eurasialegal.info/index.php?option=com_content&view=article&id=1543:2012-09-21-05-02-29&catid=116:2011-09-19-12-34-31&Itemid=2.
3. Врадій, О. С. Антитерористична стратегія як важлива складова політики ЄС [Електронний ресурс] / О. С. Врадій // Актуальні проблеми всесвітньої історії: конфлікти як складова міжнародних відносин : зб. наук. праць.; за ред. А. І. Кудряченка. – К. : Фенікс, 2014. – 309 с. – С. 203–211.
4. Поппер О. В. Особенности антитеррористической деятельности Европейского Союза [Электронный ресурс] // Идеи. Философско списание. – 2013. – № 3. – Междунар. многоязычное научно-теоретическое приложение. – С. 86–93. – Режим доступа: http://ideas.academyjournals.com.ua/index.php/IDEAS/article/view/81/pdf_popper_3-13.
5. Declaration on combating terrorism. – Council of the European Union. Brussels, 29 March 2004 7906/04.
6. Антитеррористическая политика и стратегия Европейского союза в нормативно-правовых актах и документах [Электронный ресурс] / Отв. ред. В. Г. Киютин. – Бишкек: Изд-во КРСУ, 2009. – 200 с. – Режим доступа: <http://arch.kyrlibnet.kg/uploads/KRSUKIYUTINV.G.1.pdf>.
7. The European Union Counter-Terrorism Strategy. – Council of the European Union, 30 November 2005 14469/4/05.
8. Потёмкина О. Усиление угрозы терроризма в Европе и ответ Европейского союза [Электронный ресурс] : Аналитическая записка № 9, 2016 ; Ин-т Европы РАН. – Режим доступа: <http://instituteofeurope.ru/images/uploads/analitika/an39.pdf>.
9. Шхагапсоев З. Л. О некоторых направлениях антитеррористической политики Европейского Союза / З. Л. Шхагапсоев, Н. Г. Канунникова // Вестник Казанского юридического института МВД России. – 2015. – № 3 (21). – С. 88–92.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМИ ПРИЄДНАННЯ ЄС ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 р.

Історія співробітництва Європейського Союзу (ЄС) та Ради Європи (РЄ) в сфері забезпечення прав людини налічує декілька десятиліть. Ідеї щодо приєднання ЄС до ЄКПЛ активно обговорювалися вже в кінці 70-х років. Вперше спроба правового оформлення була зроблена Європейською Комісією в 1994 році у вигляді запиту в Суд ЄС відносно можливості почати відповідні переговори. Проміжний підсумок з цього питання Суд ЄС підвів у 1996 р., заявивши, що в сучасному стані Спільнота не має компетенції для приєднання до Конвенції про захист прав людини і основних свобод[3 (с.193), 4 (с.49)]. Розуміючи необхідність регламентації основоположних прав, держави-учасниці прийняли рішення про створення документа, який за своїм змістом був би подібний до Конвенції. Результатом стало створення своєрідного аналога ЄКПЛ – Хартії основних прав Європейського. Прийнятий 7 грудня 2000 року документ не мав обов'язкового характеру, але до нього активно зверталися спочатку генеральні адвокати, а згодом – і Суд ЄС. З підписанням Лісабонського договору Хартія стала обов'язковою для інституцій ЄС та держав-членів. Держави-члени усвідомлювали, що при зростаючій активності Суду ЄС в сфері прав людини неминучим буде розходження практики Суду ЄС та ЄСПЛ. Тому, поряд із наданням Хартії юридичної обов'язковості, у Лісабонській угоді було закріплено положення про приєднання ЄС до ЄКПЛ.

Активна робота над приєднанням ЄС до ЄКПЛ була продовжена у 2010 році – Комітет міністрів РЄ визначив термін завершення роботи над текстом проекту Угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ – не пізніше 30 червня 2011 р. Робоча група, яка розробляла документ, впоралася з завданням і представила проект Угоди на своєму шостому засіданні (13–18 березня 2011 року). Відповідно до ст. 2 цього документа, ЄС стає стороною ЄКПЛ та отримує право приєднатися як до ЄКПЛ, так і до Протоколів до неї.

¹ Студент господарсько-правового факультету, 5 курс, 3 група НЮУ ім. Ярослава Мудрого

У своєму Висновку 2/13 Суд ЄС знову зазначив, що приєднання ЄС до ЄКПЛ на даному етапі є неможливим. Загалом було виділено 7 основних проблем, які вбачаються результатом підписання тексту Угоди:

1) Верховенство права ЄС. Ст. 53 Конвенції надає можливість державам-членам РЄ встановлювати більш високі стандарти захисту прав людини, ніж ті, які передбачені Конвенцією. Фактично суд побоюється, що держави-члени ЄС через зміст ст. 53 зможуть уникнути зобов'язань по праву ЄС.

2) Принципи добросовісної співпраці і автономії права ЄС. При використанні презумпції дотримання державами-членами ЄС основних прав і свобод і за відсутності виняткових обставин, держави не мають права перевіряти їх виконання, оскільки це означає порушення вказаного принципу. У цьому випадку суд посилається на реальну проблему, однак його висновки однобічні – згідно до ч.1 статті 67 ДФЕС, «Союз утворює простір свободи, безпеки та законності при повазі основних прав». Отже він не повинен ставити під загрозу основні права людини, а вирішення цього питання буде забезпечуватися їх балансуванням.

3) Протокол № 16 до ЄКПЛ (не вступив у силу). Він передбачає можливість звернення національних судів до ЄСПЛ за консультативним висновком. Правом ЄС передбачені окремі випадки, коли суди зобов'язані звертатись за консультаціями до Суду ЄС, тож вважається, що існує небезпека підміни процедур. Проте у випадку приєднання держави до ЄС та ЄКПЛ ця проблема все одно утворюється, тож можна вважати, що приєднання ЄС до ЄКПЛ, яке неминучим наслідком матиме гармонізацію законодавства і чітке розмежування повноважень між судами, лише сприятиме вирішенню цієї проблеми, але у статусі-кво вона дійсно можлива. Але слід відзначити, що п. 3 статті 267 ДФЕС передбачає обов'язок вищих судів, які стикаються з питаннями тлумачення права ЄС, звернутися з преюдиціальним запитом до Суду ЄС.

4) Монополія Суду ЄС на вирішення спорів, що виникають між державами-членами і стосуються права ЄС. Це питання так само стосується розмежування юрисдикцій Суду ЄС та ЄСПЛ.

5) Участь ЄС та держав-членів у якості співвідповідачів. Ця процедура складна за своєю суттю і потребує доопрацювання, але обумовлюється встановленням Угодою відповідальності ЄС, якщо його НПА або органи порушують норми Конвенції. При цьому позов може бути поданий як проти ЄС, так і проти держави, що імплементувала та використала таку норму права.

б) Механізм попереднього залучення Суду ЄС. Він дозволяє призупинити розгляд скарги ЄСПЛ з тим, щоб дати можливість Суду ЄС висловитися з питання дійсності акту ЄС. Однак він не передбачається, якщо ЄСПЛ розглядає питання про тлумачення, а не про дійсність акта. У цьому пункті Суд ЄС також відзначив зазіхання на його повноваження.

7) Зовнішня політика та політика безпеки. Ці сфери характеризуються певними «унікальними» рисами: роль наднаціональних інституцій ЄС зведена до мінімуму. Дана сфера фактично поза межами контролю Суду ЄС. Логіка Суду полягає в тому, що за його обмеженої юрисдикції зовнішній судовий орган (ЄСПЛ) отримає право висловлюватися щодо ряду прийнятих ЄС актів без можливості попереднього контролю з боку Суду ЄС.

Згідно з наведеними аргументами Суду ЄС, можна зробити висновок, що лише два аргументи є важливими для призупинення впровадження Угоди: урахування принципів добросовісної співпраці і автономії права ЄС та питання механізму участі ЄС або держав-членів у якості співвідповідачів, інші аргументи Суду є скоріш побоюваннями щодо обмеження власної юрисдикції і небажанні визнавати ЄСПЛ вищим судовим органом (що, фактично, і передбачає Угода). Про це свідчить і структура висновку – у ньому чітко просліджуються категоричність і небажання йти на компроміс. Оскільки в найближчим часом перегляд установчих договорів ЄС не планувався, питання приєднання ЄС до Конвенції відкладається на невизначений термін [7].

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union and the Charter of Fundamental Rights of the European Union. Council of the European Union, Brussels, 12 November 2012 (OR. fr.). 6655/7/08 REV 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%206655%202008%20REV%207>

3. Демчак О. Актуальні питання приєднання ЄС до Європейської Конвенції з Прав Людин / Актуальні проблеми міжнародних відносин. Вип. 104 (Част І), 2012, (стр. 192–194)

4. Сердюк О. В. Перешкоди приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: висновок Суду ЄС 02/13 (18.12.2014) / О. В. Сердюк // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 47–55.

5. Хартія основних прав Європейського Союзу. Європейський Союз; Міжнародний документ від 07.12.2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_524

6. Opinion 2/13 of the Court of 18 December 2014: Accession by the Union to the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ECLI:EU:C:2014:2454.

7. Энтин К. В. Присоединение Европейского союза к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод: анализ Заключения Суда ЕС 2/13. 2015 год, [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://отрасли-права.рф/article/14846>

Науковий керівник: **Анакіна Т. М.**, доц. кафедри міжнародного права НЮУ ім. Ярослава Мудрого.

М. П. Фроляк¹

ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ СУБСИДІАРНОСТІ ТА ПРОПОРЦІЙНОСТІ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Закріплення принципів функціонування Європейського Союзу в установчих договорах та їх існування сприяє, у першу чергу, реалізації основних цілей Європейського Союзу. Звертаючи увагу на різногалузеву специфіку держав-членів Європейського Союзу (форма державного устрою, форма державного правління, форма державного режиму, політичні настрої всередині держави принципи формування та функціонування економіки, соціального забезпечення, усталені культурні, соціальні цінності, традиції тощо), варто вести мову про те, що об'єднання держав у певний союз не може відбуватися без певних основоположних норм, які регулюватимуть взаємовідносини між Європейським Союзом та державами-членами.

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Враховуючи те, що метою створення Європейського Союзу є, перш за все, підтримання миру, цінностей, встановлених Європейським Союзом забезпечення добробуту своїх народів (ст. 3 Договору про Європейський Союз, далі – ДЄС), що є рушійною силою запровадження взаємної співпраці між інституціями Європейського Союзу та органами влади держав-членів, важливим є визначення повноважень такого об'єднання без надмірного втручання у діяльність держави-члена.

Так, у зв'язку із цим закріплено принцип субсидіарності у ст. 5 ДЄС, відповідно до якого у сферах, що не належать до його виключної компетенції, Союз діє лише тоді і в такому обсязі, в якому держави-члени не можуть належним чином досягти цілей запропонованого заходу на центральному, регіональному або місцевому рівнях, а натомість це краще здійснити на рівні Союзу з огляду на масштаби або результати запропонованих заходів [1, с. 9].

Історично ідея про принцип субсидіарності формувалась у рамках античної філософії й отримала розвиток у соціальному вченні католицької церкви. Первісним призначенням принципу субсидіарності було запобігання зайвому втручання вищих органів влади в діяльність підлеглих їм органів. Сутність цього принципу полягала у наступному: з одного боку, вищі державні органи мають можливість заощадити свої сили і засоби, з іншого – ефективно вирішувати не властиві їм рівню питання підлеглими органами [2, с. 139].

Появу принципу субсидіарності в рамках європейського права пов'язують із пошуком ефективного механізму і практичного інструменту розмежування повноважень між ЄС і державами-членами.

У праві Європейського Союзу механізм застосування принципу субсидіарності реалізується у тому випадку, коли держави-члени, з одного боку, маючи традиційні суверенні повноваження, не мають достатнього арсеналу засобів для їх ефективного виконання, а органи Євросоюзу, з іншого боку, потребують конкретизації вже наявних за договором виняткових повноважень або у доповненні останніх для розв'язання конкретної проблеми чи розгляду певної ситуації. І все це відбувається з ініціативи держав-членів, тобто знизу вгору, що дуже важливо [2, с. 140].

Тому субсидіарність стає особливою і відносною формою реалізації права – здійснення необхідних повноважень у конкретній ситуації протягом визначеного проміжку часу і відповідно до мети такого делегування повноважень.

С. Большаков розглядає принцип субсидіарності як принцип обмеження влади, який не носить нормативного характеру. Цей висновок ґрунтується на тому, що «даний принцип не стільки визначає норму, скільки вказує на тенденцію, залишаючи відкритим питання про конкретні умови застосування принципу, і тому його застосування може варіюватися в залежності від обставин, часу і місця» [3, с. 12].

Т. Панченко пропонує визначати принцип субсидіарності як право та обов'язок Європейського Союзу вирішувати питання, які держави-члени не можуть вирішити ефективно. Практика застосовування субсидіарності довела динамічність даної концепції, яка в одних випадках розширює повноваження Європейського Союзу, а в інших – обмежує або навіть припиняє їх, хоча питання про надійність критеріїв застосування субсидіарності досі залишається відкритим. Принцип субсидіарності навряд чи можна вважати таким, що набув завершеного вигляду та став універсальним механізмом розподілу повноважень, однак він завдяки значній роз'яснювальній роботі, пов'язаній з його запровадженням і реалізацією, стає невід'ємним елементом європейської правової та політичної культури [4, с. 40].

З наведених положень можна вивести тезу, що принцип субсидіарності характеризується певною динамічністю. Тобто, даний принцип означає добровільне делегування повноважень держави-члена до Європейського Союзу, зазвичай, тоді, коли держава-член приходить до висновку, що вона неспроможна досягти цілей Європейського Союзу самостійно – вона потребує допомоги. Тим самим держава-член допускає запровадження певних заходів, запропонованих Європейським Союзом, на своїй території.

Факт включення принципу субсидіарності в установчі договори сам по собі не сприяє подальшій інтеграції. Це простий критерій поділу повноважень ЄС і національних повноважень держав-членів, який визначено таким чином, що він може бути використаний як при подальшій інтеграції, так і в випадку «дезінтеграції». З таким самим успіхом принцип субсидіарності може стати характерною особливістю більш об'єднаної Європи або особливістю організації із сильними суверенними державами-учасниками. Таким чином, принцип субсидіарності не є двигуном процесів інтеграції або дезінтеграції [5, с. 64–65].

Варто зауважити, що принцип субсидіарності взаємодіє разом із принципом пропорційності, відповідно до якого заходи Союзу за змістом

та формою не виходять за межі того, що є необхідним для досягнення цілей Договорів [1, с. 10].

Тобто, принцип пропорційності впливає на чітке окреслення меж заходів, які можуть бути застосовані Європейським Союзом по відношенню до держави-члена для досягнення цілей Європейського Союзу. Виступаючи певною гарантією невтручання у внутрішню чи зовнішню політику держави-члена, вона не втрачає повністю свою самостійність при цьому.

Європейський Союз передбачив умови, за яких можуть застосовуватися принципи субсидіарності і пропорційності, закріпивши їх у Протоколі №2 до Договору про функціонування Європейського Союзу «Про застосування принципів субсидіарності і пропорційності». Так, відповідно до ст. 5 Протоколу, проекти законодавчих актів (пропозиції Комісії, ініціативи групи держав-членів, ініціативи Європейського Парламенту, запити Суду, рекомендації Європейського центрального банку для ухвалення законодавчого акту) обґрунтовуються з огляду на принципи субсидіарності і пропорційності. Будь-який проект законодавчого акту повинен містити докладний висновок, що дасть змогу оцінити дотримання принципів субсидіарності та пропорційності. Цей висновок повинен містити оцінку фінансових наслідків пропозиції, а в разі директиви – оцінку її впливу на правила, які необхідно запровадити державам-членам, зокрема, в разі необхідності, на регіональне законодавство. Підстави для висновку про те, що ціль Союзу легше досягти на рівні Союзу, обґрунтовуються якісними та, за можливості, кількісними показниками. Проекти законодавчих актів повинні враховувати потребу зведення до мінімуму фінансового або адміністративного тягаря, що лягає на Союз, національні уряди, регіональні та місцеві органи влади, економічних операторів та громадян співвідносно до цілі, якої необхідно досягти [1, с. 172].

Узагальнюючи вищенаведене, можна зробити наступні висновки. На сьогодні у доктрині принцип субсидіарності розглядається як політико-правовий механізм регулювання відносин між державою-членом та Європейським Союзом, метою яких є досягнення державою-членом цілей ЄС. Даний принцип діє тоді, коли держава-член потребує допомоги від інституцій ЄС, а останні у свою чергу мають право застосувати у державі певні заходи, які певним чином можуть вплинути чи на відносини між

суб'єктами влади держави-члена та її громадянами, чи на законодавство держави-члена.

Принцип субсидіарності відіграє важливу роль в побудові раціональної моделі управління інтегрованою спільнотою. Тобто, це такий інструмент, за якого Європейський Союз, запропонувавши державі-члену певні засоби досягнення цілей об'єднаної спільноти, отримує певні «управлінські» повноваження щодо певної держави-члена.

Застосування принципу субсидіарності неможливе без принципу пропорційності. Цей процес регламентується установчих договорами та відповідним протоколом Європейського Союзу. Отже, сам Європейський Союз дає можливість скористатися його допомогою державі-члену, якщо вона сама самостійно не може реалізувати цілі Європейського Союзу на своїй території.

Література:

1. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буроменського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.
2. Григорян А. С. К вопросу о правовой природе принципа субсидиарности // Вестник Волгоградского государственного университета. Серия 5: Юриспруденция. – № 3 (32). – 2016. – с. 139–146.
3. Большаков, С. Н. Интерпретация принципа субсидиарности: эволюция и подходы // Гражданское общество в России. – Электронный ресурс – Режим доступа: http://www.civisbook.ru/files/File/Bolshakov_RAPN.pdf. – Заголовок з екрану.
4. Панченко Т. В. Особливості становлення концепції субсидіарності в процесі європейської інтеграції // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – Х, № 912: Серія: Питання політології. Вип. 17. – 2010. – с. 34–41.
5. Гуцель В. Принцип субсидіарності та його роль у реалізації функцій держави (на прикладі країн Європейського Союзу) // Вісник Академії правових наук України. – Х. : Право, 2005. – № 3 (42). – С. 234–242.
6. Яковюк, І. Субсидіарність як принцип взаємовідносин національних держав і Європейського Союзу // Вісник Академії правових наук України. 2004 р. № 4 (39). – Х. : Право, 2004. – С. 22–30.

Науковий керівник: **Петришин О. О.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В КОНТЕКСТІ ЧЛЕНСТВА ДЕРЖАВИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Стрімкий розвиток інтеграційних процесів в Європі після закінчення Другої світової війни спричинив важливі політичні та соціально-економічні зміни: було створене принципово нове наднаціональне об'єднання держав Європейського континенту – Європейський Союз (далі – ЄС), покликане об'єднувати зусилля держав для підтримання миру, цінностей та добробуту своїх народів. Набуваючи членства у цьому інтеграційному об'єднанні, держави мають делегувати частину своїх повноважень на користь ЄС, що провокує виникнення цілком обґрунтованих побоювань у країн-членів та у країн-кандидатів на членство в ЄС з приводу такого самообмеження та подальшої реалізації їх державного суверенітету всередині об'єднання.

Державний суверенітет – це обумовлене волею народу політико-правова властивість держави, що полягає у верховенстві державної влади щодо будь-якої іншої влади в суспільстві та її незалежності від будь-якої іншої влади за її межами [1, с. 71].

У наукових колах виділяють різні підходи до визначення державного суверенітету. Зокрема, датські політологи Х.-Х. Хольм і Г. Соренсен розглядають поняття державного суверенітету у трьох аспектах:

- 1) негативний – передбачає формальне визнання держави з боку інших держав у рамках міжнародного права і можливість фактично панувати на своїй території;
- 2) позитивний – передбачає здатність держави повністю розпоряджатися собою і забезпечувати своїм громадянам необхідний для існування достаток;
- 3) операційний – передбачає обмеження суверенітету за допомогою укладання міжнародних договорів в обмін на участь у прийнятті рішень іншими державами [2, с. 236–237].

Виходячи з вищенаведеного, негативний суверенітет виступає абсолютною умовою для держави, а позитивний і операційний суверенітет

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

є мінливими, еволюціонуючими характеристиками. Саме добровільне самообмеження державами-членами ЄС своїх суверенних прав та повноважень є проявом позитивного та операційного аспекту державного суверенітету.

У свою чергу, М. М. Марченко визначає поняття державного суверенітету з точки зору двох площин:

- 1) формально-юридичної – як політико-правова форма державного суверенітету;
- 2) фактичної – як матеріальний зміст цієї категорії [3, с. 187].

М. М. Марченко наголошує на тому, що у процесі розвитку держави політико-правова форма державного суверенітету залишається сталою, хоча її фактична сторона, матеріальний зміст може зазнавати суттєвих змін, коливаючись від наповнення державної влади, а разом з тим державного суверенітету, реальним політико-правовим і матеріальним змістом, і до їх скорочення, зведення державної влади і державного суверенітету лише до їх політико-правової форми і формально-юридичного змісту [3, с. 196].

Таким чином, проводячи паралель між позицією М. М. Марченка стосовно визначення державного суверенітету та сучасним станом державного суверенітету держав-членів ЄС, можна зробити висновок про те, що політико-правова форма державного суверенітету в цих державах залишається незмінною та не піддається впливу з боку ЄС, однак з точки зору матеріального змісту державного суверенітету відбувається поступове добровільне самообмеження можливостей його прояву, що фактично проявляється у делегуванні державами права реалізації суверенних прав ЄС.

Окрім того, існує думка, що в ЄС фактично реалізується концепція «спільного» суверенітету, при якому формальний суверенітет зберігається за державами-членами, а фактичний значною мірою реалізується спільно національними урядами та інститутами ЄС. Вважається, що ця концепція цілком відповідає принципам лояльного співробітництва, субсидіарності і пропорційності, які характеризують сьогодні відносини між ЄС і державами-членами [1, с. 215–216].

На нашу думку, говорити про наявність «спільного» суверенітету не доцільно, оскільки при вступі до ЄС держави-члени не делегують наддержавному утворенню частину свого суверенітету, а, по суті добровільно санкціонують реалізацію частини своїх суверенних прав ЄС. Говорити про

функціонування концепції «спільного» суверенітету можна лише за умови ототожнення «суверенітету» і «суверенних прав», надаючи перевагу «суверенним правам» як матерії, яка передує «суверенітету».

Окрім того, суверенітет держави не може бути нікому переданий або обмежений, а сфера здійснення суверенних прав може бути певним чином обмежена, звужена, але лише доти і тією мірою, доки і якою держава вважатиме необхідним [4, с. 82]. У цьому контексті варто звернути увагу на точку зору Р. Х. Макуєва, який наголошує на тому, що сутнісний зміст державного суверенітету не змінюється, і по суті змінитись не може, змінам піддаються лише механізми його реалізації [5, с. 23]. А у випадку зі вступом держав до ЄС делегування суверенних прав можна вважати механізмом реалізації державного суверенітету відповідною державою-членом.

Г. Єллінек слушно визначав суверенітет як здатність юридично не пов'язаної зовнішніми силами державної влади до виключного самовизначення, а тому і самообмеження шляхом встановлення правопорядку [1, с. 192]. Із цього випливає висновок про те, що держава може добровільно себе обмежувати шляхом передачі наддержавному утворенню можливості реалізовувати свої суверенні права, але при цьому залишатись носієм цих суверенних прав, не втрачаючи їх. Ця теза підтверджується такими аргументами:

1) держава-член може добровільно вийти зі складу ЄС (стаття 50 Договору про Європейський Союз від 07.02.1992 – далі ДЄС), в результаті якого ЄС втрачає можливість реалізовувати делеговані колишньою державою-членом суверенні права. Варто зазначити, що ще жодна держава не вийшла зі складу ЄС. Однак Велика Британія провела референдум 23 червня 2016 року, щоб вирішити чи залишатися їй членом Європейського Союзу або стати незалежною. Результати голосування показали, що 51,9% висловилися за вихід з ЄС при явці 72,2% [6]. А 29 березня 2017 року Великобританія формально застосувала статтю 50 Лісабонської угоди, оголосивши про свій намір залишити Європейський Союз [7].

2) держави-члени можуть змінювати (збільшувати, зменшувати) обсяг делегованих прав, вносячи зміни до установчих договорів ЄС (з урахуванням вимог ст. 48 ДЄС), можуть вносити застереження до установчих договорів (згідно зі ст. 19–23 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.) шляхом неучасті у деяких політиках Союзу. Так, Данія, Велика Британія, Швеція не входять і не мають на-

міру входить до Єврозони. Велика Британія та Ірландія не приєдналися до Шенгенської угоди. Ці ж країни не беруть участі у спільній європейській політиці щодо біженців та мігрантів. Польща, Велика Британія та Чехія утрималися від приєднання до Хартії фундаментальних прав [8].

3) права держав у ЄС захищені у судовому порядку від порушень на основі принципів надання повноважень Союзу, субсидіарності та пропорційності (ст. 5 ДЄС), збереження права вето у сфері спільної закордонної та безпекової політики (ст. 31 ДЄС), ускладненою процедурою застосування імпліцитних повноважень ЄС (ст. 352 ДФЄС);

4) держава зберігає монопольне право на застосування примусу як у межах своєї території (ч. 2 ст. 4 ДЄС), так і щодо інших суверенних держав, які загрожують її суверенітету та територіальній цілісності. За нею зберігається право на самооборону та колективну оборону на основі Статуту ООН. Так, Лісабонська угода містить так звану «клаузулу оборонної солідарності», тобто гарантує захист усім країнам-членам у випадку воєнної загрози, стихійного лиха, техногенної катастрофи тощо. Кілька країн-членів ЄС, що мають нейтральний статус, також підпадають під дію цього положення, не відмовляючись від свого нейтралітету (це питання було найбільш чутливим для Ірландії). І хоча фактично такі країни як Фінляндія та Швеція беруть участь у формуванні військових підрозділів у межах ЄС, формально вони зберігають нейтралітет, який є засадничою політичною орієнтацією цих держав. Таким чином, Європейська політика безпеки та оборони надає безпекові гарантії нейтральним державам, які є членами ЄС [8].

5) держава зберігає усю повноту законодавчої, виконавчої та судової влади. Європейський Союз не має права втручатися у процес прийняття рішень органами законодавчої влади держав-членів, а лише впливає на зміст таких рішень.

Таким чином, у ході активних процесів інтеграції та глобалізації в Європі набула гостроти проблема збереження державного суверенітету в умовах членства в ЄС. У наукових колах відсутнє єдине розуміння державного суверенітету, а відповідно єдине розуміння стосовно реалізації державного суверенітету в умовах членства в ЄС також відсутнє. На нашу думку, входження держав до складу ЄС не означає втрату ними державного суверенітету в цілому чи частково. Держави-члени передають інститутам ЄС право на реалізацію частини своїх суверенних прав, при цьому залишаючись їх носіями.

Література:

- 1) Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції: монографія / за ред. Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. – К. : Ред. журн. «Право України», 2012. – 336 с. [Електронний ресурс] [Режим доступу]: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/1218>
- 2) Грани глобалізації : трудные вопросы со^т временного развития / М. С. Горбачев (рук. ав. кол.). – М. : Альпина Паблішер, 2003. – 592 с.
- 3) Марченко, М. Государственный суверенитет: проблемы определения понятия и содержания // Правоведение. – 2003. – № 1. – С. 186–197
- 4) Загальна теорія держави і права [Текст] : підручник / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
- 5) Макуев, Р. Х. Несостоятельность идеи «ограниченного» суверенитета // Государство и право. – 2008. – № 9. – С. 23–29.
- 6) EU Referendum Results/BBC [Електронний ресурс] [Режим доступу]: http://www.bbc.com/news/politics/eu_referendum/results
- 7) Брекзит: як діятиме стаття 50 для Британії? / BBC Україна [Електронний ресурс] [Режим доступу]: <http://www.bbc.com/ukrainian/features-39433125>
- 8) Яворська Г. Проблема обмеження державного суверенітету в умовах інтеграції України до ЄС. Аналітична записка [Електронний ресурс] [Режим доступу]: <http://www.niss.gov.ua/articles/376/>
- 9) Яковюк І. В. Прояв наднаціональності в Європейському Союзі // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Х. : Право, 2006. – № 12. – С.121–128.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

К. В. Холодняк¹

ОСМИСЛЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОЛОЖЕНЬ СТРАТЕГІЇ «ЄВРОПА 2020»

Європейський Союз є якісно новим інтеграційним утворенням, що посідає особливе місце серед існуючої системи міжнародних регіональних організацій. З правової точки зору він являє собою унікальний сим-

---

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

біоз характерних ознак федерації, конфедерації і міжнародної організації, що значно ускладнює можливість віднесення його до виключно однієї з цих категорій політико-правової організації влади.

Визначення правової природи ЄС має важливе значення насамперед для ефективної реалізації покладених на нього завдань шляхом раціонального розподілу компетенції між Союзом та державами-членами, забезпечення розумних меж делегування останніми своїх суверенних прав щодо здійснення певних видів діяльності та гарантування довготривалої життєздатності і дієвості такого міжнародного утворення.

Дослідження природи ЄС здійснювалося такими вченими, як І. Яковюк, П. Попко, В. Швед, Х. Якименко, В. Буткевич, О. Стрельцова, В. С. Кашкін, Л. Ентін, Б. Топорнін, Є. Шibaєва, В. Муравйов та ін.

Особливої актуальності вирішення цього питання набуває з прийняттям Європейською Комісією 03.03.2010 року Стратегії для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання «Європа 2020» з метою забезпечення ефективного та злагодженого функціонування Європейського Союзу на шляху до подолання кризи.

Не можна говорити про те, що в цьому документі чітко, в окремому пункті визначена правова природа Союзу, але при його аналізі стає очевидною тяжіння до конструкції «наднаціональна організація». У зв'язку з цим, доцільно було б розглянути відповідну концепцію у співвідношенні з окремими положеннями Стратегії «Європа 2020».

Європейський Союз за час свого існування проявив себе як унікальне міжнародне об'єднання, яке поєднує у собі риси як міжнародної організації, так і суб'єкту *sui generis* [1, с. 135].

Х. С. Якименко зазначає, що «наднаціональна організація влади – це автономна територіальна організація політичної влади, що заснована суверенними державами з метою досягнення загальнозначущих цілей і наділена для цього широкою компетенцією, включаючи право приймати загальнообов'язкові рішення кваліфікованою більшістю голосів держав – членів, і спирається на власне право, яке визнається верховним відносно національного права» [2, с. 95]. В свою чергу І. В. Яковюк, доповнює цю думку і стверджує, що така організація має спиратися на власний механізм функціонування, що буде відрізнятися як від того, що діє в національній державі, так і від тих, що використовуються міжнародними організаціями [3, с. 99].

Доктрина міжнародного права виділяє низку ознак наднаціональної міжнародної організації, які притаманні ЄС, що опосередковано відображені і в положеннях Стратегії.

Зазвичай вказують на такі риси: держави-члени добровільно делегують наднаціональній організації повноваження і наділяють відповідною компетенцією для їх реалізації; інтереси наднаціональної організації не в усьому збігаються з інтересами держав-членів, оскільки у своїй діяльності вона виходить з власних пріоритетів, в яких відображаються цілі та завдання союзу; рішення можуть прийматися не одностайно, а більшістю голосів всупереч позиції окремих держав-членів; інститути об'єднання мають формуватися з міжнародних чиновників, які не пов'язані позицією уряду держави, яка висунула їхню кандидатуру; право організації створюється органами, які юридично не підконтрольні державам-членам, має пріоритет перед національним правом, діє на всій території об'єднання і є юридично обов'язковим для всіх суб'єктів національного права; окремі сфери правового регулювання повністю або частково (конкуруюча компетенція) виключені з відання національних урядів; здатність організації втручатися в реалізацію питань, що становлять внутрішню компетенцію держави [3, с. 100].

Так, Стратегія «Європа 2020» визначає цілі організації для досягнення бажаного рівня розвитку (розумна, стала і всеохоплююча економіка з високим рівнем зайнятості, продуктивності та соціальної згуртованості та інші) і передбачає, що для цього вона повинна «діяти спільно, як Союз». Висловлюється необхідність підкріпити цілі широким колом дій на національному, міжнародному та загальноєвропейському рівнях [4]. Цим, на мою думку, підкреслюється трирівнева структура співробітництва, що не обмежується лише міждержавною площиною.

Крім того, «Європа 2020» буде будуватися на двох стовпах: тематичний підхід, який об'єднує пріоритети та провідні цілі, а також національне звітування, що надасть допомогу державам – членам розробити свої власні стратегії, щоб повернутися до сталого зростання і стійкого державного бюджету. На рівні ЄС будуть прийняті комплексні керівні принципи, щоб охопити пріоритети і цілі Союзу. Держави-члени будуть отримувати конкретні рекомендації. У разі неадекватної реакції передбачаються політичні застереження. Дане твердження відображає можливість Союзу втручатися в реалізацію питань, що становлять внутрішню компетенцію держави та підтверджує особливий характер дії права ЄС, що має пріоритет над національним правом і виходить з власних цілей і пріоритетів, не спрямоване на задоволення інтересів конкретної держави – члена та поширюється на всю територію організації.

Також, констатується факт того, що ЄС матиме вплив на світові політичні рішення лише тоді, коли діятиме спільно. Для зайняття більш вагомого місця у світі необхідно посилити внутрішню координацію, що може говорити про більш глибокий характер інтеграції і удосконалення організаційної структури з тим, щоб забезпечити чітке виконання поставлених завдань як на рівні ЄС, так і на рівні держав – членів.

Для того, щоб кожна держава-член пристосувала стратегію «Європа 2020» до своєї ситуації, Комісія пропонує, щоб цілі ЄС були відтворені на національних рівнях, включаючи способи їх досягнення з урахуванням поточної ситуації кожної держави-члена та рівень її прагнень як частини ширших зусиль ЄС для досягнення загальних завдань [4]. Важливо, щоб при цьому було дотримано положення статті 4 Договору про Європейський Союз, згідно з якою Союз дотримується рівності держав-членів перед договорами, поважає національну індивідуальність держав-членів, притаманну їх основоположним політичним та конституційним структурам, в тому числі у сфері місцевого і регіонального самоврядування [5].

Окрім зусиль з боку держав-членів Комісія запропонує низку рішучих заходів на рівні ЄС, покликаних вивести Союз на новий, більш стійкий шлях зростання. Це поєднання зусиль на європейському та національному рівнях повинно мати взаємодоповнюючий характер [4]. Реалізація цього положення, на мою думку, повинна відбуватися у відповідності зі статтею 3 Договору про Європейський Союз, оскільки нею встановлено, що Союз і держави-члени виявляють взаємну повагу і сприяють один одному у виконанні завдань, що випливають з договорів.

У Європейському Союзі має місце добровільна відмова держав-членів від здійснення певної частини повноважень на користь наднаціональної організації. Прийнято вважати, що через добровільне самообмеження і колективну реалізацію на рівні Союзу делегованих йому повноважень відкриваються принципово нові можливості для більш ефективного функціонування держав-членів. Саме тому внаслідок входження до Союзу, суверенітет держав-членів не принижується, а навпаки, держави внаслідок його колективного здійснення отримують реальну можливість розширити сферу своєї діяльності за межами територіального верховенства [6, с. 125–126]. Так, економічна, соціальна та територіальна згуртованість залишатиметься в центрі стратегії «Європа 2020» для забезпечення мобілізації усіх зусиль та можливостей їх зосередження на досягненні пріоритетів стратегії.

Але обсяг суверенних повноважень, які делегуються, повинен бути адекватно оцінений. Так, доповнюючи відповідне твердження, І. В. Яковюк у своїй дисертації посилається на думку Б. М. Топорніна, який зазначає, що міра наднаціональності ніколи не виходить за межі, які продиктовані інтересами забезпечення державного суверенітету [3, с. 102].

Крім того, створена потужна інституційна структура, якій хоча й притаманні деякі особливості, типові для держав, все ж таки частіше асоціюється зі структурою міжнародних організацій, але не може бути класифікована як жодна з них. Так, владу в рамках Союзу можна умовно поділити на три гілки – виконавчу, законодавчу і судову, як у сучасних державах. Однак, у дійсності його інститути часто поєднують законодавчу і виконавчу владу. Яскравим прикладом є Європейська Комісія, яка наділяється монопольним правом законодавчої ініціативи [7, с. 13].

Важливою ознакою ЄС як наднаціональної організації є наявність у нього права приймати рішення кваліфікованою більшістю голосів з певного кола питань (що, зокрема, характерно для Ради ЄС), перелік яких постійно зростає. При цьому, прийняті рішення можуть не збігатися з волевиявленням окремих держав-членів.

Варто сказати, що навіть при опосередкованому закріпленні природи ЄС як наднаціональної організації в Стратегії «Європа 2020», питання не є остаточно вирішеним. Про це свідчить низка фактів.

17 лютого 2017 року більшість депутатів Європейського Парламенту підтримали резолюцію, яка закликає посилити централізацію Союзу. Зокрема, у документі йдеться про створення армії ЄС та посади Міністра фінансів ЄС. Так, 283 депутати підтримали резолюцію, 269 проголосували проти і 83 утрималися.

Посилити централізацію запропонував экс-прем'єр Бельгії і відповідальний за переговори стосовно Brexit Гі Верхофстадт. Він ініціює обмеження або навіть повну ліквідацію права країн-членів Європейського союзу відмовлятися від виконання колективних рішень [8].

Таким чином, з плином часу як в інституційній, так і власне правовій площині функціонування ЄС, на мою думку, починають все більше превалювати саме федеративні риси. У зв'язку з цим, обґрунтованою видається думка О. Я. Трагнюк, яка для відображення особливостей правового регулювання багатоманітності суспільних інтересів і побу-

дови конструктивної взаємодії різних рівнів влади в умовах інтеграційного об'єднання згодна із застосуванням поняття «федеральний правовий порядок» (federal legal order) [9, с. 128]. При цьому робиться застереження, що така термінологія стосується пояснення деяких аспектів функціонування та правової природи загалом «гібридних» федеративних систем, до яких іноді відносять і Європейський Союз [10, с. 120].

Крім того, 26 лютого 2017 року італійська газета «La Stampa» опублікувала відкритий лист керівників нижніх палат національних парламентів країн -засновниць Європейського Союзу – Німеччини, Італії, Франції і Люксембургу, які закликали до посилення європейської інтеграції та створення федерації на базі теперішнього ЄС. В цьому листі вони висловили занепокоєння сучасним станом речей, кризою, яка прогресує і закликали до посилення інтеграції в рамках ЄС. Запропонували делегувати суверенні права в багатьох областях, в яких дія окремих держав в даний час абсолютно неефективна і приречена на провал: в енергетичній політиці, на фінансових ринках, у сфері імміграції, ухилення від сплати податків та боротьбі з тероризмом [11].

Таким чином, у процесі визначення правової природи ЄС варто не намагатися підігнати його під традиційні форми організації влади, а розглядати його як новий тип об'єднання, що поєднує в собі елементи різних моделей організації влади.

Наразі найбільш повно правову природу ЄС розкриває конструкція «наднаціональна організація», що відображається і в Стратегії для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання «Європа 2020». Відтак, на сьогодні Союз за своєю сутністю органічно поєднує ознаки держави та міжнародної організації, а також отримує особливі характеристики за рахунок окремих правових категорій, що йому притаманні, таких як отримання суверенних повноважень держав-членів у певних галузях, верховенство права ЄС, єдина валюта, єдине громадянство та інші.

Описані ознаки тільки в єдності можуть утворити цілісну систему, сформувану таку організацію влади міжнародного рівня, яка здатна забезпечити ефективну реалізацію покладених на неї завдань і одночасно постійно удосконалювати і підвищувати рівень співробітництва як між державами – членами, так і з третіми країнами.

Література:

1. Комарова Т. В. Практика Суду Європейського Союзу щодо приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 135–144.
2. Якименко Х. С. Європейський Союз: правова природа об'єднання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. – Харків, 2009. – С. 229.
3. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз : монографія / І. В. Яковюк ; Нац. Унт «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х. : Право, 2013. – С. 760.
4. Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання «Європа 2020»: повідомлення Європейської Комісії від 03.03.2010 [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://fra.org.ua/uploads/media/file/0001/01/85c65ab6bada07f232e264f4d68d79ac8c9ee1a4.pdf>, вільний (дата звернення 07.04.2017).
5. Договір про Європейський Союз / Європейський Союз; Договір, Міжнародний документ від 07.02.1992.
6. Яковюк І. В. Прояв наднаціональності в Європейському Союзі // Державне будівництво та місцеве самоврядування – Харків, 2006. – № 12. – С. 121–128.
7. Hlavac M. Less Than a State, More Than an International Organization: The Sui Generis Nature of the European Union / M. Hlavac // Georgetown Public Policy Institute. – 2010. – P. 16.
8. Офіційний сайт телеканалу «Еспресо TV» [Електронний ресурс] / Режим доступу:http://espresso.tv/news/2017/02/17/yevroparliament_skhvalyv_stvorennya_armiyi_yes, вільний (дата звернення 07.04.2017).
9. Трагнюк О. Я. Застосування деяких концептуальних засад федералізму у правовому визначенні компетенції Європейського Союзу (до постановки проблеми) // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права. -Харків, 2015, Ч. 1.-С.128–135.
10. Watts, R. L. Federalism, federal political systems, and federations / R. L. Watts // Annual Review of Political Science. – 1998. – Vol. 1, Issue 1. – P. 120.
11. Італійська газета «La Stampa», опубліковано 26.02.2017; останнє редагування 26.02.2017. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <https://www.lastampa.it/2017/02/26/cultura/opinioni/editoriali/un-patto-per-lunione-federale-NeF0aVYKZqi5wsZpIEx25N/pagina.html>, вільний (дата звернення 07.04.2017).

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ПРАВОВА ПРИРОДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

На сьогодні спостерігається бум інтересу до Європейського союзу. Історія його створення, проблеми сучасного розвитку, плани на майбутнє є дослідженням багатьох науковців. Особливості Євросоюзу і його правової системи не могли не вплинути на доктринальні підходи до визначення природи ЄС та його права. Під час становлення європейських співтовариств в доктрині виникли три основні концепції правової природи права європейських інтеграційних об'єднань, які до сих пір залишаються найбільш впливовими. До них відносяться концепція європейських співтовариств як федерації, міжнародної регіональної організації і об'єднання особливого роду (*sui generis*) з автономним правопорядком.

Дослідженням даного питання займалися такі вчені: В. Василенко, П. Рабінович, В. Буткевич, В. Муравйов, Л. Луць, В. Денисов, Р. Петров, В. Опришко, М. Микієвич, М. Бірюков, А. Капустін, В. Маргієв, С. Кашкін, Л. Ентін, А. Толстухін, Б. Топорнін, Ю. Юмашев, А. Мойсеев та ін. Однак, на наш погляд, у вітчизняній науковій літературі відсутні дослідження, які докладно аналізують правову природу ЄС.

В результаті проведеного аналізу наукових праць слід виділити основні підходи щодо трактування правової природи ЄС. Довгань О. зазначає, що ЄС володіє всіма характеристиками, які властиві міжнародним організаціям, автономією волі, договірною компетенцією та міжнародною правосуб'єктністю. Кашкін С. визначає Європейські співтовариства як наднаціональне утворення та на його думку правова природа ЄС має комплексний, гетерогенний характер, який поєднує в собі видозмінені для цілей Союзу риси як внутрішньодержавного, так і міжнародного права. На думку М. Дамірлі, Т. Анцупової ЄС – це наднаціональне (наддержавне) інтеграційне утворення, наділене владними повноваженнями та таке, що володіє деякими спільними ознаками з міжнародними міжурядовими організаціями, конфедеративною та федеративною державою. В. Василенко поділяє ідею федералізму. В свою чергу Ю. Юмашев до-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

тримується думки про те, що ЄС – це союз держав конфедеративного типу так як держави-члени зберігають свій суверенітет. В. Муравйов вважає, що ЄС – це міждержавне об'єднання, яке поєднує риси міжнародної міжурядової організації та державоподібного утворення.

Підтримуємо думку Ю. С. Хоббі, що визначити місце ЄС в класифікації об'єднань можна спробувати за допомогою методу порівняльного аналізу, шляхом порівнювання його властивостей з відомими ознаками міжнародних організації, конфедерації чи федерації [1, с. 590].

«Автономісти», наприклад, розглядають Європейський Союз в якості несформованої федеративної держави або федеративного утворення [2, с. 213] Деякі риси, притаманні федерації, можна помітити в автономному правопорядку ЄС. Принцип федералізму сформулював відомий французький учений Ф. Кінський, який був активним прихильником створення об'єднаної Європи на засадах федерації. Він визначив принцип автономії (члени федерації є автономними, що фактично означає самоуправління); принцип співробітництва (усередині федерації автономні члени регулюють свої відносини з центром і один з одним за договорами на засадах рівності прав суб'єктів і рівноваги їхніх інтересів); принцип субсидіарності (компетенція всередині федерації розподілена так, що проблеми вирішують на тому рівні, де вони виникають, втручання федеративної влади відбувається лише тоді. Коли виникають питання, що виходять за межі компетенції «нижчих ступенів влади»); принцип участі (усередині федеративної структури справжнього значення набуває демократичне право вирішального голосу окремих громадян, колективів та їхня участь в управлінні, і цей принцип не обмежений лише політичною сферою, а поширюється на економіку і культуру)». [3, с. 75] Багато з цих принципів можна зустріти і в праві ЄС (принцип субсидіарності).

Слід зазначити, що процес європейської інтеграції відбувався в умовах тривалої полеміки між різними ідейними течіями, в тому числі між «федералістами» та представниками конфедеративної ідеї. Ще в проєкті договору про Європейський Союз Альтеро Спінеллі були закладені основи федеративної Європи. Якийсь час здавалося, що «федералісти» беруть гору, але в кінці кінців уряди держав-учасниць порахували зміст даного принципу неприйнятним для себе і питання про «федеративність» Європейського Союзу було відкинуто [4, с. 187]. Однак усунути ідеї федералізму ЄС повністю не вдалось. На елементи федерації вказує і введення на території Європейського союзу спільної європейської валюти

з 1 січня 1999 року. Ще однією яскравою ілюстрацією може служити встановлення громадянства ЄС. І нарешті, неможливо не нагадати статті Договору про ЄС щодо механізму спільної зовнішньої політики і загальної політики безпеки. Проте, на нашу думку, розглядати ЄС як федеративну державу було б невірно. Ст. А розділу «Загальні положення» Маастрихтського договору говорить про процес «створення більш тісного Союзу народів Європи, в якому рішення приймаються по можливості ближче до громадян». Як видно, тут немає згадки про державу, а називаються тільки народи Європи.

Якщо ж говорити про конфедеративну природу ЄС, то, з одного боку, ознаки конфедерації все ж притаманні даному типу утворення: в основі союзу держав лежить міжнародний договір; держави-учасники мають значний ступінь суверенітету, в результаті чого останні мають право самостійно вступати у відносини з третіми країнами. Але ставити знак рівності між ними (ЄС і конфедерацією) було б, на наш погляд, некоректно. Оскільки, всі відомі історії конфедеративні союзи були політичними об'єднаннями, що в свою чергу знаходило відображення в їх складі, у взаємовідносинах держав-членів, в розподілі повноважень між ними і конфедерацією, а також в організаційній структурі. Також ці конфедеративні союзи характеризувалися слабкістю центральної (об'єднаної) влади. Таким чином, ми можемо констатувати відсутність достатніх підстав для того, щоб розглядати ЄС або як федеративну державу або ж як конфедерацію держав.

Деякі автори розглядають Союз виходячи з наявності або відсутності в даного об'єднання ознак міжнародної організації [5, с. 146], а також визнають його міжнародною організацією [6, с. 77]. Висловлюється думка, відповідно до якої Європейський Союз за багатьма параметрами наблизився до держави, тому чітко визначити правову природу ЄС неможливо до завершення процесу інтеграції. Стосовно цих ідей слід зазначити, що на відміну від інших міжнародних договорів та угод, договори про заснування Європейських співтовариств і Європейського Союзу встановили особливий правовий режим, що характеризується такими рисами: можливість однакового регулювання суспільних відносин на територіях держав-членів; широке коло питань, за якими можуть видаватися владні приписи; відокремлений апарат управління Союзом; можливість представляти інтереси народів держав-членів у відносинах з іншими (третіми) державами і міжнародними організаціями. Тому, всі

перераховані риси, як і деякі інші (наприклад, єдине громадянство, єдина валюта) характеризують державу, а не міжнародну організацію.

Питання про правову природу Союзу знову залишається відкритим. Погоджуємось із думкою Сандакова Д. А., що досить цікавою є точка зору, яка пропонує вважати ЄС як наднаціональне утворення [4, с. 188]. Ознаки наднаціональності відображаються в системі особливостей Союзу і полягають в наступному: по-перше, наднаціональна влада є ієрархічно вищою в порівнянні з державною владою (це впливає з примату права ЄС над національним правом); по-друге, ця влада повинна бути незалежною від держав-членів організації, тобто службовці органів такої організації повинні представляти не держави, а народи цих держав; по-третє, волевиявлення наднаціональної організації повинно мати нормативну силу і пряму дію на території держав-членів (даний момент відображений як в установчих договорах, так і в практиці Суду Європейського Союзу); по-четверте, для досягнення цілей установчих договорів інститути наднаціональної організації повинні мати можливість самостійно розширити межі своєї компетенції [4, с. 189].

Підсумовуючи слід зазначити, що на сьогодні немає об'єктивних підстав для будь-яких однобічних категоричних висновків щодо визначення правової природи ЄС. На нашу думку, організація, подібна ЄС, не може бути поставлена в один ряд ні з традиційною міжнародною організацією, ні з федеративною державою чи конфедеративним утворенням. Підтримуємо думку, що ЄС є наднаціональним інтегративним утворенням. Вирішення даного питання вбачаємо в подальшому розвитку правового співробітництва держав-членів ЄС.

Література:

1. Хоббі Ю. С. Правова природа Європейського Союзу: проблема визначення // Держава і право. – 2010. – № 47. – С. 590–595.
2. Селиверстов, С. С. Вопросы соотношения международного и европейского права // Московский журнал международного права. – 2003. – № 1 (53). – С. 209–227
3. Микієвич М. Інституційне право Європейського Союзу у сфері зовнішньої політики та безпеки: Монографія. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 416 с.
4. Сандаков Д. А. Правовая природа Европейского Союза: понятие и особенности // Марийский юридический вестник. – 2001. – Т. 1. – №. 1. – с. 187–189.

5. Артамонова О. Ф. Международная правосубъектность Европейского союза // Журн. рос. права. – 2002. – № 8. – С. 146–148.

6. Юмашев Ю. М. О правовой природе Европейского Сообщества // Европейская интеграция: правовые проблемы. – Кн. 1. – М., 1992. – С. 76–84.

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Ю. Ю. Челомбійко¹

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ ВИХОДУ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Право держави-члена вийти з Європейського Союзу вперше офіційно закріпив Лісабонський договір 2007 року [7], який вніс суттєві поправки до Договору про Європейський Союз (далі – ДЄС) [5]. Зокрема, з'явилася ст. 50 (колишня 49А), яка й врегулювала питання, що розглядається.

До 2017 року положення цієї статті не застосовувалися. Першою державою, що запустила цей механізм стала Велика Британія, яка наприкінці березня 2017 р., після того, як 13 березня обидві палати Парламенту схвалили законопроект про вихід Британії з ЄС [2], подала відповідну заяву до Європейської ради. Єдиний прецедент, до того часу, стосувався Гренландії – автономної територіальної одиниці Данії, яка вийшла з Європейського співтовариства у 1985 році. Водночас сама Данія у Європейському співтоваристві залишилася.

Як зазначають у своїй статті Краєвська О. та Утко Г., Лісабонський договір містить принципове порівняно з попередніми варіантами договорів положення – право держави-члена на вихід із ЄС за правилами, встановленими Установчими договорами ЄС та її національним законодавством (ст. 50 ДЄС). Дана норма закріплює й процедуру виходу: спочатку держава-член, що прийняла рішення про вихід з ЄС, сповіщає про свій намір Європейську раду; далі ЄС провадить переговори з цією державою щодо угоди про вихід; цю угоду від імені ЄС укладає Рада ЄС, діючи подвійною

---

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

більшістю після отримання згоди Європарламенту. Варто зазначити, що держава, яка виходить з Союзу, не бере участі ні в обговоренні, ані в ухваленні рішень щодо себе в Європейській раді чи Раді ЄС. При виході з Союзу держава втрачає не лише обов'язки, а й привілейовані права (вільна торгівля, чотири свободи тощо). Така втрата може бути негайною, тобто настати одразу після набуття чинності договору, або держава може відкласти її на термін у два роки. При цьому, відповідно до вищевказаної статті, держава, що вийшла з Союзу, має право знову подати заявку на членство в ЄС на загальних умовах [9, с. 99]. Зокрема, Великобританія, застосувавши даний механізм пішла другим шляхом – вона повністю припинить своє членство в ЄС протягом двох років.

Отже, даний процес включає наступні стадії: 1) утвердження Європейською Радою умов, на яких вестимуться переговори про вихід з Союзу (без участі держави, що подала заявку про вихід); 2) стадія переговорів, які вестиме від імені ЄС Європейська комісія; 3) схвалення угоди національним органом держави, що виходить, а також 20 із 27 країн, що залишилися (ці держави мають репрезентувати не менше 65% населення усього ЄС); 4) остаточне схвалення такої угоди Європейським парламентом. Члени Європарламенту, які представляють державу, що виходить, беруть участь у голосуванні.

На думку британських юристів С. Лечнер та Р. Ор, однією з причин необхідності договірного закріплення права на вихід з Європейського союзу стало зростання кількості його членів. Також відтворення цієї норми в Договорі є логічним у зв'язку з існуванням ст. 49 ДЄС, відповідно до якої будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в статті 2, і зобов'язується проводити їх в життя, може звернутися із заявкою з метою стати членом Союзу. Отже, якщо існує механізм для вільного вступу держави до Союзу, на протигагу ньому має існувати й механізм виходу [4].

Виділяють дві групи факторів, які можуть вплинути на рішення держави про вихід з ЄС – економічні та ті, що з економікою не пов'язані. До другої групи відносять конфлікти, що можуть виникнути на ґрунті расових, релігійних, культурних чи етнічних відмінностей. Проте, більш вагомим буде економічний чинник, адже для кожної держави-члена ЄС, членство тягне за собою як економічні вигоди, так і певні обмеження. У разі виходу, держава втрачає привілеї, пов'язані з членством (зокрема, вона автоматично виключається із Європейської економічної зони). При

цьому, у випадку якщо держава, що вийшла з Європейського союзу, захоче укласти з ЄС угоду політичного характеру, то така угода буде укладатися за правилами, що встановлені Договором про функціонування ЄС (далі – ДФЄС) для «змішаних» угод, тобто її має бути схвалено на національному рівні всіма іншими державами – членами [3].

Повертаючись до економічних факторів, слід зазначити про ще одну проблему, яка не знаходить сьогодні свого ефективного вирішення на рівні Союзу. Це – питання економічної нерівності держав-членів. На сьогодні їх усі можна умовно поділити на групи – «донорів» та «реципієнтів». Економіка останніх підтримується лише завдяки коштам, які надаються їм «донорами» у формі дотацій та кредитів. Така ситуація призводить до несприятливих наслідків. Як приклад можна навести події, що відбуваються останніми роками в Грецькій Республіці. Вказана держава вже давно не відповідає Маастрихтським критеріям та потребує постійних фінансових вливань, що здійснюються розвиненими країнами ЄС, зокрема Францією та Німеччиною. Це призвело до того, що Європейським Союзом до держави було висунуто ряд жорстких вимог щодо фінансування соціальної сфери. Такі вимоги можуть бути розцінені як втручання у суверенітет держави. [8].

Важливим є також питання можливої участі Суду справедливості ЄС у процесі виходу держави-члена з Союзу. Говорячи про юридичну природу угоди про вихід з ЄС, варто наголосити, що така угода буде вважатися міжнародною. Відповідно до ст. 263 ДФЄС, Суд правомочний робити висновки про правомірність актів, що приймаються інститутами ЄС [6]. Отже, Суд може зробити висновок про невідповідність угоди про вихід держави з Європейського союзу правовому доробку ЄС, що призведе до анулювання такої угоди [1]. Слід зазначити, що у разі виходу держава стає непідсудною судам ЄС. Це є однією з вигід, які може отримати держава від того, що покине Союз.

Підсумовуючи викладене, можна дійти до висновку, що вихід держави-члена з Європейського Союзу є складним та довготривалим процесом. Це обумовлено, насамперед, наднаціональним характером ЄС, а відтак, серед іншого, й тим, що економіки країн є тісно пов'язаними одна з одною. Установчими договорами ЄС передбачена велика кількість умов припинення членства в ЄС. Загалом, дізнатися, чи взагалі реалізація ст. 50 ДЄС є реальною ми зможемо за два роки, коли закінчиться термін, наданий Великій Британії для врегулювання всіх питань, пов'язаних із виходом.

Література:

1. Article 50 TEU: Withdrawal of a Member State from the EU [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/577971/EPRS_BRI\(2016\)577971_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/577971/EPRS_BRI(2016)577971_EN.pdf)
2. European Union (Notification of Withdrawal) Bill [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.publications.parliament.uk/pa/bills/cbill/2016–2017/0132/17132.pdf>
3. Open Europe. The mechanics of leaving the EU – explaining Article 50 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://openeurope.org.uk/today/blog/the-mechanics-of-leaving-the-eu-explaining-article-50/>
4. The right of withdrawal in the treaty of Lisbon: a game theoretic reflection on different decision processes in the EU / Lechner, S., Ohr, R. // Eur J Law Econ (2011) [Електронний ресурс], – Режим доступу: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10657-009-9139-1>
5. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029
6. Договір о функціонуванні Європейського Союзу, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eulaw.ru/treaties/tfeu>
7. Лісабонський договір – новий етап європейського конституціоналізму // Віче. – 2008. – № 24.
8. Правові аспекти виходу з Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=67519>
9. Краєвська О., Утко Г. Трансформація інституційно-правової системи ЄС за Лісабонським договором // Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні відносини. 2012. Вип. 30. С. 93–102

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

В. Червяков¹

ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ПРАВОМ ЄС

Нестримним вектором розвитку сучасної світової економіки є її глобалізація, розширення міждержавних зв'язків. Інвестиційна діяльність активно сприймає такі тенденції. Для України сьогодні це набуло осо-

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

бливої важливості. Вибір європейського вектору розвитку, відповідно до якого наша держава має на меті приведення свого законодавства до європейських стандартів (в тому числі і в сфері інвестицій) став визначальним. Подібні наміри закріплено в Угоді про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (зокрема, в положеннях про фінансові послуги). Отже, дослідження питання правового регулювання інвестицій у ЄС наразі є актуальним.

У своїх працях питання щодо інвестицій в ЄС та суміжних з ним піднімали такі вчені, як Р. П. Бойчук, Л. М. Ентін, М. П. Лукінська, В. К. Мамутов, О. П. Подцерковний та багато інших. Тим не менш, подальше дослідження заявленої теми є цікавим та необхідним з огляду на унікальність правової системи ЄС та її вплив законодавство України.

Ринок ЄС засновано на 4 основних принципах: свободи переміщення робочої сили, свободи обігу товарів, свободи обігу послуг, свободи руху капіталу. Згідно зі ст.63 (1) Договору про функціонування ЄС, забороняються будь-які обмеження на переміщення капіталів між державами-членами і між державами-членами і третіми країнами [3]. Варто також зазначити, що Лісабонською угодою прями іноземні інвестиції віднесено до спільної торговельної політики ЄС, що становить виключну його компетенцію. Незважаючи на те, що в установчих договорах термін «інвестиції» прямо не згадується, однак останні загально визнано відносяться до «переміщення капіталу».

Враховуючи вищезгадане, основу правового регулювання інвестиційної діяльності в ЄС все ж становлять акти вторинного права ЄС. Директива Ради 88/361/ЄЕС від 24.06.1988 р. «Щодо імплементації статті 67 Договору» визначає види інвестицій. Класифікація визначає першочерговість вжиття заходів із лібералізації руху капіталів та виділяє чотири категорії руху капіталів [4]. Вказана директива стала основою подальшого регулювання інвестування правом ЄС.

Ключовими директивами, які регулюють інвестиційну діяльність в ЄС, є: Директива Європарламенту та Ради ЄС 2002/87/ЄС від 16.12.2002 р. про додатковий нагляд за кредитними інститутами, страховими компаніями і інвестиційними фірмами в складі фінансових конгломератів; Директива Європарламенту та Ради ЄС 2003/6/ЄС від 28.01.2003 р. про використання інсайдерської інформації в процесі торгів і маніпулювання ринком (ринковими махінаціями); Директива

Європарламенту та Ради 2004/39/ЄС від 21.04.2004 р. про ринки фінансових інструментів; Директиви комісії 2003/125/ЄС від 22.12.2003 р. та 2006/73/ЄС від 10.08.2006 р., прийнятих на виконання вищезазначених директив; Директива Європарламенту та Ради ЄС 2009/65/ЄС від 13.07.2009 р. про координацію законодавчих, регламентаційних і адміністративних положень, що стосуються підприємств для колективного інвестування в обігові цінні папери; Директива Європарламенту та Ради ЄС 2011/61/ЄС від 08.06.2011 р. про юридичних осіб, які керують альтернативними інвестиційними фондами; Директива 2013/36/ЄС від 26.06.2013 р. про допуск до здійснення діяльності кредитних організацій і пруденційному нагляді за кредитними організаціями і інвестиційними фірмами; Директива Європарламенту і Ради ЄС 2014/59/ЄС від 15.05.2014 р., що запроваджує правові рамки для відшкодування і розпуску кредитних інституцій та інвестиційних фірм [2, с. 24].

Згадані директиви спрямовані на формування сучасного ринку з повною реалізацією свободи руху капіталу. Такий ринок необхідно захистити від можливих зловживань з боку як держав, так і тих, хто акумулює значні фінансові ресурси. З цієї метою впроваджено ряд вимог та контрольних механізмів. Кожний суб'єкт, який має намір здійснювати інвестиційну діяльність в межах ЄС, зобов'язаний виконувати вимоги вищезазначених актів.

Поступове прийняття правових актів ЄС відображає невинний процес інтеграції в рамках Союзу, невід'ємним елементом якої виступає створення єдиного ринку з вільним рухом капіталів. Тим не менш, європейська інтеграція є тривалим процесом пошуку компромісу. Це знайшло своє відображення і в розглядуваній нами сфері. Лише на сучасному етапі розвитку ЄС правотворчість з метою регулювання інвестиційної діяльності стала більш активною, а питання віднесено до виключної компетенції наднаціонального утворення.

Варто констатувати, що правове регулювання інвестиційної діяльності правом ЄС є доволі складним. Воно й надалі буде розвиватись. Проте такий розвиток є передбачуваним, оскільки будь-яка діяльність ЄС спрямована на досягнення цілей Союзу, визначених у ст.3 Договору про ЄС та заснована на цінностях, встановлених у ст. 2 Договору про ЄС. Держава, що має намір відповідати європейським стандартам, повинна враховувати такі засадничі положення.

Загалом, нами було окреслено основні положення та правові акти, що визначають діяльність з інвестування, здійснювану в ЄС. Варто від-

мітити, що вказана діяльність потребує більш детального дослідження, яке може бути здійснене в тому числі й на основі цієї роботи. Окремого вивчення потребують вимоги, що висуваються до суб'єктів інвестиційної діяльності, особливості здійснення окремих видів інвестицій, проблеми нагляду та контролю в цій сфері та інші питання, кожне з яких може бути темою самостійного дослідження.

Література:

1. Энтин Л. М. Структура и источники европейского права // Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека : учебник / рук. авт. кол. и отв. ред. Л. М. Энтин. – 3-е изд., пересм., и доп. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2011. – С. 117.
2. Бойчук Р. П. Основні засади правового регулювання інвестиційної діяльності в ЄС // Право та інноваційне суспільство №2 (5) 2015, с. 22–31.
3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/994_b06.
4. Директива Ради 88/361/ЄЕС «Щодо імплементації статті 67 Договору» від 24 червня 1988 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_182.

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. А. Чердиченко¹

ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Першочерговою метою об'єднання Європи в рамках Європейських співтовариств й заснування Європейського Союзу (далі – ЄС, Союз) було економічне відродження країн після Другої світової війни. Питання ж захисту прав людини і громадянина не турбувало ЄС досить довго. Це зумовлено тим, що тривалий час Суд Європейських співтовариств вважав,

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

що включення прав людини до правопорядку Співтовариства здатне підірвати процес утвердження його примату над національним правом держав-членів, а останні утримувалися від передачі наднаціональним інститутам повноважень у цій сфері, вважаючи їх реалізацію своєю прерогативою [4, с. 56].

Тривалий час ЄС відмовлявся не лише від укладення як власного каталогу прав з захисту прав людини, так і приєднання до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року (далі – ЄКПЛ, Конвенція).

У зв'язку з розширенням компетенції європейських співтовариств (надалі ЄС) все ж таки постало питання необхідності захисту прав людини й у 2000 році було нарешті прийнято власний спеціалізований документ Хартію Європейського Союзу з основних прав, у той час як приєднання ЄС до ЄКПЛ залишається актуальним і на сьогодні, незважаючи на те, що держави-члени ЄС є її учасницями, а основоположні права, що нею гарантуються є загальними принципами права. До того ж відповідно до ч. 2 ст. 6 Договору про ЄС зазначається, що Союз приєднується до Конвенції, а ч. 2 ст. 59 Конвенції встановлює можливість приєднання до неї Європейського Союзу.

Декларація щодо частини 2 статті 6 Договору про ЄС визначає, що питання приєднання Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод має бути вирішене таким чином, щоб зберегти особливості права Союзу. У зв'язку з цим Конференція відзначає існування постійного діалогу між Судом Європейського Союзу та Європейським Судом з прав людини; такий діалог може бути посилений після вступу Союзу до Конвенції.

У 1996 році неможливість приєднання до Конвенції була зумовлена відсутністю компетенції Співтовариства за тодішнього стану комунітарного права, і лише Лісабонський договір, що набрав чинності 1 грудня 2009 року, наділив ЄС міжнародною правосуб'єктністю й створив правові передумови для початку переговорного процесу щодо приєднання Союзу до Конвенції.

Правовий механізм приєднання Союзу до Конвенції передбачений Проектом Угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ від 5 квітня 2013 року, який Європейська Комісія відповідно до ч. 11 ст. 218 Договору про функціонування ЄС передала на розгляд Суду ЄС. 18 грудня 2014 року останній прийняв Висновок 2/13, який є негативним й дуже несподіваним

водночас, тому що Проект Угоди високо оцінювався фахівцями, усував всі технічні та процедурні проблеми. Таке рішення Суду ЄС було обґрунтоване наступним чином: якщо приєднання ЄС до ЄКПЛ відбудеться відповідно до правил та процедур, що визначені у Проекті Угоди, то буде створено ризики руйнації базових засад конституційної системи ЄС: 1) необхідність збереження особливостей ЄС та права ЄС; 2) неможливість впливу на повноваження ЄС та його органів; 3) заборона піддавати спори щодо тлумачення або застосування Договорів іншим методам регулювання, крім передбачених в Договорах [3, с. 49].

На нашу думку, очевидною причиною ненадання позитивного висновку Судом ЄС є небажання останнього змінювати свій статус. Юрисдикція Суду ЄС відповідно до установчих договорів є виключною, оскільки відповідно до ст. 263 Договору про функціонування ЄС лише Суд ЄС розглядає акти та дії, прийняті та вчинені відповідно інституціями Союзу, а також дії, вчинені окремими фізичними та юридичними особами. Крім того рішення Суду ЄС є обов'язковими й оскарженню не підлягають. У результаті приєднання до Конвенції Суд ЄС буде позбавлений виключної юрисдикції.

Підсумовуючи вищевикладене, варто зазначити, що приєднання ЄС до ЄКПЛ є дуже важливим і має бути якнайскоріше вирішене, оскільки врегулює важливі положення в частині захисту прав людини: будуть визначені однакові стандарти прав людини між європейськими установами та між ЄС і державами-членами; Союз та його установи знаходитимуться під зовнішнім контролем Європейського суду з прав людини, у результаті чого вперше буде встановлена можливість громадян та інших суб'єктів основних прав звертатись до ЄСПЛ у разі порушення національними та наднаціональними інституціями Союзу прав, гарантованих Конвенцією; прецеденте право Суду ЄС та ЄСПЛ будуть повністю узгоджені тощо.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради від 04.11.1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. М. В. Буromенського. – Х. : Право, 2015. – 328 с.

3. Сердюк О. В. Перешкоди приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: Висновок Суду ЄС 02/13 (18.12.2014) [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/9795/1/Serdyk.pdf>

4. Яковюк, І. Права людини в Європейському Союзі: загальнотеоретичний аналіз // Вісник Академії правових наук України. 2009 р. № 1(56). – Х. : Право, 2009. – С. 55–64.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

С. В. Черкашин¹

КОНСОЛІДОВАНИЙ НАГЛЯД ЗА БАНКАМИ У ПРАВІ ЄС

Банки та банківська діяльність відіграють ключову роль у економіці будь-якої сучасної держави, тому увага щодо регулювання такої діяльності є предметом розгляду не тільки національного, а й міжнародного правопорядків. Процес інтернаціоналізації бізнесу з наступною інтеграцією фінансових ринків продемонстрували, що розбіжність правового регулювання може призвести до збитків та криз. При цьому загрозу фінансовій стабільності несе не тільки потенційний крах великих національних банків, а й можливий крах іноземних банків, які провадять свою діяльність за межами національного правопорядку. Оскільки Україна вибрала вектор своєї інтеграції, тому вітчизняне законодавство необхідно привести у відповідність до права ЄС.

Банківське право ЄС – частина права, що склалася у процесі правотворчості держав-членів та інституцій ЄС, що регулює сферу банківських послуг. Характерною особливістю цієї сукупності джерел є те, що їх розвиток та вдосконалення не є результатом пошуку виходу із кризової ситуації, а навпаки – засіб покращення поточних механізмів взаємодії банківських установ. Правовим інструментом для зближення національного законодавства виступила директива. З одного боку цей документ не

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

має прямої дії на території держав-членів, проте він поєднує юридичні обов'язки для досягнення результату. З іншого боку відсутність прямої вказівки дозволяє державам самостійно обрати механізм реалізації загальних приписів, з урахуванням чинного законодавства та традицій у банківській сфері.

Банківське право ЄС має не досить тривалу, але динамічну історію. Сучасні тенденції розвитку передбачають прийняття кодифікованих актів. Серед головних завдань прийняття директив є: зробити простішим відкриття та подальше здійснення діяльності кредитних установ; ліквідувати небажані розбіжності між законодавчими актами держав-членів відносно правил, які регламентують діяльність таких установ та виступити основним інструментом для формування внутрішнього ринку банківських послуг.

Правове регулювання банківської діяльності багатогранне, проте в рамках цього дослідження буде приділено увагу нагляду за діяльністю банків. Однією з найбільш важливих форм контролю є консолідований нагляд.

Серед ознак, що підкреслюють важливість такого нагляду можна виділити наступні. По-перше, участь банку в капіталі дочірніх чи афілійованих інституцій вимагає особливої уваги наглядових органів, оскільки у випадку економічних невдач дочірніх компаній, шкода також буде нанесена фінансовій стабільності банку. У випадках, коли банк є дочірньою організацією всередині корпоративної групи, його фінансова стабільність та ефективність буде залежати не стільки від власних рішень та діяльності, скільки від материнської організації [6]. По-друге, банки можуть виводити частину свого бізнесу на дочірні та афілійовані з ним організації задля уникнення фінансового нагляду. Можлива також протилежна ситуація, коли банк є частиною групи, очоленої холдинговою компанією та слугувати для ухилення від відповідальності наглядовим стандартам, що запроваджені для кредитних установ [5].

Чинне законодавство України стосовно нагляду представлено такими актами, як Закон України «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Так, Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» встановив, що органами регулювання ринків фінансових послуг різняться залежно від виду таких послуг:

- 1) щодо банківських послуг – Національний банк України;
- 2) щодо ринку цінних паперів та похідних цінних паперів – Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- 3) щодо інших фінансових послуг – національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Віднесення до повноважень Національного банку України функцій нагляду також передбачено ст. 66 Закону України «Про банки і банківську діяльність». У ст. 67 цього ж Закону встановлюється, що банківський нагляд здійснюється на індивідуальній та консолідованій основі. Під наглядом на консолідованій основі розуміється діяльність, що здійснюється Національним банком України за банківською групою з метою забезпечення стабільності банківської системи та обмеження ризиків, на які наражається банк внаслідок участі в банківській групі, шляхом регулювання, моніторингу та контролю ризиків банківської групи у визначеному Національним банком порядку.

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Директиви 2006/48/ЄС правила консолідованого нагляду застосовуються до: 1) кредитних установ; 2) фінансових холдингових компаній; 3) холдингових компаній зі змішаною діяльністю, які мають свої головні офіси на території ЄС. Відповідно до положень Директиви 2006/48/ЄС застосування консолідованого нагляду поширюється на всю групу підприємств (незалежно від того кредитні вони чи фінансові), в яку входить кредитна установа.

Для того, щоб вирішити коло суб'єктів, на яких поширюється консолідований нагляд, необхідно уточнити їх поняття. Поняття фінансової холдингової компанії складається з таких складових: 1) фінансова установа, що не є кредитною установою, основним видом діяльності якої є прийняття внесків або здійснення одного чи кількох видів діяльності, перелік яких закріплено у додатку I до Директиви; 2) дочірні компанії цієї фінансової установи повинні бути виключно або переважно кредитними чи фінансовими установами. В свою чергу під холдинговою компанією зі змішаними видами діяльності розуміється материнська компанія, інша ніж фінансова холдингова компанія або кредитна установа, або змішана фінансова холдингова компанія у розумінні ч. 15 ст. 2 Директиви, дочірні компанії якої мають у складі принаймні одну кредитну устанovu.

Під кредитною установою розуміють компанію, діяльність якої полягає в отриманні депозитів або інших коштів, які підлягають сплаті від

населення та надання кредитів за свій власний рахунок; або установу-емітента електронних грошей у розумінні Директиви 2000/46/ЄС. Поняття фінансової холдингової компанії є складнішим і складається з низки визначень. По-перше, це має бути фінансова установа, тобто підприємство, що не є кредитною установою, основним видом діяльності якого є прийняття внесків або здійснення одного чи кількох видів діяльності. По-друге, дочірні компанії цієї фінансової установи повинні бути виключно або переважно кредитними чи фінансовими установами. Принаймні одна з таких дочірніх компаній має бути кредитною установою, яка не є змішаною холдинговою компанією. Під холдинговою компанією зі змішаними видами діяльності розуміють материнську компанію, іншу ніж фінансова холдингова компанія або кредитна установа, або змішана фінансова холдингова компанія.

У вітчизняному банківському законодавстві положення щодо сфери застосування нагляду закріплені в Законі України «Про банки і банківську діяльність». Зокрема, у ст. 9 визначається, що НБУ з метою здійснення нагляду за консолідованій основі має право визначати в межах банківської групи підгрупи, що складаються принаймні з двох фінансових установ, та здійснювати за ними нагляд на субконсолідованій основі. Консолідований нагляд застосовується до кредитної установи в тому випадку, якщо вона є: 1) материнською компанією щодо іншої фінансової чи кредитної установи; 2) компанією, що володіє участю в іншій фінансовій чи кредитній установі; 3) дочірньою компанією фінансової холдингової компанії. Отже, кожна кредитна установа, яка має в якості субсидіарію, тобто дочірньої компанії, кредитний або фінансовий інститут, або володіє участю в такому інституті, буде підлягати нагляду на основі її консолідованої фінансової ситуації в завбаченій формі.

Національне законодавство використовує поняття «банківська група», яке сформульовано через виключний перелік альтернативних основних ознак. Банківська група – група юридичних осіб: 1) які мають спільного контролера, що складається з материнського банку, його однієї чи кількох українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами або для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності; 2) що складається з материнського банку, який є контролером, його однієї чи кількох українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами або для яких надання фінансових послуг є переважним видом

діяльності; 3) які мають спільного контролера, що складається з двох або більше українських фінансових установ та/або компаній, для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, їх українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами або для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, в якій банківська діяльність є переважною; 4) що складається з небанківської фінансової установи або компанії, для якої надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, яка є контролером, її однієї або декількох українських та/або іноземних дочірніх та/або асоційованих компаній, які є фінансовими установами або для яких надання фінансових послуг є переважним видом діяльності, в якій банківська діяльність є переважною.

Щодо холдингових компаній, то законодавство України не надає їм чітке визначення. Так, банківська холдингова компанія та компанія з надання допоміжних послуг, яка має спільного контролера з учасниками банківської групи, належить до складу цієї банківської групи. В протизаконодавчому, у Директиві холдингова компанія зі змішаною діяльністю визначається як материнська компанія, інша ніж фінансова холдингова компанія або кредитна установа, або змішана фінансова холдингова компанія.

У Директиві 2006/48/ЄС завбачено три форми консолідації: повна, пропорційна та субконсолідація. Відповідно до ст. 133 цієї Директиви компетентні органи, відповідальні за нагляд на консолідованій основі, вимагають повної консолідації від усіх кредитних установ та фінансових установ, які є дочірніми компаніями материнської компанії. Компетентні органи можуть вимагати лише пропорційної консолідації у разі, якщо за їх висновком відповідальність материнської компанії, яка утримує частку капіталу, обмежена такою часткою капіталу, обмежена такою часткою капіталу з огляду на відповідальність інших тримачів акцій або членів, платоспроможність яких є задовільною.

Таким чином, порівняльний аналіз положень банківського права ЄС та законодавства України дозволяє зробити висновок про часткову неузгодженість. З одного боку положення національного законодавства щодо визначення та функцій органів, уповноважених здійснювати консолідований нагляд в цілому не суперечать положенням Директиви 2006/48/ЄС. З іншого боку чинний Закон України «Про банки і банківську діяльність» має певні недоліки понятійного апарату, у порівнянні з вище зазначеною Директивою.

Література:

1. Директива 2006/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради про започаткування та здійснення діяльності кредитних установ – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про банки і банківську діяльність» – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
3. Закон України «Про Національний банк України» – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua>
5. Gruson Michael Consolidated and supplementary supervision of financial groups in the European Union – [Електронний ресурс] – режим доступу: <https://www.imf.org/external/np/leg/sem/2004/cdmfl/eng/gruson.pdf>
6. MacDonald R. Consolidated supervision of banks – [Електронний ресурс] – режим доступу: <http://www.bankofengland.co.uk/education/Documents/ccbs/handbooks/pdf/ccbsb15.pdf>

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Є. Ю. Чигрина¹

НАСЛІДКИ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У цій статті ми розглядаємо актуальне на сьогодні питання: проблеми та правові наслідки референдуму про членство Великобританії у Європейському Союзі. Проте, розглядаючи Brexit – вихід Великобританії з Європейського союзу, ми неминуче пов'язуємо цей процес і з долею ЄС. І тут, звичайно, привід для різних інтерпретацій того, що сталося: ми маємо цілу палітру думок з цього приводу з боку експертів і аналітиків, дипломатів і політичних діячів.

Незважаючи на своє особливе становище в співдружності, Великобританія за результатами референдуму 23 червня 2016 року прийняла

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

рішення про вихід з ЄС. Однак, ця унікальна ситуація призвела до великих дебатів між країнами, що входять до Сполученого Королівства Великобританія і країнами членами Євросоюзу [1, с. 91].

Слід зазначити, що відсутність прецедентів виходу країни із ЄС відповідно до Лісабонського договору вносить невизначеність в правову доктрину і істотно ускладнює для Великобританії процес виходу з Європейського союзу [2, с. 205]. Так, за словами колишнього Голови Європарламенту Мартіна Шульца, події «на фінансових ринках показують, що шлях, на який ступила Великобританія, буде важким» [6].

Отже, зазначимо деякі наслідки, які може понести Великобританія у разі виходу з Євросоюзу.

По-перше, «розлучення» Великобританії з ЄС передбачає перехід Сполученого Королівства в статус звичайної «третьої» країни. За межами ЄС Великобританія, швидше за все, втратить повний доступ до Єдиного внутрішнього ринку ЄС, що зробить її менш привабливою для компаній, які хотіли б використовувати її в якості основи для своїх інвестицій на ринку ЄС [8, с. 2].

Необхідно також зазначити, що Великобританія буде також виключена з укладених Євросоюзом угод про зони вільної торгівлі. Залишаючи ЄС, Сполучене Королівство випадає з процесу переговорів про Трансатлантичне партнерство з торгівлі та інвестицій. Тому вихід з ЄС означає для Великобританії не тільки складні переговори з Євросоюзом про майбутній формат відносин, але і укладення своїх власних угод по всьому спектру торгових угод країни [3, с. 23].

По-друге, це обмеження свободи пересування в рамках Єдиного внутрішнього ринку, яке позначиться не тільки на двох мільйонах британців, що живуть в країнах Європейського Союзу, а також і на громадянах з країн Західної Європи, які працюють в Сполученому Королівстві. Після виходу Великобританії з ЄС піддані їй Величності втратять статус громадян ЄС і не будуть захищені загальними нормами Євросоюзу, до них буде застосовуватися імміграційне законодавство ЄС [3, с. 22]. Проте, слід зазначити, що дане положення є спірним, аргумент заснований на статті 20 Лісабонського договору, в якій говориться, що громадянство Союзу є додатковим до національного громадянства, не замінюючи його. Британці наголошують, що в ній немає положень щодо усунення цього громадянства і пов'язаних з ним прав, незалежно від того, залишає їх країна Європейський Союз чи ні [7].

Людмила Бабиніна також стверджує, що вихід Великобританії з Європейського Союзу завдасть шкоди співробітництву в сфері безпеки і боротьби з тероризмом, оскільки спричинить за собою виключення країни з поліцейських структур і агентств ЄС, де британці дуже активні [3, с. 22].

Ще одна проблема, з якою доведеться зіткнутися Сполученому Королівству – це об'єктивна нестача кваліфікованих кадрів для ведення переговорів як з ЄС, так і в рамках СОТ. За різними оцінками, для якісного ведення переговорів необхідний штат від 300 до 600 фахівців з торгівлі та торгових переговорів, оскільки усі торгові угоди були укладені на рівні ЄС, а в Британії не було окремої спеціалізованої структури в уряді [9].

Також зауважимо, що Великобританія буде мати певні проблеми і з власним законодавством, оскільки Великобританія виявилася тісно пов'язаною з Союзом не тільки в економічному, але і в правовому відношенні через застосування законодавчих норм ЄС на території країни. Регламенти ЄС є законами прямої дії і в момент виходу Великобританії з ЄС вони перестануть діяти на її території. Таким чином, після виходу зі складу Союзу британський парламент буде змушений переглянути тисячі законодавчих актів і заповнити утворені прогалини [3, с. 30–31].

Крім того, традиційні політичні та торговельні союзники Сполученого Королівства опиняться також в складному становищі, зокрема, Ірландія [5].

Вихід країни зі складу Союзу, особливо такої великої і значущої як Великобританія, є безпрецедентним явищем, яке принесе і ЄС іміджеві та репутаційні втрати та, безсумнівно, змінить обличчя ЄС, перш за все з політичної точки зору. Крім того, в ЄС виникнуть проблеми в системі функціонування багатьох європейських інститутів, тому відповідно Європейський Союз тепер змушений буде переглянути вектор свого розвитку, сформулювати нові цілі і завдання.

Великих втрат при виході Великобританії з ЄС зазнає бюджет ЄС, який з виходом Великобританії втрачає другу економіку об'єднання, позбудеться одного з найбільших нетто-вкладників

Британський приклад також формує моральну підтримку європейських партій в Нідерландах, Чехії, Польщі, Данії і у Франції, налаштованим на зміну умов членства і вихід з Європейського Союзу. «Ми перша цеглина. Стіна буде падати», – зазначав Найджел Фарадж, лідер партії незалежності Сполученого Королівства. Він закликає й інші кра-

їни наслідувати приклад Лондона [4, с. 9]. Іншими словами, Brexit призведе до сплеску євроскептицизму в країнах ЄС, оскільки результати британського голосування можуть стати значною підтримкою для нового покоління націоналістично налаштованих політиків в ряді країн ЄС, зокрема Франції, Угорщини та Польщі [10, с. 2].

Долгов С. І. наголошує також на тому, що у короткостроковій перспективі рішення Великобританії може заморозити й інші плани, зроблені в Брюсселі, в тому числі незрозумілою стає доля переговорів про Трансатлантичне партнерство з торгівлі та інвестицій, формуванню єдиного цифрового ринку.

Отже, безумовно, що вихід Великобританії з ЄС спричинить за собою серйозні зміни в структурах, як ЄС, так і Великобританії. Це відноситься до економіки, політики зовнішньої і внутрішньої, соціальної політики і т.д. [1, с. 91].

Оцінюючи різні звіти і аналізи, можна зробити висновок про те, що британський вихід з ЄС буде нести за собою великі економічні і політичні втрати. Brexit також знизить положення Великобританії в світі і її здатність впливати на міжнародні події. Можливо, вихід з ЄС буде історичною помилкою Великобританії, вплив якої буде гостро відчуватися в короткостроковій перспективі і мати довгостроковий вплив на Великобританію протягом багатьох років [8, с. 12].

З огляду на вище наведене, беручи до уваги викладені позиції науковців, юристів-практиків та політичних і суспільних діячів, можна стверджувати, що вихід Великобританії із ЄС є великою політичною подією, першим прецедентом такого характеру. Не викликає спору те, що наслідком Brexit стане ряд економічних, політичних, суспільних, законодавчих, торговельних та інших проблем. Проте, не можна однозначно стверджувати, яка з сторін в результаті опиниться у більш вигідному становищі, або, можливо, зазнають рівнозначних втрат.

На нашу думку такий прецедент безумовно негативно позначиться на політиці, економіці та престижі Європейського Союзу. А щодо Великобританії, то переконані, що вихід спричинить кризу у певних сферах діяльності держави, проте не можемо безспірно передбачити наслідки позитивного або негативного характеру на майбутнє.

Література:

1. Крысько В. А. Выход Великобритании из Евросоюза, каковы последствия? / Крысько В. А., Добриян В. В., Ярошенко Т. Ю. // Современные тенденции развития науки и технологий. – № 7–5. – 2016. – С. 90–92.

2. Грачева А. М. Правовые последствия выхода Великобритании из Европейского Союза // Труды Института государства и права Российской Академии Наук. – № 5 (57). – 2016. – С. 202–209.

3. Бабынина Л. О. Значение Brexit для Европейского Союза // Институт Европы РАН. – № 4 (70). – 2016. – С. 21–33.

4. Долгов С. И. Экономические аспекты выхода Великобритании из Европейского Союза / Долгов С. И., Савинов Ю. А. // Всероссийская академия внешней торговли. – № 9. – 2016. – С. 3–22.

5. Мерцьева Ю. А. Будущее Европейского Союза в свете возможного выхода Великобритании // Вестник КНУ им. Ж. Баласагына. – № 3. – 2016. – С. 323–328.

6. Глава Европарламента: переговоры о выходе Великобритании из ЕС начнутся в ближайшее время. – Режим доступа: <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama> (дата звернення: 02.04.2017).

7. Chloe Farand Court case ruling may allow Britons to keep their EU citizenship and rights // URL: <http://www.independent.co.uk/news/uk/politics/court-case-british-keep-eu-citizenship-rights-brexit-ireland-good-law-project-a7661476.html>.

8. The consequences of a British exit from the European Union // URL: http://europeanmovement.eu/wp-content/uploads/2016/05/EMI_16_PolicyPosition_-_Brexit_17_VIEW_FINAL.pdf.

9. The Economist 16 July 2016 // URL: <http://www.economist.com/news/britain/21702229-bureaucratic-marathon-lies-ahead-does-britain-have-enough-pen-pushers-building-brexit>.

10. Blockmans S. and Emerson M. (2016), The Impact of Brexit on the UK and the EU // European neighborhood Watch. Issue 126, Brussels // URL: <https://www.ceps.eu/system/files/NWatch126.pdf>.

Науковий керівник: **Асірян С. Р.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Н. М Чомоляк¹

ЄВРОПЕЙСЬКА ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА В АСПЕКТІ ПРИНЦИПУ ДЕМОКРАТІЇ

Принципи, які покладені в основу формування правової системи ЄС, повністю відповідають потребам функціонуванню інтеграційного право-

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

порядку, забезпечують його ідейне спрямування, в основі якого перебуває людина як найвища соціальна цінність, її суспільний розвиток, основоположні права і свободи. Права людини займають центральне місце в міжнародних відносинах ЄС. Демократія залишається єдиною системою, в рамках якої, – за допомогою відповідних механізмів – люди можуть вимагати й реалізовувати свої громадянські, політичні, соціальні, економічні і культурні права.

Тривалий час в рамках ЄС поставало питання «дефіциту демократії». Цю проблему часто зачіпали в процесі підготовки, Нідцького, Амстердамського, Лісабонського та інших договорів у розширенні повноважень Європейського Парламенту.[3] Концепція «дефіциту демократії» використовується при констатації положення про те, що Європейський Союз і його органи є недостатньо демократичними та в недостатній мірі враховують інтереси громадян.

Першим кроком для вирішення цього питання став прийнятий у 2007 році Лісабонський договір. Серед новел Лісабонського договору, які покликані зменшити «демократичний дефіцит» стало запровадження унікального інструменту залучення громадян ЄС до ухвалення рішень у Союзі – «громадянської ініціативи». Завдяки праву на громадянську ініціативу громадяни ЄС отримали можливість звертатися безпосередньо до Європейської Комісії із пропозицією розробити новий правовий акт у тих сферах правовідносин, в яких Євросоюз наділений компетенцією. Таке право ставити перед комісією питання про необхідність розробки законопроекту прирівнює громадян до відповідних повноважень Європейського парламенту.

Після реформи Лісабонського договору в структурі Договору про Європейський Союз також з'явився спеціальний розділ, в якому закладаються принципи участі громадян в управлінні ЄС і пов'язані з цим політичні права – Розділ III «Про демократичні принципи». Сюди включені принципи демократичної рівності, представницької демократії, демократії заснованій на участі громадян, збільшення активної ролі національних парламентів. Тут же визначені умови і механізми, які повинні гарантувати реалізацію зазначених принципів у життя.[2]

Відповідно до принципу демократії, заснованої на участі громадян, інститути Союзу повинні підтримувати відкритий, прозорий і регулярний діалог із цивільним суспільством, адекватними способами забезпечувати можливість громадян доводити про свої думки й привселюдно обмінюватись ними по всіх сферах діяльності Союзу.

Регламент (ЄС) №211/2011 Європейського Парламенту та Ради від 16 лютого 2011 року «Про громадянську ініціативу» містить основні положення щодо реалізації такого права. Зокрема, визначається, що всі громадяни Союзу є рівними в реалізації права громадської ініціативи, незалежно від держави-члена походження. Мінімальна кількість держав-членів походження повинна становити на рівні однієї чверті. Мінімальна кількість підписантів в кожній державі-члені повинна відповідати числу членів Європейського Парламенту, що обираються в кожній державі-члені, помноженому на 750. [4] Мінімальний вік громадян, для підтримки громадської ініціативи відповідає віку в якому громадяни мають право голосувати на виборах до Європейського Парламенту. Структура здійснення громадської ініціативи визначається у формі комітету, який складають організатори, які повинні походити з щонайменше семи різних держав-членів. Такі критерії забезпечують вирішення питань загальноєвропейського рівня, а не обмежуються однією чи декілька країн ЄС.

Не виключається можливість використання громадської ініціативи лобістами для відстоювання бізнес-інтересів. Перешкодою для цього стала умова прозорості фінансування і підтримки ЄП.

Європейська громадська ініціатива (далі ЄПІ) може стосуватись будь-якої сфери політики ЄС, в якій Європейська Комісія має право на законодавчу ініціативу, наприклад охорона довкілля, сільське господарство, транспорт та ін. Для реєстрації ЄПІ організатори мають надати певну інформацію (назва, предмет та цілі ініціативи, положення договорів, які стосуються пропонованих в ЄПІ заходів, особисті дані членів громадянського комітету тощо) однією з офіційних мов ЄС. Комісія перевіряє положення ЄПІ на відповідність принципам-цінностям ЄС, які не повинні порушуватись в ході громадської ініціативи, та відповідати стандартам встановленим в Договорі про ЄС. Якщо всіх умов дотримано, Комісія реєструє ЄПІ й розміщує її на веб-сторінці впродовж щонайбільше 2-х місяців. Після реєстрації ЄПІ організатори можуть додати переклад її тексту іншими офіційними мовами ЄС (як мінімум, назви, предмета і цілей ЄПІ). Етап сертифікації онлайн-ої системи збирання підписів є обов'язковим лише якщо організатори планують збирати підписи на підтримку ЄПІ он-лайн. Онлайн-ої система має відповідати технічним і безпековим вимогам, встановлених у постановах Європейського Парламенту та Ради, а також Європейської Комісії. Сертифікат видається компетентним органом держави-члена, на території якої зберігатимуть-

ся отримані дані, впродовж 1-го місяця. Організатори можуть використувати будь-яке програмне забезпечення, зокрема надане Європейською Комісією. Після підтвердження реєстрації ЄГП її організатори розпочинають збір підписів на підтримку. Організатори зобов'язані зібрати щонайменше 1 млн. підписів на що відводиться щонайбільше 12 місяців.[1]

Підтримання громадської ініціативи передбачає можливість збору підписів за допомогою мережі Інтернет. Для забезпечення захисту персональних даних національні компетентні органи перевіряють відповідність мінімальним вимогам безпеки та технічні особливості системи он-лайн, та несуть відповідальність за їх зберігання. У випадку проживання за межами ЄС громадяни держав-членів ЄС мають право підтримати ЄГП, вказавши у своїх заявах ідентифікаційний номер або документ, виданий країною-членом їх громадянства.

Щойно організатори отримують сертифікати від компетентних національних органів (щонайменше 7), які підтверджують наявність мінімальної кількості підписів, вони подають ЄГП та супровідну інформацію на розгляд Європейської Комісії. Перевірка, проведення слухання в Європейському Парламенті, відповідь Європейської Комісії. Комісія ретельно перевіряє ЄГП. Впродовж 3-х місяців після отримання ЄГП.

На завершальному етапі ЄГП Комісія приймає офіційну відповідь у вигляді повідомлення, яке публікується всіма офіційними мовами ЄС. В свою чергу, Комісія не зобов'язана розробляти законодавчу пропозицію. Таким чином, пройшовши всі стадії «прямої демократії» – громадської ініціативи, Комісія не гарантує можливість її реалізації, що прямо суперечить ідеї, запровадження такого інституту. Проаналізувавши практику застосування громадянської ініціативи, серед успішних можна виділити такі:

1. Стоп вівісекції, дата реєстрації -22/06/2012, дата опублікування 20/07/2012, дата рішення 03/06/2015

2. Один з нас 11/05/2012, 04/07/2013, 28/05/2014

3. Вода і дезинфекція (санітарність) – це людські права! Вода – це суспільне багатство, а не товар. 10/05/2012, 16/07/2012, 19/03/2014

Аналіз повідомлень, оприлюднених Європейською Комісією у відповідь на перші три ЄГП, що надійшли на її розгляд, свідчить про те, що Комісія чітко обґрунтовує свої відповіді. Так, кожне повідомлення містить аналіз законодавства та діяльності ЄС у сфері політики, якої стосується

ЄГП, оцінка самої ЄГП та дій, які нею пропонуються, а також висновки, що власне і є відповіддю Комісії організаційному комітету ініціативи. Загалом, Комісія визначає недоцільним внесення змін до законодавства, які були запропоновані у відповідних громадських ініціативах, посилаючись на те, що діючі нормативно-правові акти здатні вирішити проблеми, на які посилаються громадяни у ЄГП.

Таким чином, реакція Комісії вказує на те, що вплив на законотворчий процес ЄС є обмеженим, а то і зовсім відсутнім. Зважаючи, на відповідний аналіз, важко дається розглядати громадську ініціативу ЄС як втілення принципу демократії. Для того щоб забезпечити ефективну реалізацію ініціативи громадян на безпосереднє вираження, необхідно встановити засоби захисту такого права при відмові Комісії розглядати заяву. В зв'язку з тим, що порядок електронного голосування є достатньо складним, і потребує багато часу для реєстрації та ідентифікації, вбачається необхідним створити єдину систему голосування через мережу Інтернет, яка буде контролюватись безпосередньо Комісією ЄС. На нашу думку, така процедура стане більш доступнішою і спрощеною для організаторів ініціативи, яка буде забезпечувати захист персональних даних громадян, що беруть участь у голосуванні, та більш швидких процес реалізації такої ініціативи.

Станом на 2017 рік на етапі голосування перебувають такі ЄГП:

1. Заборона гліфосату (хімікатів) і охорона людей та довкілля від токсичних пестицидів – 25/01/2017, 22/02/2017
2. Європейський інструмент вільного пересування – 11/01/2017, 13/02/2017
3. Самоосвіти не досить – формування активних і відповідальних громадян, 06/10/2016, 18/11/2016
4. Про збереження ґрунту чи землі Європи. 12/09/2016, 14/09/2016
5. Мама, батько і діти – європейська громадська ініціатива щодо збереження подружжя та сім'ї. 11/12/2015, 17/02/2016

Кожна з пропозиції має право на життя та відповідне реагування з боку Європейської Комісії. Активність з боку громадян ЄС у створенні ініціативи вказує на те, що є багато не вирішених проблем, які турбують громадськість, і потребують відповідних дій.

Література:

1. Рудік О. М. Механізм громадянської ініціативи в Європейському Союзі: процедура та досвід практичної реалізації

2. <http://stud.com.ua/54738/pravo/dzherela>
3. Воробей Ю. А. Проблема дефіциту демократії
4. <http://www.derzhreestr.gov.ua/file/32356>

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. Д. Чуйкова¹

СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА В ПРАВІ ЄС

Правовий статус людини і громадянина – один з головних правових інститутів у демократичному суспільстві [1]. Саме громадянство надає людині можливість повною мірою реалізувати різноманітні права і свободи, включаючи участь в управлінні, і разом з цим тягне за собою виникнення обов'язків стосовно держави, включаючи її захист [6]. Утвердження громадянства Європейського Союзу – безпрецедентний крок в історії розвитку правового регулювання питань національного громадянства, статусу міждержавних структур. Це означає можливість більш-менш однакового регулювання правових відносин громадянства в межах Європейського Союзу (далі ЄС). Та навряд чи можна зрозуміти суть будь-якого правового інституту без знання історичної логіки його появи і розвитку [4].

Дослідженням питання громадянства на сучасному етапі займаються такі західні вчені, як К. Хаас, Дж. Кохен, Дж. Каренс, Е. Лінклейтер та ін. Серед вітчизняних вчених-дослідників даного питання слід відзначити О. М. Гладенка, І. В. Яковюка, Ю. Л. Подаєнка, Ю. А. Лепешкова, П. А. Калиниченка та багато ін. [8].

Питання становлення інституту правового статусу особи в праві ЄС має цікаву історію. На думку багатьох науковців інститут громадянства зародився ще за часів античності в праві Стародавньої Греції та Риму близько V–IV ст. до н.е. Він визначав особливий стан особи, що характеризувався наявністю особистої свободи, права на участь в управлінні

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

державними справами на народних зібраннях, здійсненні правосуддя, правом на приватну власність тощо. Саме громадяни в давніх рабовласницьких державах склали фундамент публічної влади і були тією політично активною частиною населення, яка безпосередньо впливала на розвиток держави.

У сучасному трактуванні Є. А. Лукашевої, інститут громадянства сформувався в результаті Великої французької революції наприкінці XVIII ст. Саме в цей час концепція громадянства як статусу особи, що має право активно брати участь в політичному житті суспільства, формувати державні органи та здійснювати контроль за їх діяльністю, та народу як спільноти рівноправних громадян протиставлялася концепції підданства як особистої залежності від монарха, що склалася в епоху абсолютизму. Замість традиційних форм визначення групової належності основним джерелом ідентифікації особи стає держава. Згодом вказана концепція була рецепційована багатьма державами [5].

Ідея юридичного закріплення єдиного міждержавного громадянства висловлювалася задовго до заснування ЄС. Так, у багатьох проектах об'єднання європейських держав (В. Пенна, Ж.-Ж. Руссо тощо), висловлених в епоху Нового часу, піднімалося питання єдності їх народів у контексті все більш актуального завдання забезпечення миру в Європі. Досить прогресивними на той час були пропозиції І. Канта, який у своїй праці «До вічного миру» (1795 р.) обґрунтовував важливість не лише єдності європейських держав, але й глобалізації правових інститутів та прав людини. Висловлені ідеї мислителів Нового часу отримали подальший розвиток у працях філософів та європейських революціонерів більш пізнього часу, перерісши у пан'європейський рух у 1-й половині XX ст., та дали потужний інтелектуальний поштовх для практичного їх втілення у середині минулого століття [3]. Д. Хельд розглядав єдине громадянство як «окрему концепцію універсального поєднання інтересів народу і суспільства з індивідуальними аспектами їх політичного життя». Однак інститут європейського громадянства не отримав юридичного закріплення з огляду на небажання або неготовність більшості європейських держав обмежити свій суверенітет у сфері прав людини.

Успіхи у поглибленні економічної інтеграції держав-членів у 60-х рр. XX ст. актуалізували питання про необхідність поступової політичної інтеграції на шляху формування тіснішого союзу народів Європи [5]. Зважаючи на суто економічний характер Європейських співтовариств,

питання про захист прав людини не було виокремлене як таке, що потребує нормативного врегулювання в установчих договорах. Виняток становили кілька норм, що стосувалися виключно економічних прав людини. Згодом ситуація почала змінюватися: стало очевидно, що після отримання Співтовариствами реальної законотворчої влади, становлення принципів верховенства і прямої дії права Співтовариств у національних правопорядках держав-членів, виникла реальна загроза правам людини, гарантованим національними конституціями та міжнародними угодами. На юридичному рівні проблема була розв'язана Судом Співтовариств, який у 70-х роках минулого століття у рішеннях щодо низки справ проголосив, що у правопорядку Співтовариства основні права людини захищаються як «загальний принцип права Співтовариства». Ця норма стала судовим прецедентом. Зрештою означена практика була закріплена в Договорі про Європейський Союз. Значення прав людини підкреслено у п. 1 ст. 6 Договору, що відносить повагу до прав людини до принципів, на яких заснований Союз. На думку закордонних дослідників, концепція європейського громадянства була закладена ще Римським договором 1957 р., у якому говорилося про вказівку на позитивність більшого зближення людей Європи. У ст. 6 Договору зазначена умова цього зближення – без обмеження національних особливостей [9].

Подальшому закріпленню прав людини в Європі сприяло прийняття у рамках Ради Європи в 1960 році в Туріні Європейської соціальної хартії, що вступила в силу в 1965 році. Безумовно, основним джерелом, що визначає правовий статус людини й громадянина в Європейському Союзі є Хартія основних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 р. Хартія визначає фундаментальні права людини в ЄС, такі, як право на життя (включаючи заборону страти), право на цілісність особистості (включно із заборону на селекцію людей і клонування). Хартія також забороняє катування, рабство, примус до праці, торгівлю людьми [1].

Важливою подією у процесі становлення інституту громадянства ЄС стали домовленості, досягнуті на Паризькому саміті 9–10 грудня 1974 р.

Значний внесок у становлення громадянства ЄС здійснив прем'єр-міністр Бельгії Л. Тиндеманд, який вважається «батьком європейського громадянства», оскільки він вперше в історії євроінтеграції виразно обґрунтував ідею «Європи громадян». Зокрема, він зазначив: «Європа – це не лише форма співпраці держав. Це відновлення дружніх відносин народів, які бажать іти разом уперед, адаптуючись до нових змін, та

які будуть охороняти цінності, що є їх спільною спадщиною. Це неможливо забезпечити лише на рівні національних держав. Європа має бути ближчою до громадян». Деякі з вказаних пропозицій, а також досягнуті державами політичні домовленості отримали подальше юридичне закріплення в юридично обов'язкових актах у подальшому. Першим нормативним актом, що офіційно запровадив громадянство ЄС, є Договір про Європейський Союз у редакції Маастрихтського договору від 7 лютого 1992 р [5].

Так, було закріплено право на вільне пересування і проживання в межах територій держав-членів, яке стосувалося усіх, а не лише економічно активних громадян (ст. 8а); гарантувалося активне і пасивне право на муніципальних виборах в країні проживання в сукупності із вже існуючим виборчим правом у Європейському парламенті (ст. 8b); повною новацією було право на дипломатичний і консульський захист на території третіх держав (ст. 8с) та ін. [2]. Однак не всі держави-члени підтримали ідею реформування Співтовариств та запровадження інституту громадянства ЄС. Зокрема, на загальнонаціональному референдумі в Данії 2 червня 1992 р. громадяни проголосували проти ратифікації Маастрихтського договору, зокрема, через негативне сприйняття концепції загальноєвропейського громадянства в контексті національного суверенітету. 10–11 грудня 1992 р. в Единбурзі були прийняті «Рішення стосовно деяких проблем, порушених Данією щодо Договору про Європейський Союз». Вказувалося, що громадянство Союзу надає лише додаткові права і захист та не замінює національне громадянство. Питання набуття національного громадянства вирішується виключно державою-членом відповідно до її законодавства. Це уточнення відкрило дорогу для позитивного голосування данців на другому референдумі 18 травня 1993 р. Згодом в Амстердамському договорі 1997 р. воно отримало юридичне закріплення [5].

Із набранням чинності Маастрихтського договору його положення в частині громадянства держав-членів почали поступово деталізуватися і розвиватися в межах так званого вторинного законодавства ЄС і прецедентній практиці.

Наступним важливим етапом розвитку інституту загальносоюзного громадянства варто вважати Лісабонський договір від 13 грудня 2007 р., у якому зроблено акцент на подолання проблеми дефіциту демократії та розширено політичні права громадян ЄС. Зокрема, важливою новацією

стало запровадження права громадської ініціативи (ч. 4 ст. 11 Договору про ЄС 1992 р. та ч. 1 ст. 24 ДФЄС), через яку громадяни отримали право брати участь у законодавчій процедурі ЄС, а відтак, впливати на зміст рішень, що є важливими та актуальними для функціонування об'єднання [7].

Третьою важливою новацією у контексті загальноєвропейського громадянства стало розширення законодавчих повноважень Європейського парламенту – єдиного виразника політичної волі громадян на рівні ЄС.

Таким чином, інститут громадянства в праві ЄС формувався поступово. Можна виділити чотири основні історичні етапи, упродовж яких були сформовані і юридично закріплені норми, що визначають сучасну концепцію громадянства ЄС: I етап – зародження ідеї європейської єдності громадян як умови мирного співіснування (Новий час – 1951 (1952) р.); II етап – формування передумов запровадження інституту громадянства ЄС шляхом закріплення окремих економічних і політичних прав на рівні Співтовариств (1951 (1952) – 1992 (1993) рр.); III етап – юридичне закріплення інституту громадянства ЄС та його розвиток у праві ЄС/Співтовариств (1992 (1993) – 2007 (2009) рр.); IV етап – модернізація інституту громадянства ЄС у бік посилення політичних прав з метою зменшення проблеми «дефіциту демократії» в Європейському Союзі (2007 (2009) р. – наш час) [5]. Звісно, зміст громадянства Союзу не вміщається в традиційне розуміння громадянства як постійного правового зв'язку між фізичною особою та державою. Проте введення даного інституту суттєво посилило ідею розвитку ЄС у напрямку до федеративного державного устрою, формування його як об'єднання народів. Правовий статус громадянина країни – члена Євросоюзу безпосередньо залежить від громадянства ЄС, і сьогодні він, як правило, ширший за правовий статус особи – у будь-якій державі-члені обсяг і зміст прав та обов'язків у громадянина ширші, ніж у негромадянина.

Література:

1. Характеристика інституту правового статусу людини та громадянина у Європейському Союзі та його джерела [Електронний ресурс] : навч. посіб. / Солоненко О. М., Калиновський Б. В., Тригубенко Г. В., Хальота А. В. // Національна академія внутрішніх справ – 2015. – С. 27. – Режим доступу: <http://www.studfiles.ru/preview/5129580/page:27/>

2. Структура і зміст Хартії. Система основ правового положення людини і громадянина: громадянство Союзу, принципи правового статусу особи, основні права і їх гарантії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psychology-konspekt.org/?content=2111>

3. С. А. Янковський. Правова сутність інституту громадянства ЄС [Електронний ресурс] / Право і безпека. 2011. №4 (41). – С.28–32. – Режим доступу: <file:///C:/Users/aaa/Downloads/48901.pdf>

4. Є. В. Ткаченко. Правовий статус громадян Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Юрист України. 2011. №1 (14). – С.17–23 – Режим доступу: [file:///C:/Users/aaa/Downloads/uy_2011_1\(14\)_3.pdf](file:///C:/Users/aaa/Downloads/uy_2011_1(14)_3.pdf)

5. Калабухова А. В. Становлення інституту громадянства Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 1. Том 1. 2016. – С.31–34 – Режим доступу: http://www.lj.kherson.ua/2016/pravo01/part_1/10.pdf

6. Відгук про дисертацію Кулабухової Альони Володимирівни «Інститут громадянства Європейського Союзу (загальнотеоретичне дослідження)» оф. опонента О. З. Панкевича [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nauka.nlu.edu.ua/download/diss/Kalabuhova/vidguk1.pdf>

7. Гладенко О. М. Громадянство Європейського Союзу в контексті питань безпеки [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/2266/73/>

8. Царенко О. Б. Історичні аспекти становлення та сутність громадянства Європейського союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=63538>

9. Правовий статус громадян Європейського Союзу [Електронний ресурс]: матеріали з навчального предмету «Конституційне право» – Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/view/3349/20/>

Науковий керівник: **Донець А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. О. Чумак¹

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА 2014–2020 РОКИ

Оцінка масштабів природних та техногенних загроз сучасного суспільства дає підстави наголосити на потребі впровадження ефективної діяльності, спрямованої на застосування адекватних заходів з боку міжнародного співтовариства та окремих держав при проведенні виваженої

---

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

екологічної політики в цілому. За таких умов можна говорити про інтернаціоналізований характер питань, що стосуються охорони навколишнього середовища та розвитку різних секторів у рамках співпраці.

Актуальність теми дослідження зумовлена сучасними екологічними завданнями та пріоритетами багатofункціональної діяльності Європейського Союзу в рамках забезпечення екологічної безпеки й орієнтації на інтеграцію екологічних інтересів у всі політики співтовариства. Особливо необхідним є вивчення цього питання для України задля побудови в майбутньому ефективної стратегії і тактики співпраці з Євроспільнотою. Також не менш важливою є подальша імплементація в національну правову систему України норм, вироблених міжнародною спільнотою у сфері реалізації аграрної політики з екологічно орієнтованою акцентуалізацією. Зумовлено це й тим, що на сьогодні євроінтеграційний вектор визначається в якості пріоритету зовнішньополітичного розвитку нашої держави, що врешті-решт могло б ознаменувати входження України до ЄС як повноправного члена.

Мета роботи, з одного боку, полягає у визначенні рис та напрямів розвитку і здійснення сучасної аграрної політики Європейського Союзу (далі – ЄС), яка розробляється безпосередньо з урахуванням стану навколишнього природного середовища та спрямована на його захист і забезпечення екологічної безпеки, а з іншого, у наданні характеристики особливостям нормативного регулювання міжнародної співпраці у відповідній сфері.

У вітчизняній міжнародно-правовій доктрині до питань міжнародно-правового регулювання відносин у сфері агропромислової та природоохоронної співпраці зверталися Т. М. Анакіна, С. Д. Білоцький, О. Я. Трагнюк, Я. С. Бенедик, О. Л. Попова та інші.

Глобалізація, до якої тяжіє сучасний нам світ, надає нового значення звичайному розвитку усіх існуючих міжнародних відносин і демонструє гостру необхідність уникнення не тільки воєнних, але й економічних, екологічних і гуманітарних загроз [1, с. 6]. Таким чином, розвиток міжнародних економічних та енергетичних, аграрних відносин у сучасних умовах інтеграції та глобалізації не може відбуватися без урахування фактору негативного впливу на навколишнє середовище, пов'язаного з інтенсифікацією індустріального розвитку, виснаженням енергоресурсної та екологічної баз, що призводить до проблем функціонального характеру у світовій політиці та економіці [2, с. 52].

Усвідомлення міжнародною спільнотою факту такого негативного впливу дозволяє переорієнтувати міжнародні відносини в економічній сферах, спрямувавши зусилля на їх «екологізацію», адже екологічні ризики стають дедалі масштабнішими – за рахунок економічного та енергетичного розвитку [2, с. 53]. Саме ЄС є організацією, яка постійно висловлює занепокоєння станом навколишнього середовища й залучає чимало зусиль та коштів для зменшення рівня таких негативних впливів, шляхом запровадження програм або планів діяльності та співробітництва з країнами в Європейському регіоні.

Варто зауважити, що й структура Європейського Парламенту чітко відображає, що питання охорони навколишнього середовища та розвиток агропромислового комплексу є одними з пріоритетних завдань ЄС, якими займаються низка постійних комітетів, зокрема, комітет з питань навколишнього середовища, охорони здоров'я та безпеки харчових продуктів, комітет з промисловості та енергетики, транспорту і туризму, регіонального розвитку, сільського господарства та сільського розвитку.

Екологічні орієнтири Спільної аграрної політики ЄС мають на меті забезпечення стабільного розвитку та захисту довкілля для теперішнього та майбутніх поколінь. Саме тому, вектори аграрної політики регулярно висвітлюються в програмах діяльності в сфері навколишнього середовища, які насамперед спрямовані на екологізацію виробництва задля гарантування максимального рівня ефективності та продуктивності зі збереженням екосистем.

Здійснення Спільної аграрної політики (далі – САП) в ЄС бере початок від 1956 року після закріплення в Римському договорі цілей такої діяльності, які з плином часу були змістовно розширені й на сьогодні визначаються в якості ключових Договором про функціонування Європейського Союзу. САП охоплює сільське та рибне господарство, харчову промисловість і перероблення сільськогосподарської продукції, їх матеріально-технічне та фінансове забезпечення;

Розглядаючи період трансформації та становлення САП, варто зазначити, що він складається з шести ключових етапів: 1962–1973 рр. – Перший етап САП пов'язаний з викликами тогочасного суспільства та необхідністю забезпечення мешканців ЄС продуктами продовольства; 1978–1992 рр. – Другий період – усунення перевиробництва; 1992–2000 рр. – Третій етап ознаменувався розробкою індивідуальних планів стратегічного розвитку фермерами та їх виконання; 2000–2007 рр. – Чет-

вертий період є часом ліберальних реформ, який взяв початок після розроблення плану заходів «Порядок денний 2000»; 2007–2013 рр. – П’ятий період – пріоритетами якого стали: – посилення конкурентоспроможності сільського господарства, поліпшення якості життя в сільській місцевості і стимулювання несільськогосподарської зайнятості, захист навколишнього середовища в сільській місцевості; 2014–2020 рр. – Шостий етап [3, с. 309].

Відтак, видається доцільним акцентувати особливу увагу на тих напрямках діяльності, що передбачені саме на сучасному етапі розвитку САП. Фактори, які направлені на зміцнення Європейської економіки, регламентовані в стратегії «Європа 2020», у ній також визначені вектори, які є керівними для держав-членів, а також та держав, які мають намір приєднатися як повноправні члени до ЄС. Зокрема, у межах Стратегії «Європа 2020» було прийнято акт галузевої спрямованості, який має назву «Спільна аграрна політика Євросоюзу до 2020». Цією програмою визначено основні цілі, що полягають у формуванні життєздатного виробництва продовольства; сталому управлінні природними ресурсами і кліматом; здійсненні заходів із збалансованого територіального розвитку [4].

Стратегія «Європа 2020» підкреслює, що Європа має багато переваг, серед яких: потужна промислова база, інтенсивний сільськогосподарський сектор високої якості, сильна морська традиція, єдиний ринок та єдина валюта, позиції в якості найбільшого торгового партнера та провідні позиції що стосується призначення прямих іноземних інвестицій, за допомогою яких Європейська спільнота має величезні шанси для досягнення успішного результату, однак за умови спільної та злагодженої праці всього союзу.

Нормативні основи реформування Спільної аграрної політики ЄС до 2020 р. закладені у Регламентах (ЄС) № 1303 до № 1308 від 2013 р. Дієвим і базисним інструментом екологічного напрямку сільського господарства визначено принцип «cross-compliance» [5].

Сучасний етап проведення САП має дворівневу структуру та полягає в наданні суспільних і приватних благ, що є результатом співпраці. Передбачено програму за якою фермери мають право на певні переваги та винагороди за здійснену роботу та надані для широкої громадськості послуги [3, с. 311]. Однак, варто пам’ятати, що право на сільськогосподарські субсидії мають лише ті фермери, які дотримуються цілої низки

вимог щодо належної якості продуктів харчування і відповідних умов утримання худоби та захисту навколишнього середовища в цілому. Такий підхід запроваджено в правову систему ЄС з 2005 року, має назву «cross-compliance» та полягає у обов'язковому і взаємному дотриманні зобов'язань ЄС, державами і сільгоспвиробниками. У разі невиконання вимог – виплати для фермерів скорочуються [5].

Керуючись зазначеними вище регламентами, з 2015 року обов'язковим для держав-членів є відрахування 30% суми прямої (незв'язаної) підтримки сільгоспвиробників на заходи, які сприяють захисту клімату і навколишнього середовища – схема «зелених» платежів, так званий грінінг (greening).

Як інструмент підвищення конкурентоспроможності передбачено отримання молодими фермерами допомоги для розвитку власних господарств. Викликаний цей підхід яскраво простежуваною тенденцією із старінням сільського населення. Таким чином, здійснюється підтримка сільгоспвиробників молодших 40 років та малих форм господарювання. Близько 10% прямих платежів річного бюджету в країні виділяються на забезпечення цієї цілі [6, с. 91].

Встановлено обов'язки стосовно дотримання, визначених статтями 43–46 Регламенту Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 1307/2013, базових екологічних вимог, що в свою чергу, зобов'язують фермерів покращувати екологічну доцільність та ефективність, впроваджуючи конкретні заощадливі методи виробництва. Стимулом до такого виконання є отримання єдиної субсидії на сільськогосподарські угіддя та субсидії клімату і навколишнього середовища, а в подальшому приведення до повного або часткового фінансування САП.

Також, з 2015 року, відповідно до ст. 46 Регламенту (ЄС) № 1307/2013 та ст. 45 Делегованого регламенту (ЄС) № 639/2014, має місце виокремлення сільськогосподарськими підприємствами 5% екологічно пріоритетних земель, на яких поширюється правовий режим особливого екологічно цільового використання. Можна сказати, що таким чином закріплюється можливість так званої консервації земель.

Регламентом (ЄС) № 1307/2013 визначено перелік субсидій, фінансування яких, здійснює Європейський фонд сільськогосподарських гарантій. До них належать: єдина субсидія на сільськогосподарські угіддя; субсидія сільськогосподарських практик, які зберігають клімат і навколишнє середовище; субсидія молодому сільськогосподарському вироб-

нику; перерозподільна субсидія; субсидія для районів з природними обмеженнями [7]. Саме тому, вихідні положення регулювання розвитку аграрного виробництва і сільських територій можна звести до адміністрування і економічного стимулювання дотримання екологічних вимог.

Отже, розглядаючи новітні напрямки САП, слід наголосити на тому, що надання субсидій є чи не найголовнішим інструментом для орієнтації сільськогосподарських виробників на здійснення раціональної аграрно-екологічної діяльності та збереження клімату й охорони навколишнього середовища в цілому. Виходячи з викладеного, вбачається, що поряд з розвитком сільського господарства прямо пропорційно приділяється увага захисту та збереженню навколишнього природного середовища.

Щодо України, то положення підписаної у 2014 році Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачають необхідність провадження активної співпраці сторін, що, між іншим, полягає в приведенні у відповідність і вдосконаленні національного законодавства України згідно з *acquis* ЄС у цій сфері. Саме зараз відбувається активне реформування національного аграрного сектору відповідно до 17 глави «Сільське господарство та розвиток сільських територій» та політики щодо охорони навколишнього середовища відповідно до глави 6 «Навколишнє природне середовище» розділу V, положення яких спрямовані на виконання укладеної угоди та низки інших рішень в межах співпраці Україна-ЄС. Станом на сьогодні в Україні запроваджена Концепція розвитку сільських територій, яка визначає пріоритети розвитку сільських територій до 2025 року [8]. Концепція спрямована на переміщення фокусу аграрної політики держави з підтримки аграрного сектора економіки на підтримку сільського розвитку.

Література:

1. Шинкарецькая, Г. Г. Судебные средства разрешения международных споров: тенденции развития: автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Г. Г. Шинкарецькая. – М. : [б. и.], 2010. – 30 с.
2. Бенедик Я. С. Організаційно-правовий механізм міжнародного співробітництва у сфері використання відновлюваних джерел енергії [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. – Харків, 2016. – 258 с.
3. Шибаєва Н. В. Еволюція спільної аграрної політики ЄС / Н. В. Шибаєва, Т. М. Квятко // Вісник Харківського національного технічного університету

сільського господарства імені Петра Василенка. – 2015. – Вип. 162. – С. 306–315. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vkhdusg_2015_162_42

4. Europe 2020. A strategy for smart sustainable and inclusive growth: [Електронний ресурс] // European Commission. – 2010. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm

5. Повідомлення Європейської Комісії. «Європа 2020». Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/file/31493>

6. Попова О. Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України / О. Л. Попова // Економіка АПК. – 2013. – № 12. – С. 89–96. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2013_12_17

7. Офіційний сайт Європейського Парламенту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europarl.europa.eu/committees/en/parliamentary-committees.html>

8. Звіт про виконання Порядку денного асоціації та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (січень – жовтень 2015 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=248115804&cat_id=247749488

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. Ю. Чухлата¹

ПРАВО ВИХОДУ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Актуальність проблеми зумовлена ситуацією, що виникає перед державами-учасниками Європейського союзу (далі – ЄС). До недавнього часу всі можливі розмови про вихід країни зі складу союзу не були предметом серйозної наукової дискусії серед учених-європеїстів, але і, професійних політиків які більше переймалися питаннями щодо політичних, економічних та юридичних параметрів для розширення Євро-союзу. Це не дивно з урахуванням практики розширення ЄС за останні 15 років, але зараз у фокусі уваги різних дослідників питання про меха-

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

нізм виходу з ЄС, яке стало досить актуально після початку процедури виходу Великої Британії.

Незважаючи на те, що Лісабонський договір зафіксував право будь-якої країни Європейського союзу на вихід зі складу Євросоюзу, механізм реалізації цього права існує лише в самому загальному вигляді.

У зв'язку з цим у нас виникає багато додаткових питань.

По-перше, абсолютно незрозуміло, які питання необхідно врегулювати в угоді про вихід з ЄС і протягом якого терміну така угода повинна готуватися.

По-друге, якщо в загальних рисах порядок виходу однієї держави визначено в ДЕС, то що необхідно робити, якщо раптом кілька держав одночасно захочуть вийти з ЄС?

В-третьє, які будуть процедури щодо держави єврозони, яка вирішила відмовитися від використання євро, але не хоче виходити з Євросоюзу? На всі ці і багато інші питання Лісабонський договір відповідей не дає [2].

Ці питання стануть особливо гострими зважаючи на слова перебраного голови Ради ЄС Дональда Туска у інтерв'ю німецькій газеті Bild він заявив, що «Brexit може стати початком кінця не тільки для ЄС, а й для всієї політичної цивілізації Заходу». За його словами, вихід Великої Британії дасть нові аргументи антиєвропейським силам в ЄС і дасть привід для радості «зовнішнім ворогам».

Ці думки відображають настрої щодо «найгіршого сценарію». Проте варто розглянути й оптимістичні варіанти, котрі можуть реалізуватися у зв'язку з цією ситуацією. Так на наш погляд європейська бюрократія повинна буде вийти із зони комфорту й муситиме рятувати ЄС [3].

Аналізуючи фразу «політична цивілізація Заходу» віддзеркалює ще одну сторону проблеми. На наш погляд Західна цивілізація навряд чи може загинути внаслідок Brexit. Вона не обмежується ЄС. Однак важко сперечатися з оцінкою, що роль ЄС як глобального гравця у разі Brexit неминуче знизиться як через економічні проблеми, так і внаслідок втрати тієї частини «м'якої» і «жорсткої» сили, яка забезпечується членством Великої Британії.

Для підтвердження аналізу розглянемо показники Великої Британії у рамках ЄС.

Вона друга за ВВП, економічна залежність асиметрична: експорт Великої Британії в ЄС становить 13% від ВВП країни, експорт решти

країн ЄС у Велику Британію – тільки 3% від їхнього сукупного ВВП [4].

Тим часом ЄС без політичного, а особливо військового (перша за військовими витратами) впливу Великої Британії важко розраховувати на провідну роль у світі. Ми вже можемо спостерігати остаточне припинення розмов про «європейську армію», і більше того – зведення до мінімуму й так маргінальних інструментів Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО). Європейська оборона знову стане прерогативою НАТО. У континентальній Європі лунають голоси, що Brexit тільки посилить позицію прибічників «європейської армії», але реалії такі, що як Німеччина є економічним локомотивом ЄС, так Велика Британія є локомотивом військовим. Остання і так гальмувала ті проекти, які могли зруйнувати НАТО, включно з «європейською армією», але взагалі без її участі ЄПБО залишиться існувати лише на папері.

Велика Британія третя за чисельністю населення і це приведе до ще одних значних політичних наслідків для ЄС. На сьогодні в органах ЄС працюють понад 1100 британців (3,8% від загальної кількості співробітників). У керівних органах Євросоюзу Велика Британія представлена єврокомісаром Джонатаном Хілом, відповідальним за фінансову політику та Союз ринків капіталу (має бути створений до 2019 р., але без британської участі це проблематично), 76-ма членами Європарламенту з 751, у тому числі головами трьох комітетів (із розвитку, внутрішніх ринків, юстиції). Швидше за все, британці з середньої ланки управління ЄС зможуть зберегти посади, але політичний етикет вимагатиме добровільної відмови від вищих адміністративних позицій (хоча у статті 50 ДЕС про це нічого не сказано). Через рік до Великої Британії має перейти головування в ЄС. Формально йому ніщо не заважає до моменту завершення процедури виходу (не раніше, ніж через два роки), але політично це бачиться неможливим [4].

З огляду на добровільну неучасть у зоні євро та низці важливих угод у галузі юстиції і внутрішніх справ (так званих opt-outs), насамперед Шенгенській зоні, статус Великої Британії в ЄС можна назвати особливим і без Brexit. Тому більш-менш плавний вихід теоретично можливий..

У висновку можемо сказати, що початок процедури Brexit може буди стимулюючим для ЄС в плані подальшого розвитку та пошуку нових рішень для проблемних питань. Також це стане прецедентом практичної реалізації ст. 50 Договору про Європейський союз. Зараз в ЄС фактично

створена спеціальна комісія, яка куруватиме Brexit. Відомо, що її очолив 50-річний бельгійський дипломат Дідьє Сееувс, який був головним радником колишнього президента Європейської Ради Германа ван Ромпея. Таким чином ми закликаємо усіх науковців до висловлення своєї позиції з цього приводу та пропозиції щодо реалізації цієї норми.

Література:

1. Консолідована версія Договору про Європейський Союз [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0001:01:EN:HTML>

2. Гладенко О. Лісабонський договір ЄС 2007 року як новий етап еволюційного розвитку права Європейського Союзу / О. Гладенко // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – № 1(11). – С. 73–77. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://cpk.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=540

3. Валерій Єременко, ВВС, Лондон, аналітична стаття «Чому Британія думає про вихід з ЄС?» [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/multimedia/2016/06/160621_brexit_cartoon_ko

4. Олексії Іжак, журнал «Дзеркало тижня. Аналітика Україна», аналітична стаття «Brexit. Піти не прощаючись» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/international/brexit-piti-ne-proschayuchis-.html>

Науковий керівник: **Трушкевич А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

К. Г. Шабаліна¹

«ВТОМА ВІД РОЗШИРЕННЯ» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ

В контексті поглиблення співпраці України з Європейським союзом актуальності набуває необхідність аналізу сучасного етапу інтеграції ЄС та оцінка впливу на євроінтеграційні перспективи потенційних претендентів на вступ. Окрім того, особливий інтерес викликає питання змін в економічному та політичному житті ЄС після приєднання до нього останніх 13 членів.

Останнім часом в євроінтеграційних процесах має місце феномен «втоми від розширення». Термін «enlargement fatigue» (англ.) вперше

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

з'явився в ужитку після приєднання до ЄС 10 нових членів, що стало найбільшим розширенням Союзу за всю його історію. Ще більше укріпило у громадській думці це бачення приєднання Болгарії та Румунії у 2007 році, а також Хорватії у 2013 році. Однак, це поняття є не таким вже й новим. Ще у 1977 р. провідний політик Франції Франсуа Міттеран говорив: «Потрібно бути обережними, щоб не перетворити Союз на загальний ринок зони вільної торгівлі» [1]. На сьогодні термін «enlargement fatigue» ми використовуємо, характеризуючи негативне бачення подальшого розширення ЄС, що склалося у європейському суспільстві.

Розширення за останні 13 років поклато початок новому етапу ЄС, який характеризується наростанням популярності євроскептицизму. Справа у тому, що із приєднанням у 2004 році десяти нових членів ВВП на душу європейського населення відповідно знизився з 20,200 до 18,394 доларів США (-8.94%). При цьому сукупний ВВП ЄС зріс лише на 8,88%. За деякими даними, ЄС витратив понад 10 мільярдів євро на країни-претенденти на вступ у 1990-х, більше 22 мільярдів у період між 2000 та 2006 роками, та більше 57 мільярдів євро після приєднання. Країни, що приєдналися у 2004, 2006 та 2013 роках, отримали від ЄС на декілька мільярдів євро більше, ніж внесли до спільного бюджету [2, с. 23]. Таким чином, фінансовий тягар по зміцненню економіки недостатньо підготовлених до вступу в ЄС країн був покладений на попередніх членів, що зумовило концептуальне переосмислення майбутнього розширення ЄС.

Одним із основних аргументів невдоволення суспільства всередині ЄС приєднанням нових членів також є погіршення ситуації на ринку праці країн «старої» Європи. Наприклад, більшість безробітних у перші роки після розширення 2004 року (70%) сконцентрувалися у Великобританії та Ірландії, що призвело до зниження рівня оплати праці в країні [3]. Вищезазначене, а також погіршення ситуації із рівнем злочинності у зв'язку із міграційними процесами, також викликає значні труднощі у подальшому поглибленні інтеграційних процесів.

Таким чином, головною причиною втоми від розширення є необхідність подолання суттєвого соціально-економічного розриву з новими членами. Сильно виражена економічна і соціальна диференціація між показниками нових членів та середнім показником по ЄС спричинює підвищення фінансових витрат і посилює тенденцію до внутрішньосоюзної делокалізації й відповідно до міграції робочої сили [4, с. 241].

Фактично, зараз ми можемо говорити про те, що європейське суспільство розділилося на противників і прихильників подальшого розширення. Звісно, цей феномен здебільшого характерний для «старих» членів ЄС, в той час як населення більшості країн, що приєдналися до союзу у 21 столітті, більш оптимістично ставляться до ідеї подальшого розширення. Очевидним також є те, що такий поділ позицій залежить від рівня економічного розвитку: країни із розвинутою ринковою економікою виступають проти приєднання нових членів, в той час як молоді члени ЄС, у яких і досі тривають реформи, підтримують прагнення східних та південних сусідів вступити до союзу.

Важливо зазначити, що цей складний феномен виявляється не тільки у суспільній, а й у політичній площині. Країни-члени, які намагаються попередити майбутнє розширення ЄС, на внутрішньому законодавчому рівні створюють перепони для розширення. Так, Франція внесла поправку до конституції, щоб надати французам право висловити свою думку в разі майбутнього розширення. Австрія зазначила, що перш ніж голосувати за прийняття Туреччини до союзу, буде проводити внутрішній референдум з даного питання. Такі заяви були зроблені в умовах, коли лише менше 40% електорату у Франції, Австрії, Німеччині, Люксембурзі та Великобританії висловлювали свою підтримку подальшому розширенню ЄС [5]. Сюди також можна віднести намагання країн-консерваторів блокувати прийняття рішень загальноєвропейськими інституціями та затримки із ратифікацією відповідних документів.

Безумовно, поточна економічна ситуація, протидія поглибленню інтеграції та свідоме ігнорування загальноєвропейських ідей та правил владою окремих країн-членів, можуть вкрай негативно позначитися на реалізації перспектив претендентів на вступ. На даний час найбільші сумніви щодо подальшого приєднання нових членів стосуються Туреччини, яка вже є офіційним кандидатом разом з Албанією, Сербією, Чорногорією та Македонією, тривають обговорення можливостей подальшого розширення, в тому числі щодо приєднання Грузії та України.

На жаль, аналіз впливу останніх хвиль розширення на економічну та політичну ситуацію в об'єднанні дає підстави припускати, що подальше розширення ЄС є далекою перспективою і відбуватиметься не тільки в разі чіткого дотримання претендентами визначеного порядку приєднання і висування більш жорстких вимог з боку ЄС, що дозволить мінімізувати негативний вплив приєднання нових економік на спільний

ринок, але й виключно за умови подолання суспільного спротиву подальшому розширенню.

Вважаємо, що розширення є однією з найкращих політик ЄС за весь період існування об'єднання, «силою» Союзу, пов'язаною із просуванням ліберальної демократії в поєднанні з соціальною ринковою економікою і свободою. Відтак, вирішальним для процесу консолідації Європи має стати пошук компромісів, відхід від егоїстичної моделі поведінки основних гравців на європейському континенті, врахування інтересів слабших партнерів та, нарешті, подолання «втоми від розширення».

У випадку з Україною ми маємо бути більш реалістичними щодо розширення ЄС. Єдиним можливим шляхом набуття в перспективі членства в ЄС для нашої держави є успішне реформування всіх без винятку сфер життєдіяльності. Звісно, цей процес буде тривалим, складним та таким, що включатиме багато змін і потребуватиме прийняття складних рішень. Однак, чітко слідуючи визначеним стратегіям розширення, згодом Україна зможе успішно приєднатись до об'єднання та стати його повноправним членом.

Література:

1. O'Brennan J. Enlargement Fatigue and its Impact on the Enlargement Process in the Western Balkans [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.lse.ac.uk/IDEAS/publications/reports/pdf/SR018/OBrennan.pdf>
2. Брензович К. С. Хронологія політико-економічної трансформації Європейського Союзу: загрози та виклики сучасності / К. С. Брензович, Є. А. Ерфан // Молодий вчений. 2016. №2. С. 20–25.
3. Zahn R. European enlargement and the economic crisis: impact and lasting effects [Electronic resource] / Zahn Rebecca // European trade union institute working paper. 2013. № 1. – Access mode : [https://pure.strath.ac.uk/portal/en/publications/european-enlargement-and-the-economic-crisis\(fc3c3629-3994-4c82-bd86-80709fa4fc5a\)/export.html](https://pure.strath.ac.uk/portal/en/publications/european-enlargement-and-the-economic-crisis(fc3c3629-3994-4c82-bd86-80709fa4fc5a)/export.html).
4. Гуцал С. А. Вплив процесу реформування ЄС на перспективи європейської інтеграції України // Стратегічні пріоритети. 2009. №2 (11). С. 240–243.
5. Forgue D. G., Kehoskie N. S. Enlargement Fatigue in the European Union [Electronic resource]. – Access mode : http://www.barnesrichardson.com/4E8FDC/assets/files/News/tbl_s47Details_FileUplo ad265_126_forgue_fatigue.pdf.

Науковий керівник: **Трушкевич А. А.**, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ СУДУ ЄС ЩОДО ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД

Проблема приєднання Європейського Союзу (далі – ЄС) до Європейської Конвенції про захист прав і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) обговорюється вже майже 40 років. Проте, не зважаючи на два негативні рішення Суду ЄС з цього приводу, дане питання на сьогодні залишається відкритим.

Становлення та закріплення захисту прав людини в праві ЄС пройшло довгий шлях. Якщо у 1953 р. при підготовці проекту Договору про Європейське Економічне Співтовариство асамблея *ad hoc* Європейського Співтовариства вугілля та сталі наполягала на включенні положень ЄКПЛ до проекту і ця пропозиція була відхилена, тому що співтовариства вбачалися як об'єднання економічного характеру, то пізніше необхідність цього постала сама собою у зв'язку з розвитком та розширенням компетенції ЄС. Не включений в Установчі договори Європейських співтовариств, захист прав і свобод людини поступово починає забезпечуватися практикою Суду ЄС, яка відіграла важливу роль у формуванні і розвитку механізмів захисту прав людини в ЄС. Вперше офіційне визнання прав людини на рівні співтовариств відбулося із набуттям чинності Єдиним Європейським Актом 1987 р., а згодом це призвело до появи власного каталогу прав ЄС, а саме Хартії про основоположні права ЄС [1, с. 136].

Початковим відліком порушення питання про приєднання ЄС до ЄКПЛ є 1979 рік, коли Європейська комісія підготувала Меморандум на користь приєднання до ЄКПЛ. Згодом це прагнення було підтримано Європейським парламентом. Зокрема, у Преамбулі Декларації про основні права і свободи 1989 року містилося посилання на Меморандум Європейської комісії про приєднання Європейської Спільноти до ЄКПЛ. Проміжний підсумок з цього питання підвів у 1996 році Суд ЄС. У Висновку 2/94, винесеного на запит Ради Міністрів щодо можливості приєднання Європейської Спільноти до ЄКПЛ, Суд ЄС зазначив, що ЄКПЛ

---

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права і адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

має особливе значення, але «як свідчать чинні положення права ЄС, Спільноти не мають жодних повноважень із приєднання до ЄКПЛ» [2, с. 162].

Якщо аналізувати первинне законодавство ЄС, то вперше ЄКПЛ була згадана у Договорі про ЄС, зі змінами і доповненнями, внесеними Амстердамським договором (чинний з 1 травня 1999 р.). Він передбачає, що ЄС «повинен поважати основні права, гарантовані ЄКПЛ». Це положення вказувало на визнання й необхідність дотримання ЄС встановлених Радою Європи стандартів прав людини. Але воно прямо не передбачало поширення на ЄС загалом (тобто на діяльність інституцій, які його уособлюють і представляють) механізмів їх захисту, передбачених ЄКПЛ [3, с. 222].

Інститут основних прав людини і громадянина в ЄС здавна захищався у процесі судової практики. При цьому, наприклад, Суд ЄС використовує норми, що склалися на основі загальної конституційної традиції європейських країн. Суд ЄС звертається до конституцій окремих держав-членів ЄС та до ЄКПЛ. Таким чином, ЄКПЛ та її тлумачення Європейським судом вже давно стали орієнтирами для створення неписаних правових принципів, що використовуються для захисту основних прав людини і громадянина Судом ЄС [4, с. 64].

На початку XXI ст. дискусія отримала новий імпульс. Робоча група II Конвенту про майбутнє Європи, яка займалася вивченням можливостей приєднання ЄС до ЄКПЛ, дала позитивний висновок, проте підкреслила, що приєднання до ЄКПЛ не повинно відбитися на особливому становищі права ЄС і статусі Суду ЄС. При цьому Європейський Суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) повинен здійснювати зовнішній контроль над дотриманням зобов'язань ЄС, які випливають з участі в ЄКПЛ.

Практичне втілення рекомендації Робочої групи знайшли в Конституційному договорі. Однак Конституція так і не набула чинності, а в ЄС був розроблений новий договір – Договір про реформу ЄС, підписаний у Лісабоні 13 грудня 2007 р. У відповідності з новою редакцією ст. 6 Договору про ЄС: «Союз приєднується до Конвенції...». З прийняттям Хартії основних прав ЄС питання про приєднання ЄС до ЄКПЛ набуло ще більшої актуальності. Хартія стала першим документом ЄС, що регулює сферу прав людини на рівні правопорядку ЄС, а отже, і наділяє органи ЄС відповідною компетенцією. Слід зазначити, що ЄКПЛ вплинула на важливі положення Хартії, зокрема на главу 6.

Однак ЄС не міг приєднатися до ЄКПЛ в односторонньому порядку. Рада Європи зі свого боку повинна була підтримати ініціативу ЄС і зробити відповідний «правовий крок» назустріч. Юридична основа для приєднання ЄС до ЄКПЛ була створена Радою Європи ще в 2004 р. шляхом включення в Протокол № 14 до ЄКПЛ ст. 18 наступного змісту: «ЄС може приєднатися до цієї Конвенції». Однак відкритий для підписання 13 травня 2004 р. Протокол № 14 набув чинності лише 1 червня 2010р., після того як всі 47 держав – членів Ради Європи ратифікували цей документ [5, с. 20–21].

Набуття чинності Лісабонського договору в грудні 2009 р. і ЄКПЛ в новій редакції 1 червня 2010 р. створили необхідні правові передумови для запуску переговорного процесу щодо приєднання ЄС до ЄКПЛ.

Рада Європи доручила Робочій групі з 14 членів (7 з держав-членів ЄС, 7 з держав, що не входять до складу ЄС), спільно з представниками ЄС підготувати документ, в якому будуть міститися основні положення, що регламентують приєднання та участь ЄС до ЄКПЛ. Офіційні переговори про приєднання ЄС до ЄКПЛ почалися 7 липня 2010 р., в день зустрічі в Страсбурзі Генерального секретаря Ради Європи та заступника голови Європейської комісії. У жовтні 2011 року Робочою групою Ради Європи було представлено первісний проект Угоди про приєднання. У результаті тривалих переговорів 5 квітня 2013 року був затверджений остаточний проект Угоди про приєднання.

Проект Угоди складався з преамбули та 13 статей. Відповідно до ст. 2 цього документа, яка вносить зміни в ч. 2 ст. 59 ЄКПЛ, ЄС стає стороною ЄКПЛ та отримує право приєднатися не тільки до самої ЄКПЛ, але і до Протоколів до неї.

Згідно з проектом Угоди зміни вносилися в ч. 5 ст. 59 ЄКПЛ: терміни «держава», «сторона-держава», «держави» і «сторони-держави» повинні застосовуватися після приєднання і до ЄС як Високій Договірній Стороні – учаснику ЄКПЛ. Терміни «національна безпека», «національне право», «територіальна недоторканність», «внутрішній» і т. д. після приєднання мали *mutatis mutandis* застосовуватися і до ЄС як до учасника ЄКПЛ [6, с. 56].

Один з найцікавіших розділів проекту Угоди присвячений процедурі участі ЄС і його держав-членів у судовому розгляді в ЄСПЛ в якості співвідповідача. Ця процедура застосовується тільки в разі, коли держава – член Союзу разом із ЄС визнається винною за вчинене порушення

положень Конвенції. Це означає, що і держава-член, і ЄС може притягатись до відповідальності за порушення ЄСПЛ перед Європейським судом з прав [7, с. 36].

Делегація від Європейського парламенту з правом голосу була уповноважена брати участь у засіданнях Парламентської Асамблеї Ради Європи щодо обрання суддів згідно з положеннями ст. 22 ЄКПЛ (ст. 6 Проекту). Ст. 7 Проекту регламентувала участь ЄС з правом голосу в засіданнях Комітету міністрів Ради Європи, присвячених контрольного механізму Конвенції. Крім того, Проектом охоплені питання щодо участі ЄС у витратах, пов'язаних із реалізацією ЄКПЛ (ст. 8), участі ЄС у інших угодах РЄ (ст. 9) і т.д. [3, с. 223].

4 липня 2013 р. Комісія відповідно до ч. 11 ст. 218 Договору про функціонування ЄС звернулася до Суду ЄС за висновком щодо сумісності Проекту Угоди із законодавством ЄС. 18 грудня 2014 р. Суд ЄС постановив Висновок про несумісність проекту Угоди із законодавством ЄС.

Суд ЄС у своєму Висновку як завжди виступив охоронцем правопорядку ЄС, підкреслюючи важливість його автономії. Суд зазначив, що в результаті цього приєднання, ЄКПЛ, як і будь-який інший міжнародний договір, укладений ЄС, буде обов'язковим для інститутів ЄС та його держав-членів, і буде становити невід'ємну частину права ЄС. У цьому разі ЄС, так само як інші договірні сторони, підлягатиме зовнішньому контролю задля забезпечення дотримання прав і свобод, передбачених ЄКПЛ, зокрема, з боку ЄСПЛ [1, с. 142].

Суд не може піддати сумніву та загрози основоположні принципи права ЄС, які він розвивав роками. Тут, безперечно, слід говорити про принцип примату права ЄС та доктрину автономного правопорядку ЄС. Ці надбання Суду ЄС дали можливість розвинути правопорядок ЄС до унікального статусу, відокремити його від міжнародного та національного права, що проявилось у тому числі у рішенні по справі Kadı [8]. У рішенні по цій справі Суд ЄС підкреслив, що міжнародні угоди, в тому числі Статут ООН та Резолюції Ради Безпеки ООН, не можуть впливати на перерозподіл повноважень, які закріплені в установчих договорах ЄС, або на автономність правової системи ЄС, а отже зобов'язання, накладені міжнародними угодами, не можуть бути важливішими, ніж конституційні принципи установчих договорів ЄС. Тож безперечно Суд ЄС є супротивником механізмів зовнішнього контролю над автономним

правопорядком ЄС. Однак, як вдало зазначає Сердюк О. В., Суд захищає верховенство, цілісність та непорушність права ЄС шляхом певного нехтування базовими цінностями демократичного суспільства, для захисту яких власне й було створено ЄС [9, с. 53–54].

Як висновок, на сьогодні громадяни ЄС не мають можливості оскаржити порушення своїх прав при застосуванні *acquis communautaire* інституціями або державами-членами ЄС. Така ситуація перешкоджає всебічному захисту прав та інтересів громадян ЄС. Тож перед Радою Європи та ЄС постає мета створення єдиної та ефективної європейської системи захисту прав людини. Досягнути цієї мети без врегулювання проблеми приєднання ЄС до ЄКПЛ, на мою думку, неможливо.

Література:

1. Комарова Т. В. Практика Суду Європейського Союзу щодо приєднання ЄС до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Т. В. Комарова // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 135–144
2. Кузьма В. Правове регулювання приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року: перспективи й реалії / В. Кузьма // Національний юридичний журнал: теорія і практика. – 2017. – № 1 – С. 161–166
3. Поліванова О. М. Особливості правового регулювання приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950р. / О. М. Поліванова // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право – 2014. – № 1(72). – С. 220–224
4. Арнольд Р. Юридичні наслідки приєднання Європейського Союзу до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Р. Арнольд // Вісник Конституційного Суду України. – 2012. – № 4. – С. 63–68
5. Хроновскі Н. Формування єдиного європейського стандарту прав людини: приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / Н. Хроновскі // Європейське право. – 2013. – № 1–2. – С. 14–27
6. Алисиевич Е. С., Кислицына Н. Ф. Присоединение Европейского Союза к Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 г. : проблемы практической реализации // Е. С. Алисиевич, Н. Ф. Кислицына // Український часопис міжнародного права. – 2012. – № 1. – С. 55–62

7. Заккароні Дж. Вплив приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод на структуру судових органів в Європі / Дж. Заккароні // Європейське право. – 2013. – № 1–2. – С. 34–50

8. Case T-315/01, Kadi v Council and Commission // European Court Reports. – 2005. – Р. II-3649

9. Сердюк О. В. Перешкоди приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод: висновок Суду ЄС 02/13 (18.12.2014) / О. В. Сердюк // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. – Харків, 2015. – Ч. 1. – С. 47–55.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

О. О. Шевченко¹

ЄВРОПОЛ І ЙОГО РОЛЬ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Європейський союз – складне інтеграційне утворення, мабуть, саме унікальне на сьогоднішній день. Починаючи з середини ХХ ст. тенденція зближення народів Європи безперервно розвивалася, і хоча відправним пунктом європейської інтеграції стало перш за все формування загальних економічних відносин, інтеграція народів тільки в одній сфері суспільного життя без залучення в цей процес інших неможлива. Не викликає жодних сумнівів висновок про те, що інтеграційні процеси поступово зменшують значення державних кордонів, роблять їх більш відкритими для міжнародної взаємодії, і суспільне життя набуває міжнародного характеру. Крім явних переваг, які вони приносять людству, виникає ряд супутніх їм проблем. Однією з таких проблем як раз і є зростання транснаціональної злочинності, і саме боротьба з цією проблемою, на думку громадян ЄС, розглядається в якості однієї з пріоритетних сфер, на яких в найближчі роки повинен концентрувати свою діяльність Європейський союз. Власне з метою більш тісної взаємодії держав-членів Європейсько-

---

¹ Студент 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

го союзу в кінці XX століття і було створено Європейське поліцейське відомство (Європол).

Необхідно зауважити, що прообразом Європолу став Європейський відділ по боротьбі з наркотиками, який приступив до роботи в 1994 році і мав вельми обмежений набір повноважень. Головними завданнями Європейського відділу по боротьбі з наркотиками були:

- 1) боротьба з незаконним обігом наркотиків;
- 2) боротьба з незаконним обігом радіоактивних і ядерних речовин;
- 3) боротьба з нелегальною міграцією;
- 4) боротьба з нелегальним обігом автомобілів;
- 5) боротьба зі злочинними організаціями, пов'язаними з відмиванням грошей.

Надалі відділ по боротьбі з наркотиками був переутворений в Європейське поліцейське відомство (Європол) за допомогою підписання 26 липня 1995 р конвенції.[2] Конвенція про створення Європейського поліцейського відомства вступила в силу після завершення ратифікаційних процедур – 1 жовтня 1998 р.

Одним з найважливіших принципів компетенції Європейського поліцейського відомства на момент підписання Конвенції був принцип розмежування предметів ведення Європолу та національних поліцейських органів. Даний принцип проявлявся в тому, що до ведення Європейського поліцейського відомства могли відноситися або ті злочини, які, згідно з Конвенцією, прямо відносяться до її відання, або ті злочини, які при відповідності певним критеріям, також закріплені у вищезгаданій Конвенції, можуть бути предметом ведення Європейського поліцейського відомства[8].

Замість вищезгаданої Конвенції в 2009 р Європейський союз, використовуючи свої законодавчі повноваження, отримані завдяки Амстердамському і Ніццькому договорам, прийняв повноцінний законодавчий акт, який вступив в силу в 2010 р, – рішення 2009/317 / ПВД Ради від 6 квітня 2009 р про створення Європейського поліцейського відомства (Європолу) [3]. І хоча по зазначеним рішенням «новий» Європол став наступником «старого», в тому числі в частині укладення останнім міжнародних угод, він отримав ряд додаткових можливостей і повноважень, якими не володів його попередник, наприклад займатися злочинами, які вчинені поза злочинної організації. На сьогоднішній день Європолу підвідомчі також «пов'язані злочини»[4, ст. 59].

Цим поняттям вищевказане рішення об'єднує кілька груп діянь, що сприяють вчиненню «форм тяжкої злочинності», до них відносяться:

- 1) злочини з метою придбання засобів вчинення діянь, які перебувають у сфері компетенції Європолу;
- 2) злочини, вчинені з метою полегшити або довести до кінця вчинення діянь, які перебувають у сфері компетенції Європолу;
- 3) злочини, вчинені з метою забезпечити безкарність діянь, які перебувають у сфері компетенції Європолу.

Діяльність Європолу носить інформаційний або координаційний характер. Згідно ст. 88 Договору про функціонування Європейського союзу, вона покликана забезпечувати «підтримку і посилення діяльності поліцейських і інших репресивних служб держав-членів, а також їх взаємного співробітництва:

- a) збір, зберігання, обробка, аналіз інформації та відомостей і обмін інформацією та відомостями;
- b) невідкладне повідомлення компетентним органам держав-членів за допомогою вказаного в статті 8 національного відділу про факти, які їх стосуються, негайне інформування про зв'язки між злочинами;
- c) сприяння розслідуванням в державах-членах, особливо шляхом передачі національним відділам всієї доречної інформації з цього приводу;
- d) звернення до компетентних органів відповідних держав-членів із запитами про порушення, проведенні та координації розслідувань і висунення пропозицій про заснування спільних слідчих бригад стосовно деяких справ;
- e) надання державам-членам відомостей і допомоги, коли проходять великі міжнародні заходи.

Європол реалізує свої функції і повноваження через органи, статус яких закріплений в розділі VI Рішення. Згідно ст. 36 Рішення про Європол його органами є Адміністративна рада та директор. До його складу входять оперативні працівники та технічний персонал, а також офіцери по зв'язку від правоохоронних органів держав – членів ЄС, третіх країн і організацій. Адміністративна рада (Management Board) є керівним органом Європолу та включає по одному представнику від кожної держави-члена. Він очолюється представником держави-члена, що займає місце голови Ради ЄС. Адміністративна рада збирається принаймні двічі на рік[7, ст. 112].

Цей орган: встановлює пріоритетні напрямки діяльності Європолу; визначає загальні правила участі співробітників в спільних слідчих групах; визначає права і обов'язки співробітників; готує правила користування аналітичними картотеками; бере участь в прийнятті правил взаємодії Європолу з третіми державами і органами; тощо

Директор (Director) є вищим одноосібним органом оперативного управління та законним представником Європолу. Він призначається на 4 роки і може бути усунений з посади Радою ЄС, а в своїй діяльності підзвітний Адміністративній раді. Він має кілька заступників. На відміну від Адміністративної ради, директор – незалежна посадова особа. Директор несе персональну відповідальність: за регулярне інформування Адміністративної ради про стан реалізації пріоритетів, визначених Радою, і про зовнішні зносини Європолу; за встановлення і здійснення у співпраці з Адміністративною радою ефективною та результативною процедури спостереження за діяльністю і оцінки діяльності Європолу з точки зору досягнення його цілей. Для забезпечення взаємодії з третіми країнами на основі укладених угод до Інтерполу прикомандировуються і офіцери по зв'язку від третіх країн. Для організації належної взаємодії з Європолом кожна держава-член створює національний відділ Європолу (по зв'язку з Європолом) та призначає його керівника.

Крім того, Європол є центром обміну інформацією між країнами-учасниками в сфері боротьби зі злочинами, віднесеними до його компетенції. Такий обмін здійснюється з використанням комп'ютеризованої інформаційної системи (Computerized System of Collected Information), що спирається на раніше створену Шенгенської інформаційної системи.

Європейський парламент і Рада уповноважили Європол сприяти координації, організації і проведення розслідувань і оперативних заходів, проведених спільно з органами держав-членів або в рамках спільних слідчих груп (§ 2b ст. 88 ДФЕС і § 1d ст. 5 Рішення про Європол). Координація роботи правоохоронних органів здійснюється: – у формі регулярних контактів офіцерів по зв'язку, – шляхом нарад керівників національних відділів, – включенням співробітників Європолу до складу спільних слідчих груп, які формуються для розслідування злочинів транснаціонального характеру. Правові основи останнього є: ст. 6 Рішення про Європол; ст. 1 Рамкового рішення від 13 червня 2002 року про спільні слідчі групи (2002/465 / JHA); ст. 13 Конвенції про взаємну правову допомогу у кримінальних справах між державами – членами ЄС від

29 травня 2000 р.; ст. 24 Конвенції про взаємодопомогу та співробітництво між митними адміністраціями від 18 грудня 1997 року.

Отже, можна зазначити, що створене агентство Європол, що має усі повноваження органу, який координує роботу правоохоронних установ усіх держав – членів Європейського Союзу при розслідуванні злочинів транснаціонального характеру.

Для України дослідження питань координації діяльності правоохоронних органів держав – членів ЄС, а також співпраці в галузі правоохоронної діяльності є важливим в аспекті визначення оптимальних правових форм і механізмів майбутньої інтеграції до Європейського Союзу. Співробітництво України з ЄС у контексті європейської політики сусідства ґрунтується на чинному Плані дій ЄС у галузі юстиції та внутрішніх справ, схваленому 12 грудня 2001 р., а також Плані дій України – ЄС, який підписано 21 лютого 2005 р. та Плані дій України – ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки, затвердженому 18 червня 2007 р. на засіданні Ради з питань співробітництва між Україною і ЄС. [10] У зв'язку з цим актуальним є аналіз правових основ та форм діяльності, у тому числі координації європейських «національних» правоохоронних структур у сфері запобігання злочинності, із якими Україні потрібно мати ефективне співробітництво. Дослідження цих питань має особливе значення при вирішенні питань про приведення українського законодавства у відповідність із законодавством Європейського Союзу.

Література:

1. Convention Based on Article K.3 of the Treaty on European Union on the Establishment of a European Police Office [Текст] : EU. Brussels, 18 July 1995 SN 3549/95/ Official Journal of the European Communities. с.316. – 1995. – 27 November;
2. Council Act of 26 July 1995 drawing up the Convention on the establishment of a European Police Office (Europol Convention) // Official Journal of the European Communities № С 316. – 27 November 1995;
3. Council Decision of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol) // Official Journal of the European Union № L121. – 15 May 2009. – Brussels, 2009;
4. О «старом» Европоле см. : Волеводз А. Г. Некоторые организационные аспекты сотрудничества в борьбе с преступностью в Европейском союзе / А. Г. Волеводз // Уголовное право. 2009 ;
5. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community // Official Journal of the European Union № С 321 E 29.12.2006; № С 303 14.12.2007; № С 306 17.12.2007;

6. Council recommendation of 30 November 2000 to Member States in respect of Europol's assistance to joint investigative teams set up by the Member States // Official Journal of the European Communities. C 357. – 13 December 2000. – Brussels, 2000;

7. Основи права Європейського Союзу: нормативні матеріали / за заг. ред. проф. М. В. Буроменського. – Х. : Вид-во «Фінн», 2010;

8. «Agreement between Euro just and Europol» [Elektronik resourse]. – Mode of access : // [Http://www.europol.europa.eu/index.asp?page=agreements](http://www.europol.europa.eu/index.asp?page=agreements);

9. Конституція Європейського Союзу: Договір, устанавлюючий Конституцію для Європи (с коментаріями). – М., 2005.

10. План дій Україна-Європейський Союз: євро. політика сусідства [Електронний ресурс]: 02.02.2005 р. // Міністерство закордонних справ України: офіц. сайт.

Науковий керівник: **Яковюк І. В.**, д.ю.н., професор, завідувач кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

А. Я. Шинкарчук¹

ЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЛЯ УКРАЇНИ ЯК ДЛЯ ПРЕТЕНДЕНТА НА ВСТУП ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Відомо, що тернистий шлях вступу України до Європейського Союзу почався ще на початку 2000-х років і триває й досі, проте крім переваг входження нашої держави та завдань, які на неї покладаються мало хто задумується над питанням, які це буде мати наслідки для української правової системи.

Перш ніж почати розглядати практичне значення принципів права Європейського Союзу для України, треба розглянути загальне поняття принципів.

Принципи права ЄС – це основоположні засади та ідеї європейської правової системи (права Європейського союзу), які відіграють ключову роль в правотворчій, правозастосовній та правоохоронній діяльності

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту прокуратури та кримінальної юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Союзу в цілому та його держав-членів. Варто говорити також про те, що принципи це не категорія, яка існує виключно на теоретичному рівні, а діюча правова конструкція, яке потрібно неухильно виконувати учасникам відповідних правовідносин.

Умовно всі принципи права Європейського Союзу розділяються на функціональні та загальні. До функціональних принципів відносять принципи верховенства права ЄС і принцип прямої дії права ЄС.

Принцип верховенства права Європейського Союзу означає пріоритет для держав учасниць норм права Європейського Союзу над національним законодавством. Тобто мається на увазі неможливість колізій між національним законом та законом Європейського Союзу, що автоматично ставить ряд вимог для українського законодавця, а саме – приведення у відповідність українську правову систему до європейської.

Щодо цієї вимоги необхідно говорити про досить серйозну проблему, оскільки законодавство України та Європейського Союзу мають ряд відмінностей, та як показує практика, що зміна законодавчої бази постійно призводить до повної зміни державного та соціального ладу. Вважаю такі зміни на сучасному етапі досить ризиковими, оскільки як показує практика, зміна законодавчої бази постійно призводить до різкої зміни державного та соціального ладу, які сьогодні в Україні лише формуються.

Україна сьогодні є державою перехідного типу, що має неабияке значення, адже з історії відомо, що початок змін припав на 1990-ті роки і до сьогодні держава не може повністю їх реалізувати. Логічним буде питання: за який період часу українське суспільство зможе жити відповідно до європейського законодавства та чи витримає наша держава такі зміни при і так складній політичній та соціальній ситуації.

Стосовно другого функціонального принципу права Європейського Союзу – принципу прямої дії права Європейського Союзу, варто зазначити, що він розрахований на реалізацію вищеописаного принципу верховенства права Європейського Союзу. Цікавим тут є те, що якщо український законодавець не прийме відповідні закони, то все одно діяти буде європейське право, оскільки воно в ієрархії нормативно-правових актів буде знаходитись вище національного законодавства. Також в Україні, не зважаючи на те, що держава існує вже двадцять шість років, залишається актуальною проблема ієрархії нормативно-правових актів, оскільки до сьогодні не прийнято закон про нормативно-правові акти і відповідно ця проблема тільки ускладниться.

Перелік положень актів українського законодавства, приведених у відповідність до права Євросоюзу, міститься в підготовленому Міністерством юстиції України огляді «Гармонізація законодавства України з *acquis communautaire*», що охопив 16 сфер законодавства, згадуваних у ст. 51 Угоди про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами, прийнятої 14 червня 1994 року.

У документі зроблено спробу дати оцінку ступеню гармонізації законодавства в кожній із перелічених сфер, а наприкінці всіх розділів розміщено рекомендації з подальшої роботи для поглиблення цього процесу. Як правило, вони мають загальний характер, не містять конкретних адресатів чи визначених пріоритетів. На жаль, цей огляд не дає відповіді й на головне питання, що стосується досягнутого рівня гармонізації законодавства, тобто реального ступеня узгодженості законодавства України з правом Євросоюзу.

По суті, робота наявного в Україні організаційно-правового механізму гармонізації законодавства не є досконалою і не відповідає динаміці розвитку відносин України з ЄС. Ідеться насамперед про визначення меж гармонізації законодавства нашої держави з правом Євросоюзу. Зокрема, в Загальнодержавній програмі зроблено спробу охопити «спільний доробок» ЄС загалом. На практиці це означає, що Загальнодержавна програма спрямована на забезпечення такої гармонізації законодавства України із законодавством Європейського Союзу, яка здійснюється країнами, котрі вже пройшли підготовчий етап у рамках асоціації і готуються набутти повноправного членства в об'єднанні. Тож цей підхід до гармонізації не відповідає практиці країн – кандидатів на вступ до Євросоюзу. Створюється враження, що гармонізація провадиться заради неї самої, а не задля проголошеної перспективи – поступового наближення законодавства України до законодавства ЄС як етапу на шляху створення зони вільної торгівлі з Євросоюзом. І тут постає кілька запитань. По-перше, чи спроможна Україна самостійно, без допомоги з боку Євросоюзу, здійснювати таку великомасштабну гармонізацію? По-друге, чи потрібна взагалі на сьогоднішньому етапі відносин між Україною та Євросоюзом гармонізація, орієнтована на весь *acquis* Євросоюзу? Відповіді на ці запитання навряд чи можуть бути позитивними.

Таким чином, в ході дослідження прийшли до висновку про те, що Україна сьогодні на нормативному рівні ще не готова до таких серйозних

соціальних змін, оскільки існують досить серйозні розбіжності в законодавстві, які потім знайдуть своє вираження в колізіях.

Література:

1. Аракелян, М. Р. Право Європейського Союзу: підруч. / М. Р. Аракелян, М. Д. Василенко. – Одеса : Фенікс, 2012. – 390 с.
2. Бринцев В. Застосування та інтерпретація стандартів (принципів) правової держави в конституційному судочинстві [// Вісн. Конституц. Суду України. – 2008. – № 3. – С. 67–77.
3. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: учеб. для вузов / рук. авт. кол. и отв. ред. Л. М. Энтин. – 2-е изд., пересм. и доп. – М. : Нор- ма, 2005. – 960 с.
4. Кашкин, С. Ю. Возможность использования принципов права Европейского Союза для интеграционных процессов в СНГ / СНГ, Россия и Европа : сб. ст
5. Колодій, А. М. Принципи права: генезис, поняття, класифікація, місце і роль у правовій системі України // Право України (англومовна версія). – 2013. – № 1. – С. 62–71.
6. Марченко, М. Н. Правовая система Европейского Союза: монография / М. Н. Марченко, Е. В. Дерябина. – М. : Норма : ИНФРА-М, 2012. – 704 с.
7. Право Європейського Союзу [Текст] : навч. посіб. / за ред. Р. А. Петрова. – К. : Істина, 2011. – 376 с.
8. Уварова, О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика. – Х. : «Друкарня МАДРИД», 2012. – 196 с.
9. Фесенко, В. І. Загальні принципи права в практиці суду ЄС // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2011. – Вип. 5 (8).

В. Шип¹

ПОНЯТТЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЇЇ ВИДИ

Сучасний етап розвитку характеризується усвідомленням взаємозалежності, взаємопов'язаності народів, країн, структур, інститутів і громадян, що веде до міжнародної інтеграції.

Міжнародна інтеграція – це об'єктивний, усвідомлений, спрямований процес зближення, взаємопристосування, зрощування національ-

---

¹ Курсант 1 курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для СБ України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

них правових, економічних, соціальних, політичних систем, який володіє потенціалом саморегулювання і саморозвитку. Головними учасниками і організаторами інтеграційного процесу виступають: держави, ТНК, партії, громадські організації, національні групи населення, окремі особи.

Я гадаю, що глобалізацію можна назвати однією з форм міжнародної інтеграції, оскільки вона містить спільні ознаки та виконує функції того ж вектору. Метою моєї роботи є дослідження поняття «глобалізація», у чому полягає сутність глобалізації на сучасному етапі розвитку суспільства, її ознаки та різновиди, завдання, які стоять перед нею, аналіз як позитивних, так і негативних аспектів цього явища.

Глобалізація (англ. globalization) – процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. У ширшому розумінні – перетворення певного явища на планетарне, таке, що стосується всієї Землі. Основними наслідками глобалізації є міжнародний поділ праці, міграція в масштабах усієї планети капіталу, людських та виробничих ресурсів, стандартизація законодавства, економічних та технічних процесів, а також зближення культур різних країн. Це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства. В результаті глобалізації світ стає більш зв'язаним і залежним від усіх його суб'єктів. Відбувається збільшення як кількості спільних для груп держав проблем, так і кількості та типів інтегрованих суб'єктів [1, с.26]. Сутністю глобалізації є процес, завдяки якому досягнення, рішення і діяльність держав, ТНК, партій чи окремих груп людей в одній частині земної кулі справляють значний вплив на окремі спільноти в усіх частинах світу.

Причини формування глобалізаційних процесів

- процес інтернаціоналізації, який приводить до поглиблення співробітництва між країнами та посилення їх взаємозалежності;
- науково-технічний прогрес: поява інформаційних технологій, які корінним чином змінюють всю систему соціально-економічних відносин, переносять на якісно новий технічний рівень організаційно-економічні відносини, транспортні та комунікаційні зв'язки (зниження витрат на трансакції);
- загострення проблем, що є загальними для всіх людей і країн світу та є важливими з точки зору збереження та розвитку людства [2, с.169–170].

Ознаки процесу глобалізації

- взаємозалежність національних систем та їхнє взаємопроникнення, формування міжнародних комплексів поза національними кордонами; – зростаюча фінансова єдність та взаємозалежність фінансово-економічних систем країн світу;

- послаблення можливостей держав щодо формування незалежної політики;

- розширення масштабів обміну та інтенсифікація процесів руху товарів, капіталів, трудових ресурсів;

- створення інституцій міждержавного, міжнародного регулювання глобальних проблем;

- тяжіння світової економіки до єдиних стандартів, цінностей, принципів функціонування.

Відповідно до сфер дії глобалізаційних процесів глобалізацію можна класифікувати на : фінансово-економічну; політичну; правову; господарську; інформаційну; екологічну; культурну [3,с.129].

Перевагою саме такого поділу є те, що глобалізацію можна досліджувати не в цілому, як неподільне поняття, яке охоплює систему явищ та процесів, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя, а й окремі її аспекти. На мою думку, фінансово-економічна та правова складові світової глобалізації нині грають вирішальну роль оскільки: по-перше, економічний розвиток визначає рівень держави, її спроможність конкурувати на світовій арені та вирішувати локальні економічні проблеми; по-друге, за допомогою права можливо врегулювати і відносини, які виникають у фінансово-економічній, і політичній, і в усіх інших сферах суспільного життя.

Правова глобалізація в контексті політичної та економічної глобалізації може розглядатися у декількох аспектах. По-перше, як процес, покликаний забезпечувати юридичне оформлення та юридичну легітимність інститутам та елементам глобальної політичної влади та транснаціональним економічним об'єднанням. По-друге, як достатньо самостійний та незалежний від політичної та економічної глобалізації процес, який призваний забезпечувати міждержавну взаємодію у справі вирішення глобальних проблем сучасності та який має свою окрему історію.

Основними способами правової глобалізації є правова інтеграція, правова інтернаціоналізація та правова імплементація – вони в більшому ступені пов'язані з необхідністю сумісними зусиллями на міждержавно-

му рівні вирішувати різні загальносвітові глобальні проблеми сучасності[1,с.29].

Перш за все до ознак правової глобалізації ми віднесемо риси, які характерні глобалізації в цілому, а саме: – глобалізація є процесом; – є загальносвітовим явищем;має об'єктивний характер (не залежить від волі суб'єктів правовідносин);сприяє утворенню взаємозв'язків, взаємозалежності між суб'єктами;спричиняє як позитивні, так і негативні наслідки;є безперервним явищем.

Правові ознаки глобалізації – це притаманні їй специфічні риси, які характеризують процеси глобалізації у аспекті їх впливу на правові інститути. Такими ознаками є: поширюється на правовідносини, що мають світове значення, або на правовідносини, які обумовлені загальносвіттовими процесами або явищами;сприяє уніфікації, стандартизації норм права, створенню єдиного правового простору;

– сприяє зближенню національних правових систем [4,с.116].

Отже, правову глобалізацію – можливо визначити як процес формування нової, загальносвітової системи правових норм, що організують та забезпечують глобальну міждержавну взаємодію у різних сферах життя сучасного суспільства, у процесі якого міжнародне право, національне право, а також право міжнародних господарських об'єднань опиняються у стані тісної взаємодії. При цьому характер правової інтеграції та інтернаціоналізації визначається, з одного боку, участю країн в справах світової спільноти, а з іншої – ступенем прийняття країнами тих чи інших аспектів права інших держав.

Правова глобалізація відображає глибокий всебічний вплив глобалізації на державно-правову сферу, що веде до її трансформації, зміни й модернізації, державно-правових інститутів, норм і відносин у рамках національного та наднаціонального права [5,с.122–124]. Для успішного вирішення завдань нового історичного етапу правової глобалізації, істотного значення набуває концептуально-правова основа майбутніх перетворень, що враховує як своєрідність і тенденції сучасної загальносоціальної глобалізації, так і уроки й досягнення попередніх етапів розвитку систем національно-державного і міжнародного права, включаючи накопичений досвід юридичного впорядкування процесів глобалізації [3,с.139].

Таким чином, глобалізація пронизує усі сфери суспільного життя, включаючи правову сферу. Право не виступає визначальним вектором

в глобалізуючому світі. Зміст та масштаб глобалізаційних процесів обумовлюють компоненти неправового характеру: економічні, інформаційні, політичні, екологічні, гуманітарно-культурологічні тощо [2, с.168]. Має місце відставання глобалізації права від глобалізації ринкової економіки, що, у свою чергу, обумовлює невідповідність глобального права усім вимогам ідеалу верховенства права. Саме глибокий аналіз змін, що відбуваються у праві (в тому числі – національному) під впливом глобалізаційних процесів, дозволяє визначити оптимальні шляхи подальшого розвитку та вдосконалення національної правової системи.

Україна відчула вплив глобалізації з перших років незалежності, коли її економіка, валютно-фінансова система та соціальна сфера стали відкритими для усього світу і, насамперед, для країн, що виступають у ролі авангарду глобалізації. Втягуючись у процес глобалізації, Україна, з одного боку, має всі шанси скористатися її перевагами. З іншого, вона стає більш відкритою для нових викликів і загроз, на які треба швидко реагувати й від яких треба захищатися. У цьому сенсі основоположним є не лише удосконалення норм і принципів національного законодавства, а оптимізація всієї правової системи в суперечливих умовах глобалізації.

Література:

1. Хаустова М. Г., Ждан М. Д. Правова глобалізація: поняття, риси, види // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.–2013. – № 1082. Серія «ПРАВО». Випуск № 16, 2013 рік. –С.25–30.
2. Хаустова М. Г. Трансформація правової системи України в умовах глобалізації: общетеоретические аспекты // **Legea și viața**. – № 8 (272), 2014. – С.166–172.
3. Яковюк І. В. Правова культура в умовах глобалізації та європейської інтеграції // Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. – Х. : Право, 2007. – № 13. – С. 3–16.
4. Стеценко С. Г., Васечко Л. О. Глобалізація та право: національний вимір: Монографія. – К. :Атіка, 2012. – 174с.
5. Сорос Дж. Про глобалізацію / Дж. Сорос. – К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. – 276с.

Науковий керівник: **Хаустова М. Г.**, к. ю. н., доцент кафедри теорії держави та права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

ДОСВІД ОКРЕМИХ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПОБУДОВІ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Стрімкий розвиток інформаційних технологій дозволив кожній людині швидко та без будь-яких зусиль розміщувати інформацію в Інтернеті, поширювати таку інформацію серед необмеженого кола осіб та, щонайголовніше, безперешкодно отримувати доступ до інформаційних ресурсів всесвітньої мережі. При цьому особа не повинна проходити ніякої обов'язкової процедури ідентифікації чи авторизації для вчинення таких дій, що призводить до безконтрольності відносин в всесвітній мережі. Саме через таку конструкцію взаємодії індивідів з Інтернетом, останній став базисом для вчинення нескінченної кількості правопорушень, які найбільше проявляються у сфері інтелектуальної власності. Особа, яка користується Інтернетом навіть не усвідомлює, що всі дані, які наповнюють Інтернет – текст, аудіофайли, зображення, відеофайли, численні програми, мультимедійні твори та ін. є об'єктами права інтелектуальної власності та підлягають охороні як на національному, так і на міжнародному рівні. Важливо уточнити, що безпосередньою платформою для порушення прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет виступає веб-сайт, оскільки саме через сайти пересічна людина отримує доступ до неосяжного кола Інтернет – інформації. Ріппа П. С. з цього приводу доцільно зауважив, що навіть для того, щоб потрапити до мережі, необхідно скористатися операційною системою та спеціальним програмним забезпеченням, які, в свою чергу, є також об'єктами авторського права [1].

З бурхливим розвитком інформаційних технологій все гостріше постає питання захисту права інтелектуальної власності в мережі Інтернет. Така ситуація зумовлена тим, що, як вже було сказано раніше, всесвітня мережа Інтернет стала базисом численних порушень прав інтелектуальної власності, що спричиняє надзвичайно великі економічні втрати власникам таких прав. А, беручи до уваги той факт, що сучасний розви-

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ток економічних відносин дає можливість говорити про стрімкий перехід від матеріального виробництва, як основного джерела економічного добробуту держави, до інтелектуальної власності, в результаті чого провідні країни світу почали вести боротьбу за лідируючі позиції у створенні, вдосконаленні та експорті продуктів інтелектуальної власності, інтерес захисту прав інтелектуальної власності все більше переміщується з площини приватної до площини публічної.

Система міжнародного правового регулювання питань захисту права інтелектуальної власності налічує велику кількість актів, кожний з яких вносить додаткову гарантію захисту таких прав. Більшість цих актів поширюють свою дію на право інтелектуальної власності в мережі Інтернет, але вони не можуть забезпечити такий захист в повній мірі. Це зумовлено тим, що переважаюча частина міжнародних актів лише підкорегована для поширення свого захисту на мережу Інтернет, тому, такі акти не можуть врахувати всіх особливостей Інтернет – відносин в цілому, та Інтернет – відносин у сфері інтелектуальної власності зокрема.

Беручи до уваги вказані факти, можна констатувати, що основний тягар захисту прав інтелектуальної власності лягає на регіональний та національний рівні захисту. Як однотайно вказують науковці, однією з найдосконаліших правових систем можна визнати правову систему Європейського Союзу. Вона складається з нормативно-правових актів, які поширюють свою дію майже на всі сфери суспільного життя, врегульовуючи суспільні відносини таким чином, щоб звести до мінімуму можливість неправомірної діяльності окремих суб'єктів правовідносин. Право інтелектуальної власності не є виключенням. Європейський Союз оперує величезним пластом актів, які регулюють відносини інтелектуальної власності. Особливу увагу інституції Європейського Союзу звертають на Інтернет-відносини у сфері інтелектуальної власності. Серед актів Європейського Союзу, які регулюють вказані відносини, можна назвати такі основні: Зелена книга «Авторське право та виклик технологій – питання авторського права, що вимагають невідкладних дій»; директива (2000/31/ЄС) «Про деякі правові аспекти послуг в інформаційному суспільстві, зокрема в електронній комерції, у межах внутрішнього ринку»; директива (2001/29/ЄС) «Про гармонізацію певних аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві»; директива (2014/26/ЄС) «Про колективне управління авторським правом і суміжними правами та мультитериторіальне ліцензування прав на му-

зичні твори для використання он-лайн на внутрішньому ринку»; директива 2004/48/ЄС «Про забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності»; директива 91/250/ЄС «Про правову охорону комп'ютерних програм»; директива 96/9/ЄС «Про правову охорону баз даних» та ін. Незважаючи на прогресивність, дієвість та динамічність системи актів Європейського Союзу в сфері інтелектуальної власності, вони спрямовані лише вдосконалити та гармонізувати національні засоби захисту країн-членів Європейського Союзу, тому саме національне законодавство є ключовим елементом глобальної системи захисту прав інтелектуальної власності.

За час протидії порушенням прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет, країни-члени Європейського Союзу досягли в цьому напрямку значних успіхів. Дану тезу підтверджує те, що майже всі країни Європейського Союзу не визнаються міжнародним альянсом інтелектуальної власності, як такі, в яких порушуються авторське право, і як наслідок такі країни не входять до «Special 301» List [2]. Незважаючи на вищевказане, країни-члени Європейського Союзу не зупиняються на досягнутому та розробляють все нові та нові механізми, які б забезпечили найвищий рівень захисту інтелектуальній власності.

Одним з найбільш дієвих та найбільш «гуманних» механізмів захисту прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет оперує законодавство Франції. Так, за французьким законом HADOPI був запроваджений механізм «поетапної відповіді», метою якого є контроль та регулювання доступу до Інтернету та, що є важливим, заохочення дотримання прав інтелектуальної власності. Вказаний механізм діє наступним чином: 1) при отриманні скарги від володільця авторського права, спеціально уповноважений орган направляє порушнику прав електронного листа, в свою чергу провайдер зобов'язаний контролювати підконтрольний йому Інтернет-зв'язок; 2) в разі, коли в межах шести місяців після першого етапу, правовласнику чи провайдеру стане відомо про повторне порушення авторських прав, провайдер або спеціально уповноважений орган направляє офіційного листа правопорушнику; 3) якщо, протягом року порушник не припиняє порушення, тоді, провайдер зобов'язаний призупинити доступ такого порушника до Інтернету на строк від двох місяців до року; 4) останнім елементом описаного механізму є звернення до суду з метою припинити порушення прав [3]. Важливим запобіжником в цьому механізмі є те, що порушник заноситься до чорного

списку, і не може змінювати провайдера. Слід зауважити, що вказаний механізм на кожному етапі залучає провайдера Інтернет послуг, останній є не просто спостерігачем, він є активним учасником механізму запобігання порушення прав інтелектуальної власності.

Цікавим досвідом боротьби з порушенням авторських прав в мережі Інтернет є досвід Великобританії. В Британії правоохоронні органи вдаються до блокування економічної вигоди власників сайту-порушника. Процедура блокування передбачає, що правласники повідомляють про нелегальне розміщенні контенту, поліція зв'язується з власником і пропонує узаконити поширення. Якщо контакту з власником ресурсу немає, можуть зняти з делегування домен і включити сайт до списку *Infringing Website List*. На нього орієнтуються, наприклад, менеджери з продажу реклами. Зв'язуються також з платіжними системами, соцмережами та іншими сервісами, які допомагають нелегальному сайту заробляти, і відключають їх. Головний спосіб боротьби з піратами в Великобританії – позбавлення їх можливості заробляти на рекламі (за даними *Digital Citizens Alliance*, лише в 2013 році нелегальні сайти заробили \$ 227 млн на рекламі) [4]. Однак, блокування сайтів, які порушують права інтелектуальної власності в мережі Інтернет теж проводяться. Так, Вищий Суд Великобританії (*High Court*) на підставі позову Асоціації Книговидавців прийняв рішення, яким зобов'язав найбільші Інтернет сервіс провайдери країни (*BT, Virgin Media, Sky, EE, Talk Talk*) блокувати доступ до сімох піратських сайтів (*AvaxHome, Bookfi, BookreEbookee, Freebookspot, Freshwar, LibGen*). Ці сайти (хостінг всіх їх знаходився за межами Великобританії) пропонували для скачування більш ніж 10 млн. примірників електронних книжок і заробляли гроші за розміщенні реклами на сайтах. Боротьба, яка ведеться з порушниками прав інтелектуальної власності в мережі Інтернет в Італії за схемою дії дуже схожа на Британську модель[5].

Деяко інша модель боротьби з порушенням авторських прав працює в Іспанії. Так, відповідно до «Закону про податок на Google», вказана компанія повинна була б платити повинним ресурсам комісію за показ фрагментів їхніх новин в своєму новинному сервісі (після цього *GoogleNews* перестав працювати в Іспанії). Закон – частина великої реформи в сфері Інтернету і захисту авторських прав. Так, порушників авторських прав змусять платити штраф від € 30,000 до € 300,000 з піратськими ресурсами не дозволять працювати рекламодавцям і платіж-

ним системам, а сервіс P2P буде дозволений лише для створення особистих копій [4].

Розвиток законодавства по боротьбі з порушенням прав інтелектуальної власності можна побачити в досвіді Нідерландів. Так, законодавцем Нідерландів було обрано шлях посилення відповідальності за дії, які порушують права інтелектуальної власності. У Нідерландах торік визнали незаконним скачування нелегальних фільмів і музики (раніше це не заборонялося робити лише в особистих цілях). Спочатку, в 2013 році, там ввели так званий податок на піратство для покупців дисків, комп'ютерів і мобільних пристроїв від 3 центів до 5 євро, але ця міра була сумнівною, адже далеко не всі особи за замовчуванням є споживачами неліцензійної продукції [4].

З вказаного можна зробити висновок, що незважаючи на стрімкі гармонізаційні процеси, які активно провадяться інституціями Європейського Союзу, кожна країна-член Європейського Союзу намагається знайти свій найбільш оптимальні способи боротьби з порушенням права інтелектуальної власності в мережі Інтернет, які б дозволили запобігати та припиняти вказані правопорушення. І це є правильним, оскільки саме врахування специфіки Інтернет-ринку кожної окремою країни, дозволить побудувати такий механізм захисту, який зможе не тільки притягнути до відповідальності особу за вже порушені права, але й попередити такі порушення.

Література:

1. Ріппа П. С. Забезпечення авторських прав у мережі Інтернет [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.nbuv.gov.ua.](http://www.nbuv.gov.ua;);
2. 2016 Special 301 Report [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://ustr.gov/sites/default/files/USTR-2016-Special-301-Report.pdf>;
3. Лебедь В. В. Способы распоряжения и защиты авторских прав в условиях использования Интернета [Текст]/В. В. Лебедь.//Государство и право. –2012. – №8. – С. 114–117;
4. Абдуліна І. Про механізм боротьби з порушенням в інтернеті.// Інтелектуальна власність. – №2, 2015. – С. 14–17.;
5. Рішення Вищого Суду Великобританії [Електронний ресурс]Режимдоступу: <http://apo.kiev.ua/news.phtml?page=5>.

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНЕ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ

Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Як невід’ємна частина Європи Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку. Тому, євроінтеграційні прагнення України стали невід’ємними реаліями політичного сьогодення [1, с. 60].

Відносини України з ЄС динамічно розвиваються з моменту здобуття країною незалежності. Низка підписаних угод свідчить про неабиякий інтерес обох сторін до співробітництва. Водночас, у процесі зближення України з ЄС неминуче діятимуть і негативні фактори євроінтеграції. Ми повинні розуміти, що існують проблеми, які не зможуть нам відкрити двері в ЄС. Одними з таких є: невідповідність законодавчих актів європейським стандартам, неспроможність нести фінансовий тягар внесків до ЄС; зростання конкуренції з боку фірм країн-членів ЄС у процесі лібералізації, збільшення відкритості національної економіки, тощо.

Якщо вирішити усі нагальні проблеми, які виникають на шляху до євроінтеграції нашої держави, то нас чекають наступні позитивні зміни:

- участь в Європейській колективній безпеці та гарантування, за її допомогою, територіальної недоторканості України;
- макроекономічна стабільність, нові ринки збуту для українських товарів та додаткові інвестиції, в українську економіку, надання субсидій деградуючому сільському господарству, зменшення митних тарифів та отримання позитивного сальдо торговельного балансу;
- ефективний захист прав людини в інституціях ЄС, відкриття кордонів для вільного пересування населення та розширення можливостей для освіти, роботи й відпочинку, забезпечення високого рівня життя населення;
- широкий доступ до інформаційного потенціалу ЄС [2].

---

¹ Студентка 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Нажаль, так звані реформи, які повинні б наблизити Україну до ЄС, мають непереконливий вигляд і для самих українців, і для європейців. Нерідко реалізація реформ у нас зводиться лише до розробки законопроектів, без належної уваги до їх якості та своєчасного ухвалення, годі вже казати про ретельну імплементацію. Держава неспроможна перебазувати свою внутрішню та зовнішню політику на новий, європейський рівень через неефективність бюрократичного апарату.

Тому, враховуючи всі сучасні помилки та зовнішні виклики, Україна повинна зробити доскональний аналіз, на основі якого розробити програму дій на кілька років уперед. У ній, по-перше, повинні бути враховані шляхи подолання соціально-економічної кризи у країні, описані конкретні заходи щодо адаптації європейських норм і вимог до українських реалій, унесені зміни до законодавства з метою надати суспільству більшу економічну безпеку і незалежність, можливість розвиватися, соціальний та юридичний захист, можливості підвищення соціального рівня життя народу. Потрібно підготувати нове молоде освічене покоління для гідного вступу до європейської спільноти. Заради цього треба підтримувати прагнення сучасної молоді отримати освіту за кордоном і дати їй можливість упровадити здобуті навички і знання на Батьківщині

Україна розпочинає шлях вступу до ЄС у один з найважчих періодів своєї історії. З метою подолання системної кризи, консолідації країни, протистояння зовнішній агресії та подолання її наслідків, як ніколи важливо забезпечити максимальний позитивний ефект євроінтеграції для розвитку українського суспільства. Якщо ми хочемо змінити нашу державу, то ми не повинні забувати той факт, що співробітництво України з ЄС сприятиме наближенню нашої держави до високих європейських стандартів, підвищенню рівня життя та добробуту населення [3].

Література:

1. Фіалко А. Проблеми і перспективи інтеграції України до ЄС [Електронний ресурс] / А. Фіалко. – Режим доступу : <http://vwww.uceps.org.ua/ua/>.
2. На шляху інтеграції України до ЄС : інформ. бюл. з євроінтеграційних питань [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – К., 2013. – № 1–8. – Режим доступу : <http://dmsu.gov.ua/yevropeiska-intehratsiia/informatsiinyi-biuletenzievrointehratsiinykh-pytan> (27.11.2013).
3. Гайдуцький П. Україна – ЄС: проблеми інтеграції [Електронний ресурс] / П. Гайдуцький // Джерело тижня – 7 червня 2013 року.

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РЕФОРМА УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Національна доктрина розвитку освіти, затверджена указом Президента України від 17.04.2002 року зазначає, що «освіта є стратегічним ресурсом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені» [1].

Безперечно, освіта є провідною галуззю в аспекті розвитку суспільства, і саме вища освіта здатна надати особі потрібні знання та розвинути необхідні навички для реалізації професійної діяльності в майбутньому. Найрозвинутіші країни світу приділяють питанням вищої освіти особливого значення та намагаються сприяти її розвитку та доступності, адже гарантією сталого розвитку економіки держави та високої конкуренції на ринку праці є не тільки природні ресурси та високотехнологічне виробництво, а в першу чергу саме людський ресурс. Людина, яка має якісну вищу освіту, забезпечена необхідними умовами для постійного розвитку отриманих знань і їх практичного застосування, виступає першоосновою, базисом для побудови сильної держави із розвинутою економікою.

Питання інтеграції української вищої освіти у своїх працях висвітлювали такі вітчизняні науковці, як Гуменюк А., Ковальчук Т., Ревак І. О., Жиляєв І. Б. Антонюк О. В. та багато інших. Така увага до проблем функціонування національної системи вищої освіти має позитивне значення, оскільки звертає увагу держави на таку важливу сферу суспільного розвитку.

Метою даної статті є дослідження сучасного стану інтеграції української вищої освіти до європейського простору вищої освіти. Це важливо, скільки аналіз ситуації, яка існує в Україні на даний час, дозволить виявити прогалини та аспекти, що потребують вдосконалення в цій галузі.

В Україні вища освіта визнана однією з провідних галузей розвитку суспільства. Затверджена указом Президента «Стратегія сталого розвитку

---

¹ Студентка 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

«Україна – 2020» від 12.01.2015 передбачає за мету впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі, що передбачає, в тому числі, і реформу освіти [2]. Проте її необхідна якість не забезпечується, так само як і розвиток науки в цілому. Наслідком цього є те, що чимало випускників вищих навчальних закладів не досягли належного рівня конкурентоспроможності на європейському ринку праці, а лише 30% випускників влаштовуються на роботу протягом року після отримання дипломів. У свою чергу, велика кількість висококваліфікованих науковців шукають роботу за кордоном, адже в Україні, на жаль, поки що не створено сприятливе середовище для продуктивного зайняття наукою.

Водночас рівень розвитку української системи вищої освіти на тлі міжнародних стандартів у цій сфері залишається досить низьким. За даними QS World University Rankings, лише два з усіх провідних українських університетів потрапили до 500 кращих вищих навчальних закладів світу. Індeksi публікацій та цитування академічного персоналу українських вищих навчальних закладів значно нижче аналогічних показників зарубіжних університетів. Низький рівень інтернаціоналізації українських університетів і української науки, а також стрімке старіння наукових ресурсів, накопичених переважно у радянські часи, знижують якість освітньо-наукового процесу в українських вищих навчальних закладах [3; с.4].

Глобалізаційні процеси, які сьогодні відбуваються у світі, призводять до підвищення необхідних стандартів вищої освіти, оскільки країни, які більше уваги приділяють цьому питанню, готують більш кваліфікованих спеціалістів. Якість української вищої освіти не задовольняє міжнародний ринок праці. Враховуючи, що Україна перебуває на етапі інтеграції до Європейського Союзу, питання підвищення стандартів вищої освіти стоїть дуже гостро, адже формування спільного освітнього та наукового простору є невід'ємною частиною даного процесу.

Важливим кроком на шляху до гармонізації української вищої освіти із системою вищої освіти в Європі стало приєднання України у 2005 році до Болонського процесу. Наскрізні принципи останнього були закріплені Болонською декларацією 1999 р. і мали опосередкувати реалізацію структурного реформування національних систем вищої освіти країн Європи, перегляд освітніх програм і впровадження необхідних інституційних перетворень у навчальних закладах до 2010 року. У межах Болон-

ського процесу було вироблено 6 основних позицій: введення двоциклового навчання; запровадження кредитної системи (ECTS); контроль якості освіти; розширення мобільності; забезпечення працевлаштування випускників та забезпечення привабливості європейської системи освіти [4; с. 114].

У 2010 році відбулася конференція міністрів, на якій було офіційно проголошено про створення європейського простору вищої освіти, що означало, що мета Болонської декларації була досягнута. Можна відмітити, що даний процес мав для України як позитивний, так і певним чином негативний вплив.

За негативне деякі супротивники даного процесу вважають те, що різноманітні форми контролю знань студента знецінюють його особистість, навчання відбувається не заради отримання знань, а заради рейтингу або можливості отримання стипендії. Масовий набір до вищих навчальних закладів руйнує творчий підхід до навчання та призводить до втрати бажання здобувати нові знання.

Для визначення позитивного аспекту даного процесу доцільно звернутися до поняття людського капіталу. Людський капітал – це найважливіша складова частина сучасного продуктивного капіталу, яка представлена властивим людині багатим запасом знань, розвинених здібностей, визначених інтелектуальним і творчим потенціалом [5; с.49]. Так, згідно із доповіддю Світового Економічного Форуму (The Global Competitiveness Report) у 2008 році, Україна посідала 54 місце серед 130 країн світу з найвищим загальним індексом конкурентоспроможності, що свідчило про ефективність Болонського процесу, проте вже у 2010 Україна посідала 69 місце. Оцінювати ефективність даного процесу реформування вищої освіти доволі складно, адже людський капітал є системним поняттям, що поєднує в велику кількість чинників, які впливають на місце держави у цьому рейтингу. Проте даний наглядний приклад дає уявлення про те, наскільки Болонський процес був неоднорідним та складним для України: їй потрібно було здійснити ґрунтовний порівняльний аналіз вітчизняної системи науки й освіти з європейською (за болонською моделлю); за результатами цього аналізу визначити необхідні зміни і розпочати відповідні реформи національної науки та освіти. Втім, як зазначає Пінчук Є. А., «з урахуванням усіх «за» і «проти» для країн, які ставлять за мету економічний і суспільний розвиток і, зрештою, вступ до Європейського Союзу, альтернативи Болонському процесові немає» [4; с.117].

На сучасному етапі інтеграції української вищої освіти та науки найбільше значення мають різноманітні програми співпраці України та ЄС.

Україна є країною-партнером програми Еразмус+, що охоплює освіту, професійну підготовку, молодіжну політику та спорт. У сфері вищої освіти українські вищі навчальні заклади можуть брати участь у різноманітних напрямках міжнародного виміру програми Еразмус+. Дана програма надає можливість українським студентам отримати досвід навчання, стажування, роботи та волонтерства за кордоном, а також вивчити іноземні мови. Основними цілями програми є посилення міжнародного виміру, зокрема у вищій освіті та в сфері молодіжної політики; збільшення здобувачів вищої освіти з 32% до 40%, а також запровадження нових інноваційних заходів для покращення здатності до працевлаштування та підприємництва [6].

17 серпня 2015 року набула чинності Угода про участь України у Програмі «Горизонт 2020», що спрямована на те, аби зробити Європу привабливим місцем для першокласних науковців, а також за допомогою науки вирішувати найбільш гострі питання сучасного європейського суспільства. Програма ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» є першою європейською програмою, у якій Україна бере участь у якості асоційованого учасника. З моменту набрання чинності відповідної угоди українські наукові організації та окремі дослідники беруть участь у програмі, користуючись тими ж привілеями, що і країни-члени ЄС, що дозволяє значно підвищити залучення українських науково-дослідних організацій і установ до сфери європейських наукових досліджень, створити основу для структурних реформ в науково-інноваційній сфері України [7]. За перші два роки реалізації програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» українські науковці отримали грантів на 7 мільйонів євро, що, безперечно, є дуже показовим результатом.

Окрім цього, Україна бере активну участь у таких програмах, як Міжнародна європейська інноваційна науково-технічна програма «EUREKA» та програма Темпус IV, що спрямована на підтримку процесів модернізації вищої освіти у державах-партнерах.

Аналізуючи доповідь Світового Економічного Форуму (The Global Competitiveness Report) від 2016 року, можна побачити, що Україна на правильному шляху. Зараз наша країна посідає 26 місце зі 130

держав, що є доволі непоганим показником на сучасному етапі розвитку держави.

Отже, запроваджена в Україні політика, спрямована на розширення меж вищої освіти та науки шляхом активної міжнародної співпраці та запровадження міжнародних стандартів освіти, має позитивні результати. Проте не можна зупинятися на досягнутому. Сторони мають і далі співпрацювати для підтримки реформування і модернізації вищої освіти з метою подальшої інтеграції до Європейського освітнього простору. Важливе значення має подальший розвиток автономії університетів, управління професіоналізацією вищої освіти та робота, спрямована на взаємне визнання академічних та професійних кваліфікацій, дипломів та сертифікатів про освіту.

Література:

1. Про Національну доктрину розвитку освіти : Указ Президента України від 17.04.2002 N 347 / 2002 / Офіційний вісник України. – 2002. – № 16. – 11 с.
2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/ 2015 / Офіц. вісн. України. – 2015. – № 4. – 8 с.
3. Жилияєв І. Б. Вища освіта України: стан та проблеми / І. Б. Жилияєв, В. В. Ковтунець; М. В. Сьомкін. – К. : Науково-дослідний інститут інформатики і права Національної академії правових наук України, Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України, 2015. – 96 с.
4. Пінчук Є. А. Модернізація вищої школи України в умовах інтеграції в європейський освітній простір // Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія. – 2009. – № 2. – С. 112–120.
5. Интеллектуальный капитал // Мировая экономика и международные отношения. – М., 1998. – № 11. – С. 42–49.
6. Regulation (EU) No 1288/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2013 establishing 'Erasmus+' [Електронний ресурс] – 2013. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32013R1288>
7. Реалізації програми ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» за перші два роки. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/mizhnarodni-zvyazki/uchast-u-programah-es-erazmus-ta-gorizont-2020/gorizont-2020.html>

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МОЖЛИВІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ ПРОКУРАТУРИ ЄС, ЯК ОРГАНУ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ

До набрання чинності Лісабонського договору, повноваження Європейського Союзу в галузі кримінального права та процесу були незначні. Дані питання довгий час залишалися виключно у національній компетенції держав членів ЄС.

Одним з найбільш впливових моментів становлення європейського кримінального права та процесу стало набрання чинності Маастрихтського договору у 1992 році. Слід зазначити, що Договір про Європейський Союз не надавав повноважень ЄС щодо створення наднаціонального органу з питань кримінального переслідування, проте спільна боротьба зі злочинністю держав – членів стає частиною компетенції ЄС.

Наступним етапом розвитку співпраці у сфері протидії злочинності держав – членів стало прийняття Амстердамського договору у 1997 році, в якому була закріплена концепція «простору свободи, безпеки та правосуддя», а третя опора ЄС набула назву «співпраця поліції та судових органів в кримінально – правовій сфері».

Амстердамський договір передбачив посилення співробітництва держав – членів ЄС у рамках «третьої опори», а також її часткову «комунітаризацію», тобто визначення компетенції у сфері внутрішніх справ та правосуддя на наднаціональному рівні, шляхом закріплення них у Римському договорі.

В сфері простору свободи, безпеки та правосуддя нормативні акти видавалися у формі рамкових рішень. Проте потрібно підкреслити, що дані рішення не були нормами прямої дії на території держав – членів ЄС, тобто вони не могли видаватися задля гармонізації кримінального процесуального законодавства держав – членів. Більш того, невиконання даних рішень не тягнуло за собою настання відповідальності для держав – членів.

Таким чином, ЄС не тільки не наділений повноваженнями у сфері створення наднаціонального органу кримінального переслідування, а кожні нормативні акти, що видаються у сфері кримінального та кримі-

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету України імені Ярослава Мудрого

нального процесуального права мають лише загальні вимоги та визначення. Більш того, кожна держава – член ЄС при прийнятті нормативного акта про співпрацю у даній сфері наділялася правом вето.

Проте слід зазначити, що відсутність достатньої компетенції інститутів ЄС не перешкоджало підкреслювати важливість спільного захисту фінансових інтересів ЄС як державами-членами, так і інститутами ЄС, так як щорічні фінансові збитки завдавали шкоди і ЄС в цілому, і його членам.

Пропозиції про захист фінансових інтересів Союзу висувалися Комісією в ряді програмних документів. Одним з них стала опублікована Комісією 26 січня 2000 року програму поліпшення функціонування інституційного механізму ЄС в рамках статті 48 Договору про Європейський Союз. В одному з параграфів документа Комісія підкреслювала, що ЄС слід забезпечити себе ефективним засобом боротьби з шахрайством і захистом фінансових інтересів Співтовариства [1, с. 13].

Такий вид злочину, як шахрайство, часто не обмежується територією однієї держави, в той час як національні поліцейські і судові органи мають право діяти тільки в межах території своєї держави, тобто мають обмежену юрисдикцію.

Крім того, традиційні механізми співпраці між поліцією і судовими органами держав – членів ЄС мають занадто складну систему пов'язаних із собою дій із залученням іноземного елемента і погано підходять для ефективної боротьби з транскордонними формами шахрайства.

Комісією ЄС були висловлені пропозиції з метою захисту фінансових інтересів ЄС про створення Європейської прокуратури.

Прийняття рішень з питань транскордонних випадків шахрайства потребує від держав – членів тісної координації, ефективного розслідування та судового переслідування на європейському рівні. Європейська комісія відзначала, що діючі правила обміну інформацією і координації між правоохоронними органами держав – членів ЄС недостатні для досягнення мети спільної боротьби зі злочинами проти фінансових інтересів ЄС, незважаючи на активізацію зусиль союзних установ, таких як Євроюст, Європол і Європейське бюро по боротьбі з шахрайством (ОЛАФ).

У 2002 році при розробці положень майбутньої Конституції в області простору свободи безпеки і правосуддя, розглядалася можливість створення європейської прокуратури на базі Євроюсту. Пізніше, поло-

ження, розроблені для прийнятою Конституції, були включені до Лісабонського договору, який вніс зміни до установчих договорів ЄС.

Таким чином, на сьогодні законодавство ЄС в галузі створення прокуратури на території ЄС ґрунтується на статті 86 ДФЕС в редакції Лісабонського договору, який є первинною нормою, яка передбачає компетенцію Європейського Союзу по створенню європейської прокуратури [2].

Параграф 1 статті 86 ДФЕС закріплює, що для боротьби зі злочинами, які посягають на фінансові інтереси Союзу, Рада, ухвалюючи за допомогою регламентів, згідно зі спеціальною законодавчою процедурою, може заснувати Європейську прокуратуру на основі Євроюсту [3, с. 63/1]. Рада постановляє рішення одностайно, після схвалення Європейського парламенту.

Параграф 2 названої статті наділяє Європейську прокуратуру, при необхідності у взаємодії з Європол, повноваженнями здійснювати кримінальне переслідування і здійснення правосуддя щодо виконавців і співучасників злочинів, що посягають на фінансові інтереси ЄС. Європейська прокуратура здійснює перед компетентними судами держав-членів підтримку обвинувачення в зв'язку з цими злочинними діями.

Особливу увагу слід приділити наступній особливості Європейського Союзу – спільної роботи у кримінальних справах. Так, співпраця держав – членів ЄС в кримінальній – процесуальній сфері здійснюється не тільки національними правоохоронними органами слідства, прокуратури і суду, а й за допомогою спеціально створених європейських установ, таких як Європейське поліцейське відомство – Європол, Євроюст, Європейське відомство по боротьбі з шахрайством – ОЛАФ. Дані установи Європейського Союзу в інституційній системі не носять характеру наднаціональних правоохоронних органів. Вони створювалися з метою співпраці в боротьбі зі злочинністю в Європейському Союзі.

Європейське поліцейське відомство було створено, згідно з Конвенцією про Європол 1995 року. Згодом, замість Конвенції про Європол, в 2009 році вступило в силу Рішення 2009/371 / ПВД Ради від 6 квітня 2009 року про створення Європейського поліцейського відомства (Європол) [4, с. 121/77].

Європол здійснює визначення спільних завдань та напрямків поліцейського співробітництва національних поліцій держав – членів Європейського Союзу. До завдань Європолу входить надання правової допо-

моги поліцейським відомствам держав – членів ЄС у сфері запобігання злочинам, розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів, що мають транскордонний характер.

Євроюст – орган Європейського Союзу, створений рішенням Ради ЄС «Про створення Євроюсту з метою посилення боротьби з тяжкою злочинністю» 2002/187 / ПВД від 28 лютого 2002 р. (зі змінами від 16 грудня 2009 року) [5, с. 63/1] з метою координації роботи національних прокуратур та інших відомств, до компетенції яких віднесено кримінальне переслідування і розслідування кримінальних справ у державах – членах ЄС.

До компетенції Євроюсту відноситься сприяння в проведенні слідчих дій на території держав – членів ЄС.

Навіть при наявності механізмів і установ, які здійснюють співробітництво у сфері розслідування кримінальних справ транскордонного характеру в ЄС, кримінальне переслідування осіб в судовому процесі, які вчинили злочини проти фінансових інтересів Європейського Союзу, відноситься до компетенції національних прокуратур.

Відповідно до статті 86 ДФЕС, Європейська комісія 13 липня 2013 р опублікувала проект Регламенту про Європейську прокуратуру.

Союз і держави-члени зобов'язані захищати фінансові інтереси Союзу в боротьбі проти злочинів, які завдають значні фінансові збитки Європейському Союзу кожен рік. Однак такі злочини в даний час недостатньо досліджені та переслідуються лише національними органами кримінального переслідування.

Згідно зі статтею 1 проекту, Регламент засновує Європейську прокуратуру і закріплює правила її функціонування [6, с. 2].

Європейська прокуратура за своєю організаційною формою стане одним з установ ЄС. До установ Союзу відносяться інстанції, які отримують спеціальні повноваження в певних сферах і набувають статусу юридичної особи [7, с. 335]. Наділення прокуратури статусом юридичної особи також обумовлено у відповідних статтях проекту Регламенту.

Передбачається, що в своїй діяльності Європейська прокуратура повинна буде тісно співпрацювати з Європолом, який буде надавати прокуратурі інформаційну підтримку.

До основних завдань Європейської прокуратури проект відносить боротьбу зі злочинами, що зачіпають фінансові інтереси Союзу.

У разі прийняття Регламенту Європейська прокуратура стане європейською установою, яка отримає повноваження щодо регулювання та

контролю за кримінальним провадженням фінансових злочинів проти інтересів ЄС.

Одним з ключових принципів функціонування майбутньої установи ЄС в галузі кримінального переслідування, згідно з проектом Регламенту, є незалежність прокуратури.

Таким чином, Європейський Союз за десятиліття пройшов шлях від практично повної відсутності компетенції в галузі кримінального права і процесу з огляду на небажання держав – членів ЄС передавати свої повноваження у вищезгаданій сфері на наднаціональний рівень до розробки Регламенту про заснування Європейської прокуратури, до компетенції якої буде віднесено кримінальне переслідування в національних судах за злочини проти фінансових інтересів Союзу.

Література:

1. Adapting the Institutions to make a success of enlargement – Commission opinion in accordance with Article 48 of the Treaty on European Union on the calling of a Conference of Representatives of the Governments of the Member States to amend the Treaties (COM/2000/0034 final) – 60 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aei.pitt.edu/66294/1/2.2000.pdf>

2. Договір про функціонування Європейського Союзу.

3. Council Decision 2002/187/JHA of 28 February 2002 setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime – с. 63/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejdecision/Eurojust%20Decision%20\(Council%20Decision%202002-187-JHA\)/Eurojust-Council-Decision-2002-187-JHA-EN.pdf](http://eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejdecision/Eurojust%20Decision%20(Council%20Decision%202002-187-JHA)/Eurojust-Council-Decision-2002-187-JHA-EN.pdf)

4. Council Decision 2009/371/JHA of 6 April 2009 establishing the European Police Office (Europol) – с. 121/66 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/council_decision.pdf

5. Council Decision 2002/187/JHA of 28 February 2002 setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime – с. 63/13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejdecision/Eurojust%20Decision%20\(Council%20Decision%202002-187-JHA\)/Eurojust-Council-Decision-2002-187-JHA-EN.pdf](http://eurojust.europa.eu/doclibrary/Eurojust-framework/ejdecision/Eurojust%20Decision%20(Council%20Decision%202002-187-JHA)/Eurojust-Council-Decision-2002-187-JHA-EN.pdf)

6. Proposal for a Council Regulation on the establishment of the European Public Prosecutor's Office // Brussels. 17.7.2013 COM(2013) 534 final 2013/0255 (APP) – с. 63 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/DOC/?uri=CELEX:52013PC0534&from=EN>

7. Право Европейского Союза : в 2 т. / под ред. С. Ю. Кашкина. 4-е изд., перераб. и доп. М. : Юрайт, 2013. Т. 1 : Особенная часть. Основные отрасли и сферы регулирования права Европейского Союза. – с. 335.

Науковий керівник: **Маринів І. І.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

М. О. Шульгата¹

ПРОБЛЕМА ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄС

Сьогодні однією з суттєвих проблем функціонування політичної системи Європейського Союзу є проблема «дефіциту демократії», або, іншими словами, проблема наближення Європейського Союзу до громадян, вирішення якої є важливою передумовою запобігання поширенню євроскептицизму серед загалу європейських виборців. Багато років Європейському Союзу закидали «демократичний дефіцит» процедури прийняття рішень. Згідно з цих міцно вкорінених звинувачень в політичній свідомості «непрозора технократична й пихата Європа ухиляється від поширення канонів демократії».

Вперше цей термін вжив Д. Маркуанд наприкінці 1970-х років для того, щоб відзначити слабкість демократичних механізмів у функціонуванні Європейського Союзу. Згодом цю проблему часто зачіпали в процесі підготовки Амстердамського, Ніщцького, Лісабонського та інших договорів у контексті розширення повноважень Європейського Парламенту.

Розглядувану проблематику досліджували такі вчені як Г. Абромайт, Д. Вайлер, М. Гьорес, Т. Кьонінг, Дж. Мажоне, П. Маєр, Е. Моравчик, Л. Сементілі, Ж. Томмасен, А. Фоллесдал, Д. Фухс, С. Хікс, Ф. Шарф та інші.

Наукові теоретизування навколо питань демократичного дефіциту в ЄС можна розподілити на аргументи про те, що Європейський Союз є недемократичним за своєю інституційною природою (Р. Даль, Г. Кьохлер, Дж. Логхланд, У. Хедельгофт) до тверджень, що «демократичний дефіцит» – це

---

¹ Студентка 5 курсу слідчо-криміналістичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

«міф який виник через захоплення європейців абстрактними концепціями» (П. Магнет, Е. Моравчик). Тобто, в науковій літературі існують два підходи розглядуваного феномену: інституціональний та соціокультурний.

Прихильники першого наголошують на тому, що нестача демократії на рівні Європейського Союзу виникає через слабкості демократичної легітимації органів ЄС і, на їхню думку, демократичний дефіцит можна ліквідувати шляхом інституційних реформ та запровадження демократичних процедур при прийнятті рішень. За цим підходом демократичний дефіцит в ЄС має інституційну природу і присутній у всіх органах ЄС: Раді, Європейській Раді, Комісії та Європарламенті.

У Раді ЄС, яка представляє інтереси національних держав та їхніх громадян, дефіцит демократії виникає в результаті того, що рішення, які приймають уряди на засіданнях Ради, слабо контролюються з боку національних парламентів, а також властива не зовсім прозора процедура їхнього прийняття за закритими дверима.

Показово, що Єврокомісія володіє найменшою демократичною легітимністю у зв'язку з тим, що її формування і діяльність є віддаленими від електоральних процесів та виборчої конкуренції і лише опосередковано залежать від результатів європейських виборів Президента ЄК. Безліч рішень ЄК розробляють і втілюють експерти, котрі жодним чином не несуть політичної відповідальності перед громадянами Союзу. Як і у випадку з Радою, також простежується непрозорість при ухваленні рішень.

Але, на думку прихильників інституційної теорії демократичного дефіциту, нестача демократичної легітимності виникає здебільшого через слабкі повноваження Європейського парламенту. І хоча, згідно з Лісабонським договором, за процедурою спільного прийняття рішень приймають близько 95% рішень, усе ще залишаються сфери, в яких Парламент позбавлений впливу. Хоча Європарламент і бере участь у процесі формування Єврокомісії, його вплив фактично обмежується лише правом вето на запропоновані Радою кандидатури.

Ще одним інституційним чинником «дефіциту демократії» в ЄС є відсутність повноцінних загальноєвропейських виборів, які б адекватно відображали преференції виборців. Ні національні вибори, ані вибори до Європейського парламенту не мають справді «європейського» характеру.

Прибічники соціокультурного підходу зазначають, що політична система, з інституційної точки зору, може відповідати всім формальним стандартам демократії, зберігаючи при цьому дефіцит демократичної легітимності.

Відбувається це внаслідок того, що демократичне управління залежить від рівня інтегрованості суспільства та відчуття політичної спільності серед громадян. Демократія в Європейському Союзі не може нормально функціонувати за умови відсутності політичної нації на європейському рівні. Зрозуміло, що в Європейському Союзі не може утворитися єдиний народ, але можна сказати про перспективи формування «союзної нації», яка зможе забезпечити легітимне формування влади на загальноєвропейському рівні.

Слід зазначити, що важливою передумовою спільної ідентичності є публічність європейської політики та формування внаслідок загальноєвропейської активізації діяльності громадянських організацій, медіа та політичних партій, громадянського суспільства на європейському рівні.

Отже, серед науковців існує різне бачення механізмів подолання проблеми дефіциту демократії. Загалом можна виокремити інституційні механізми через реформування інститутів ЄС та соціоструктурні механізми, які передбачають формування єдиної загальноєвропейської ідентичності. На мою думку, усі два підходи мають місце на існування. Безумовно, не можна заперечувати той факт, що органи ЄС є недостатньо легітимними з боку європейського населення. Але, також важливим моментом під час вирішення цієї проблеми буде поведінка громадянського суспільства в загальноєвропейському масштабі і здатність широких суспільних верств запропонувати власне бачення та конкретний механізм реформування бюрократизованих інституцій ЄС.

Науковий керівник: **Калмикова О. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. К. Шутов¹

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ТОВАРОВИРОБНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії

---

¹ Студент 5 курсу міжнародно-правового факультету Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ознаменувало появу нових можливостей для зростання вітчизняного бізнесу. Відтак ключовий фактор розвитку відповідної діяльності полягає в можливості реалізації права експорту продукції до країн Європейського Союзу за спеціально встановленими умовами. Зокрема, одна з функціональних основ Союзу полягає в забезпеченні вільного руху товарів на внутрішньому ринку об'єднання: продукція, що заходить на ринок ЄС, може вільно переміщуватися по всій його території. Отже, за умови дотримання вимог, що передбачаються для виробництва та розповсюдження товарів, надається можливість безперешкодно розповсюджувати продукцію на всій території ЄС.

Регулювання допуску товарів до спільного ринку держав-членів ЄС здійснюється виключно Союзом [2]. Для України встановлено спеціальні режими доступу до ЄС, а саме: Зона вільної торгівлі (ЗВТ), що передбачена Угодою про асоціацію, та Генералізована система преференцій ЄС (ГСП). На 2017 рік українські одяг та взуття експортуються до ЄС таким чином, що можна використовувати як ЗВТ, так і ГСП, обираючи вигіднішу ставку ввізного мита.

Договір про асоціацію передбачає скасування імпорتنих мит для більшості продукції, яка експортується з України до ЄС. За умовами ЗВТ одяг, вироблений в Україні, вже може імпортуватися до ЄС без ввізних мит [14]. Щодо мита на взуття, воно буде скасоване протягом трьох – п'яти років. За ГСП мита знижені, проте не скасовані [13]. Встановлені тарифи є більш вигідними за умовами ЗВТ ніж ГСП. Проте ГСП може бути особливо актуальною для виробників взуття, оскільки ставки імпорتنих мит для взуття є нижчим в рамках ГСП. Але треба зауважити, що ГСП діятиме для України до кінця 2017 року.

Для використання спеціальних, описаних вище, режимів, експортер повинен транспортувати продукцію безпосередньо в країну імпорту, відповідно товари мають перевозитися безпосередньо між ЄС і Україною і підтвердити, що товар з України, є виробленим в Україні [14]. Таким чином, важливою вимогою є походження товару. Спеціальні правила встановлення походження для українських товарів передбачені в Протоколі 1 до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС щодо визначення концепції «походження товарів» та методів адміністративного співробітництва [5]. Згадані правила містять формулу або перелік процедур для визначення місця виробництва товару, такі правила встановлені для кожного окремого товару.

Прикладом може слугувати базове правило походження, встановлене для одягу, а саме «виробництво з пряжі» (подвійна трансформація). Відповідно до вимог вказаного правила пряжа може імпортуватися з будь-якої країни, проте виробництво тканини повинно мати місце в Україні [5]. Наприклад, сорочка матиме статус українського походження тільки в тому випадку, якщо вона зшита з тканини, виробленої в Україні. При цьому передбачено три винятки: двостороння кумуляція і так звані «правило восьми відсотків» і «правило десяти відсотків».

Щодо перших двох, основні вимоги є такими: тканина, що використовується для виготовлення одягу має бути вироблена в Україні, або в ЄС, а сумарна вартість тканини з третіх країн не може перевищувати 8%; не дозволено використовувати підкладки та додаткові підкладки з третіх країн. Текстильна фурнітура, гудзики, кнопки, застіжки можуть використовуватися у виробництві одягу без обмежень, але вартість таких матеріалів повинна бути врахована для розрахунку ціни матеріалів іншого походження в складі продукту. «Правило десяти відсотків» передбачає – одяг, не буде вважатися виготовленим в Україні, якщо він пошитий з двох чи більшої кількості «основних текстильних матеріалів», а сумарна вага основних матеріалів з третіх країн становить більше 10% від загальної ваги всіх основних текстильних матеріалів, що використовуються для пошиття одягу.

Дотримання зазначених вимог має гарантувати, щоб тільки сторони преференційних торговельних режимів могли користуватися їхніми перевагами. Походження товару повинне бути засвідчене однойменним документом (документ про походження товару). Документами, які підтверджують статус «made in Ukraine» та надають право користуватися пільгами ЗВТ, є сертифікат перевезення EUR.1 [7], що видається митними органами України; або декларація-інвойс, що складається уповноваженим експортером [8]. Експортер, що бажає користуватись режимом ГСП, повинен отримати «Сертифікат походження» форми А, що видається Торгово-промисловою палатою України, або видати декларацію-інвойс. Інші умови є однаковими для двох преференційних режимів.

Водночас правовими актами ЄС встановлені як обов'язкові, так і добровільні вимоги щодо товарів, які розміщуються на внутрішньому ринку Союзу. Повний перелік обов'язкових вимог можна визначити тільки на основі спеціального коду товару. Розглянемо загальні вимоги до одягу і взуття, що стосуються таких аспектів, як безпека, маркування та джерела інформації стосовно експорту конкретних видів товарів.

Вимоги безпеки для споживача продукції, що розміщується на ринку ЄС, є основними. Зокрема, передбачається, що «безпечна продукція» – це будь-яка продукція, використання якої в нормальних чи розумно передбачуваних умовах не становить жодного ризику або супроводжується тільки мінімальним ризиком, сумісним зі споживанням відповідної продукції та який вважається допустимим за умови дотримання високого рівня захисту здоров'я та безпеки людей [4]. Вимоги безпеки можуть стосуватися складу продукції, упаковки та ін. З огляду на виробництво одягу, текстильні та шкіряні вироби, що розміщуються на внутрішньому ринку не можуть містити хімічних речовин, зазначених відповідному регламенті ЄС [10]. Окрім цього, додатковим джерелом правового регулювання безпеки товарів виступають і рішення Суду Європейського Союзу, оскільки безперечним є їхній вплив на еволюцію, динаміку розвитку, гнучкість та ефективність правового доробку Союзу, у тому числі в досліджуваній сфері [6, с. 224–230].

На рівні Союзу також встановлюються численні правила стосовно надання споживачу точної та всеохоплюючої інформації про продукцію. Вирішальне значення має дотримання обов'язкових вимог щодо маркування. Так, обов'язково має вказуватися склад волокна, водночас маркування заповнюється мовою держави-члена, де реалізується одяг [11]. На добровільній основі також можливо отримати дозвіл на нанесення еко-маркування [12]. Незважаючи на відсутність обов'язку щодо вищевказаного типу позначення, необхідно враховувати те, що на сьогодні будь-які екологоорієнтовані ініціативи користуються значною підтримкою як урядів держав-членів, інститутів Союзу, так і значною популярністю серед споживачів. Сьогодні екологічні пріоритети закладені практично в усі компоненти та напрямки діяльності ЄС і відображені в регіональній, науково-технічній, аграрній, транспортній та торговельній політиці, а проблеми охорони навколишнього середовища стали фундаментальним фактором прийняття економічних рішень [3, с. 173–185].

Повертаючись до спеціального коду товару, треба додати, як визначається цей код. Європейський Союз забезпечує доступ до інформації про вимоги щодо тарифного та нетарифного регулювання експорту до ЄС. Діє безкоштовний онлайн ресурс «Export Helpdesk», який містить всю необхідну інформацію щодо імпорту товарів на ринок ЄС: зокрема, ставки ввізних мит, податки, вимоги до продукції (вимоги до упаковки,

маркування, вимоги щодо безпечності продукції та ін.), правила походження, статистичні дані [1].

Отже, після прийняття договору про асоціацію перед Україною відкриваються можливості експорту продукції «made in Ukraine» до перспективного ринку Європейського Союзу. Розглянуті вище умови експорту для національного виробника певною мірою є складними, для використання безмитного режиму торгівлі в рамках ЗВТ треба отримати спеціальний статус українського виробника. Для цього мають бути виконані дві умови: дотримані вимоги стосовно виробництва одягу з визначених матеріалів та підтвердження відповідного статусу від державних органів України; виконання правил щодо маркування та відповідності вимогам безпеки.

Література:

1. Export Help [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://exporthelp.europa.eu>
2. Treaty on the Functioning of the European Union (Consolidated version 2016) – OJ C 202 // Official Journal of the European Union, C 202
3. Бенедик Я. С. Організаційно-правовий механізм міжнародного співробітництва у сфері використання відновлюваних джерел енергії : Дис. ... канд. юрид. наук. – Харків – 2016.
4. Директива 2001/95/ЄС «Щодо загальної безпеки продукції» [Електронний ресурс] // 3 грудня 2001 р. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32001L0095&from=EN>
5. Додаток XVII до Регламенту № 1907/2006 // – 18 грудня 2006 р.
6. Комарова Т. В. Юрисдикція суду Європейського Союзу : Монографія – Харків – 2010.
7. Наказ Міністерства Фінансів України «Про затвердження Порядку заповнення та видачі митницею сертифіката з перевезення товару EUR.1 відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» // № 1142–18 листопада 2014 року.
8. Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку надання та анулювання митницею статусу уповноваженого (схваленого) експортера» // № 1013 – Офіційний вісник – 7 жовтня 2014 р.
9. Практичний посібник експорту одягу та взуття до ЄС [Електронний ресурс] // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України – Режим доступу: https://www.economy-mk.gov.ua/images/economy/16.Es/Clothes_and_shoes.pdf
10. Протокол І Щодо визначення концепції «походження товарів» і методів адміністративного співробітництва [Електронний ресурс] // (Додаток до Угоди

про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони) Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page12

11. Регламент № 1007/2011 [Електронний ресурс] // 27 вересня 2011 р. Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011R1007&from=EN>

12. Регламент Щодо еко-маркування в ЄС // – № 66/2010–25 листопада 2009 р.

13. Регламент Ради ЄС № 978/2012 від 25.10.2012 р. Генералізована система преференцій ЄС (ГСП) запроваджена з 1 січня 2014 року на основі Регламенту ЄС 978/2012

14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011/page12

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Д. Г. Юнусова¹

ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК УМОВА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІЛЬНОТИ

Україна, з часів своєї незалежності напрямками руху обрала демократичну, соціальну, правову, економічно самостійну державу. Таке бачення себе як самостійної держави є логічним наслідком багатьох століть боротьби нашого народу за самостійність. Між вектором до євроінтеграції та напрямками політичного розвитку України як раз і простежується причинно-наслідковий зв'язок .

Відповідно до статті «F» «Держава, яка подає заявку на членство в Європейському Союзі, мусить відповідати трьом основним вимогам – європейська ідентичність, демократичний статус і повага до прав людини» [1].

Чому європейський народ таку особливу увагу приділяє ідентичності, ставить її як вимогу до кандидатів у члени на рівні з демократією та

---

¹ Студентка 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

повагою до прав людини? Тут треба звернутись до самих витоків Європейського Союзу, звернутись до історії. Ідея єдиної Європи зародилась ще в далекому Середньовіччі, але реалії того часу не давали змогу втілити її у життя. Лише друга половина 20-го століття поклала кінець нескінченним, як тоді здавалось, війнам та шматуванням територій. Почалось формування спільної Європи. Як зазначив С. Федуняк, «після завершення Другої світової війни розпочався процес інтеграції Західної Європи, що було б неможливим без загоювання старих ран та історичних образ. Політична еліта старого континенту усвідомила помилки своїх попередників міжвоєнного періоду, тому звертала велику увагу на розробку засобів формування спільних рис ідентичності для подальшого формування єдиної європейської ідентичності»[2].

Також географічні чинники вплинули на формування об'єднаної Європи. На підтвердження цього слід погодитись із Ф. Барановським: «багатонаціональна густонаселена Європа, обмежена в землях і сировинних ресурсах, набагато раніше інших регіонів світу зрозуміла необхідність освоїти принципи міждержавного колективізму» [3].

Саме після Другої Світової війни, після перенесених масових жорстоких порушень прав людини, необхідності в економічному розвитку постала потреба в об'єднанні спільних інтересів для досягнення єдиної мети. Вірно спрогнозував Л. Блюм: «Ця війна має, нарешті, породити сильні міжнародні установи й привести до створення довготривалих і ефективних міжнародних органів влади, в іншому випадку обов'язково розпочнуться інші війни» [4].

Тобто, формування ідентичності європейської нації походить ще з часів, які передують зародженню ідеї об'єднаної Європи. Аналізуючи історію України, можна з впевненістю казати про її довгий та важкий час до демократії, поваги прав людини. Отже свідомість українського народу, направлена, на досягнення ідеалів людського життя формувалась одночасно із європейською.

Простежуючи шлях до Європейського об'єднання можна виокремити такі спільні пункти, за якими визначається європейська ідентичність. Першими критеріями були спільна історія та бажання економічного розвитку. Потім з налагодженням економічних відносин засновники ЄС вирішили що треба зосереджувати увагу співпраці на більш глобальних ступенях. Так і з'явилась одна з характеристик європейської ідентичності як спрямування сил до установлення демократії та верховенства прав людини.

О. Толкачов наголошує на двох основних підходах до європейської ідентичності. Першим є «союзний націоналізм», який ґрунтується на спільності європейської культури, історії та території. Другим, сучасним є «патріотичний конституціоналізм», в ньому вже зосереджується увага на правах людини, де остання сприймається найвищою соціальною цінністю [5].

Європейська ідентичність, як певне цілісне поняття складається з національних ідентичностей, які у всіх держав-членів об'єднані схожими принципами та нормами. М. Загар так характеризує нову європейську ідентичність: «інклюзивна, багатозарова та множинна (зможе інкорпорувати багато існуючих різних субнаціональних (регіональних), національних та наднаціональних ідентичностей); міжкультурна, багатокультурна (буде визнавати, поважати та сприяти розвитку існуючого різноманіття, але також спроможна виробляти нові ідентичності); побудована на основі демократії та на демократичному баченні спільної Європи; побудована на наднаціональному, демократичному патріотизмі [6].

На даному етапі Європейська ідентичність, як умова інтеграції до ЄС включає в себе повагу до тих цінностей, які закріплені в Лісабонській угоди 2007 року. Абз. 1 ст. 2 Лісабонського договору містить короткий перелік фундаментальних європейських цінностей, до яких належать: повага до людської гідності, свобода, демократія, рівність, верховенство права та дотримання прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин [7]. Ці цінності є однаковими для держав-членів, кожна держава має поважати ці цінності. І головне те, що визнання державою кандидатом цих цінностей є умовою до вступу в ЄС.

Чи поважають в Україні вищеперераховані цінності? Чи входить Україна в ті рамки «європейської ідентичності», щоб нарешті вступити в члени? Візьмемо, наприклад, такі цінності, як повага до людської гідності, свобода, верховенства права, які гарантуються Європейською Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод [8]. На доведення того факту, що на даний час ці принципи порушуються достатньо лише проаналізувати заяви до Європейського Суду з прав людини. Про те, що Україна займає не лише одне з перших місць за поданням заяв до ЄСПЛ про порушення прав людини, так ще почесне місце за невиконання рішень того ж ЄСПЛ.

На даний час найбільшою проблемою чому Україну не хочуть бачити в серед держав-членів ЄС – це, звичайно корупція. Так чи інакше,

прямо чи опосередковане, але вона призводить до порушення прав людини. Що стосується явища «корупції», то, на мою думку, тут також ми не підпадаємо в ознаки «європейської ідентичності».

Взагалі який треба пройти шлях, щоб також набути європейську ідентичність? Багато науковців вважають, що таких шлях має проходити через усвідомлення національної ідентичності. Як зазначає А. Киридон у своїй праці: «національна ідентичність розглядається як визнання народом самого себе, знання і повага історії, національної культури, території, усвідомлення народом своїх особливих рис, розуміння членами національної групи своїх інтересів, прагнень, цілей, ідеалів, потреб і т. д.» [9].

Про наділення народу національною ідентичністю, як перший крок до інтеграції також наголосив і О. Толкачов: «Відтак, народи, які на сьогодні асоціюють себе з Європою, спочатку вирішили свої внутрішні проблеми, позбулися історичних образ, а лише потім стали повноправним членом великої європейської сім'ї народів. Цей шлях пройшли французи, німці, італійці, румуни, поляки й багато інших народів. На спільності національних ідентичностей європейських народів якраз ґрунтується підхід союзного націоналізму до визначення європейської ідентичності» [5].

Таким чином, українська нація спочатку має здобути свою національну ідентичність. Так як на даний момент в європейській ідентичності важливішу роль відіграє підхід «патріотичного конституціоналізму», ніж «союзного націоналізму», то ми повинні реформувати нашу державу згідно з цінностями ЄС. Отже, на мою думку, умовою вступу до Європейського Союзу є так би мовити трансформація всіх державних інститутів, принципів управління в Україні до вимог, які ставляться «цінностями ЄС». З цього питання доречно висловився О. Толкачов: «необхідно збудувати Європу в самій Україні» [5].

Література:

1. Маастрихтський договір [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029
2. Федуняк С. Єврорегіоналізм у контексті створення панєвропейської системи безпеки / Єврорегіони: потенціал міжетнічної гармонізації. Збірка наукових праць. – Чернівці: Букрек, 2004. – С. 57–58.
3. Європа у пошуках ідентичності: висновки для України / Ф. Барановський // Політичний менеджмент – 2007. – №4. – С. 103–111.

4. Лот В. Планы военного времени и обсуждение условий Европейского союза // История европейской интеграции (1945–1994). – М. : Весь Мир, 1995. – С. 5–6.

5. Толкачов О. Європейська ідентичність України [Електронний ресурс] / О. Толкачов – Режим доступу: <http://eu.prostir.ua/library/236196.html>

6. Zagar M. Enlargement – in Search for Identity [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://www.jrc.es/projects/enlargement/FuturesEnlargement/Bled-01-11/Presentations/zagar.pdf>

7. Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and Treaty establishing the European community [Електронний ресурс] / – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT>

8. Європейська Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [Електронний ресурс] / – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004

9. *Європейська ідентичність: структурування смислового простору* / А. М. Киридон // Європейські історичні студії. – 2015. – №2. – С. 26–53.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Ю. О. Юрковський¹

«ДЕФЦИТ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ПРОБЛЕМА УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСАХ

У більшості сучасних європейських держав демократія слугує основою засадою розвитку суспільних відносин та функціонування державного механізму. Водночас, законодавче закріплення демократичних принципів як в національному законодавстві конкретних країн, так і на міжнародному рівні, зовсім не виступає гарантією реалізації їхніх положень. Не є винятком і Європейський Союз (далі – ЄС), в якому проблема «дефіциту демократії» є актуальною і обговорюється різними верствами суспільства.

Проблема «дефіциту демократії» була предметом дослідження таких науковців, як: К. Багратуні, П. Байковський, В. Вінникова, М. Даніліна,

---

¹ Студент 5 курсу факультету публічного права та адміністрування Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

В. Колісніченко, О. Литвинов, А. Стрелков, О. Трагнюк, А. Торкунов та інші.

Мета статті полягає у визначенні змісту поняття «демократія», дослідження сучасних проблем участі громадян Європейського Союзу в управлінських процесах.

Для розуміння проблеми «дефіциту демократії» в ЄС необхідно насамперед визначити зміст поняття «демократія», а потім ті обставини, які негативно впливають на обсяг його реалізації в рамках цього наддержавного об'єднання особливого типу. На мій погляд, саме поняття «демократія» є оціночним та суб'єктивним. Кожна особа може сприймати його по-різному, наповнюючи тим чи іншим змістом.

Термін «демократія» походить від грецьких «демос» (народ) і «кратос» (влада). Ідея античної демократії вперше була сформульована Геродотом, який визначив такі її ознаки: обговорення суспільних справ на народних зборах; скасування майнового цензу; обіймання посад за жеребкуванням; оплата праці посадовців; звіти чиновників. Значно пізніше У. Черчилль у Фултонській промові відзначив три складові демократії: свобода слова, прямі вибори та незалежні суди [7, с.34–35]. Автори Оксфордського англійського словника визначають демократію як систему управління, за якої всі представники народу держави залучені до прийняття рішень щодо її діяльності, зазвичай шляхом голосування на виборах представників до парламенту або схожого утворення [6, с.159]. У політології термін «демократія» вживається в чотирьох значеннях: як влада народу – народовладдя; як форма устрою будь-якої організації, заснованої на принципах рівноправності її членів, виборності й прийняття рішень більшістю (виробнича, партійна, профспілкова, молодіжна тощо); як рух за здійснення демократичних цілей і ідеалів (соціал-демократичний, ліберальний, християнсько-демократичний, соціальний тощо); як ідеал суспільного устрою і відповідний йому світогляд та система цінностей [9, с. 125].

Таким чином, відсутність чіткого однозначного визначення поняття «демократія» призводить до його неоднакового розуміння та сприйняття громадянами, до формування різних цінностей, які лежать в основі його змісту. Про це свідчить й виступ Президента Республіки Білорусь О. Г. Лукашенка на пленарному засіданні Саміту ООН зі сталого розвитку, в якому зазначалося наступне: «За роки суверенного існування наша держава з честю виконала ті цілі тисячоліття, які пов'язані з ліквідацією

голоду та бідності, досягненням стовідсоткової грамотності населення, рівності чоловіків і жінок, соціально-політичної стабільності, з недопущенням дискримінації за національними, релігійними ознаками. У нас немає материнської смертності, дитяча смертність – найнижча у світі. Саме це і є демократія, а не те, що намагаються нав'язати нам наші західні вчителі» [2].

На мою думку, зміст поняття «демократія» найбільше розкривається в політико-інституційному аспекті, яким охоплюється організація та порядок функціонування всіх елементів системи владно-адміністративного механізму на державному і міжнародному рівнях. Основна суть демократії зводиться до того, що громадяни залучаються до участі в управлінських процесах як безпосередньо, так і через уповноважених ними представників. Демократія як принцип та цінність знайшла своє закріплення й в установчих договорах ЄС. Так, у Преамбулі Договору про ЄС міститься вказівка на принцип демократії, а також зазначається про бажання Сторін посилити демократичний характер та ефективність функціонування інститутів, щоб забезпечити їм можливість краще виконувати в рамках єдиного інституціонального механізму завдання, які на них покладені. Стаття 2 цього ж Документу визначає демократію як цінність Союзу, а розділ II – закріплює положення про демократичні принципи [4]. Проте, незважаючи на законодавчу регламентацію демократії на рівні первинного права Європейського Союзу та надання їй особливого значення, аналізуючи погляди науковців, можна стверджувати, що існує проблема її дефіциту в межах Співтовариства.

Уперше термін «дефіцит демократії» вжив наприкінці 1970-х років Д. Маркуанд для того, щоб відзначити слабкість демократичних механізмів у функціонуванні Європейської Спільноти. Згодом цієї проблеми часто торкалися в процесі підготовки нових установчих договорів Спільноти – Єдиний Європейський Акт, Амстердамський, Ніццький, Лісабонський – у контексті розширення повноважень Європейського Парламенту [1, с. 104].

На думку критиків, можливо виокремити такі основні вади демократії в Євросоюзі: небезпека «тиранії більшості», оскільки утворені в Європейському Союзі інституції змушують держав-членів всупереч власним інтересам приймати волю євроінтеграторів з Брюсселю, які нав'язують свої закони; брак «демократичної легітимності», надзвичайна слабкість та неефективність контролю за інституціями Європейсько-

го Союзу з боку європейської громадськості; віддаленість організації від окремих громадян, оскільки лише Європейський Парламент обирається безпосередньо громадянами Союзу. Слід зазначити, що на даний час в Європейському Союзі відсутній документ, в якому були б закріплені єдині для всієї Європи принципи демократії, а щодо власне розуміння дефіциту демократії в науковій літературі існують два підходи: інституційний та соціокультурний [3, с.290].

Вважаю доцільним розглянути саме перший підхід. Його прихильники наголошують на тому, що нестача демократії на рівні Європейського Союзу виникає через слабкі повноваження Європейського Парламенту. З федералістської точки зору дефіцит демократії є дефіцитом повноцінного парламенту, який проявляється в слабших повноваженнях Європарламенту порівняно з Радою та Єврокомісією. І хоча, згідно з Лісабонським договором, за звичайною законодавчою процедурою приймають близько 95% рішень, залишаються сфери, в яких Парламент або позбавлений впливу взагалі, або його вплив фактично обмежується лише правом вето [3, с.291].

Необхідно також звернути увагу на слабкість механізму впливу громадян ЄС на діяльність обраних ними представників в Європарламенті, що негативно впливає на реалізацію принципу представницької демократії. З однієї сторони, населення держав-членів Союзу шляхом виборів делегує владні повноваження своїм представникам у Європарламенті, а з іншої – відсутній дієвий інститут громадського контролю за виконанням ними своїх обов'язків. Зокрема, особи, яких обрано до Європейського парламенту, володіють вільним мандатом [8, с. 73]. З цього випливає те, що виборці не мають можливості впливати на своїх представників шляхом застосування механізму відкликання у тому випадку, коли депутати діють всупереч їх інтересам, не виконують свої обіцянки та положення політичних програм, орієнтуючись на які громадяни Союзу їх обирали. Також негативним чином на реалізацію прав громадян ЄС щодо участі в управлінських процесах могла впливати можливість депутатів Європарламенту одночасно бути членами національних законодавчих або муніципальних органів держав-членів ЄС. При цьому, за певних обставин, наприклад, у разі вчинення такими особами незаконних дій, стосовно них могла бути ініційована процедура дострокового припинення повноважень у національних органах влади виборцями та іншими уповноваженими суб'єктами. За таких умов вільний мандат депутатів

Європарламенту міг суперечити інтересам виборців. Однак, з 2009 року інститут «подвійного» мандату скасовано, зокрема, на підставі змін, внесених до Акту про вибори членів Європейського парламенту прямим загальним голосуванням, що безперечно є позитивним напрямом удосконалення механізму реалізації виборчих прав громадян.

Таким чином, проблема дефіциту демократії в ЄС пов'язана не лише з обмеженими повноваженнями Європарламенту як єдиної представницької інституції громадян, а також із тим, що виборці фактично не мають ніяких механізмів за допомогою яких вони мали б можливість в обов'язковому порядку впливати на діяльність обраних ними депутатів, що негативно відображається на реалізації права на участь громадськості в управлінських процесах.

Окрім функціонування Європарламенту в рамках ЄС існують й інші механізми, які забезпечують можливість громадян впливати на діяльність суб'єктів інституційної системи, наділених владними повноваженнями. Зокрема, це стосується права громадянської ініціативи. Для здійснення цього права потрібно, щоб загальна кількість громадян-ініціаторів становила не менше одного мільйона осіб, що належать до громадянства значного числа держав-членів [4]. Також участь громадськості в управлінських процесах забезпечується шляхом подання звернень до національних парламентів, які наділені певними контрольними функціями, а також інституції чи органів, зазначених у статтях 7, 314 Договору про функціонування ЄС, направлення петицій до Європарламенту [5].

Крім того, проявом демократичних засад побудови та функціонування інституційного механізму Союзу може слугувати також і діяльність консультативних органів Союзу, серед яких найбільш важливими є Економічний і соціальний комітет та Комітет регіонів. Економічний і соціальний комітет – орган, що складається з представників різних класів і соціальних груп Союзу: найманих працівників, роботодавців, ремісників тощо. Їхня робота в цьому Комітеті дає можливість «європейським організаціям, які є представниками різних секторів економічного та соціального життя, і громадянського суспільства» Європи впливати на політику європейських інститутів. Такий вплив здійснюється шляхом внесення Економічним і соціальним комітетом консультативних висновків по законопроектів ЄС, а також з інших актуальних проблем суспільного життя. З багатьох питань установчі договори Союзу передбачають обов'язкові консультації з Економічним і соціальним комітетом, не

проведення яких являє собою суттєве порушення процедурних вимог і може слугувати підставою для скасування правового акту Судом ЄС. Отже, комітети є своєрідними органами, які також забезпечують участь громадян у вирішенні важливих питань на рівні Союзу, проте їхні висновки мають лише рекомендаційний, але не обов'язковий характер [8, с.100–101].

Таким чином, на сьогодні проблема «дефіциту» демократії в ЄС залишається досить актуальною. Це серед іншого обумовлює необхідність впровадження подальших реформ інституційної конструкції цього наддержавного утворення. Зокрема, видається доцільним, запровадити механізм впливу громадян на діяльність обраних ними представників в Європарламенті. Також вбачається доречним надати висновкам комітетів ЄС обов'язкового характеру, а також наділити відповідні органи правом законодавчої ініціативи.

Література:

1. Байковський, П. Інституційна та соціоструктурна складова проблеми «дефіциту демократії» в ЄС // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2012. – Вип. 30. – С. 103–112.

2. Выступление Президента Беларуси Александра Лукашенко на пленарном заседании Саммита ООН по устойчивому развитию [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.belta.by/president/view/vystuplenie-prezidenta-belarusi-na-plenarnom-zasedanii-sammita-oon-po-ustojchivomu-razvitiju-164220-2015/>

3. Воробей Ю. А. Проблема дефіциту демократії в ЄС // Європейська інтеграція в контексті сучасної геополітики : зб. наук. ст. за матеріалами наук. конф., м. Харків, 24 трав. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 290–292.

4. Договір про Європейський Союз [Електронний ресурс]: Міжнародний документ від 07.02.1992. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_029

5. Договір про заснування Європейської Спільноти [Електронний ресурс]: Міжнародний документ від 25.03.1957. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_017

6. Ковальчук В. Б. Представницька демократія: поняття, ознаки, критерії / В. Б. Ковальчук, І. І. Забокрицький // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. – № 824. – С. 159–163.

7. Політологія: навчальний посібник / Є. В. Перегуда, В. Ф. Панібудьласка, В. Л. Семко, Н. І. Рижко, С. Д. Місержи, В. Л. Стеценко, В. Л. Згурська, В. П. Третьяк. – К. : КНУБА, 2011. – 216 с.

8. Право Европейського Союзу. Уч. для бакалавров. - М. : Проспект, 2015. Доп УМО / Под ред. Кашкина С. Ю. – М. Проспект. 2015. 320 с.

9. Штанько В. І., Чорна Н. В., Авксентьева Т. Г., Тіхонова Л. А. П 11 Політологія: Навчальний посібник. Видання 2-е, перероблене та доповнене. – К. : Видвництво «Фірма «ІНКОС», Центр учбової літератури, 2007. – 288 с.

10. Трагнюк, О. Я. Деякі правові засоби подолання дефіциту демократії в Європейському Союзі (на прикладі інституту громадянської ініціативи в ЄС) // Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. – Х. : Право, 2011. – Вип. 22. – С. 86–95.

Науковий керівник: **Бенедик Я. С.**, к.ю.н., асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Є. О. Юрченко¹

ФЕДЕРАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАКОНОМІРНИЙ ПРОЦЕС ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Феномен Європейського Союзу завжди ставав підґрунтям для активних дискусій стосовно правової природи та подальших шляхів розвитку цього об'єднання. Зараз ЄС постає як унікальне геоправове та геополітичне утворення, котре важко піддається типовим класифікаціям державних або квазідержавних утворень. Доречним у цьому контексті видається твердження экс-президента Європейської Комісії Ж. Делора, який за аналогією з невпізнаним літаючим об'єктом (НЛО) назвав ЄС неідентифікованим політичним об'єктом (НПО) [1, с. 29]. Разом з тим сучасні тенденції та реалії функціонування й поступу Європейського Союзу в умовах всеохоплюючої глобалізації все більше нагтовхують не лише науковців-теоретиків, а й нинішніх європейських політичних лідерів на поступове утвердження концептуальних засад федералізму, наповнення офіційного гасла «Єдність у різноманітті» реальним федералістичним змістом, де визнаються цілісність і автономію своїх складових частин – держав-членів і регіонів. Взаємна повага сторін, пошуки компромісу, плюралізм, добровільність прийнятих

¹ Студент 5-го курсу Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

зобов'язань завжди є частиною загальноєвропейської конструкції [3, с. 194–204].

Свого часу депутат Європарламенту К. Генш зазначав, що Європейський Союз уже діє у класичних сферах повноважень європейських держав: регулювання ринку і наявність грошової одиниці, права і свободи громадян та їх захист, таким чином ЄС «пройшов шляхом до утворення федерації особливого типу вже далі, ніж це уявляють собі не лише більшість громадян, але й політики та публіцисти» [12, с. 9].

Ще до підписання компромісного Договору про Реформи (Лісабонського) 13 грудня 2007 р., який значно підвищив демократичність та ефективність функціонування інститутів ЄС, Європейський Союз проявляв багато різноманітних федеративних ознак. У першу чергу, сюди слід віднести можливість проведення прямих виборів до Європарламенту, починаючи з 1979 р.; власні фінансові надходження до ЄС, започатковані у 1970/75 рр.; верховенство права співдружності над національним правом у рішеннях Європейського суду; наявність основних правових гарантій у багатьох статтях договорів про заснування ЄС і у юрисдикції Європейського суду. Особливу увагу звертає той факт, що було засновано Комітет регіональних та місцевих територіальних органів у ст. 263 «Договору про Європейське Співтовариство». Навіть на момент відкриття Європейської стратегії безпеки 2003 року зі словами «Європа ще ніколи не була настільки процвітаючою, безпечною та вільною як сьогодні» [11, с. 1], розуміли, чим конкретніше вимальовуються територіальні обриси ЄС, тим інтенсивніше відчувається необхідність визначення його політичної «завершеності». У цьому контексті Й. Яннінг наголошував, що дебати стосовно «завершеності» Європейського Союзу націлені, головним чином, на питання про визначення форми державності. Так, «ідея федералізму і пов'язаний з нею розподіл повноважень між федерацією та її суб'єктами, демократичний процес прийняття рішень і гарантування свобод і прав громадян сприймаються у образі федеративної держави як постулат» [15, с. 282]. Повертаючись до Ж. Делора – однієї з найбільш визначних постатей, котрі обіймали посаду президента Єврокомісії (1985-1995рр.), у публікації «Європейський авангард – за динаміку інтеграційних процесів» уточнює власне розуміння словосполучення «федерація національних держав», де «федерація створюється для того, щоб було зрозумілим, хто за що відповідатиме, оскільки це є передумовою для прозорості, демократії і ефективності; національні держа-

ви залишатимуться, оскільки вони, без сумніву, продовжуватимуть відігравати свою роль» [8].

Необхідно також згадати розмірковування колишнього канцлера ФРН Г. Шмідта щодо майбутнього ЄС. Так, він окреслює три стратегічні принципи наступної інтеграції Європи, яких слід дотримуватися на початку нового століття, а саме, : «об'єднання Франції та Німеччини у ядро, використання спільних соціально-економічних переваг і здатність економічного, політичного та, за необхідності, військового самоствердження» [14, с. 107]. Фактично ті загальні цінності, котрі плекає європейська спільнота, є чинником цивілізаційного відокремлення, а інституціональною базою стане найбільш розвинене інтеграційно-цивілізаційне утворення. Тобто, при формальному збереженні суверенітету держав, оскільки це має вкрай важливе значення для громадської свідомості й збереження влади правлячої еліти, така система достатньою мірою усуває основні вогнища напруги і відображає існуючі тенденції.

Якщо шляхи економічного та політичного самоствердження сумнівів не викликають, оскільки, яку б концепцію щодо правової природи Європейського союзу не підтримати, усі вони так чи інакше закладають основи для політико-економічної інтеграції, то щодо військового блоку питань, а саме, формування європейської армії є деякі зауваги. Підписаний 1992 р. Маастрихтський договір про утворення Європейського Союзу створив, за словами Ж. Делора, «нову опцію європейської єдності» [13, с. 70] – Спільну зовнішню та безпекову політику (СЗБП). У прийнятій Декларації щодо Спільної безпекової та оборонної політики (СБОП) 1999 р. зазначалося: «Європейський Союз повинен мати спроможність діяти самостійно завдяки наданим військовим засобам, системі прийняття рішень та політичній рішучості реагувати на міжнародні кризи без отримання згоди на дії зі сторони НАТО» [7]. Щодо необхідності утворення спільної армії як відповідь на безпекову кризу в Україні та інші загрози, що постають перед ЄС, заявив Президент Європейської Комісії Ж. – К. Юнкер. «Європейська армія потрібна не для того, щоб використовувати її негайно. Спільні для всіх країн-членів ЄС збройні сили надали б чіткий сигнал Росії про серйозність європейських намірів захищати власні цінності» [15]. До слова Проект «євроармії» підтримали лідери країн «Вишеградської четвірки» (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина) на саміті об'єднання у Варшаві 26 серпня 2016 р. У реалізації вказаної ініціативи зацікавлені Італія, Бельгія, Люксембург і Швеція [10].

Загалом «Європейський оборонний союз» або «Оборонний Шенген», може стати реальністю [9].

12 вересня 2012 р. Голова Європейської Комісії Ж.-М. Баррозу закликав до федералізації. ЄС потребує руху у напрямку федерації національних держав, яка сьогодні є його політичним горизонтом. При цьому, створення такої федерації, за його словами, потребуватиме укладення принципово нового Договору [5].

Аналіз чинної політико-правової природи ЄС змушує констатувати, що федералістичні начала в системі урядування та закріплені на правовому рівні механізми реалізації компетенції Союзу утворюють важливе підґрунтя сучасної європейської інтеграції. На глибоке переконання О. Я. Трагнюк «запозичення концептуальних принципів такого врядування із практики демократичних федеративних держав та поєднання їх із традиційними для міжнародного права формами співробітництва, дає можливість розвивати та застосовувати дієві методи досягнення загальносоюзних цілей, стрижнем яких виступають цінності Європейського Союзу, та використовувати ефективні механізми захисту суверенітету держав-членів» [2, с. 128].

Логічним наслідком усього вищезазначеного є повідомлення, що очільники нижніх палат національних парламентів Німеччини, Італії, Франції та Люксембургу виступили за створення федерації на базі Європейського союзу. «Настав момент просунутися у напрямку до тіснішої політичної інтеграції – федеративного Союзу держав, що володіє широкими повноваженнями...». Вказаний документ підписали голова німецького бундестагу Н. Ламмерт, президент нацзборів Франції К. Бартолон, голова італійської палати депутатів Л. Болдріні і спікер палати депутатів Люксембургу М.ді Бартоломео [4].

Як висновок, слід зазначити, що федералізація Європейського Союзу є цілком прогнозованим явищем. Ще напередодні підписання Маастрихтського договору філософ Г. Люббе писав: «Майбутній Європейський Союз повинен бути організованим федерально, інакше він взагалі не відбудеться» [6]. В основу нового федеративного об'єднаного проекту слід закласти зрозумілі всім політично, економічно та соціально мотивовані положення, що відображатимуть нагальні потреби та інтереси держав, аж до їх готовності до обмеження власного суверенітету.

Література:

1. Грицяк І. А. Управління в Європейському Союзі: теоретичні засади : монографія. – К. : Вид-во НАДУ, 2005. –236 с.

2. Трагнюк О. Я. Застосування деяких концептуальних засад федералізму у правовому визначенні компетенції Європейського Союзу (до постановки проблеми) // Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами І Харк. міжнар.-прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М. В. Яновського і В. С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. / редкол. : А. П. Гетьман, І. В. Яковюк, В. І. Самощенко та ін. – Х. : Право, 2015. – Ч. 1. – С.128–135.

3. Туrowsкий Р. Ф. Политическая регионалистика: [учеб. пособ.] / Р. Ф. Туrowsкий. – М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2006. – 792 с.

4. Євросоюз планує запровадити нову форму устрою [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://24tv.ua/evrosoyuz_planuye_zaprovaditi_novu_formu_ustroyu_n78673.

5. Barroso J. M. D. State of the Union 2012 Address / J. M. D. Barroso [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.europa.eu/rapid/pressrelease_SPEECH-12-596_en.pdf.

6. Bocklet R. Subsidiarity und Federalismus als Elemente der europäischen Integration: Vortrag des Bayerischen Staatsministers für Binaes- und Europaangelegenheiten im Rahmen der Vortragsreihe «Studium Generate» der Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg am 6. November 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bayem.de/Presse-Info/Reden/2000/11-06-htm>.

7. Cologne European Council 3–4 June 1999. Conclusions of the Presidency. Annex III. European Council Declaration on Strengthening the Common European Policy on Security and Defence [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/summits/kol2_en.htm#an3.

8. Delors J. «Die Europäische Avantgarde – für eine neue Dynamik im Integrationsprozess»: Beitrag im Rahmen des Kolloquiums in Paris am 29 Juni 2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.notre-europe.asso.fr/DiscoursVI00-de.htm>.

9. EU Observer. France and Germany propose EU 'defence union'. – 12 September 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://euobserver.com/foreign/135022>.

10. EU Observer. Italy lays out 'vision' of EU army. – 26 September 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://euobserver.com/uk-referendum/135235>.

11. European Security Strategy. A Secure Europe in a Better World // Brussels: Council of the European Union. – 12 December 2003. – 14 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/78367.pdf>.

12. Hansch K. Über Nizza hinaus: Herausforderungen und Perspektiven für die Verfassung der erweiterten Europäischen Union // Thema Europa. / hrsg. von den SPD- Abgeordneten im Europäischen Parlament. Redaktion: Helmut Schmidt. –

11/2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.spd-europa.de/pdf/ueber_nizza_hinaus.pdf.

13. Holmes J. The United States and Europe after the Cold War: anew alliance? – University of South Carolina Press, 1997. – 225 p.

14. Schmidt H. Die Selbstbehauptung Europas: Perspektiven fur das 21. Jahrhundert. – Stuttgart-Miinchen: Deutsche Verlags-Anstalt, 2000. – S.107.

15. Janning J. Leitbilder // Europa von A bis Z: Taschenbuch der Europaischen Integration. / hrsg. von Werner Weidenfeld [u.a.] – Bonn: Europa Union Verlag, 2000. – S.283–284.

Науковий керівник: **Аббакумова Д. В.**, кандидат юридичних наук, асистент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

М. О. Яковлева¹

ЩОДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ЄДИНОЇ АРМІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Ще з давніх часів, зокрема, із створенням у світі перших держав, армія вважалася невід’ємним атрибутом, опорою та одним із головних чинників, як у внутрішній так і в зовнішній політиці для кожної з них. Армія – це дзеркало суспільства, саме на неї покладено функцію щодо забезпечення максимального рівня безпеки та належної оборони усіх верств населення та територій певної країни. Саме по собі поняття безпеки являє собою особливі умови, в яких знаходиться об’єкт, що дозволяють йому уникати шкідливого впливу будь-яких чинників, як у середині так і ззовні. Простіше кажучи, це стан захищеності інтересів держави, суспільства або окремої особи [1]. Так, в умовах сьогодення, все частіше і частіше виникають дискусії з приводу належного забезпечення рівня безпеки у Європейському Союзі (далі – ЄС), а саме щодо створення своєї власної та єдиної армії. Актуальність цієї теми полягає у тому, що питання захищеності територій та громадян Європейського Союзу є найголовним чинником для нормального функціонування та розвитку останнього.

---

¹ Студент 5 курсу Інституту підготовки кадрів для органів юстиції України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

За весь час існування Європейського Союзу виділяють багато спроб та кроків у бік створення певних силових структур. Найперший крок було зроблено ще у 1950 році. Так, 24 жовтня 1950 року прем'єр-міністр Франції Р. Ж. Плевен висловив ідею щодо створення проекту організації військового блоку західноєвропейських держав («План Плевена»). Ця пропозиція була схвалена міністрами закордонних справ США, Англії і Франції на нараді, яка відбулася у вересні 1951 року у Вашингтоні. Відповідно до цього, у 1952 році в Парижі був підписаний договір про створення Європейського оборонного союзу (далі – ЄОС). Членами цього співтовариства мали стати країни-члени Європейського співтовариства вугілля та сталі (далі – ЄСВС). Відповідно до договору, солдати ЄОС мали мати єдину військову форму, а військові частини були б перемішані з огляду на національність. Також передбачалось одноосібне керівництво над 40 військовими частинами. Але після підписання договору, внаслідок бурхливих дебатів, головним аргументом яких було обмеження суверенітету держави, парламент Франції не ратифікував договір про ЄОС. Результатом цього була відмова від цілої ініціативи.

Через два роки, зі схожою пропозицією виступив Міністр закордонних справ Великобританії Ентоні Еден. Як результат, 23 жовтня 1954 року був підписаний договір про утворення Західноєвропейського Союзу (ЗЄС). Це мала бути міжнародна організація, яка б займалася військовими справами, водночас не будучи пов'язаною з ЄСВС. Але у роки холодної війни діяльність Північноатлантичного Альянсу (далі – НАТО) повністю замінило діяльність ЗЄС. Однак це не означало кінець його існування. Перші кроки до відновлення діяльності ЗЄС були здійснені у середині 1980 року. Повна активація його функціонування відбулася у 1992 році після підписання Маастризького договору про Європейський Союз. В 1996 році ЗЄС почав виконувати оперативні функції у сфері оборони. Але протягом 2000-х років вплив ЗЄС на забезпечення безпеки ЄС значно знизилася. Тому у березні 2010 року було заявлено пропозицію щодо припинення його діяльності до 2011 року. Остаточо ЗЄС було ліквідовано 30 червня 2011 року. Увесь цей процес призвів до розробки домовленостей між НАТО і ЄС. Таким чином, було закладено фундамент для подальшого розвитку стратегічного партнерства між двома організаціями [1, 2].

У січні 2001 року відбувся обмін листами між Генеральним секретарем НАТО і головою Європейського Союзу, який започаткував прямі

взаємовідносини між НАТО і ЄС. Основа стратегічного співробітництва між цими організаціями спочатку була викладена в Декларації про Європейську безпеку та політику оборони 2002 року, а згодом в Угоді про співробітництво у сфері безпеки та Угоді НАТО – ЄС про захист інформації. У даних документах були викладені політичні принципи співпраці та задекларовано гарантований доступ ЄС до механізмів планування, сил та засобів НАТО, з метою врегулювання кризових ситуацій та запобігання конфліктів, у тому числі й військові операції. Обидві організації визнали необхідність створення систем забезпечення комплексної розробки вимог щодо розвитку обороноспроможності. Крім того, останні гарантували рівноправність і дотримання принципу нейтральності в прийнятті рішень, дотримання положень статутів, в тому числі й міжнародного Статуту ООН, повагу до інтересів країн-членів як НАТО, так і ЄС.

Офіційним початком взаємовідносин між ЄС та НАТО вважається 2003 рік, коли був укладений комплексний пакет угод між Організацією Північноатлантичного договору та Європейським Союзом під назвою «Берлін – плюс». Механізм даної угоди включає наступні елементи: 1) гарантований доступ ЄС до сил оперативного планування НАТО; 2) можливість застосування механізмів командування НАТО в Європі під час операцій; 3) угода між НАТО і ЄС щодо обміну секретною інформацією на основі правил взаємної охорони таємниці; 4) домовленості щодо консультацій між НАТО і ЄС з врегулювання кризових ситуацій, в яких застосовуються ресурси і засоби НАТО; 5) забезпечення наявності попередньо визначених засобів і спільних ресурсів для використання в спільних операціях. Виходячи із вищезазначеного розвиток відносин НАТО – ЄС взяв курс на тісну співпрацю і взаємодоповнюваність обох організацій. Однак, не дивлячись на це, багато років поспіль Північноатлантичний Альянс та Європейський союз намагалися показати свою незалежність та відсутність зв'язку між ними [7, с. 68–70].

Також, ще одним важливим кроком, який було зроблено в оборонній сфері Європейського Союзу вважають прийняття Лісабонського договору у 2007 році, який набув чинності у 2009 році. Саме цей документ запровадив політику колективної безпеки усіх держав-членів ЄС. Зокрема, передбачено, якщо держава-член зазнає збройної агресії на своїй території, інші держави-члени мають обов'язково усіма можливими засобами допомагати їй та підтримувати її. Але, зобов'язання та співпраця у цій сфері повинні відповідати зобов'язанням в межах Північноатлантичного Договору [2].

Проаналізувавши історичний аспект, необхідно зазначити, що намагання ЄС протягом усього свого існування створити власні збройні структури не зазнали успіху. Але, дивлячись на ситуацію, яка склалася на сьогодні, можна побачити, що 2016 рік та початок 2017 року внесли багато важливих змін, пропозицій та доповнень, які стосуються питань діяльності ЄС в оборонній та військовій сферах, а також відносин між ЄС та НАТО.

На даному етапі функціонування Європейського Союзу актуальним постає питання щодо створення єдиної армії ЄС. Пропозиція створити єдиний оборонний союз була висловлена ще під час неформального саміту ЄС, який пройшов 17 вересня у Братиславі. Головними прихильниками подібної організації виступили Німеччина та Франція. Обидві держави мають одні з наймогутніших армій в ЄС. Крім того, Берлін і Париж є головними прихильниками єдиного європейського простору. Також, одним з ідеологів створення європейської армії є віце-президент ЄС, верховний представник ЄС із закордонних справ і безпеки Федеріка Могеріні. За її словами, в Європі вперше за довгий час з'явився «політичний простір» для просування цього проекту. «Ми досягли поворотного моменту. Ми можемо перезапустити європейський проект і зробити його більш функціональним і могутнім для наших громадян і решти світу», – заявила політик, виступаючи перед європейськими дипломатами. Також, більшість депутатів Європейського парламенту підтримали резолюцію, яка закликає посилити централізацію Союзу. Зокрема, в документі йдеться про створення армії ЄС і створення посади міністра фінансів ЄС. Так, 283 депутата підтримали резолюцію, 269 проголосували проти і 83 утрималися [3, 6].

Раніше Лондон неодноразово блокував пропозиції щодо створення континентальних збройних сил. Наразі, після ініціювання Великобританією Brexit, у Європейській комісії з'явився реальний шанс довести справу до кінця. Передбачається, що військова взаємодія буде ґрунтуватися на відповідному пункті Лісабонського договору, який раніше не застосовувався. Вказується, що основу постійної військової структури створять армії Франції, Німеччини, Італії, Іспанії та Польщі. Це формування, що складається з 18 національних батальйонів, буде діяти від імені ЄС. Центр військового планування розміститься в Брюсселі. Правове регулювання та забезпечення розвитку зазначеної ініціативи буде відбуватися на підставі пакету заходів по зміцненню політики Європей-

ського Союзу у сфері безпеки та оборони, який включає три основних елементи: 1) Глобальна стратегія в сфері безпеки і оборони, яку міністри закордонних справ і міністри оборони країн ЄС затвердили в середині листопада 2016 року; 2) План дій у сфері європейської оборони з акцентом на зміцнення оборонної промислової та науково-дослідної бази, який був запропонований 30 листопада 2016 року Європейською Комісією; 3) Співпраця між ЄС і НАТО, яка є основоположним елементом цього пакету [4].

З приводу даної ініціативи з власною думкою висловилися дуже багато політиків та науковців країн-членів ЄС. Зокрема, депутат Європейського парламенту Юнус Омарджи, який є заступником голови комітету з питань регіонального розвитку зазначив, що ЄС та НАТО повинні дистанціюватися один від одного, а країни Європейського Союзу підтвердити своє бажання щодо створення військового альянсу європейських країн. У той же час Франсуа де Рюжи, один з кандидатів на пост президента Франції від Партії соціалістів, теж вважає, що НАТО пора замінити. Також, французький прем'єр-міністр Бернар Казнев зазначає, що необхідно створити систему європейської оборони, здатної забезпечити незалежність ЄС від США.

Але, не зважаючи на вищезазначені висновки, співпраця ЄС з Північноатлантичним Альянсом залишається невід'ємним елементом для досягнення запланованої мети у сфері оборони останнього. Тому, 6 грудня 2016 року міністри закордонних справ країн НАТО провели зустріч у Брюсселі. Де затвердили перелік з 42 конкретних заходів за 7 напрямками співпраці: протидія гібридним загрозам; оперативне співробітництво, в тому числі з морських питань; кібербезпека і оборона; обороноздатність; паралельні і скоординовані навчання; і нарощування оборонного потенціалу. Як зазначила Федеріка Могеріні: «На даний момент всі країни-члени Європейського Союзу і союзники НАТО вельми задоволені даним процесом». Європейський Союз і НАТО почали новий, важливий етап співпраці [5].

Отже, проаналізувавши вищезазначене, можна зробити декілька висновків. По-перше, якщо говорити про колективну оборону, то НАТО залишається головною опорою для більшості держав-членів. У той же час, відносини між ЄС і НАТО, не повинні йти на шкоду політиці безпеки і оборони тих членів ЄС, які не входять в НАТО. Тому ЄС буде поглиблювати співпрацю з Північноатлантичним Альянсом на основі

взаємодоповнюваності, синергії і повного дотримання інституційних рамок та автономності прийняття рішень.

По-друге, європейські зусилля у сфері безпеки і оборони повинні дозволити ЄС діяти автономно і в той же час вносити вклад у співпрацю з НАТО і підтримувати його заходи. Підвищення надійності європейської оборони через створення власних збройних структур має найважливіше значення для усіх країн-членів та громадян Європейського Союзу.

Література:

1. Контури європейської безпеки: процес створення. – Київ. : Т-во «Знання» України, 2007. – 24 с.

2. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення. – Київ. : Видавничий дім «Ін Юре», 2001.

3. Европейская правда «Международная безопасность и евроинтеграция» [Електронний ресурс] // Українська правда, 2017. Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/>

4. Пакет мер ЕС в сфере безопасности и обороны [Електронний ресурс] // European External Action Service, 2017. Режим доступу: <https://eeas.europa.eu/>

5. ЕС и НАТО вступают в новую эру сотрудничества [Електронний ресурс] // European External Action Service, 2017. Режим доступу: <https://eeas.europa.eu/>

6. Могерини: «Сотрудничество ЕС – НАТО крайне важно для континента» [Електронний ресурс] // European External Action Service, 2017. Режим доступу: <https://eeas.europa.eu/>

7. Дзвінчук Д. І. Північноатлантичний Альянс: історія, функції, структура та відносини з Україною // Навчальний посібник 2010. 1/11–4099. С. 68–73.

Науковий керівник: **Комарова Т. В.**, к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗМІСТ

Кушнір Я. О. ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ ТА ЄС В МЕЖАХ ПОГЛИБЛЕНОЇ ТА ВСЕОСЯЖНОЇ ЗОНИ ВІЛЬНОЇ ТОРГІВЛІ: РЕАЛІЇ 2016 РОКУ	3
Лебедюк Д. Ю. ХАРТІЯ ОСНОВНИХ ПРАВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ЯКІСНО-НОВИЙ ЕТАП РОЗВИТКУ СПІВТОВАРИСТВА	8
Левандовська І. В. ПРОБЛЕМИ ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 РОКУ	14
Левіна О. О. ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ	19
Лепенець К. В. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС	23
Лиманюк В. ФЕНОМЕН ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	28
Лисенко А. В. ПРАВО НА КОНСУЛЬСЬКИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН ЄС: ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ.....	32
Лисенко О. Е. ВИКЛИКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ХХІ СТОЛІТТІ	37
Лозінська І. А. ВЕЛИКОБРИТАНІЯ І ЄВРОСОЮЗ: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ. BREXIT	41
Лотоцька М. І. ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АРМІЇ.....	47
Луцькяненко Н. Ю. ПОНЯТИЕ «ЕВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ» І ЕГО РОЛЬ В ПРОЦЕСІ ОБ'ЄДИНЕННЯ ЄВРОПИ	49
Луценко Б. В. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ACQUIS ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ЗАМОРСЬКИХ КРАЇН ТА ТЕРИТОРІЙ, А ТАКОЖ ВІДДАЛЕНИХ РЕГІОНІВ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ	55
Лядов А. Г. ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	59

Майданік С. В.	ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СЛУЖБИ З ПИТАНЬ ЗОВНІШНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДИПЛОМАТІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	64
Макаренко Є. В.	ПРОБЛЕМА НЕВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ РІШЕНЬ ЄСПЛ ЯК ІНСТИТУЦІЙНОЇ ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В ЄС	69
Мандзюк М. М.	ДВОСТОРОННІЙ ВПЛИВ BREXIT: ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА УКРАЇНИ	71
Мартинюк Н. В.	ОСОБЛИВОСТІ ПРИРОДИ ГРОМАДЯНСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОМУ ПОЛІ.....	76
Марчук Д. С.	РЕАЛІЗАЦІЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ: ОСНОВНІ ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАХОДИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ.....	81
Матвійчук В. В.	КОМПЕТЕНЦІЯ СУДУ ЄС ЩОДО ОБМЕЖЕННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ВНУТРІШНЬОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ.....	85
Мельник М.	ЗАКОНОДАВЧИЙ ПРОЦЕС ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	90
Музика Ю. Г.	РЕГЛАМЕНТ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПРО РЕЄСТРАЦІЮ, ОЦІНКУ, АВТОРИЗАЦІЮ І ОБМЕЖЕННЯ ХІМІЧНИХ РЕЧОВИН ТА ПРЕПАРАТІВ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ.....	95
Назаревська А. О.	ПРАВОВИЙ СТАТУС ЄВРОПОЛУ ЯК СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ АГЕНЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	99
Немашкало К. Ю.	АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ З ЄС	104
Ненька Г. Ю.	ПОРЯДОК ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО ОМБУДСМЕНА.....	109
Нефьодова К. С.	ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ НОРМАМ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	112
Нірша Ю. Г.	ПРОБЛЕМА «ДЕФЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	117
Очерет М. О.	АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ЗАСАД ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ЄС	120

Павленко Ю. О.	
ФЕНОМЕН «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	124
Павлусь Р. Ю.	
ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ТА ДЕРЖАВ – ЧЛЕНІВ ЄС: ПРАВОВІ ТА ЕКОНОМІЧНІ ТЕНДЕНЦІЇ, ВПЛИВ ЛІСАБОНСЬКОГО ДОГОВОРУ	127
Павлуцька В. І.	
ДЕЯКІ ПІДХОДИ ДО ПОДОЛАННЯ «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄС	132
Петрушка Н. Р.	
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЕНЕРГЕТИЧНИЙ РИНОК. СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	135
Пищик К. О.	
ІНСТИТУТ ГРОМАДСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ ЯК ПРОЯВ ПРЯМОЇ ДЕМОКРАТІЇ В ЄС	139
Плеханов М. В.	
ПІДСТАВИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО УНІТАРНОГО ПАТЕНТНОГО СУДУ	145
ПлющакOVA В. Ю.	
РОЗВИТОК І СТАНОВЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ ЦІННОСТЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	148
Погребняк О. О.	
ДЕЯКІ ПИТАННЯ АДАПТАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС	152
Подкопаєва О. Д.	
ЗНАЧЕННЯ «ПРИХОВАНИХ» («ЛАТЕНТНИХ») КРИТЕРІЇВ ДЛЯ ЧЛЕНСТВА У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	156
Позняк Ю. В.	
ПРОБЛЕМА «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ»	161
Поллак М. О.	
ІНСТИТУТ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІНІЦІАТИВИ ЯК ЗАСІБ ПОДОЛАННЯ ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	167
Полтавець М. О.	
«ПРАВСУБ'ЄКТНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»	171
Пономарьова К. І.	
ГРОМАДЯНСТВО ЄС: ПОНЯТТЯ, ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ І ПРИВІЛЕЇ.....	174

Постнова Н. І.	ГРОМАДЯНСТВО ЄС: ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТА АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ.....	179
Прокоф'єва А. К.	ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ «МІГРАЦІЙНОЇ КРИЗИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ»	187
Радь В. М.	ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ У ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	191
Рева Н. М.	ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ УКРАЇНСЬКИХ ТРУДОВИХ МІГРАНТІВ ЗА КОРДОНОМ	195
Рибалко О. Д.	РОЗВИТОК ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА ЕТАПІ ІІ ВХОДЖЕННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРОСТІР.....	197
Рибалов О. О.	РОЗВИТОК КІБЕРБЕЗПЕКИ– ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД.....	202
Роянова І. В.	ЗМІСТ КОНЦЕПЦІЇ «ДЕФІЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ» У КОНТЕКСТІ ЕВОЛЮЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	207
Руденко А. М.	ЩОДО ОСНОВНИХ АСПЕКТІВ ПРОТИДІЇ МІГРАЦІЙНІЙ КРИЗИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	211
Рудь О. О.	СПІВВІДНОШЕННЯ НОРМ JUS COGENS ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА	214
Руиссам Л. М.	ПУБЛИЧНИЙ ІНТЕРЕС КАК МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВАЯ КАТЕГОРИЯ	220
Салтиков С. М.	ПРАВО ОСОБИ НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ.....	223
Святокум А. Ю.	ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДУ ЄС.....	228
Семененко Д. В.	РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	233
Сільвестр І. О.	ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ЯК ОДИН З ОСНОВНИХ КРИТЕРІЇВ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	237

Ситник Б. О.	СТАТУС ЮРИСТА В РОМАНО-ГЕРМАНСЬКІЙ ТА АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКІЙ ПРАВОВИХ СІМ'ЯХ	240
Склярова Г. Ю.	РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ ПРАВА ПРИТУЛКУ В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ.....	244
Слюсар Д. Ю.	ВІДНОСИНИ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС: СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	247
Соловей О. В.	РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	249
Солоненко С. О.	КРИТЕРІЇ ЧЛЕНСТВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	252
Стеблинська М. В.	ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПІДСТАВ ПРАВОМІРНОГО ОБМЕЖЕННЯ ДЕЯКИХ СВОБОД ВНУТРІШНЬОГО РИНКУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	256
Суліменко О. В.	ІСТОРИКО – ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАСНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ	262
Сулковський В. С.	ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	267
Терела М. А.	ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ЄС	270
Тимошенко Т. О.	ПРАВОВІ НАСЛІДКИ РЕФЕРЕНДУМУ «BREXIT».....	273
Ткачова А. С.	ПИТАННЯ ПРИМУСОВОГО ВИКЛЮЧЕННЯ ДЕРЖАВИ-ЧЛЕНА ЗІ СКЛАДУ ЄС	278
Tkachova Y.	THE OWNERSHIP OF CADAVERIC BODIES IN HUMAN ORGAN TRANSPLANTATION: THE LIVING DEAD.....	281
Ткачук А. О.	ПРИНЦИП НЕЗАЛЕЖНОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО БАНКУ	286
Ткачук К. О.	АНАЛІЗ ВПЛИВУ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ З ЄС НА РОЗВИТОК АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	288

Тютюнник О. С.	
ПРАКТИКА ЄС ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ ЯК УЧАСНИКА СУДОВИХ ПРОВАДЖЕНЬ, В ЯКОСТІ СВДІКІВ АБО ЖЕРТВ ЗЛОЧИНІВ	293
Уласевич Д. В.	
«ДЕФИЦИТ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	298
Федорченко Р. В.	
ЕВОЛЮЦІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	302
Фоменко М. О.	
ПРОБЛЕМИ ПРИЄДНАННЯ ЄС ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД 1950 р.....	308
Фроляк М. П.	
ПОНЯТТЯ ПРИНЦИПІВ СУБСИДАРНOSTІ ТА ПРОПОРЦІЙНОСТІ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ.....	311
Харченко Я. Є.	
ЩОДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО СУВЕРЕНІТЕТУ В КОНТЕКСТІ ЧЛЕНСТВА ДЕРЖАВИ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	316
Холодняк К. В.	
ОСМИСЛЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОЛОЖЕНЬ СТРАТЕГІЇ «ЄВРОПА 2020»	320
Хохленко А. А.	
ПРАВОВА ПРИРОДА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ПОНЯТТЯ, ОСОБЛИВОСТІ ТА ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ.....	327
Челомбiтько Ю. Ю.	
ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕДУРИ ВИХОДУ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	331
Червяков В.	
ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ ПРАВОМ ЄС	334
Чередниченко Д. А.	
ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	337
Черкашин С. В.	
КОНСОЛІДОВАНИЙ НАГЛЯД ЗА БАНКАМИ У ПРАВІ ЄС.....	340
Чигрина Є. Ю.	
НАСЛІДКИ ВИХОДУ ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	345
Чомоляк Н. М.	
ЄВРОПЕЙСЬКА ГРОМАДЯНСЬКА ІНІЦІАТИВА В АСПЕКТІ ПРИНЦИПУ ДЕМОКРАТІЇ	349

Чуйкова К. Д.	СТАНОВЛЕННЯ ІНСТИТУТУ ГРОМАДЯНСТВА В ПРАВІ ЄС.....	354
Чумак К. О.	СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СПІЛЬНОЇ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС НА 2014–2020 РОКИ	359
Чухлата А. Ю.	ПРАВО ВИХОДУ З ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ. ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ	365
Шабаліна К. Г.	«ВТОМА ВІД РОЗШИРЕННЯ» ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ.....	368
Шадура О. О.	ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЙ СУДУ ЄС ЩОДО ПРИЄДНАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДО КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	372
Шевченко О. О.	ЄВРОПОЛ І ЙОГО РОЛЬ У БОРОТБІ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ	377
Шинкарчук А. Я.	ЗНАЧЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ДЛЯ УКРАЇНИ ЯК ДЛЯ ПРЕТЕНДЕНТА НА ВСТУП ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	382
Шип В.	ПОНЯТТЯ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЇЇ ВИДИ	385
Шишко І. М.	ДОСВІД ОКРЕМИХ КРАЇН-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПОБУДОВІ МЕХАНІЗМІВ ЗАХИСТУ ПРАВ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ	390
Шматченко О. С.	ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНЕ ПРАГНЕННЯ УКРАЇНИ.....	395
Шпортяк А. А.	РЕФОРМА УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ	397
Шульга О. О.	МОЖЛИВІСТЬ СТАНОВЛЕННЯ ПРОКУРАТУРИ ЄС, ЯК ОРГАНУ КРИМІНАЛЬНОГО ПЕРЕСЛІДУВАННЯ	402
Шульгата М. О.	ПРОБЛЕМА ДЕФЦИТУ ДЕМОКРАТІЇ В ЄС	407
Шутов Д. К.	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ТОВАРОВИРОБНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	409

Юнусова Д. Г.	
ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ЯК УМОВА ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПІЛЬНОТИ.....	414
Юрковський Ю. О.	
«ДЕФІЦИТ ДЕМОКРАТІЇ» В ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ: ПРОБЛЕМА УЧАСТІ ГРОМАДЯН В УПРАВЛІНСЬКИХ ПРОЦЕСАХ.....	418
Юрченко Є. О.	
ФЕДЕРАЛІЗАЦІЯ ЯК ЗАКОНОМІРНИЙ ПРОЦЕС ПОШУКУ ОПТИМАЛЬНОЇ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	424
Яковлева М. О.	
ЩОДО ПИТАННЯ СТВОРЕННЯ ЄДИНОЇ АРМІЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....	429

Наукове видання

**РИМСЬКА ДЕКЛАРАЦІЯ ЄС:
НОВІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ
ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ**

**Збірник наукових статей
за матеріалами науково-практичної конференції**

У двох частинах
Частина 2

(Харків, 12 травня 2017 р.)

Відповідальний за випуск: *Яковюк І. В.*

Підписано до друку 15.04.2017.
Формат $60 \times 84 \frac{1}{16}$. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Ум. друк. арк. 25,81. Обл.-вид. арк. 24,12.
Тираж 200 прим.